

WYDZIAŁ POLITOLOGII I DZIENNIKARSTWA
UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

CONSENSUS

STUDENCKIE ZESZYTY NAUKOWE

Wydanie 25/2024

CONSENSUS

Studenckie Zeszyty Naukowe

RADA PROGRAMOWA

Dr hab. Izolda Boszczanin-Golaś (Uniwersytet Warszawski)
Dr Oleh Brovko (Charkowski Narodowy Uniwersytet Ekonomiczny im. S. Kuzneta, Ukraina)
Prof. dr hab. Henryk Chalupczak (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Dr Jaroslav Dvorak (Uniwersytet w Kłajpedzie, Litwa)
Prof. dr hab. Iwona Hofman (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Dr David Jervis (Stany Zjednoczone)
Dr Galani Mashenene (Wyższa Szkoła Edukacji Biznesowej, Tanzania)
Prof. dr hab. Marek Pietraś (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Dr hab. Ewelina Podgajna prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
Doc. dr Lilita Seimuskane (Uniwersytet Łotewski, Łotwa)
Prof. dr Jens Weiss (Uniwersytet Nauk Stosowanych w Harzu, Niemcy)
Dr hab. Wojciech Ziętara prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

REDAKCJA

Dr Monika Sidor – redaktor naczelna
Dr Magdalena Lesińska-Staszczuk – sekretarz
Mgr Patrycja Winiarczyk
Lic. Klaudia Kowalczyk
Lic. Rafał Kozłowski
Lic. Danila Plisau
Wiktoria Pokrywka

STALI RECENZENCI TEMATYCZNI

Dr Justyna Maguś
Dr Adrian Rafał Szumowski
Dr Michał Wallner

RECENZENCI NUMERU

Prof. dr hab. Walenty Baluk	Dr Kamil Mazurek
Dr Urszula Bronisz	Dr Jerzy Mycka
Dr hab. Robert Czulda	Dr Sławomir Pilipiec
Dr Jyun-Yi Deng	Prof. dr hab. Wojciech Sokół
Dr Nadia Gergało-Dąbek	Dr hab. Łukasz Tomczak, prof. US
Dr hab. Kamil Glinka	Dr hab. Karolina Tybuchowska-Hartlińska
Dr Adam Jarosz	Dr Anna Tychmanowicz
Dr hab. Tomasz Koziełto prof. UR	Dr hab. Justyna Wasil
Dr hab. Katarzyna Kuć-Czajkowska prof. UMCS	Dr hab. Marcin Wichmanowski prof. UMCS
Dr Dorota Maj	Dr hab. Wojciech Ziętara, prof. UMCS
Dr hab. Przemysław Maj prof. UR	Dr hab. Agata Ziętek, prof. UMCS

KOREKTA JĘZYKA ANGIELSKIEGO

Natalia Kicior, Kamila Karyba

WYDAWCA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z siedzibą na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa

PROJEKT OKŁADKI

Zofia Jedynak

OPRACOWANIE GRAFICZNE

Katarzyna Szot

ISSN 1644-3179

Druk i oprawa

Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”
20-075 Lublin, ul. Ogrodowa 12; tel. 81 442 19 19, faks 81 442 19 16;
e-mail: drukarnia@gaudium.pl; www.gaudium.pl

Nakład: 60 egz.

WYDZIAŁ POLITOLOGII I DZIENNIKARSTWA
UNIwersytetu MARIi CURIE-SKŁODOWSKIEJ

CONSENSUS

Studenckie Zeszyty Naukowe

25/2024

UMCS
UNIwersytet
MARIi CURIE-SKŁODOWSKIEJ

Lublin 2024

ARTYKUŁY

Mateusz Prystupa

Wykorzystanie sił specjalnych w operacjach II wojny światowej..... 7

Joanna Kukier, Jannique van Uffelen, Magdalena Pataj

Social campaigns on physical health of seniors in Poland – analysis
of selected examples 27

Kamil Kamiński, Sebastian Palikot

Wojska Obrony Terytorialnej w Polsce w zwalczaniu pandemii COVID-19..... 49

Przemysław Krakowiak

Ograniczenia w prawie do głosowania 71

Arkadiusz Plewik

Analiza SWOT kampanii wyborczych nowych partii politycznych w latach 2011-2023 ... 89

Wiktoria Stolarczyk

Relacje jednostek samorządu terytorialnego i Kościoła katolickiego w okresie wyborów
samorządowych w 2024 roku..... 115

Aleksander Ogrodnik

Celebryta w świecie polityki, czyli przypadek kampanii permanentnej Szymona Hołowni
i Wołodomyra Zeleńskiego..... 137

Karolina Rauch

Kryzys uchodźczy na granicy polsko-ukraińskiej w 2022 roku 155

Sylwia Kubica

Świat wobec wojennej przemocy seksualnej podczas agresji
Federacji Rosyjskiej na Ukrainę 175

Elkhan Aliyev

Preserving Global Security: The 1968 Non-Proliferation Treaty signing
and Assessing its Effectiveness..... 189

Nargiz Feyruzi

Politics is an obstacle or an aspiration for climate change negotiations 203

Yuying Xia

People's Republic of China's island reclamation in South China Sea 225

Jagoda Kraczk

Modding – społeczność wirtualna i modyfikacje gier komputerowych 245

SPRAWOZDANIA

Wiktoria Stolarczyk

Sprawozdanie z XXVI Tygodnia Samorządności zorganizowanego przez Naukowe
Studenckie Koło Samorządowców w dniach 13-17 maja 2024 roku 259

ARTICLES

Mateusz Prystupa

Use of special forces in military operations of World War II 7

Joanna Kukier, Jannique van Uffelen, Magdalena Pataj

Social campaigns on physical health of seniors in Poland – analysis
of selected examples 27

Kamil Kamiński, Sebastian Palikot

The Territorial Defence Forces in Poland in combating the COVID-19 pandemic..... 49

Przemysław Krakowiak

Limitations in the voting rights 71

Arkadiusz Plewik

SWOT analysis of election campaigns of new political parties in 2011-2023 89

Wiktoria Stolarczyk

Relations between local government units and the Catholic Church during
the local government elections in 2024 115

Aleksander Ogrodnik

A celebrity in the world of politics. The case of the permanent campaign
of Szymon Hołownia and Volodymyr Zelensky 137

Karolina Rauch

Refugee crisis on the Polish-Ukrainian border in 2022 155

Sylwia Kubica

The world's reaction to wartime sexual violence of the Russian Federation's
attack on Ukraine..... 175

Elkhan Aliyev

Preserving Global Security: The 1968 Non-Proliferation Treaty signing
and Assessing its Effectiveness..... 189

Nargiz Feyruzi

Politics is an obstacle or an aspiration for climate change negotiations 203

Yuying Xia

People's Republic of China's island reclamation in South China Sea..... 225

Jagoda Kraczk

Modding – virtual community and the video games modifications 245

REPORTS

Wiktoria Stolarczyk

Report on the 26th Self-Governance week organised by the Local Self-Government
Student Research Group on 13-17 May 2024..... 259

Mateusz Prystupa

Bezpieczeństwo narodowe

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

WYKORZYSTANIE SIŁ SPECJALNYCH W OPERACJACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

Use of special forces in military operations of World War II

Streszczenie

Celem artykułu jest scharakteryzowanie wykorzystania sił specjalnych na przykładzie kilku ważnych operacji II wojny światowej w perspektywie porównawczej sił obu stron konfliktu, czyli aliantów i państw Osi. Strony walczyły przeciwko sobie zróżnicowanych geograficznie frontach, poczynając od zurbanizowanych terenów Europy, przez rozległe, gorące i suche pustynie Afryki Północnej, po górzyście obszary Półwyspu Apenińskiego czy upalne, wilgotne dżungle wysp Pacyfiku. Szczególną uwagę autor zwraca na typ sił specjalnych występujących w tamtym okresie, charakterystykę ich zadań oraz wymagający program szkoleniowy właściwy dla danego typu formacji.

Słowa kluczowe: siły specjalne, komandosi, II wojna światowa, alianci, państwa Osi

Summary

The purpose of this article is to provide an overview of the use of special forces on the example of significant operations conducted during Second World War, and to compare the forces of both the Allies and the Axis powers. They fought on geographically diverse fronts, ranging from urbanized areas of Europe; through vast, hot, and dry deserts of North Africa; to the mountainous regions of the Italian Peninsula and hot, humid jungles of the Pacific islands.

The author focuses on the types of special forces present during World War II, the characteristics of their missions, and the demanding training programs of each formation.

Keywords: special forces, commandos, World War II, Allies, Axis

Wstęp

II wojna światowa to wielki konflikt, w trakcie którego doszło do burzliwych bitew, takich jak bitwa pod Stalingradem, dwie bitwy pod El Alamein, lądowanie w Normandii czy bombardowanie Pearl Harbor. Jednakże, należy pamiętać, że w cieniu tych potężnych operacji i kampanii stali ludzie, którzy działali z dala od linii frontu, wykonując niebezpieczne operacje, których nie mogły wypełnić wojska regularne. Były to siły specjalne. Zamierzeniem autora jest przybliżenie działalności tych formacji w trakcie II wojny światowej, których specyfika zadań, jak też skala konfliktu, zmarginalizowały ich faktyczne znaczenie.

Celem badawczym artykułu jest charakterystyka i porównanie działalności sił specjalnych w różnych kampaniach II wojny światowej. Ważne jest również pogłębienie wiedzy na temat wybranych operacji, które zostały przeprowadzone w trakcie całego konfliktu na podstawie wyników badań uzyskanych drogą analizy źródeł i literatury przedmiotu. Realizacji celu badawczego posłużyły trzy główne pytania badawcze: Czym są siły specjalne? Jakie rodzaje sił specjalnych brały udział w II wojnie światowej? Jaki był wpływ sił specjalnych na przebieg wybranych operacji wojskowych?

Podjęty temat znalazł odzwierciedlenie w literaturze naukowej. Pisali na ten temat wybitni historycy, tacy jak Stephen E. Ambrose¹ czy Antony Beevor², oraz specjaliści w dziedzinie sił specjalnych jak Michael E. Haskew³, który wnikliwie opisał kilka formacji, w tym słynne amerykańskie dywizje spadochronowe.

¹ S. E. Ambrose, *Kompania Braci, Od Normandii do Orlego Gniazda Hitlera. Kompania E 506 pułku piechoty spadochronowej 101 Dywizji Powietrznodesantowej*, Warszawa 2012.

² A. Beevor, *Ardeny 1944*, Kraków 2023.

³ M. E. Haskew, *Jednostki elitarne II wojny światowej*, Warszawa 2009.

Siły specjalne

Określenie „siły specjalne” jest terminem, który towarzyszy wojskowości od ponad dwóch tysięcy lat. Określenie „oddziały specjalne” powstało w starożytnych Chinach. Jako pierwszy użył go strateg wojskowy Jiang Ziya w swojej książce „Sześć Tajnych Nauk”⁴. Siły specjalne od ich powstania w czasach starożytnych słynęły ze swojej skuteczności, doskonałego wyszkolenia i szybkości działania. Głównym powodem utworzenia tego typu formacji była chęć wprowadzenia na pole bitwy nowych rodzajów uzbrojenia, które byłoby obsługiwane przez wyszkolonych ekspertów. Przykładem jest technologia oblężnicza, jak chociażby katapulta, która była obsługiwana przez ówczesne „siły specjalne”. Ci specjaliści mieli wiedzieć, jak efektywnie wykorzystywać konkretną technologię wojskową, co bezapelacyjnie wpływało na skuteczność na polu walki. W różnych armiach świata istnieją siły specjalne, które znacząco różnią się od siebie i są odpowiednio przeszkolone do konkretnych działań. Warto podkreślić, że wojska specjalne dzielą się na jednostki odpowiednio przystosowane do określonego rodzaju działań. Przykładowo wojska powietrznodesantowe skaczą ze spadochronem za liniami wroga, a nurkowie wykonują misje podwodne. Każda formacja jest szkolona przy użyciu odpowiedniego sprzętu i za pomocą innej taktyki, która lepiej się sprawdzi w konkretnej sytuacji bądź misji⁵.

W literaturze naukowej przedmiotu występuje wiele definicji sił specjalnych i operacji specjalnych. Warto podkreślić, że brak jest jednej, uniwersalnej definicji charakteryzującej obie te rzeczy w każdym okresie historycznym. Siły specjalne i ich operacje w okresie II wojny światowej były inne niż te wykonywane w okresie tzw. zimnej wojny czy w czasach współczesnych. Wykorzystując wiedzę wynikającą z kilku definicji, dość ogólnikowo można przyjąć, że siły specjalne to wyspecjalizowane jednostki wojskowe, które są przeznaczone do wykonywania zadań o charakterze specyficznym, niecodziennym, niekonwencjonalnym i nadzwyczaj trudnym. W najszerszym zakresie operacje specjalne definiują Amerykanie. Definicja pochodząca z 1987 roku z czasu tworzenia Dowództwa Operacji Specjalnych wskazuje, że „Operacje specjalne to działania prowadzone przez siły wojskowe lub paramilitarne, specjalnie zorganizowane, wyszkolone i wyposażone w najlepszy sprzęt, przygotowane do

⁴ R. Sawyer, *The Seven Military Classics of Ancient China*, Basic Books 1993, s. 39.

⁵ *Czym zajmują się wojska specjalne* z dn. 07.01.2016, <https://bezpieczny-kraj.pl/czym-zajmuja-sie-wojska-specjalne/>, dostęp: 29.05.2024.

osiągnięcia celów militarnych, politycznych, gospodarczych i psychologicznych, przy użyciu niekonwencjonalnych środków militarnych we wrogich, nieprzyjaznych lub delikatnych politycznie regionach Operacje specjalne są prowadzone w okresie pokoju, wojny oraz szeroko rozumianego konfliktu zbrojnego, samodzielnie lub we współpracy z siłami konwencjonalnymi⁶. Według NATO siły specjalne to: „elitarnie jednostki wojskowe, stworzone do realizacji złożonych i dynamicznych misji związanych z bezpieczeństwem w zmieniającym się środowisku strategicznym. Zwiększają one zdolności NATO na lądzie, w powietrzu, na morzu, w cyberprzestrzeni oraz w kosmosie i stanowią kluczowy element operacji wielodomenowych – szczególnie w sytuacjach wymagających tajnych operacji. Siły Operacji Specjalnych wspierają trzy główne zadania Sojuszu: odstraszenie i obrona; zapobieganie kryzysom i ich zarządzanie oraz bezpieczeństwo⁷. W dodatku, zgodnie z definicją zawartą w doktrynie NATO „Siły Operacji Specjalnych to wyznaczone aktywne lub rezerwowe siły składowe narodowych sił zbrojnych, specjalnie zorganizowane, wyszkolone i wyposażone do prowadzenia i wsparcia operacji⁸.

Siły specjalne z założenia są wyspecjalizowane w wykonywaniu nietypowych zadań. Do nich należą akcje dywersyjne, wywiadowcze czy antyterrorystyczne⁹. Żeby dostać się do jednostki specjalizującej się w tego typu operacjach, należy przejść trudny proces selekcji, który z sukcesem kończą tylko ludzie wykazujący się ponadprzeciętną wytrzymałością psychiczną i fizyczną. Operatorzy tych wojsk używają wyspecjalizowanego oraz zaawansowanego wyposażenia. Ponadto są odpowiednio szkoleni, aby wszechstronnie działać na lądzie, z powietrza i w wodzie¹⁰.

⁶ H. Królikowki, *Geneza i rozwój polskich operacji oraz sił specjalnych*, Warszawa 2013, s. 11.

⁷ NATO STANDARD AJP-3, *Allied Joint Doctrine for the conduct of operations*, luty 2019, s. 22-30.

⁸ *Special Operations Forces* z dn. 07.03.2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_105950.htm, dostęp: 01.10.2024.

⁹ **Akcje dywersyjne** – ich celem jest osłabienie przeciwnika, bez bezpośredniej konfrontacji. Mogą to być działania sabotażowe, zakłócanie komunikacji, bądź eliminacja zaopatrzenia. **Akcje wywiadowcze** – ich celem jest zdobywanie informacji o nieprzyjacielu. Najczęściej pozyskiwane są dane o strukturach wojskowych, technologii, planach i zasobach. **Akcje antyterrorystyczne** – ich celem jest zapobieganie, zwalczanie i neutralizowanie zagrożeń terrorystycznych.

¹⁰ M. E. Haskew, *Jednostki elitarnie II wojny światowej*, Warszawa 2009, s. 6 – 7.

Warto nadmienić, że oddziały specjalne w przeciwieństwie do regularnego wojska są mniej licznymi formacjami, a to świadczy o ich elitarności, ponieważ w dość wąskim kręgu rekrutów, można przeprowadzić dokładny trening i szkolenia, skupiając się na konkretnych osobach, a nie na ogóle. Tego typu jednostki są wyspecjalizowane w przeprowadzaniu konkretnych zadań, wymagających użycia adekwatnego ekwipunku i użycia odpowiedniej taktyki bądź strategii, aby osiągnąć cel przy minimalnych stratach po swojej stronie. Ponadto, wszystkie działania wykonywane przez jednostki specjalne są ściśle tajne, a to oznacza, że misje muszą być wykonywane z należytą ostrożnością i „chirurgiczną” dokładnością. Ważną zasadą przyświecającą jednostkom specjalnym jest to, że sprzęt nie jest najważniejszy, tylko człowiek, który specjalizuje się w jego obsłudze¹¹.

Wbrew powszechnej opinii, spopularyzowanej przez popkulturę, żołnierzami sił specjalnych nie stają się ludzie, którzy są najlepsi, najsilniejsi czy najszybsi. Głównym powodem, dlaczego wojska specjalne są tak skuteczne, jest fakt, że rekruci nie są sprawdzani wyłącznie w kontekście wymienionych kryteriów, ale też pod kątem umiejętności współpracy z zespołem, ponieważ ta cecha świadczy o efektywności jednostek specjalnych. Brak umiejętności działania w grupie groziłoby porażką operacyjną¹². Podwaliny pod współczesne siły specjalne położyły wydarzenia z najkrwawszego konfliktu w historii ludzkości, jakim była II wojna światowa. Formacje specjalne znacznie zyskały na znaczeniu, a ich zaangażowanie na polu bitwy niekiedy mogło przesądzić o przebiegu „tychże bitew”.

Wybrane siły specjalne aliantów i państw Osi

Podczas II wojny światowej przeciwko sobie walczyły dwa bloki polityczno-militarne, tzn. alianci i państwa Osi. Różna jest geneza ich powstania. W przypadku aliantów, kluczowym czynnikiem kreującym sojusz była odpowiedź na niemiecki ekspansjonizm, który naruszał układy międzynarodowe zawarte po

¹¹ *Czym zajmują się wojska specjalne* z dn. 07.01.2016, <https://bezpieczny-kraj.pl/czym-zajmuja-sie-wojska-specjalne/>, dostęp: 29.05.2024.

¹² *Special Forces*, <https://www.todaysmilitary.com/careers-benefits/careers/special-forces>, dostęp: 29.05.2024; *Jednostka Wojskowa GROM*, <https://www.wojsko-polskie.pl/wojska-specjalne/>, dostęp: 29.05.2024.

zakończeniu I wojny światowej. Przymierze urzeczywistniło się we wrześniu 1939 roku, kiedy to doszło do niemieckiej inwazji na Polskę. Sojusz z miesiąca na miesiąc rozrastał się o nowe państwa, które sprzeciwiały się niemieckiej polityce. W szczytowym momencie Alianci posiadali ponad stu sojuszników, którzy mniej lub bardziej angażowali się w konflikt. Mimo, że sojusz miał charakter obronny, a członkowie zachowywali równy status, to główne decyzje podejmowała tzw. Wielka Trójka, na którą składały się Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.

Sojusz państw Osi, w odróżnieniu od aliantów, powstał w odmiennych warunkach, a jego charakter był całkowitym przeciwieństwem sojuszu państw zachodnich. Idea porozumienia narodziła się w 1936 roku, kiedy to Adolf Hitler i Benito Mussolini podpisali traktat o przyjaźni pomiędzy III Rzeszą i Włochami. Przy tej okazji włoski wódz miał użyć sformułowania „oś Berlin-Rzym”. Trzy lata później, sygnatariusze podpisali kolejny dokument, nazwany „paktem stalowym”, który był oficjalnym przymierzem między Niemcami i Włochami. 27 września 1940 roku został podpisany trzeci i jednocześnie ostatni dokument określany „paktem trzech”, a trzecim sygnatariuszem stała się Japonia. Tak powstała oś Rzym-Berlin-Tokio. Sojusz zakładał działania ekspansyjne, zarówno pod względem terytorialnym jak i ideologicznym. Oprócz głównych sygnatariuszy, do sojuszu należały Węgry, Bułgaria, Rumunia i Słowacja. Trzy pierwsze państwa przyłączyły się ze względu na swoje kwestie terytorialne. Słowacja z kolei, po aneksji Czechosłowacji w wyniku postanowień układu monachijskiego, została włączona do sojuszu jako państwo satelickie Niemiec.

Jednostkami specjalnymi, które występowały w obu sojuszach (Aliantów i Osi) były wojska powietrznodesantowe i szturmowe. W przypadku Amerykanów były to dwie bliźniacze dywizje – 82. Dywizja Powietrznodesantowa i 101. Dywizja Powietrznodesantowa oraz *US Army Rangers*, a w przypadku Brytyjczyków była to 1. i 6. Dywizja Powietrznodesantowa, tzw. Czerwone Diabły oraz *Commandos*. Niemcy natomiast posiadali *Fallschirmjäger*, inaczej *Grüne Teufel*, czyli Zielone Diabły¹³.

W rozwoju sił specjalnych znaczny wkład miała Wielka Brytania, która w czasie II wojny światowej posiadała własne jednostki specjalne. Ponadto Brytyjczycy jako pierwsi opracowali *modus operandi* tych formacji, a z ich

¹³ M. E. Haskew, *dz.. cyt.*, s. 59, 175-179; I. Westwell, S. Dunstan, *Oddziały specjalne aliantów*, Warszawa 2010, s. 98-104; S. E. Ambrose, *Most Pegasus...*, s. 36-38; J. Lucas, *Komandosi Hitlera. Niemieckie siły specjalne*, Warszawa 2016, s. 64.

doświadczeń korzysta się współcześnie. Brytyjscy komandos z *Commandos* byli prekursorami, którzy wpłynęli na charakter operacji specjalnych. Formacja komandosów została utworzona z inicjatywy Winstona Churchilla. Polityk uważał, że Wielka Brytania potrzebuje wysmienicie wyszkolonej jednostki, która działałaby w małych grupkach, powodując straty wroga m.in. w sprzęcie, zaopatrzeniu i ludziach. Pierwszy dowódca jednej z sekcji *Commando* opracował memorandum, które podkreślało ideę komandosów: „celem utworzenia jednostek komandosów jest zebranie ludzi przeszkolonych do samodzielnego walczenia w sposób nieregularny, a nie jako zorganizowana jednostka wojskowa. [...] Organizacja komandosów ma w gruncie rzeczy zapewnić jedynie grupę wyspecjalizowanych żołnierzy, z której można błyskawicznie utworzyć nieregularną jednostkę o dowolnej wielkości i typie do wykonania wyznaczonego zadania¹⁴”.

Formacja *Commando* pierwotnie miała składać się z jedenastu jednostek komandosów, jednak ze względu na trudną sytuację strategiczną Wielkiej Brytanii, formacja została poszerzona do ponad dwudziestu, wliczając w to jednostki formowane z kandydatów z innych państw, w tym z Polski. Od kandydata na komandosów wymagano samowystarczalności oraz motywacji na wysokim poziomie. Uważano, że posiadanie takich cech ułatwiało czytanie mapy i korzystanie z kompasu. W przeciwieństwie do innych jednostek specjalnych (tj. *US Army Rangers*, *Fallschirmjager*, Czerwone Diabły), komandosi przechodzili również szkolenie w obsłudze sprzętu morskiego. Obowiązkowo rekrut musiał umieć pływać, ponieważ szkolenie obejmowało przystosowanie do desantu morskiego w pełnym oporządzeniu. Gdy rekruci ukończyli wszystkie etapy szkolenia, następował finałny sprawdzian, który trwał trzydzieści sześć godzin. Były to manewry z użyciem ostrej amunicji, podczas których żołnierze mieli odbyć nocny atak, który miał symulować rajd komandosów na teren wroga¹⁵.

Ówczesnie, szkolenie dywizji spadochronowych było jednym z najbardziej zaawansowanych treningów w siłach zbrojnych obu stron konfliktu. Co prawda, intensywność i sposób szkolenia był odmienny w zależności od sił zbrojnych danych państw, ale niezależnie, czy były to wojska amerykańskie, brytyjskie, niemieckie, czy inne to szkolenie miało analogiczne elementy składowe. Obejmowało przede wszystkim zaprawę fizyczną, naukę podstaw taktyki piechoty,

¹⁴ I. Westwell, S. Dunstan, *dz. cyt.*, s. 8.

¹⁵ Tamże, s. 16-17.

przygotowanie do wykonywania specjalistycznych zadań i przeprowadzenie efektywnych skoków spadochronowych¹⁶. Pierwszym etapem szkolenia było wzmocnienie kondycji żołnierzy oraz eliminację najmniej wytrzymałych fizycznie i psychicznie żołnierzy. Można tutaj przytoczyć słowa porucznika Hestera z amerykańskiej 101. DPD, opisujące selekcję: „zajmowaliśmy się głównie sortowaniem ludzi, oddzielaniem ziarna od plew i odsiewaniem tych, którzy nie nadawali się do naszej służby¹⁷”. Następnym etapem szkolenia było korzystanie z taktyki piechoty, która umożliwiała koordynację działań w warunkach bojowych, co przekładało się na zmniejszenie podatności jednostki na jakiegokolwiek straty. Te ostatnie negatywnie wpływały na morale żołnierzy, obniżając efektywność jednostki. W tej części szkolenia, również uczono wykonywania zadań przeznaczonych specjalnie dla wojsk powietrznodesantowych. Mowa tu m.in. o eliminacji artylerii wroga w głębi łądu, zabezpieczaniu skrzyżowań oraz głównych tras logistycznych oraz zakłócanie komunikacji poprzez przecinanie drutów telefonicznych. Innymi słowy, zadania spadochroniarzy obejmowały wprowadzanie chaosu w szeregach wroga, aby ułatwić działania sojuszniczemu wojskom frontowym. Ostatnią i de facto najważniejszą częścią szkolenia były skoki spadochronowe. Uczono niezbędnych umiejętności, jakie musiał posiadać skoczek, czyli m.in. odpowiednie składanie spadochronu gwarantujące jego otwarcie w powietrzu, tzw. gaszenie spadochronu, czyli skuteczne zwinięcie spadochronu po wylądowaniu, który nadal w pełni rozłożony stanowił zagrożenie dla skoczka¹⁸.

Warto podkreślić, że wojska powietrznodesantowe to skomplikowane związki taktyczne, które składają się z wielu pułków i kompanii, przystosowanych do różnych zadań o charakterze spadochronowym. Można wyróżnić dwa typy wojsk, składające się na dywizję powietrznodesantową. Pierwszym z nich jest piechota spadochronowa, czyli typ lekkiej piechoty przystosowanej do zrzutu spadochronowego za linią wroga i walki z minimalnym, bądź nawet zerowym wsparciem własnych wojsk, dokonującej konfrontacji z przeważającymi siłami wroga. Drugim typem jest piechota szybowcowa. Ten typ był

¹⁶ S. E. Ambrose, *Kompania Braci, Od Normandii do Orlego Gniazda Hitlera. Kompania E 506 pułku piechoty spadochronowej 101 Dywizji Powietrznodesantowej*, Warszawa 2012, s. 39-44; J. Lucas, *dz. cyt.*, s. 64-89; S. E. Ambrose, *Most Pegasus 6 czerwca 1944*, Warszawa 2004, s. 35-38; O. Skorzeny, *Odnaleźć i uwolnić duce! Wspomnienia pierwszego komandosa Hitlera z operacji odbicia Mussoliniego*, Warszawa 2020, s. 81.

¹⁷ S. E. Ambrose, *Kompania Braci...*, s. 22.

¹⁸ Tamże.

wykorzystywany głównie jako jednostki wsparcia dla spadochroniarzy, którzy ze względu na warunki, w jakich wkraczali do boju, nie mogli brać ze sobą ciężkiego wyposażenia, takiego jak ciężkie karabiny maszynowe, wyrzutnie rakiet czy nawet działa przeciwpancerne. Aby temu zaradzić formowano jednostki piechoty szybowcowej, które za pomocą szybowców, dostarczały wyposażenie dużych rozmiarów, tak aby walczący w rejonie spadochroniarze, mieli równe szanse z piechotą wroga wyposażoną w czołgi, bądź pojazdy opancerzone¹⁹.

Obie dywizje amerykańskie tj. 82. DPD i 101. DPD, mogą wydawać się bliźniacze, ze względu na to, że są dywizjami spadochronowymi. Jednak występuje między nimi kilka zasadniczych różnic. Po pierwsze, 82. DPD w przeciwieństwie do 101. DPD została sformowana jeszcze w 1917 roku, w trakcie I wojny światowej. Jednak nie była ona dywizją spadochronową, tylko piechoty. 82. DPD jako pierwsza w historii Stanów Zjednoczonych została sformowana z rekrutów ze wszystkich stanów, gdzie inne tego typu formacje były tworzone na zasadzie mobilizacji z jednego stanu. Dzięki temu, 82. DPD pozyskała przydomek „*All Americans*” z którego wywodzi się również charakterystyczna naszywka naramienna, posiadająca dwie, białe litery „A” na czerwono-niebieskim tle. Po zakończeniu I wojny światowej dywizja została zdemobilizowana. Do reaktywacji doszło w 1942 roku i przeformowano ją na dywizję powietrznodesantową, stając się jednocześnie pierwszą tego typu dywizją w *US Army*²⁰.

Z kolei 101. DPD została utworzona od podstaw jako jednostka spadochronowa, kilka godzin po przeformowaniu 82. Dywizji, a to oznacza, że jednostki były szkolone w tym samym czasie. Podobnie jak „osiemdziesiąta druga”, „sto pierwsza” również otrzymała swój przydomek – *Screaming Eagles*, który wywodził się z naszywki, z wizerunkiem głowy orła z otwartym dziobem²¹.

Brytyjczycy, w okresie II wojny światowej posiadali 1. DPD i 6. DPD. Pierwsza została sformowana 31 maja 1941 roku, po tym jak premier Wielkiej Brytanii – Winston Churchill – zafascynował się skutecznością niemieckich spadochroniarzy w kampanii francuskiej, która zakończyła się upadkiem Francji. Wtedy to Churchill zlecił Ministerstwu Wojny zbadać możliwość stworzenia brytyjskich oddziałów tego typu. Dywizja walczyła m.in. w Afryce Północnej, na Sycylii i bezpośrednio we Włoszech. Potem została przeniesiona do Anglii,

¹⁹ Tamże; G. Rottman R Volstad, *Wojska powietrznodesantowe USA 1940-90*, Warszawa 1990, s. 5; M. E. Haskew, *dz. cyt.*, s. 59-63; Tamże, s. 175-179.

²⁰ G. Rottman, R. Volstad, *dz. cyt.*, s. 4-20.

²¹ Tamże.

gdzie pierwotnie miała wziąć udział w lądowaniu w Normandii, lecz ostatecznie plany się zmieniły i dywizja nie wzięła udziału w tak ważnym wydarzeniu. Zamiast tego wzięła w największej operacji powietrznodesantowej w historii ludzkości – Market-Garden²².

Natomiast 6. DPD, została utworzona 3 maja 1943 roku i od samego początku była przygotowywana do lądowania w Normandii, które miało odbyć się 13 miesięcy później. Co ciekawe, mimo, że dywizja miała „6” w nazwie, to była drugą z dwóch dywizji powietrznodesantowych utworzonych przez armię brytyjską podczas wojny. Pierwszą była wcześniej wspomniana 1. DPD²³.

Kolejną jednostką specjalną Aliantów była *US Army Rangers*. Co prawda, korzenie jednostki sięgają XVII wieku, jednakże współcześni Rangersi, wywodzą się bezpośrednio z jednostki, która została sformowana w 1942 roku. Do utworzenia jednostki przyczynił się Franklin D. Roosevelt, ówczesny prezydent Stanów Zjednoczonych, który był zafascynowany sukcesami brytyjskich komandosów. Pierwotnie jednostkę chciano nazwać *American Commando*, jednakże generał Dwight D. Eisenhower stwierdził, że słowo *Commando* jest zbyt powiązane z Brytyjczykami, więc zaproponował zmienić nazwę formacji na „bardziej amerykańską”. W taki oto sposób narodzili się *US Army Rangers*²⁴.

Rangersi w przeciwieństwie do regularnych jednostek piechoty nie posiadali ciężkiego wyposażenia, takiego jak moździerze czy działa, aby mogli wykonywać swoje zadania w błyskawicznym tempie, przez co ich struktura organizacyjna była znacznie uproszczona, ograniczając się do jednostek lekkiej piechoty, wraz z jednostkami wsparcia takimi jak kompanie medyczne czy sygnałowe²⁵.

Państwa Osi również posiadały siły specjalne. Warto wspomnieć o niemieckich *Fallschirmjäger*, którzy zostali utworzeni w 1938 roku z rozkazu Hermanna Göringa, ówczesnego dowódcy niemieckiego lotnictwa (*Luftwaffe*). *Fallschirmjäger*, czyli strzelcy spadochronowi z założenia mieli być wykorzystywani do misji oskrzydlających wroga wojska i zabezpieczania strategicznych pozycji przed przybyciem głównych sił zbrojnych. Warto podkreślić, że w okresie II wojny światowej, większość wojsk spadochronowych była częścią wojsk lądowych. Formacje korzystały z samolotów transportowych, jeżeli lotnictwo mogło oddelegować część maszyn na użytek jednostek powietrznodesantowych.

²² C. Ryan, *O jeden most za daleko*, Poznań 2007, s. 96-97.

²³ M. E. Haskew, *dz. cyt.*, s. 59-63.

²⁴ I. Westwell, S. Dunstan, *dz. cyt.*, s. 98-103.

²⁵ Tamże, s. 104-105.

Taki sposób był dość uciążliwy – trudno było pogodzić dwie różne formacje, podlegające różnym rozkazom. *Fallschirmjäger* w tej sytuacji mieli znaczną przewagę nad innymi jednostkami, gdyż niemieccy strzelcy spadochronowi nie byli częścią wojsk lądowych, tylko należeli bezpośrednio do lotnictwa. Takie rozwiązanie umożliwiło lepszą koordynację działań między *Fallschirmjäger*, samolotami bojowymi i samolotami transportowymi, które miały ich przerzucać w rejon działań. Dzięki temu udało się uniknąć czasochłonnych uzgodnień między dowódcami różnych formacji, co z kolei doprowadziło do niemalże całkowitego wyeliminowania opóźnień w planowaniu i przeprowadzaniu działań²⁶.

Wybrane operacje II wojny światowej z wykorzystaniem sił specjalnych

W trakcie II wojny światowej odbyło się tysiące operacji specjalnych. Znaczna ich liczba przesądziła o przebiegu wielu kampanii lub wywołała co najmniej skutki regionalne. Jednakże, każdej operacji przyświecał ważny cel, który zawsze wynikał z wydarzeń na froncie jak i podejmowanych decyzji politycznych. Spośród wszystkich operacji, które odbyły się podczas II wojny światowej, warto odnieść się do dwóch operacji niemieckich z końca 1944 roku o kryptonimach *Stösser* i *Greif* oraz tzw. Rajdu na Cabanatuan z 1945 roku. Głównym powodem wyboru tych operacji jest różnorodny typ działań. Każda z jednostek specjalnych, biorąca udział w operacjach była unikatowa i miała odmienny charakter. Ta różnorodność wpłynęła na specyfikę działań sił specjalnych.

Podczas dwóch niemieckich operacji, które odbyły się w trakcie tzw. ofensywy w Ardenach (od 16 grudnia 1944 roku), wzięły udział dwie jednostki specjalne: *Fallschirmjäger* i Komandosi Skorzenego. Obie formacje działały w ramach dwóch osobnych operacji, będących częścią ofensywy w Ardenach. Ogólny plan ofensywy zakładał szybkie uderzenie na wojska alianckie, dokonanie wyłomu w ich obronie i przebicie się do Antwerpii, która została odbita z rąk niemieckich jesienią 1944 roku. Głównym powodem takiej decyzji, była chęć rozbicia wojsk alianckich i odcięcie ich od wyposażenia, które dostarczano do

²⁶ T. Ripley, *Elitarne jednostki wojskowe Trzeciej Rzeszy: Niemieckie siły specjalne w drugiej wojnie światowej*, Ożarów Mazowiecki 2007, s. 30-31.

portu antwerpskiego. Hitler liczył, że jeżeli plany ofensywne zostaną osiągnięte to Alianci, rozpoczną negocjacje pokojowe w celu ratowania swoich wojsk. Taki rozwój sytuacji pozwoliłby Hitlerowi na wycofanie wojsk z zachodu na front wschodni i wzmocnienie niemieckiej obrony przeciw Armii Czerwonej²⁷.

Na etapie planowania ofensywy w Ardenach szczególną uwagę zwrócono na potencjalny problem braku wyposażenia umożliwiającego przeprawę przez rzekę Mozę, która separowała Niemców od linii alianckich. Problem polegał na tym, że przewidziane do operacji bataliony saperskie, albo były w drodze z frontu wschodniego i dotarłyby z opóźnieniem lub w ogóle nie wzięłyby udziału w akcji. Dlatego niemieccy sztabowcy zakładali, że jednostki zmechanizowane powinny jak najszybciej dotrzeć do rzeki Mozy i zdobyć znajdujące się na niej mosty, zanim Alianci zdołają je zniszczyć. Wtedy zrodził się pomysł, aby wesprzeć te działania za pomocą jednostek dywersyjnych działających na tyłach wroga w przededniu inwazji. Zadanie zostało powierzone Ottonowi Skorzenemu, niemieckiemu komandosowi, który zasłynął z uwolnienia w 1943 roku, więzionego Benito Mussoliniego w ośrodku narciarskim L'albergo Campo Imperatore²⁸. Założenia operacji dywersyjnej polegały na przeniknięciu jednostki za linie alianckie w amerykańskich mundurach i zajęcie przepraw na Mozie jeszcze przed przybyciem głównych sił. Operacji nadano kryptonim *Greif*²⁹.

Jednostka dywersyjna składała się z około dwustu żołnierzy, którzy sprawnie posługiwali się językiem angielskim opartym o amerykański slang. Warto podkreślić, że w czasie samej operacji brak znajomości i wiedzy dotyczącej różnic między brytyjską i amerykańską odmianą języka angielskiego kończył się zdemaskowaniem³⁰.

Zadania jednostki opierały się na działaniach dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, wprowadzaniu zamętu i paniki na tyłach wroga poprzez podszywanie się pod Amerykanów, a w szczególności żandarmów armii amerykańskiej. Ci ostatni odpowiedzialni byli za kierowanie ruchem, stąd niemieccy komandosi mieli okazję do wysyłania amerykańskich żołnierzy w przeciwną stronę niż zamierzali. Po drugie, usuwanie bądź zamienianie miejscami znaków drogowych, które miały wprowadzić w błąd żołnierzy alianckich. Warty uwagi jest

²⁷ C. Bergstrom, *Ardeny 1944-1945. Ostatnie tchnienie wojsk pancernych Hitlera*, Oświęcim 2017, s. 17-18.

²⁸ O. Skorzeny, *dz. cyt.*, s. 82-83.

²⁹ N. Bączyk, *Ardeny 1944-1945*, Warszawa 2022, s. 83-84.

³⁰ Tamże, s. 86.

też fakt, że tydzień przed rozpoczęciem ofensywy Hitler zdecydował o zrzuconiu spadochroniarzy, aby odciąć siły amerykańskie od wsparcia alianckiego na linii natarcia wojsk niemieckich. Operacji tej nadano kryptonim *Stösser*. Należy zauważyć, że ta operacja nie była do końca przemyślana ze względu na ograniczenia czasowe³¹. Warto podkreślić, że obie operacje miały wspólny cel, czyli dezorganizację sił alianckich. Jednakże różniły się one metodami działań. *Greif* stawiała na dywersję i kamuflaż, podczas gdy *Stösser* miała być szybkim i precyzyjnym atakiem powietrznodesantowym.

W przededniu ofensywy jednostki dywersyjne Skorzenego zdołały niezauważenie przeniknąć przez linie amerykańskie, co umożliwiło Niemcom pozyskanie wielu cennych informacji, zapewniając przewagę nad aliantami. Komandosi wykonywali różnorakie zadania – od niepozornych akcji dywersyjnych opierających się na podmianianiu drogowskazów czy przecinaniu drutów telefonicznych, po bardziej złożone, polegające na niszczeniu zaopatrzenia czy wysadzaniu mostów zbędnych Niemcom, ale potrzebnych Amerykanom. Niemieccy komandosi doprowadzili do paniki w szeregach amerykańskich, która osłabiła wolę walki. Przez to doszło do postawienia punktów kontrolnych na każdej trasie i wprowadzenia inspekcji drogowych. Z jednej strony takie rozwiązanie było uzasadnione, ponieważ ułatwiało znalezienie niemieckich szpiegów, ale z drugiej dość mocno wpływało na przepływ ruchu drogowego, powodując znaczne opóźnienia w terminach, przez co Niemcy zyskiwali cenny czas, który był potrzebny do zorganizowania następnych uderzeń, nim Amerykanie zdążą dosłać wsparcie i uzupełnić straty. Alianci próbowali na różne sposoby podołać stawianym przed nimi wyzwaniom³², co przyczyniło się do bardziej precyzyjnego niż dotąd demaskowania szpiegów.

Natomiast operacja *Stösser* od początku obarczona była wieloma problemami. Desant został opóźniony, a w trakcie skoku rozrzucono spadochroniarzy po całym regionie, zamiast w konkretnej strefie zrzutu, głównie przez złą pogodę i niedoświadczone załogi samolotów. W wyniku tego spadochroniarze zamiast wykonać swoją misję, ukrywali się, czekając na wsparcie 6. Armii Pancerniej³³. Operacja *Stösser* skończyła się porażką. Spadochroniarze nie

³¹ Tamże, s. 86-87.

³² Najbardziej efektywne okazało się zadawanie pytań, na które odpowiedź znali głównie Amerykanie. Pytania dotyczyły baseballu lub tego, jak wabi się pies prezydenta Roosevelta czy też jak na imię ma Sinatra. A. Beevor, *Ardeny 1944*, Kraków 2023, s. 247-249.

³³ Tamże, s. 254-256; N. Bączyk, *dz. cyt.*, s. 118-119.

wykonali ani jednego zadania jakie zostało im powierzone (dezorganizacja linii zaopatrzeniowych i komunikacyjnych aliantów oraz utrzymanie strategicznego wzgórze na północny zachód od Malmedy), a dodatkowo, większość formacji została zabita lub uwięziona w obozach jenieckich przez Amerykanów. Doprowadziło to do rozbicia formacji, której nie zdołano odbudować³⁴.

Operacja *Greif* w części przyniosła oczekiwane przez Niemców skutki. Po pierwsze, udało się wprowadzić zamieszanie, w wyniku czego zmylono żołnierzy alianckich, a po drugie doprowadzono do zaostrzenia kontroli drogowych, które ograniczały ruch żołnierzy zmierzających na front. Jednak mimo tych połowicznych sukcesów, większość mniejszych grup dywersyjnych została zdemaskowana przez aliantów, a tylko nieliczni zdołali dołączyć do swoich sojuszników, co doprowadziło do licznych strat wśród członków specjalnej jednostki Skorzenego³⁵.

W ogólnym rozrachunku ofensywa w Ardenach, na którą składało się kilka operacji, w tym *Greif* i *Stösser* skończyła się druzgocącą porażką wojsk hitlerowskich. Niektóre siły specjalne częściowo osiągnęły sukces, a niektóre zostały całkowicie unicestwione. Z kolei regularne wojska będące częścią Grupy Armii B pod dowództwem Waltera Modla, mimo początkowych sukcesów militarnych nie osiągnęły żadnego celu strategicznego, co doprowadziło do załamania się niemieckiego morale i osłabienia Grupy Armii B na tyle, że miała problemy nawet z przeprowadzeniem operacji defensywnej, gdyż dość szybko została odepchnięta³⁶.

Następna operacja, którą warto omówić jest tzw. Raid na obóz Cabanatuan na Filipinach w prowincji Nueva Ecija, w rezultacie której amerykańscy komandosi uwolnili brytyjskich, holenderskich, norweskich, kanadyjskich, filipińskich i amerykańskich jeńców z japońskiej niewoli. W przeciwieństwie do niemieckich operacji w Ardenach, ta misja charakteryzowała się odmiennym stylem jej przeprowadzenia oraz skalą działań. W 1942 roku, po japońskiej inwazji na Filipiny sytuacja wojsk amerykańskich była krytyczna (Filipiny były terytorium zależnym Stanów Zjednoczonych, więc stacjonowały tam amerykańskie garnizony), gdyż zostały odcięte od wsparcia i drogi ucieczki. Po około czterech miesiącach rozpaczliwej obrony na wyspie Corregidor i półwyspie Bataan, amerykański generał Douglas MacArthur na rozkaz prezydenta

³⁴ A. Beevor, *dz. cyt.*, Kraków 2023, s. 247-249.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, s. 483-486, 490-492.

Roosevelta musiał opuścić Filipiny, zostawiając swoich podwładnych „na łaśce” Japończyków, którzy posiadali znaczną przewagę liczebną. Dwa miesiące później resztki wojsk amerykańskich skapitulowały. Tuż przed kapitulacją Japończycy uważali, że do niewoli dostanie się maksymalnie dwadzieścia pięć tysięcy jeńców (amerykańskich i filipińskich). Rzeczywistość okazała się inna, gdyż do niewoli dostało się ponad siedemdziesiąt dwa tysiące jeńców, których liczebność wręcz przytłoczyła Japończyków³⁷.

W 1944 roku wojsko amerykańskie dokonało inwazji na Filipiny, w celu wyzwolenia państwa. Filipiński ruch oporu udzielał informacji Amerykanom dotyczących japońskich ruchów wojsk, umiejscowienia garnizonów, składów leków i amunicji oraz obozów jenieckich. Po skutecznym lądowaniu Amerykanów, japońskie dowództwo wydało rozkaz zabijania jeńców, gdy Amerykanie zbliżą się do jakiegokolwiek obozu. Takie wydarzenia miały miejsce w obozie na Palawanie, w którym wartownicy obozu zgładzili stu pięćdziesięciu jeńców. Amerykanie w obawie przed kolejnymi wydarzeniami tego typu, zorganizowali specjalne akcje ratunkowe skierowane do pozostałych jeńców³⁸.

W przeciwieństwie do chaotycznych operacji niemieckich w Ardenach, amerykańska operacja na Filipinach jest przykładem precyzyjnego planowania i wykonania. Do operacji wyznaczono dwie jednostki – Zwiadowców Alamo oraz 6. Batalion Rangers, będący częścią formacji *US Army Rangers*. Zwiadowcy mieli za zadanie dostać się do rejonu, w którym znajdował się obóz i przeprowadzić szczegółowy wywiad, aby Rangersi, którzy uderzą na obóz, mieli pełne rozeznanie o siłach wroga oraz stanie jeńców. Celem operacji była ich sprawna ewakuacja. Jeden ważny czynnik zadecydował o powodzeniu akcji. W trakcie operacji miała panować całkowita cisza radiowa, co oznaczało, że komandosi nie mogli wezwać pomocy lub prosić o wsparcie lotnicze bądź artyleryjskie. Głównym powodem takiej decyzji był fakt, że Japończycy dość często przechwytywali amerykańskie komunikaty, więc istniało ryzyko, że operacja mogłaby zostać wykryta. Amerykański generał Krueger – dowódca 6. Armii Stanów Zjednoczonych walczącej na Pacyfiku – miał takie odczucia, o czym wspominał w swoich pamiętnikach: „było rzeczą oczywistą, że każdą akcję ratunkową należy utrzymać w całkowitej tajemnicy. Sukces zależał od

³⁷ G. L. Rottman, *Rajd na obóz Cabanatuan. Filipiny 1945*, Kraków 2010, s. 5.

³⁸ H. Sides, *Żołnierze Widma. Zapomniana historia jednej z najbardziej dramatycznych akcji w czasie II wojny światowej*, Warszawa 2002, s. 13-16.

elementu zaskoczenia. Gdyby do Japończyków doszły jakiegokolwiek informacje, prawdopodobnie wybiliby wszystkich jeńców”³⁹.

Pierwotny plan zakładał, że czternastu zwiadowców wyruszy przed głównymi siłami uderzeniowymi w celu rozpoznania. Stu dwudziestu jeden Rangersów miało dotrzeć do obozu, okrążyć go, zneutralizować strażników i wyprowadzić wszystkich jeńców oraz przetransportować za amerykańskie linie. Na miejscu Rangersi spotkali filipińskich partyzantów, którzy przekazali kluczowe informacje o dużych ruchach wycofujących się wojsk japońskich, więc postanowiono przełożyć atak o dwadzieścia cztery godziny. Decyzja była kluczowa dla przebiegu całej operacji, gdyż w regionie znajdowało się ponad tysiąc żołnierzy wroga a Amerykanie mieli do dyspozycji mniej niż sto pięćdziesiąt żołnierzy, odciętych od zaopatrzenia i bez ciężkiego sprzętu zdolnego do wydajnego ostrzeliwania. Ponadto, ze względu na ograniczony czas na przygotowanie, nie było możliwości na przećwiczenie akcji przez co komandosi musieli ograniczyć się do informacji pozyskanych przez zwiadowców, co dodatkowo przedłużało operację. Należy też podkreślić, że obóz został zbudowany na płaskim terenie, co również utrudniało dotarcie do celu.

Głównodowodzący operacją a jednocześnie dowódca 6. Batalionu Henry Mucci, zdecydował się na przerwanie ciszy radiowej w celu uzyskania wsparcia pojedynczego samolotu amerykańskiego. Głównym powodem decyzji był wspomniany teren wokół obozu. Prawdopodobnie uznano, że Rangersi, próbujący dostać się do obozu zostaną zauważeni, więc zdecydowano o wezwaniu samolotu, który miał odwracać uwagę japońskich wartowników, w czasie, gdy komandosi i zwiadowcy będą się przemieszczać w stronę obozu⁴⁰. Gdy komandosi zbliżali się do obozu i nad głowami pojawił się amerykański samolot, grupka filipińskich partyzantów z pomocą kilku Rangersów przecięli linie telefoniczne prowadzące do obozu. Amerykanie okrążyli obóz, a wszyscy żołnierze znaleźli się w odległości 6-25 metrów od ogrodzenia, po czym przystąpili do szturm⁴¹.

Wartownicy wraz z personelem wewnątrz obozu zostali natychmiast wyeliminowani. Rangersi po uwolnieniu informowali zdezorientowanych więźniów, że zostali wyzwoleni. Autor publikacji dotyczącej operacji – W. B. Breuer w monografii: *6. Batalion. Na ratunek uwięzionym obrońcom Bataanu*

³⁹ Tamże, s. 27.

⁴⁰ G. L. Rottman, *Rajd na obóz Cabanatuan. Filipiny 1945*, Kraków 2010, s. 42-48.

⁴¹ Tamże.

i Corregidoru wspominał, że żołnierze biegali od baraku do baraku i oznajmiali jeńcom, że są wolni krzycząc „Jesteśmy Amerykanami!”, „Idźcie wszyscy do głównej bramy!”, „Jesteście wolni!”. Niektórzy więźniowie byli tak zaskoczeni, że nie potrafili zrozumieć co się dzieje i zamiast uciekać, w obawie o własne życie nie chcieli opuszczać baraków. Jeden z jeńców wspominał: „Myśleliśmy, że to Japończycy strzelają do więźniów. Wraz z Jacksonem, który miał tylko jedną nogę, wskoczyliśmy do rowu odwadniającego za barakiem. Jackson, mimo swego kalectwa, poruszał się szybciej ode mnie. Świadomość, że za chwilę można stracić życie sprawia, że taki drobiazg jak brak nogi nie stanowi przeszkody w szybkiej ucieczce⁴².”

W niecałe pół godziny żołnierze wydostali z obozu wszystkich jeńców, a po kilkunastu godzinach wszyscy dotarli do linii amerykańskich. Opierając się na wspomnieniach byłych więźniów, w szpitalu, w którym byli zakwaterowani odwiedził ich generał Douglas MacArthur, który nie mógł sobie wybaczyć, że zostawił tych ludzi dwa lata wcześniej w rękach Japończyków⁴³.

Amerykańska operacja posiadała kilka ważnych aspektów, które określały jej specyfikę. Jako pierwszy należy wskazać zwiad i współpracę z lokalnym ruchem oporu. Amerykanie dokładnie rozpoznali okoliczny teren dzięki pomocy filipińskich partyzantów, co pomogło w dokładnym przeprowadzeniu szturmie. Po drugie, stawiano na element zaskoczenia. Całkowita cisza radiowa i precyzyjny plan ataku pozwoliły na utrzymanie operacji w ścisłej tajemnicy, dzięki czemu nie doszło do rzezi jeńców wojennych, tak jak miało to miejsce na Palawanie. Trzecim elementem było wykorzystanie wsparcia lotniczego. Komandosi zdawali sobie sprawę, że użycie samolotu było bardzo ryzykowne tak dla nich samych (w przypadku zdemaskowania), jak i dla jeńców (kiedy pomoc nie dotarłaby na czas).

Według oficjalnego raportu uwolniono pięciuset szesnastu jeńców wojennych. W trakcie akcji zginęło dwóch amerykańskich komandosów oraz kilku zostało rannych, natomiast Filipińczycy również ponieśli straty, w liczbie dwudziestu jeden zabitych⁴⁴. Teoretycznie operacja nie miała żadnego znaczenia strategicznego i wcale nie musiała się odbyć. Amerykańskie dowództwo mogło zignorować obóz i kontynuować natarcie w głąb Filipin w celu odbicia

⁴² W. B. Breuer, *6. Batalion. Na ratunek uwięzionym obrońcom Bataanu i Corregidoru*, Warszawa 2006, s. 169-173.

⁴³ G. L. Rottman, *Rajd na obóz Cabanatuan. Filipiny 1945*, Kraków 2010, s. 55.

⁴⁴ R. Mansell, *Cabanatuan Rescue Roster*, 30.01.1945.

straconych terenów. Mimo wszystko Amerykanie potwierdzili szacunek dla życia żołnierzy i zorganizowali spektakularną akcję, która w pozytywny sposób zapisała się na kartach historii. W przeciwieństwie do niemieckich działań w Ardenach, podczas których zauważalny był brak koordynacji i improwizacja działań, ostatecznie doprowadzających do porażki, w przypadku operacji uwolnienia więźniów z obozu w Cabanatuan udowodniono, jak kluczowe jest szczegółowe planowanie i wykorzystanie lokalnych zasobów.

Dwie niemieckie operacje cechowały się chaotycznym wykonaniem i brakiem koordynacji, co doprowadziło do ich niepowodzenia. Amerykańska operacja na Filipinach była przykładem skutecznego zwiadu, planowania i współpracy z lokalnymi siłami, a to przyniosło znaczący sukces. Różnice w podejściu i wykonaniu operacji pokazują, jak kluczowe jest przygotowanie i adaptacja w dynamicznym środowisku pola walki.

Podsumowanie

Reasumując należy stwierdzić, że oddziały specjalne są ważnym elementem sił zbrojnych i niemalże od początku istnienia stały się ich nieodłączną częścią. Ponadto, opisane przykłady operacji tych wojsk pomagają w pełni zrozumieć, dlaczego jednostki tego typu są w stanie wykonać zadania wbrew konwencjonalnym zasadom sztuki wojennej. Wskazano na różne rodzaje sił specjalnych oraz kilka elitarnych jednostek, które operowały w trakcie II wojny światowej (*US Army Rangers*, amerykańska 82. i 101. DPD, brytyjska 1. i 6. DPD, *Commando* oraz *Fallschirmjäger*). Analiza specyfiki jednostek specjalnych i operacji, które zostały przez nie przeprowadzone w trakcie II wojny światowej skłaniają do trzech wniosków.

Po pierwsze – siły specjalne, są odpowiednio przeszkolone do realizacji wyjątkowo trudnych i ryzykownych operacji, wymagających doskonałej kondycji fizycznej i psychicznej. Korzystają z najnowocześniejszego wyposażenia oraz przechodzą najbardziej wymagającą selekcję ze wszystkich rodzajów sił zbrojnych, co przystosowuje żołnierzy do trudnych warunków i okoliczności panujących w trakcie misji. Ponadto ich styl prowadzenia działań, znacząco różni się od regularnych wojsk, co pozwala im na większą swobodę w przeprowadzaniu misji, a to przekłada się na większe możliwości, na które inne wojska nie mogą sobie pozwolić.

Po drugie – operacje sił specjalnych podczas II wojny światowej odegrały kluczową rolę w zakłócaniu działań wroga i zdobywaniu ważnych informacji wywiadowczych. Opisanie operacje obejmowały takie zadania jak dywersja, sabotaż oraz precyzyjne ataki na cele strategiczne, co osłabiało zdolności bojowe przeciwnika. Dzięki tego typu akcjom, żołnierze mogli skutecznie zakłócać działania wroga oraz osłabiać morale. Działania sił specjalnych znacząco przyczyniły się do przebiegu II wojny światowej, na co mogą wskazywać tak ważne operacje, jak chociażby opisana ofensywa w Ardenach, która była próbą odcięcia wojsk aliantów od ważnego szlaku zaopatrzeniowego wychodzącego z portu w Antwerpii.

Po trzecie – wbrew powszechnej opinii, operacje specjalne nie zawsze są akcjami o znaczeniu strategicznym. Przykładem jest opisany Rajd na Cabanatuan. Operacja mimo nikłego znaczenia strategicznego, stała się wzorem tego, jak powinno się przeprowadzać misje specjalne, niezależnie od ich skali. Amerykańska misja świadczyła o bardzo dobrej organizacji, która wynikała z najdrobniejszych szczegółów, uwzględnionych w planie działań. Zauważalne jest bezbłędne wykonanie mimo wielu trudności, takich jak niesprzyjający teren, który utrudniał podejście wojsk do obozu oraz brak komunikacji radiowej, która uniemożliwiała precyzyjne koordynowanie działań, co jest bardzo ważnym elementem każdej akcji tego typu. Ważnym czynnikiem, który zadecydował o powodzeniu akcji, był też dobór ludzi. To właśnie odpowiednie osoby, w odpowiednim czasie podjęły dobre decyzje, które zaowocowały wielkim sukcesem, w misji o niewielkim znaczeniu dla całego konfliktu.

Bibliografia

Dokumenty i raporty:

Mansell R., *Cabanatuan Rescue Roster*, 30.01.1945.

NATO STANDARD AJP-3, *Allied Joint Doctrine for the conduct of operations*, luty 2019.

Literatura:

Ambrose S., *Kompania Braci. Od Normandii do Orlego Gniazda Hitlera. Kompania E 506 pułku piechoty spadochronowej 101 Dywizji Powietrznodesantowej*, Warszawa 2016.

Ambrose S., *Most Pegasus 6 czerwca 1944*, Warszawa 2004.

Bączyk N., *Ardeny 1944-1945*, Warszawa 2022.

- Beevor A., *Ardeny 1944*, Kraków 2013.
- Bergstrom C., *Ardeny 1944-1945. Ostatnie tchnienie wojsk pancernych Hitlera*, [tłum.] P. Grysztar, Oświęcim 2017.
- Breuer W., *6. Batalion. Na ratunek uwięzionym obrońcom Bataanu i Corregidoru*, Warszawa 2006.
- Haskew M. E., *Jednostki elitarne II wojny światowej*, Warszawa 2009.
- Królikowski H., *Geneza i rozwój polskich operacji oraz sił specjalnych*, Warszawa 2013.
- Lucas J., *Komandosi Hitlera. Niemieckie siły specjalne*, Warszawa 2016.
- Ripley T., *Elitarne jednostki wojskowe Trzeciej Rzeszy: Niemieckie siły specjalne w drugiej wojnie światowej*, Ożarów Mazowiecki 2007.
- Rottman G., *Rajd na obóz Cabanatuan. Filipiny 1945*, Kraków 2010.
- Rottman G., Volstad R., *Wojska Powietrznodesantowe USA 1940-90*, Warszawa 1990.
- Ryan C., *O jeden most za daleko*, Poznań 2007.
- Sawyer R., *The Seven Military Classics of Ancient China*, 1993.
- Sides H., *Żołnierze Widma. Zapomniana historia jednej z najbardziej dramatycznych akcji w czasie II wojny światowej*, Warszawa 2002.
- Skorzeny O., *Odnaleźć i uwolnić duce! Wspomnienia pierwszego komandosa Hitlera z operacji odbicia Mussoliniego*, Warszawa 2020.
- Westwell I., Dunstand S., *Oddziały specjalne aliantów*, Warszawa 2010.
- Witkowski P., *Polscy spadochroniarze 1939-1945*, Warszawa 2015.

Netografia:

- Czym zajmują się wojska specjalne* z dn. 07.01.2016, <https://bezpieczny-kraj.pl/czym-zajmuja-sie-wojska-specjalne/>, dostęp: 29.05.2024.
- Special Forces*, <https://www.todaymilitary.com/careers-benefits/careers/special-forces>, dostęp: 29.05.2024.
- Special Operations Forces* z dn. 07.03.2024, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_105950.htm, dostęp 01.10.2024.
- Jednostka Wojskowa GROM*, <https://www.wojsko-polskie.pl/wojska-specjalne/>, dostęp: 29.05.2024.

Joanna Kukier

Faculty of Political Science and Journalism
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

Jannique van Uffelen

Physical Activity, Sports & Health Research Group
KU Leuven, Belgium

Magdalena Pataj

Faculty of Political Science and Journalism
Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

SOCIAL CAMPAIGNS ON PHYSICAL HEALTH OF SENIORS IN POLAND – ANALYSIS OF SELECTED EXAMPLES

***Kampanie społeczne dotyczące zdrowia fizycznego
seniorów w Polsce – analiza wybranych przykładów***

Summary

The aim of this article is to identify the characteristics and forms of communication used in social campaigns on health and healthy lifestyle among seniors. We analyse the forms of messages and, in result, identify the features of selected health campaigns that improve their effectiveness. In the article we use the following research methods: a collective case study of social campaigns on health and desk research. We consider social campaigns a tool used in promotion of ideas, attitudes and behaviours, also in the context of health promotion. They are popularizing healthy lifestyle while, simultaneously, encouraging the recipients to refrain from behaviours that adversely affect human health and life. Content of the campaigns dedicated to seniors is built on the basis of specific verbal, visual and preservative types of communication. The rhetoric of the campaigns aims to affect not only the reception of information, but also the understanding of the message. The purpose of these campaigns is direction of the recipients' mind. The intention of broadcasters is not to mislead – but to change health habits.

Keywords: social campaigns, social campaigns on health issues, social campaigns about seniors, social marketing, health promotion, active aging, physical activity in retirement, health communication, e-health, health promotion, elderly people, seniors

Streszczenie

Celem artykułu jest identyfikacja cech i form przekazów komunikacyjnych stosowanych w kampaniach społecznych dotyczących problematyki zdrowia i zdrowego stylu życia wśród seniorów. Analizie poddamy formy przekazów, w wyniku czego zidentyfikujemy cechy wybranych kampanii o tematyce zdrowotnej, mogące wpływać na ich skuteczność. W artykule wykorzystamy następujące metody badawcze: zbiorowe studium przypadku kampanii społecznych o tematyce zdrowotnej oraz desk research. Przyjmujemy, że kampanie społeczne są narzędziem do promowania idei, postaw i zachowań, również w kontekście promocji zdrowia. Jest to forma popularyzacji zdrowego stylu życia z jednoczesnym zachęceniem odbiorców do zaniechania zachowań, które niekorzystnie oddziałują na zdrowie i życie człowieka. Treści kampanii dedykowane seniorom budowane są w oparciu o określone rodzaje komunikacji słownej, obrazowej i zachowawczej. Retoryka kampanii ma wypłynąć na zrozumienie komunikatu przez odbiorców, a nie tylko na odbiór informacji. Celem takiego rodzaju kampanii jest ukierunkowanie myślenia odbiorcy. Intencją nadawców nie jest wprowadzenie w błąd – a zmiana nawyków zdrowotnych.

Słowa kluczowe: kampanie społeczne, kampanie społeczne o tematyce zdrowotnej, kampanie społeczne o seniorach, marketing społeczny, promocja zdrowia, przekaz kampanii, komunikacja marketingowa, aktywne starzenie się, aktywność fizyczna na emeryturze, zachowania zdrowotne, komunikacja zdrowotna, retoryka zdrowotna, kompetencje zdrowotne, e-zdrowie, promocja zdrowia, przekaz kampanii, osoby starsze, seniorzy

Introduction

The aim of this article is to identify the characteristics and forms of communication used in social campaigns on health and healthy lifestyle among

seniors¹. The forms of messaging are analysed and, in result, the characteristics which improve the effectiveness of selected health-related campaigns are identified. A collective case study of selected social campaigns on health dedicated to seniors is conducted. The analysis is based on the content proposed by Magdalena Daszkiewicz in “Health promotion campaigns – analysis of the content and forms of communication”². The author uses a collective case study of selected social campaigns on health dedicated to seniors. Eight pro-health campaigns targeted to the elderly (over 65 years of age) are analysed. Due to the specific nature of the research area the purposeful selection is used as a method of research material selection³.

Definition of the Key Terms

In this chapter the key concepts such as: health, social campaign, social marketing, health competences, and communication about health are explained. The aim of health promotion campaigns is to broaden the understanding of health problems and active lifestyle. They are important parts of the process of increasing public awareness. The campaigns can encourage real changes in physical behaviour and improve health outcomes, mental well-being and broadly understood health.

In the year 1948 the Constitution of the World Health Organization (WHO) defined health as: “a state of complete [...] mental and social well-being”⁴. Modern understanding of health promotion is based on the Ottawa

¹ According to *the Dictionary of the Polish Language*, a senior is: 1. “the oldest member of a family or lineage”; *Senior*, [in:] <https://sjp.pwn.pl/sjp/senior;2575200.html>, access: 23.01.2022; According to the official position of the Organization for Economic Cooperation and Development (*Organization for Economic Cooperation and Development* – OECD), in most developed countries, the elderly population is defined as people 65+ and more, *Elderly population (indicator)*, OECD, <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>, access:03.03.2023.

² M. Daszkiewicz, *Kampanie społeczne o tematyce zdrowotnej – analiza treści i form przekazów komunikacyjnych*, [in:] „Zdrowie i style życia: wyzwania ekonomiczne i społeczne”, eds. W. Nowak, K. Szalonka, Wrocław 2019, pp. 269-298.

³ K. Jabłońska, A. Sobieraj, *Sampling Methodology in Social Sciences*, „Safety & Fire Technology” 2013, no 32, Issue 4, p. 34.

⁴ WHO, *Health promotion*, <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-well-being/first-global-conference>, access: 07.07.2022.

Charter for Health Promotion⁵ which, in this regard, takes on the role of constitution. It defines health promotion as “the process of enabling people to increase control over, and to improve, their health”⁶. The Charter defines basic health determinants, as well as health promotion, and presents specific ways of its implementation. The components of health promotion are: 1) health education, 2) disease prevention, and 3) local health policy⁷.

The development of information technologies in the 2000s resulted in the emergence of new tools which help expanding health promotion. The Internet, and later social media, became popular and accessible informational channels⁸. New opportunities of social media marketing have also determined and influenced the functioning of many areas of health sciences⁹.

An attempt to define the concept of social campaigns on the physical health of seniors in Poland should begin with the definition of a social campaign itself. It is a set of actions and activities conducted by the media in order to achieve the objective and socially desirable changes. It can be dedicated to a specific group or a mass audience¹⁰. The aim of a campaign is to solve a given social problem using methods of communication and promotion. A social campaign¹¹ is: *a large-scale attempt to communicate ideas and practices through mass media and interpersonal communication*¹². It includes various types of activities: 1) planned at a specific time, 2) directed to a specific target group, and 3) aimed

⁵ WHO, *The 1st International Conference on Health Promotion*, Ottawa 1986, <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/first-global-conference>, access:09.09.2023.

⁶ M. Lalonde, *A New Perspective on the Health of Canadians*. And working document, Government of Canada, Ottawa 1974, p. 32, <http://www.phac-aspc.gc.ca/ph-sp/pdf/perspect-eng.pdf>, access: 15.06.2022.

⁷ Vide: M. Pataj, *Kampanie społeczne promujące zdrowie w Polsce w latach 1989-2020*, Lublin 2021, pp. 52-54.

⁸ CBOS, *Internauci 2014*, Komunikat z badań, no 82, Warsaw 2014, www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2014/K_082_14.PDF, access: 16.06.2022.

⁹ M. Syrkiewicz – Świtała, R. Świtała, *Social media marketing as a contemporary concept of communication between health care units and the environment*, „Scientific Journals of the Częstochowa University of Technology. Publishing Section of the Faculty of Management of the Częstochowa University of Technology” 2012, no 5, pp. 86–94.

¹⁰ B. Tarczydło, *Social Campaign in Theory and Practice*, „Economic Studies” 2013, no 157, p. 225.

¹¹ Social campaigns understood today are a relatively new media creation. The beginning of using campaigns for social purposes can be set in the 1940s.

¹² M. Thesis, M. Andrews, *Social Campaigns. The Art of Visual Persuasion. Its psychology, its semiotics, its rhetoric*, Utrecht 2008, p. 8.

to increase the understanding and to change thinking and behaviour towards a specific social problem. A social campaign is designed to solve a given problem which in some way blocks the achievement of the common good (that we can define as the goal of marketing). Socially engaged organizations undertake various forms of activities (e.g., social campaigns and programmes)¹³. However, the most popular form are social campaigns based on the cooperation of different entities. A social campaign is able to: “solve a social problem, promote values or change attitudes; (...) provide different types of support – financial, material, service. It usually involves various stakeholders and should be strongly promoted”¹⁴.

Social campaigns target specific groups with relevant communication activities. Their goal is to increase the public’s knowledge and to change its behaviour. Social campaigns, to some extent, use tools of commercial campaigns. The main differences between the tools of social and commercial campaigns are the theme and arguments (symbols) used in a given message¹⁵. Creating a social campaign is both a creative and technical process, in which the aspects of rhetoric and visual language merge with knowledge and research results. The goal of the communication is to combat undesirable behaviour. This can be achieved by stimulating activities designed to improve the quality of one’s life or the common good of society¹⁶.

Advertising techniques (e.g., social advertising and public relations) are included in social campaigns, which are tools of social marketing¹⁷. It is described as: “the application of commercial marketing technologies to the analysis, planning, implementation and evaluation of programmes aimed to influence

¹³ *Kampania społeczna – definicja fundacji komunikacji społecznej*, <https://kampanie-spoleczne.pl/kampania-spoleczna-definicja-fundacji-komunikacji-spolecznej/>, access: 18.06.2024.

¹⁴ M. Syrkiewicz – Światała, R. Światała, *Social media marketing as a contemporary concept of communication between health care units...*, pp. 86–94.

¹⁵ J. Hernik, A. Dziadas, *The effectiveness of social campaigns in the eyes of their receivers, on campaigns promoting safe driving example*, „Zarządzanie publiczne” 2013, no 4 (24), p. 381.

¹⁶ *Social campaign – definition*, https://marketingspoleczny.pl/artykul.php?id_artykul=320, access: 22.06.2022.

¹⁷ Social marketing has been a separate discipline since the 1970s. It is a way of managing material or abstract products and ideas that aim to change attitudes. To achieve this, a systematic planning process of marketing principles and techniques is used. See: A. Tkocz, *The role of social marketing in shaping social changes*, „Scientific works of the Wrocław University of Economics” 2016, no 458, p. 26.

the voluntary or involuntary behaviour of target audiences in order to improve the well-being of individuals and society¹⁸. Social marketing activities aim to change individual behaviour while including these changes in social structure which leads to individuals using their potential¹⁹. Social marketing uses principles known in commercial marketing but does not aim to sell products. Its main objective is to implement programmes that benefit the general public. In the case of public health, this marketing aims to increase healthy behaviour in the society. It is achieved using reliable marketing techniques which are also treated as a tool in market research. This allows us to understand the attitudes and beliefs of the recipients²⁰. The effectiveness of social campaigns depends on the planning process which includes: 1) analysis of a social problem, 2) definition of the target market, 3) definition of the goals and possibilities regarding topic positioning, and 4) choice of the campaign's main message, communication content, creation, and forms of communication²¹.

In the case of health promotion, social marketing used in social campaigns for seniors can be implemented to support behavioural improvements in a given age group. Social campaigns are part of health promotion and tools used to improve the health competences of recipients. They affect the development of *health* competences among individuals (*health literacy*) or the ability to understand and use health-related information indirectly. This set of competences: “includes cognitive mechanisms and social skills which affect the motivation and abilities to gain access to, search, understand, and use information which lead to health maintenance and improvement²². WHO states that: “health literacy is linked to literacy and entails people’s knowledge, motivation and competences to access, understand, appraise and apply health information in order to make

¹⁸ R. Donovan, N. Henley, *Social marketing: Principles and practice*, IP Communications, Melbourne 2003, p. 6.

¹⁹ Ibid, p. 6.

²⁰ W. Douglas Evans, *Social Marketing Campaigns and Children’s Media Use*, „Children and Electronic Media” 2008, no 18(1), p. 184, https://www.jstor.org/stable/pdf/20053124.pdf?refreqid=excelsior%3Aeac8451a01ee9df2ab05b74bf0c018c0&ab_segments=&origin=&acceptTC=1, access: 06.06.2022.

²¹ M. Daszkiewicz, *Czynniki sukcesu kampanii społecznej na przykładzie kampanii „Możesz to zmienić”*, „Marketing i Zarządzanie” 2016, no 4(45), p. 134.

²² B. Niedorys, A. Chrzan-Rodak, A. Bartoszek, B. Ślusarska, *Kompetencje zdrowotne (Health Literacy) – przegląd badań z wykorzystaniem Europejskiego Kwestionariusza Kompetencji Zdrowotnych (HLS-EU-Q47) w latach 2010-2018*, „Hygeia Public Health” 2019, no 54 (2), p. 106.

judgements and take decisions in everyday life concerning health care, disease prevention and health promotion to maintain or improve quality of life during the life course.”²³ These competences connect with the critical thinking present in the concept of media literacy. Acquisition of appropriate health competences is important from health promotion and social campaigns point of view. Although social campaigns provide an easy to understand message, people who have already developed these competences can absorb the message on a deeper level. Health communication (communication about health) includes social campaigns as well. It engages in an interpersonal discourse related to health behaviours and risks, methods of treatment and physiotherapy. The activities of health care facilities, interpersonal relations, and the impact of media messages in everyday life are also subjects of great significance²⁴.

Description of the methodology and research analysis

A collective case study of selected social campaigns on health dedicated to seniors is used in this article. The analysis is based on the content proposed by Magdalena Daszkiewicz in “Health promotion campaigns – analysis of the content and forms of communication”²⁵. Eight marketing campaigns appearing from the year 2011 to the present day are collected. The analysis focuses on: 1) the goals of selected campaigns, 2) campaign slogans and the way of attracting the attention (based on emotions), 3) use of facts, statistics, research results in the content of messages, and 4) the message senders.

²³ I. Kickbusch, M. Pelikan, F. Apfel, A. D. Tsouros, *Health Literacy – the solid facts*, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen 2013, p. 4, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/190655/e96854.pdf, access: 25.06.2022.

²⁴ A. Piasecka-Robak, *Komunikowanie o zdrowiu. Tworzenie „środowiska nadziei”, „Zeszyty prasoznawcze”* 2015, no 2(222), p. 464.

²⁵ M. Daszkiewicz, *Kampanie społeczne o tematyce zdrowotnej – analiza treści i form przekazów komunikacyjnych*, [in:] *Zdrowie i style życia: wyzwania ekonomiczne i społeczne*, eds. W. Nowak, K. Szalonka, Wrocław 2019, pp. 269-298.

Campaign analysis

Goals of selected social campaigns

The aim of a social campaign is to change or improve current social reality, describe and explain different phenomena, and widen people's knowledge which can influence their involvement in social matters. A campaign is characterised by scope of influence, its complexity, level of base change, nature of message, and form of benefits. Presented campaigns use common marketing tools. The subject of a campaign becomes a product which price amounts to the time that volunteers devote to the campaign, social education converts into distribution, and information turns into promotion²⁶. The price can also be defined by the level of recipients' involvement necessary to gain any benefits or value from the campaign, e.g., amount of time needed to read the statistics from social campaign's materials.

The campaigns listed below target seniors and address problems that affect them. The main goals of these campaigns include: creating conditions for healthy aging, drawing attention to the problems of seniors and the diseases characteristic of old age, widening health knowledge, and showing the potential of the elderly while considering their needs and limitations. In the table below the detailed goals, the target group, and the organizers of the selected campaigns are presented.

The data shows that the analysed campaigns have similar goals which complement each other. The main goal of a campaign is to promote healthy lifestyle among seniors by providing them with knowledge and tools to maintain good physical and mental condition. It encourages regular physical activity, proper nutrition and health monitoring. These campaigns aim to educate the public about diseases and health problems that often affect seniors, which are: osteoporosis, dementia, and heart disease. However, the goal is not only to inform, but also to motivate the provision of support for seniors who face these problems. These campaigns focus on educating about preventive actions that can be taken up in order to delay the aging process and reduce the risk of diseases. The importance of regular examinations, a healthy diet, and maintaining physical and mental activity is emphasized. The target group are

²⁶ D. Maison, N. Maliszewski, *What is social advertising*, [in:] *Propaganda of Good Hearts, or about social advertising*, eds. D. Maison, P. Wasilewski, Warsaw 2008, pp. 14-16.

Table 1. Goals and target groups of selected social campaigns:

No.	Campaign name and date:	Campaign goals:	Target group:	Source/organizer:	Other:
1.	“Bezpieczny Senior” (“Safe Senior”) (2011 – present).	Provision of conditions for a healthy and active life for seniors. Decrease of crime committed against seniors. Senior consumer protection. Promotion of a healthy lifestyle.	Seniors	Narodowy Program Zdrowia (National Health Programme) https://www.gov.pl/web/psse-wolomin/kampania-spoleczna-bezpieczny-senior	Video available Range: Masovian Voivodeship
2.	“60 to początek” “60 is the beginning”) (2015)	<i>Our project proves that aging is not a social problem but a source of inspiration and knowledge.</i>	Seniors	Stowarzyszenie MANKO (MANKO Association) https://kampaniespoleczne.pl/60-to-poczaitek/	Promotional video available. The campaign was published on the Internet
3.	Kampania edukacyjna “W trosce o seniorów – zdrowie i styl życia” (Educational campaign “In the interest of seniors – health and lifestyle”) (2017)	The aim of the campaign is to draw special attention to diseases characteristic of old age and to present preventive measures that delay their development.	Seniors	Warsaw Press: http://www.zdrowie.senior.pl/75,0,W-trosce-o-seniorow-8211-zdrowie-i-styl-zycia,25945.html	Promotional video available. The campaign was published on the Internet

4.	<p>“Bezpieczny I aktywny senior” (“Safe and active senior”) (2016 – present).</p>	<p>The main goal of the campaign is to increase the awareness in the Polish society about issues related to the safety and activity of older people.</p>	Seniors	<p>http://senior.gov.pl/bezpieczny_i_aktywny_senior/strona/76</p>	
5.	<p>“Dojrzały Wspaniały” (“Mature & Magnificent”) (2019) Cancelled in 2021 The parade has been organized since 2014</p>	<p>“Taking to the streets of Warsaw is a symbolic presentation of the growing group of older people – an attempt to show the energy, potential and creativity of seniors, but also the problems and the demands of representatives of this group.” The event included the “Odważ się na zmianę” (“Dare to change”) campaign.</p>	Seniors	<p>Fundacja Zaczyn (Zaczyn Foundation) https://kampaniespoleczne.pl/parada-seniorow-juz-w-najblizsza-sobote/</p>	

6.	“Zrozumieć starość” (“To understand the old age”) (2021)	The aim of the campaign is to sensitize and open young people (and the entire society) to the needs of seniors, to show and explain their physical and mental limitations, and to help people understand old age.	Seniors	Fundacja Zaczyn (Zaczyn Foundation) in cooperation with the medical company Promedica.com http://www.zpowiedzstarosc.pl/ http://www.zpowiedzstarosc.pl/o-kampanii/	
7.	“Spoć się!” (“Get sweaty!”) (2021)	An idea to break the reluctance to sport and disprove the myth surrounding physical activity.	Seniors	Fundacja Zwalcz Nudę (Fight Boredom Foundation) https://spocsie.pl/kampania/ The campaign is co-financed by the Ministry of Culture, National Heritage and Sport.	
8.	Increasing health knowledge	All ages; From preschoolers to seniors	Stowarzyszenie MANKO (MANKO Association) https://glosseniora.pl/mar-szobie/	The campaign is co-financed by the Ministry of Culture, National Heritage and Sport.	

Source: own study.

seniors as they benefit from the provided information and encouragement to live a healthy and active life. Moreover, the campaigns are also addressed to the general public indirectly. This raises awareness and understanding of seniors' needs and promotes a positive image of aging.

Campaign slogans and main messages

Analysing social campaign's slogans is an important step at the communication planning stage. The slogans should be short and easy to understand. Analysed examples emphasize the seniors' knowledge, focus on the activity of older people, and emphasize the importance of exercising and taking care of one's health.

Table 2. Campaign slogans, main messages

No.	Campaign name and date:	Campaign slogans:	Main messages:	Other:
1.	“Bezpieczny Senior” (“Safe Senior”) (2011)	“A CONSCIOUS SENIOR IS A SAFE SENIOR”	Older people who participate in campaigns which increase knowledge are more resistant to threats and consciously and deliberately care for their safety.	
2.	“60 to początek” (“60 is the beginning”) (2015 –)	“60 is the beginning” The campaign's name is the campaign's slogan.	Seniors are sometimes stereotypically perceived as withdrawn or dependent on others whereas this image does not correspond to the reality at all.	Promotion: spot with a celebrity

3.	<p>Kampania edukacyjna “W trosce o seniorów – zdrowie i styl życia”</p> <p>(Educational campaign “In the interest of seniors – health and lifestyle”)</p> <p>(2017)</p>	<p>“ In the interest of seniors – health and lifestyle “</p> <p>“When we care for seniors – we care for ourselves”</p> <p>“Kisses to all seniors! Let’s not let ourselves be pushed to the side, because we seniors know and can do a lot. You can learn many things about us that are useful in life” – this is what Bożena Dykiel says in the advertising graphics</p>	<p>The campaign addressed the challenges and problems that affect seniors on a daily basis and presented possible solutions that could improve the comfort and quality of life.</p> <p>The first slogan is emotional and encourages the recipient to care for seniors with the thought of themselves in the future.</p> <p>This message is complemented by a quote from the celebrity Bożena Dykiel, who emphasizes that life-long knowledge should influence the awareness of the values of older people.</p>	<p>Promotion: spot with a celebrity, supplement to the newspaper</p>
4.	<p>“Bezpieczny i aktywny senior” (“Safe and active senior”)</p> <p>(2016 – present).</p>	<p>“Safe and active seniors – seniors’ safety is our safety.”</p> <p>The campaign name is the campaign slogan.</p>	<p>The campaign’s slogan indicates that problems related to seniors are the responsibility of the entire society – if older people are safe, it means that other citizens are safe as well.</p>	

5.	<p>“DojrzaliWspaniali” (“Mature & Magnificent”) (2019)</p> <p>Canceled in 2021</p> <p>The parade has been organized since 2014</p>	<p>“We are great! We are seniors.”</p> <p>“Do you love? Dare to change.”</p>	<p>The campaign indicates that older people, regardless of age, are an important group in social life due to their lifelong experience and an individual approach to the surrounding environment.</p> <p>As a part of the event, an additional campaign on eating habits was conducted.</p> <p>The second slogan of the campaign suggests that a senior who loves themselves should eat healthy.</p>	
6.	<p>“Zrozumieć starość” (“To understand the old age”) (2021)</p>	<p>“I was young too. And you will be in my place – understand the old age.</p>	<p>Young people often forget that in the future they will be old and will have to face the problems of old age. In this slogan seniors address young people directly and ask for understanding of their situation.</p>	

7.	“Spoć się!” (“Get sweaty!”) (2021)	“Movement means health, movement means strength.”	The campaign encourages movement. The slogan contains a repetition of the word “movement” which is intended to draw attention to this word and the main idea of the campaign.	
8.	Międzypokoleniowy Patriotyczny Marszobieg po Zdrowie (Intergenerational Patriotic Walk for Health) (2022)	“Run with us, seniors!”	The slogan encourages movement in an intergenerational context. This means that all generations can take part in the Patriotic Walk for Health together. The slogan uses rhyme.	

Source: own study.

The slogans are short and clear. They reflect the main message and are consistent with the strategy and communication of the campaign. They are emotional and convince people to take action. However, no strong and shocking words are used. This may be due to the fact that these campaigns do not discuss difficult social issues and such tools are not necessary in their communication. The analysis is divided into three parts: slogans about seniors (without a direct reference), slogans motivating an activity and slogans emphasizing the essence of the movement. Several entries mentioned in the table mention seniors as a third party, e.g., “A conscious senior is a safe senior”, “When we care for seniors – we care for ourselves”, “Safe and active seniors – seniors’ safety is our safety”. These slogans address a wide audience of children, grandchildren or elders’ caregivers who can help activate the oldest group of the society. Another slogan: “I was young too. And you will be in my place – understand the old age” encourages younger generations to reflect on the transience of life, to

sympathize with others, and to take care of their health in advance. Slogans: “60 is the beginning”, “We are great! We are seniors.” emphasize the importance of the community and have a motivating effect. The remaining two slogans refer directly to movement and sport: “Movement means health, movement means strength.”, “Run with us, seniors!”. They are persuasive and designed to convince seniors that they should engage in physical activity. In the analysed slogans no humorous forms were used. However, their language is thought through and understandable. The slogans take into account the goals of the campaign, the target group, emotions, and ethical issues. Aging processes and the threat of older people being excluded from different activities is also addressed.

Table 1 lists main slogans of the analysed campaigns. Their content is not accidental. From a pragmatic perspective, it seems that the sender’s goal is to draw the recipient’s attention (phatic function), convey the media message, and ultimately convince the recipient to adopt the campaign’s views (persuasive function). Campaigns’ slogans often reflect current fashion and linguistic trends. They may refer to well-established phrases or proverbs. They use wordplays, rhymes and graphic forms. Slogans allow the sender to increase his impressionistic power. The success of the campaign often depends on the slogans used.

In the analysed examples the meaning of slogans is primarily communicative, educational and informative²⁷. The slogans worth highlighting in this analysis are: “A conscious senior is a safe senior”, “Safe and active seniors – seniors’ safety is our safety”, “We are great! We are seniors.”, and “I was young too. And you will be in my place – understand the old age.” They use different stylistic and persuasive techniques: wordplays, exclamations, persuasive function of the first-person plural pronoun, repetitions to strengthen the message, and positive evaluative words. Some of them concern health and activity directly: “Movement means health, movement means strength.”, “Run with us, seniors!”. In the first slogan, the popular statement “movement is health” is used, adapted and transformed. In addition, the message “movement is strength” makes recipients understand that if they engage in physical activity they will be strong and the quality of their everyday life will improve. This slogan has the power to adapt and transform behaviour.

²⁷ D. Maison, N. Maliszewski, *Co to jest reklama społeczna*, [in:] *Propaganda Dobrych Serc, czyli rzecz o reklamie społecznej*, eds. D. Maison, P. Wasilewski, Warszawa 2008, pp. 14-16.

The word “movement” is repeated here which emphasizes how important it is to our health. “Movement is strength” is a sign for the recipient that health and strength are synonyms or definitions of the word “movement”. An equals sign can be put between them. The words “strength” and “health” have positive connotations in the culture of the recipients. That is how the sender defines the word “movement”, giving it a positive quality. This results in recipients’ motivation to engage in physical activity which is associated with values important to the target group. The slogan “Run with us, seniors!” uses linguistic persuasive means, i.e. the imperative and exclamation. The form of the first-person plural is also important – it creates the impression of a present community and shortens the communication distance between the sender and the recipient. The slogan, thanks to the accumulation of persuasive means, is dynamic and calls for action.

Use of facts, statistics and research results in the content of messages

The reference to statistics and research results is crucial at the stage of creating a campaign. Use of statistical data in social campaigns can influence the public’ opinion and build credibility of the message. That is why the organisers of the campaigns often use this method. When preparing a data set, it is key to select appropriate sources and cite accurate data in the relevant context. Balanced messaging and sources provision is also important. Not all analysed campaigns use statistics. The table includes campaigns that use the data only.

Table 3. Use of facts, statistics and research results in the content of the messages

No.	Campaign name and date:	Facts, statistics, research results, specialist comments:	Comment:
1.	“Bezpieczny Senior” (“Safe Senior”) (2011)	The campaign materials presented police data related to theft, extortion and fraud. The leaflets contained information related to prevention (preventive tests, vaccinations, healthy and proper nutrition.)	No data available on the website.

2.	“60 to początek” (“60 is the beginning”) (2015 –)	The campaign did not present any statistics. It emphasized that the senior group was overlooked by market researchers.	-
3.	Kampania edukacyjna “W trosce o seniorów – zdrowie i styl życia” (Educational campaign “In the interest of seniors – health and lifestyle”) (2017)	<p>As a part of the campaign, the magazine was released as a special supplement to the issue of “Gazeta Wyborcza”.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. World Health Organization (“The World Health Organization (WHO) distinguishes the period of early old age as its first 15 years, although according to WHO old age begins at the age of 60.”) or “The World Health Organization predicts that in a few years 70% of people will require vision correction (...);” 2. Comments from specialists regarding constipation, vitamin D, joints, heart, geriatrics. 3. Statistics (“even 90% of the population from the age of 41 may experience visual disturbances (...)”; “The problem of urinary incontinence may affect up to 3-4 million people.” 	<p>This campaign was educational in nature and included many references to statistics. The campaign was presented in the form of a magazine and attached to Gazeta Wyborcza, which provided opportunities to collect more content, including data. Medicine advertisements appeared in the supplement.</p>
4.	“Bezpieczny i aktywny senior” (“Safe and active senior”) (2016 – present).	<p>The campaign itself did not refer to statistics. Only general ideas related to society’s awareness of the safety and health of older people were referred to. Letter to the elderly of Saint John Paul II was quoted.</p> <p>The discussed campaign is available on the website senior.gov.pl, where there is a tab: „Materials and research, good practices”.</p>	<p>Extensive data available in another tab on the page where it was posted.</p> <p>There is no data in the selected campaign tab itself.</p>

5.	<p>Event: “Dojrzała Wspaniali” („Mature & Magnificent”)</p> <p>Campaign: “Odważ się na zmiany” („Dare to change”)</p> <p>(2019)</p> <p>Canceled in 2021</p> <p>The parade has been organized since 2014</p>	<p>“More than half of seniors in Poland are not physically active – indicates the latest MultiSport Index 2019 study”</p> <p>“People of the retirement age constitute over 20% of all people treated for depression.”</p> <p>“More than half of seniors in Poland are not physically active – indicates the latest MultiSport Index 2019 study. These are statistics that need to be changed because exercising has a positive impact on the quality of life at all ages. It also has a positive effect on psychophysical health. In addition, physical activity significantly alleviates the impact of aging.</p> <p>“As much as 55% of Poles over 55 do not engage in physical activity. The rest of this group tries to be active, and only a few of them incorporate activity into their daily schedule.</p>	<p>Medicine advertisements appeared in the newspaper.</p> <p>An advertisement for another marketing campaign appeared in the newspaper.</p>
6.	<p>“Spoć się!” (“Get sweaty!”)</p> <p>(2021)</p>	<p>„Only one in three adults admits to regular exercise, and only 20% maintain activity at the level for proper development recommended by WHO. The situation is slightly better among seniors – active ones constitute approximately 40.8%. Our already limited enthusiasm for sports has been crushed by the pandemic.”</p>	

Source: own study.

Campaigns which led to magazines and newspapers being published had adequate space to present such data (as in the example 3 and 5). They attracted the most recipients. Only in one of the campaigns the source for the statistics presented was provided (example 5). Two of the campaigns did not reference the data at all (examples 6 and 8) which depleted the content of message. Adequate space for references to statistics appeared in the campaigns which used more of the data. Referencing scientific sources, numbers and reports is considered a rhetorical tool. This makes the message credible and strengthens it, fulfilling a persuasive function.

Conclusion

Social campaigns on physical health of seniors in Poland are of great value in promoting active lifestyle and maintenance of physical condition of elders. These campaigns aim to change the negative stereotype associated with old age. By promoting the achievements and passion of seniors, they encourage a perspective where the older generation pose as an inspiration and a source of knowledge. They also build a positive image of seniors as active and creative units of society. That is why use of the “group member” technique and showing recipients that people similar to them behave in the promoted way can significantly affect the credibility and the effectiveness of a campaign. The analysis of selected examples of campaigns presents their goals, target groups, communication strategies and references to persuasive methods, i.e., use of facts, statistics, research results, and emotions. These factors lead to: a successful promotion of active lifestyle, increase of health awareness, and re-education of age stereotypes. Such campaigns primarily affect people aged 60+ and encourage them to engage in physical activity. Families of seniors, caregivers and health care workers, as well as general public, are the indirect recipients of the message who can support seniors in their activity. The analysed social campaigns influence public education and awareness by providing information about health benefits. They not only motivate and inspire to start physical activity, but also help break the barriers. The analysed examples create a positive image of aging and support health care systems and health-promoting policies. The characteristic of the target group justifies the choice of rhetoric of benefits. It seems that referring to fear and negative emotions would not bring the expected results. In summary, developing appropriate campaign goals and using statistics, as well as appropriate slogans, can influence the success and popularity of the campaign which results in seniors caring about their physical health.

Acknowledgements

This work was supported by the EU Research and Innovation programme Horizon 2020 under grant agreement No. 952357 – REINITIALISE (Preserving fundamental rights in the use of digital technologies for e-health services). The authors would like to thank the European Commission for enabling the funding.

Additionally, special thanks goes to project coordinators professor Ilona Bier-nacka-Ligieža and dr Kamil Fil (Maria Curie-Skłodowska University, Poland).

Bibliography

Literature:

- Daszkiewicz M., *Czynniki sukcesu kampanii społecznej na przykładzie kampanii „Możesz to zmienić”*, „Marketing i Zarządzanie” 2016, nr 4(45), pp. 127-136.
- Daszkiewicz M., *Kampanie społeczne o tematyce zdrowotnej – analiza treści i form przekazów komunikacyjnych*, [in:] *Zdrowie i style życia: wyzwania ekonomiczne i społeczne*, eds. W. Nowak, K. Szalonka, Wrocław 2019, pp. 269-298.
- Donovan R., Henley N., *Social marketing: Principles and practice*, IP Communications, Melbourne 2003.
- Douglas Evans W., *Social Marketing Campaigns and Children’s Media Use*, „Children and Electronic Media” 2008, no 18 (1), pp. 181-203.
- Gołaszewska-Kaczan U., *Zaangażowanie społeczne przedsiębiorstw*, Białystok 2009.
- Hernik J., Dziadas A., *The effectiveness of social campaigns in the eyes of their receivers, on campaigns promoting safe driving example*, „Zarządzanie publiczne” 2013, no 4(24), pp. 379-391.
- Jabłońska K., Sobieraj A., *Sampling Methodology in Social Sciences*, „Safety & Fire Technology” 2013, no 32(4), pp. 31-36.
- Maison D., Maliszewski N., *Co to jest reklama społeczna*, [in:] *Propaganda Dobrych Serc, czyli rzecz o reklamie społecznej*, eds. D. Maison, P. Wasilewski, Kraków 2002, pp. 9-44.
- Pataj M., *Kampanie społeczne promujące zdrowie w Polsce w latach 1989-2020*, Lublin 2021.
- Syrkiewicz – Świtała M., Świtała R., *Social media marketing as a contemporary concept of communication between health care units and the environment*, „Scientific Journals of the Częstochowa University of Technology. Publishing Section of the Faculty of Management of the Częstochowa University of Technology” 2012, no 5, pp. 86–94.
- Tarczydło B., *Social Campaign in Theory and Practice*, „Economic Studies” 2013, no 157, pp. 225-234.
- Thesis M., Andrews M., *Social Campaigns. The Art of Visual Persuasion. Its psychology, its semiotics, its rhetoric*, Utrecht 2008.

Tkocz A., *Rola marketingu społecznego w kształtowaniu zmian społecznych*, „Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2016, no 458, pp. 23-32.

Internet sources:

CBOS, *Internauci 2014. Komunikat z badań*, Nr 82, Warsaw 2014, www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2014/K_082_14.PDF, access: 16.06.2022.

Kampania społeczna – definicja fundacji komunikacji społecznej, <https://kampanie-spoeczne.pl/kampania-spoeczna-definicja-fundacji-komunikacji-spoecznej/>, access: 18.06.2024.

Lalonde M., *A New Perspective on the Health of Canadians*. And working document, Government of Canada, Ottawa 1974, <http://www.phac-aspc.gc.ca/ph-sp/pdf/perspect-eng.pdf>, access:15.07.2022.

OECD, *Elderly population (indicator)*, <https://data.oecd.org/pop/elderly-population.htm>, access:03.03.2023.

Senior, [in:] <https://sjp.pwn.pl/sjp/senior;2575200.html>, access:23.01.2023.

WHO, *Health promotion*, <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/first-global-conference>, access:07.07.2022.

WHO, *The 1st International Conference on Health Promotion, Ottawa, 1986*, <https://www.who.int/teams/health-promotion/enhanced-wellbeing/first-global-conference>, access:09.09.2023.

Kamil Kamiński

Bezpieczeństwo narodowe
Akademia Zamojska

Sebastian Palikot

Bezpieczeństwo narodowe
Akademia Zamojska

WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ W POLSCE W ZWALCZANIU PANDEMII COVID-19

*The Territorial Defence Forces in Poland in combating
the COVID-19 pandemic*

Streszczenie

Pandemia COVID-19 stała się globalnym wyzwaniem, przed którym stanęły jednostki, społeczeństwa, państwa i organizacje międzynarodowe. Wymusiła ona wspólne działanie obejmujące tak badanie jej przyczyn, istotę, jak i przede wszystkim sposoby zwalczania. Każde państwo zmuszone zostało do podjęcia całego szeregu przedsięwzięć, by chronić swoich obywateli. Tak też się stało i w Polsce, gdzie w całym ciągu przedsięwzięć i podmiotów zwalczających pandemię istotną rolę odegrały Wojska Obrony Terytorialnej. Punktem wyjścia niniejszych rozważań są odniesienia do istoty obrony terytorialnej oraz genezy i zadań tytułowych Wojsk Obrony Terytorialnej jako rodzaju Sił Zbrojnych RP. Na tej bazie poddano analizie zakres i formy ich udziału w procesie przeciwdziałania i zwalczania pandemii COVID-19. Rozważania oparte zostały w dużej mierze na źródłach pierwotnych, w tym stronach internetowych badanych podmiotów. Sięgnięto też do literatury przedmiotu. W procesie badawczym wykorzystano takie metody jak: instytucjonalno-prawną, analizy czynnikowej, analizy porównawczej, analizy systemowej.

Słowa kluczowe: pandemia COVID-19, obrona terytorialna, Wojska Obrony Terytorialnej

Summary

The COVID-19 pandemic has become a global challenge faced by individuals, societies, states and international organisations. It forced joint effort to study its causes, understand its nature, and, most importantly, devise effective methods to combat it. Each state has been forced to undertake a whole range of measures to protect its citizens. This is also what happened in Poland, where the Territorial Defence Forces played a significant role among the entities and actions involved in combating the pandemic. The starting point of these considerations are references to the essence of territorial defence and the origins and tasks of the Territorial Defence Forces as a branch of the Polish Armed Forces. On this basis, the scope and forms of their participation in the process of counteracting and combating the COVID-19 pandemic were analysed. The considerations were largely based on primary sources, including websites of the surveyed entities, as well as relevant literature. In the research process, methods such as institutional and legal, factor analysis, comparative analysis, and system analysis were employed.

Keywords: COVID-19 pandemic, territorial defence, the Territorial Defence Forces

Wstęp

Obrona terytorialna jest jednym z ważnych elementów potencjału obronnego państwa. W Polsce ma długą tradycję, chociaż jej formy były zróżnicowane w zależności od sytuacji ustrojowej czy geopolitycznej, a także potencjału państwa i jego potrzeb. Szeroko interpretując to pojęcie, obrona terytorialna polega na wykorzystaniu części sił do realizacji zadań w poszczególnych częściach składowych państwa (np. województwach, powiatach). Formacje obrony terytorialnej zwykle tworzone są na zasadach lokalnego do nich poboru, szkolenia i uzupełnienia. Wojska tego rodzaju, niekiedy określane mianem armii obywatelskiej, pozwalają na zwiększenie liczebności i możliwości działania sił zbrojnych. Ich istnienie sprawia, że każdy przeciwnik planujący agresję musi się liczyć z długotrwałą kampanią, z dużymi stratami i ryzykiem przegranej¹.

¹ *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka – Cele, zadania, struktura i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku*, „Kwartalnik Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego”, Kraków 2017, nr 3. Zob. m.in.: A. Michalak, *Cele, zadania, struktura*

W ostatnich latach system międzynarodowy stawał się coraz bardziej wielobiegunowy. W związku z tym państwa narodowe, zwłaszcza te dysponujące średnim lub słabszym potencjałem, niezależnie od funkcjonowania w systemach sojuszy polityczno-militarnych, zaczęły dążyć do zapewnienia sobie bezpieczeństwa w oparciu o własne systemy obrony. W sytuacji posiadania przez nie najczęściej nielicznych armii zawodowych, niektóre zadania ochrony i obrony terytorium państwa, jego granic i ważnych ośrodków administracyjnych, centrów przemysłowych oraz innych istotnych dla obronności obiektów, zaczęły wspierać lub nawet przejmować wojska terytorialne².

Wielu współczesnych strategów podkreśla, że dla nowocześnie uzbrojonej armii zawodowej bardzo trudnym rywalem jest tzw. przeciwnik asymetryczny. W rezultacie współczesne armie, planując operacje wojenne, bardzo dokładnie ważą, czy takiego przeciwnika przypadkiem nie spotkają. W związku z tym obrona terytorialna jest ważnym elementem nawet w państwach, które przez dłuższy czas nie zaznawały konieczności prowadzenia wojny i ponoszenia jej konsekwencji.

Celem niniejszych rozważań jest właśnie prezentacja Wojsk Obrony Terytorialnej jako nowej, ważnej formacji w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Takiej analizy dokonano w odniesieniu do szczególnego wyzwania, jakim stała się pandemia COVID – 19. Przyjęto założenie badawcze, że WOT to samodzielna, będąca w procesie tworzenia i szkolenia jednostka o istotnych i powiększających się zasobach i potencjale, przy czym bazuje ona

ra i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3; J. Kajetanowicz, *Wojska Obrony Terytorialnej Kraju w systemie bezpieczeństwa Polski w latach 1959–1989*, „Poligon” 2013, nr 37; M. Klisz, *Utworzenie Wojsk Obrony Terytorialnej jako odpowiedź na nowe zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3; T. Kośmider, K. Gąsiorek, *Powszechna obrona terytorialna podstawą bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3.

² M. Różański, A. Duda, J. Rajchel, T. Drewniak, J. Stróżyk, *Wojska Obrony Terytorialnej. Stan Obecny. Pożądane kierunki*, <https://www.strapoints.eu/wp-content/uploads/2018/03/WOT>, dostęp: 10.05.2024; *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, red. K. Gąsiorek, W. Kitler, Warszawa 2021; M. Różański, A. Duda, J. Rajchel, T. Drewniak, J. Stróżyk, *Wojska Obrony Terytorialnej. Stan Obecny. Pożądane kierunki*, <https://www.strapoints.eu/wp-content/uploads/2018/03/WOT>, dostęp: 10.05.2024. Więcej o tych procesach zobacz 6 tomów publikacji pokonferencyjnych pt. *Europa Środkowo-Wschodnia w procesach transformacji i integracji*, wydanych przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Zamościu – obecnie Akademia Zamojska.

na wspieraniu innych struktur i ogniw oraz społeczności lokalnej, działa tak w czasie pokoju jak i w sytuacjach kryzysowych.

W rozważaniach dominują dwa główne wątki: specyfika WOT jako jednego z rodzajów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, /geneza, cechy, struktura / oraz udział tej formacji w neutralizacji i zwalczaniu wskazanej wyżej pandemii. Punktem wyjścia są więc odniesienia do istoty obrony terytorialnej oraz genezy i zadań tytułowych Wojsk Obrony Terytorialnej we współczesnej Polsce. Na tej bazie poddano analizie zakres, formy i skuteczność ich udziału w procesie przeciwdziałania i zwalczania pandemii.

W pracy starano się odpowiedzieć na kilka pytań: jakie funkcje ma realizować WOT, czy istniejąca ich struktura jest optymalna w kontekście współczesnych wyzwań, czy są one w stanie, na przykładzie pandemii COVID – 19, aktywnie i skutecznie wspierać inne elementy systemu bezpieczeństwa narodowego Polski, czy badany podmiot w czasie pandemii udowodnił, że ma szansę na rozwój.

W rozważaniach wykorzystano różne metody badawcze, właściwe dla nauk społecznych, szczególnie w zakresie nauk o bezpieczeństwie. Podstawowe znaczenie miały: analiza systemowa, analiza porównawcza, analiza czynnikowa oraz metoda instytucjonalno – prawna. Pierwsza pozwoliła na ujęcie działań WOT jako istotnego elementu systemu bezpieczeństwa narodowego współczesnej Polski, przede wszystkim w kontekście istoty i funkcjonowania zarządzania kryzysowego. Metoda analizy porównawczej dała możliwość wykazania, że Wojska Obrony Terytorialnej są samodzielnym podmiotem, który dopiero podczas współpracy z innymi organami państwa osiąga największą skuteczność działania. Metoda analizy czynnikowej pozwoliła na przeanalizowanie całego ciągu przedsięwzięć anty pandemicznych, w których wiodącą rolę odgrywał WOT. Metoda instytucjonalno – prawna umożliwiła zbadanie aktów prawnych, procedur, struktur organizacyjnych i relacji między WOT a innymi podmiotami.

Opisy i analizy oparte zostały w dużej mierze na źródłach pierwotnych, w tym, dokumentach, aktach prawnych, strategiach, stronach internetowych podmiotów współczesnego systemu bezpieczeństwa państwa polskiego. Sięgnięto też do licznej literatury przedmiotu.

Geneza, misja i główne zadania Wojsk Obrony Terytorialnej

Inspiracją do nowego podejścia Polski do systemu obrony terytorialnej stała się sytuacja międzynarodowa, w tym m.in. narastanie atmosfery rywalizacji pomiędzy Federacją Rosyjską a Stanami Zjednoczonymi, konflikt rosyjsko-ukraiński po 2014 roku (który spowodował dezintegrację terytorialną wschodniego sąsiada Polski), destabilizacja polityczna na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, zamachy terrorystyczne w Europie³. Ważne znaczenie miały też: pogłębiona analiza współczesnych zagrożeń, doświadczenia obronne Polski, a także wnioski z tworzenia systemów obronnych innych państw o zbliżonym położeniu geopolitycznym (np. Finlandia, Izrael). Wszystkie te czynniki wskazywały, że gwarancję bezpieczeństwa kraju dają nie tylko profesjonalne siły zbrojne, traktaty i obecność w międzynarodowych organizacjach, ale także powszechny, oparty na wspólnotach obywatelskich system ochrony oraz obrony.

W 2015 roku w Ministerstwie Obrony Narodowej dokonano wstępnej analizy stanu obronności państwa. W konsekwencji zainicjowano proces redefinicji treści narodowej polityki w dziedzinie bezpieczeństwa militarnego oraz dostosowania koncepcji obrony terytorium Polski do nowych wyzwań i zagrożeń. Jako priorytet uznano między innymi przyspieszenie procesu modernizacji i transformacji Sił Zbrojnych RP, w tym konieczność odbudowy Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT)⁴.

W tym właśnie celu, 1 lipca 2016 roku powołano Biuro ds. Utworzenia Obrony Terytorialnej, na którego czele stanął ppłk rez. dr Grzegorz Kwaśniak⁵. Zanim jednak oficjalnie go powołano w ramach prac analitycznych opracowano kluczowy dla dalszego rozwoju tego rodzaju wojsk dokument, pod nazwą *Koncepcja utworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej*⁶. Dokument ten został podpisany 25 kwietnia 2016 roku przez Ministra Obrony Narodowej. Stał się on podstawą do dalszego, dynamicznego rozwoju nowej formacji.

³ Zob. A. Jagnieża, *Czas na Obronę Terytorialną*, <http://www.defence24.pl/2066360,czas-na-obronie-terytorialna>, dostęp: 1.02.2021; G. Zawadka, *Państwo prosi się o sabotaż*, „Rzeczpospolita”, 16.10.2016, s. A3.

⁴ T. Compa, *Wojska Obrony Terytorialnej i Narodowe Siły Rezerwowe*, „Facta Simonidis” 2020, nr 1 (13), s. 94. Zob. T. Compa, *Współczesne systemy obrony państwa. Podręcznik dla studentów*, Zamość 2020.

⁵ Rusza Biuro do spraw Obrony Terytorialnej, <http://www.defence24.pl/409174,rusza-biu-ro-do-spraw-obrony-terytorialnej>, dostęp: 05.05.217.

⁶ T. Compa, *Wojska Obrony Terytorialnej i Narodowe...*, s. 94.

Koncepcja utworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej zakładała utworzenie w Polsce 17 Brygad Obrony Terytorialnej (BOT), po jednej w każdym województwie, z wyjątkiem województwa mazowieckiego, gdzie miały być utworzone dwie brygady. Docelowo WOT mają liczyć 53 tys. żołnierzy.

Proces formowania oddziałów i pododdziałów WOT rozłożony został na kilka lat i przebiegał w czterech etapach. W pierwszym utworzone zostało Dowództwo Wojsk Obrony Terytorialnej w Warszawie oraz rozpoczęto proces formowania trzech brygad w województwach: podlaskim, lubelskim i podkarpackim. W etapie drugim utworzone zostały kolejne brygady rozlokowane w województwach warmińsko-mazurskim i mazowieckim oraz rozpoczęto proces formowania Centrum Szkolenia Wojsk Obrony Terytorialnej, Oddziału Zabezpieczenia oraz Batalionu Dowodzenia. W kolejnych dwu etapach, trzecim i czwartym, utworzono najpierw siedem brygad rozlokowanych w województwach pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, świętokrzyskim, małopolskim, wielkopolskim i śląskim. Na koniec, w etapie czwartym, utworzone zostały cztery brygady rozmieszczone w województwach zachodniopomorskim, lubuskim, dolnośląskim oraz opolskim⁷.

Według przyjętej i realizowanej koncepcji, WOT ma posiadać zdolność do wykorzystywania najnowszej techniki bojowej, dzięki której będą w stanie sprostać obecnym wyzwaniom i zagrożeniom oraz prowadzić skuteczne działania taktyczne o charakterze militarnym bądź niemilitarnym, zarówno w czasie pokoju, kryzysu, jak i wojny.

Misją WOT jest obrona i wspieranie lokalnych społeczności. W czasie pokoju to m.in. przeciwdziałanie skutkom klęsk żywiołowych i zwalczanie ich oraz prowadzenie działań ratowniczych w sytuacjach kryzysowych. Natomiast w czasie wojny WOT mają być wsparciem wojsk operacyjnych w strefie działań bezpośrednich, wykonując zadania takie jak: prowadzenie działań obronnych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi oraz wsparcie elementów układu pozamilitarnego; prowadzenie samodzielnych działań niekonwencjonalnych, przeciwdywersyjnych i przeciwdesantowych; udział w zabezpieczeniu przyjęcia i rozwinięcia sojusznicych sił wzmocnienia; realizacja przedsięwzięć z zakresu: zarządzania kryzysowego, zwalczania klęsk żywiołowych oraz

⁷ Tamże.

likwidacji ich skutków, ochrony mienia, akcji poszukiwawczo-ratowniczych oraz prowadzenie działań informacyjnych⁸.

Głównym zadaniem WOT jest współdziałanie z wojskami operacyjnymi, ochrona ludności przed skutkami klęsk żywiołowych i likwidacja tych skutków, ochrona mienia, akcje poszukiwawcze i ratownicze, ochrona zdrowia i życia ludzkiego oraz realizacja zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, a także szerzenie w społeczeństwie idei wychowania patriotycznego.

Uwzględniając przeznaczenie oraz szerokie spektrum zadań w poszczególnych stanach gotowości obronnej państwa, WOT są zdolne do:

- *w czasie pokoju* – tworzenia bezpiecznego środowiska operacyjnego, wspierania lokalnych społeczności i układu pozamilitarnego w przedsięwzięciach z zakresu zarządzania kryzysowego, a także utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego;
- *w czasie kryzysu niemilitarnego* – niezwłocznego reagowania na sytuację lub zaistniały kryzys niemilitarny w celu jego zapobieżenia czy przeciwdziałania, minimalizacji i usuwania jego skutków, a także przywracania stanu sprzed jego wystąpienia;
- *w czasie kryzysu militarnego* – przygotowania stałych rejonów do obrony oraz osiągnięcia gotowości do odparcia agresji ze strony przeciwnika, wsparcia układu pozamilitarnego w zakresie wzmocnienia ochrony granicy państwowej, infrastruktury krytycznej i obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa oraz obronności państwa i lokalnych społeczności, przygotowania, a także zabezpieczenia przybycia sojuszniczych (koalicyjnych) sił wzmocnienia, jak też zapewnienia osłony mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk;
- *w czasie wojny* – prowadzenia działań bojowych we współdziałaniu z wojskami operacyjnymi oraz elementami układu pozamilitarnego, zapewnienia powszechnej ochrony i obrony stałych rejonów odpowiedzialności, w tym mienia państwowego, obiektów użyteczności publicznej i dóbr kultury przed grabieżą i zniszczeniem, zabezpieczenia wejścia do walki sojuszniczych sił wzmocnienia oraz odtwarzania, a także funkcjonowania struktur administracji rządowej i samorządowej oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego na obszarach wyzwolonych⁹.

⁸ Tamże, s. 95-96.

⁹ M. Stachowski, *Koncepcja Wojsk Obrony Terytorialnej jako piątego rodzaju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (materiał dyskusyjny)*, „Bezpieczeństwo. Teoria i prak-

Istota działania WOT polega na ich użyciu w stałych rejonach odpowiedzialności na terytorium Polski. Na skuteczność ich działań decydujący wpływ ma: znajomość terenu, wsparcie miejscowej ludności, a także integracja z wojskami operacyjnymi i wsparcia podsystemem pozamilitarnym. Współpraca ta dotyczy m.in.: wymiany informacji dotyczących zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli, incydentów, katastrof bądź zdarzeń o znamionach klęsk żywiołowych czy innych sytuacji szczególnych; wspólnych realizacji szkoleń, ćwiczeń i treningów oraz przedsięwzięć ukierunkowanych na zapobieganie, reagowanie, usuwanie skutków sytuacji kryzysowych, a także zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego¹⁰.

Powyższym zadaniom służy przyjęta struktura Wojsk Obrony Terytorialnej, ściśle powiązana z aktualnie istniejącym podziałem administracyjnym kraju. W ich szeregach docelowo ma służyć 53 tys. żołnierzy, zarówno zawodowych, jak i żołnierzy nowego rodzaju czynnej służby wojskowej, czyli terytorialnej służby wojskowej. Dowódca WOT podlega bezpośrednio ministrowi obrony narodowej¹¹. Brygady stanowią szczebel operacyjny, jednak zasadniczy trzon tworzą dowództwo i sztab dowodzenia. Szczeblem pośrednim w strukturze organizacyjnej WOT jest batalion liczący ok. 765 żołnierzy lekkiej piechoty. Podstawowymi formacjami WOT są kompanie liczące ok. 150 żołnierzy. Jedna kompania składa się z 3 plutonów lekkiej piechoty, plutonu wsparcia ogniowego i drużyny zabezpieczenia. Pluton składa się z 40 żołnierzy i dzieli się na sekcje i drużyny. Jedna sekcja składa się z 12 żołnierzy, a drużyna z 6 żołnierzy¹².

Zadania WOT w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych

W katalogu zadań WOT podstawowe znaczenie ma zwalczanie klęsk żywiołowych. W tym zakresie mają one realizować następujące zadania:

- przygotowanie do wszystkich rodzajów działań przewidywanych do prowadzenia w czasie kryzysu i wojny, poprzez realizację szkoleń i ćwiczeń z uwzględnieniem odpowiednich struktur podsystemu pozamilitarnego;

tyka” 2017, nr 3, s. 58–59.

¹⁰ Tamże.

¹¹ <https://obronanarodowa.pl/download/struktura-batalionu-lekkiej-piechoty.pdf>, dostęp: 13.02.2021.

¹² Tamże.

- wsparcie terenowych organów administracji państwowej i samorządów oraz społeczeństwa przy realizacji zadań antykryzysowych;
- prowadzenie działań rozpoznawczych;
- udział w działaniach antyterrorystycznych;
- prowadzenie działań przeciwko dezinformacji, w tym:
 - a. ochrona społeczeństwa przed dezinformacją i propagandą,
 - b. prowadzenie działań obronnych w cyberprzestrzeni,
 - c. inspirowanie i wspieranie istniejących organizacji pozarządowych o charakterze patriotyczno-obronnym oraz prowadzących działalność w obszarze bezpieczeństwa i obronności państwa,
 - d. współudział w powszechnym wychowaniu patriotycznym i obywatelskim dzieci i młodzieży,
 - e. pielęgnacja i kontynuacja miejscowych tradycji niepodległościowych, wojskowych i społecznych, współudział przy tworzeniu miejscowych więzi społecznych i obywatelskich oraz współodpowiedzialność za bezpieczeństwo miejscowych społeczności¹³.

W każdym z zakresów działania zadania realizowane przez WOT mogą być podzielone na takie, które realizowane będą w czasie pokoju, w czasie wojny i w czasie kryzysu¹⁴.

Najczęstszymi działaniami WOT podejmowanymi w czasie pokoju są przedsięwzięcia związane z podsystemem pozamilitarnym. Wspieranie i pomoc niesiona lokalnej społeczności, przede wszystkim podczas katastrof i klęsk żywiołowych, ma nieocenione znaczenie, choćby ze względu na liczbę żołnierzy, którzy do takich działań mogą zostać zaangażowani wraz z żołnierzami zawodowymi i specjalistycznym sprzętem znajdującym się na wyposażeniu sił zbrojnych. Żołnierze WOT działają wówczas głównie realizując następujące zadania:

1. szeroko rozumiana pomoc dla ludności cywilnej np.: w zakresie ewakuacji lub ochrony mienia;
2. wspomaganie władz lokalnych np.: dzięki prowadzonemu monitoringowi zagrożeń;
3. udział w akcjach ratowniczych;
4. udział w akcjach mających na celu usuwanie skutków katastrof i innego typu zdarzeń o zbliżonym charakterze;

¹³ A. Michalak, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka...*, s. 32.

¹⁴ Tamże.

5. udział w akcjach poszukiwawczych¹⁵;
6. wspomaganie innego rodzaju służb mundurowych (np. Policji) w wykonywaniu zadań do nich przypisanych, jeżeli zdarzenie przekracza ich siły i środki;

Nowa ustawa o obronie ojczyzny wniosła wiele zmian. Jedną z najważniejszych jest powierzenie Wojskom Obrony Terytorialnej niemilitarnej części zadań zarządzania kryzysowego w resorcie obrony narodowej¹⁶.

Działania WOT w walce z pandemią COVID-19

Prawdziwym sprawdzianem sprawności i potrzeby działania WOT stała się pandemia COVID-19. Wojska te bardzo wydatnie wspierały władze i społeczeństwo w tym trudnym okresie. Epidemia, która wybuchła na przełomie 2019 i 2020 roku w chińskim mieście Wuhan, okazała się większym zagrożeniem niż początkowo sądzono. Na początku pandemia koronawirusa zaskoczyła świat, potem szybko zmieniono status choroby z epidemii na pandemię, co z kolei spowodowało wprowadzenie niemalże wszędzie procedury *lockdown* (z ang. blokada, zamknięcie, izolacja, kwarantanna, zakaz wyjścia). Rozpoczęto powszechne zamykanie przedsiębiorstw, szkół, uczelni, sklepów, instytucji kultury i sportu. Przeszły działać lotniska, koleje, ograniczono działalność restauracji, barów, transportu publicznego.

Żołnierze WOT realizowali zadania na rzecz walki z koronawirusem od samego początku, czyli od 6 marca 2020 roku, dwa dni po wykryciu pierwszego przypadku zakażenia w Polsce. Od 18 marca 2020 roku przeprowadziły pierwszą w historii ogólnopolską operację przeciw kryzysową pod kryptonimem „Odporna Wiosna”. Każdego dnia w bezpośrednie działania zaangażowanych było ponad 5,6 tys. żołnierzy.

¹⁵ WOT mogą być wykorzystywane do prowadzenia akcji poszukiwawczych na wniosek Policji na mocy Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, (Dz. U. 2022, poz. 655) lub na wniosek wojewody na podstawie Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, (Dz. U. 2007, poz. 590). Użycie wojska musi być poprzedzone decyzją Ministra Obrony Narodowej.

¹⁶ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, (Dz. U. 2022, poz. 655).

W związku z zaistniałym kryzysem epidemicznym o charakterze ogólnosiwiatowym w Polsce oraz w większości państw uruchomione zostały nadzwyczajne środki walki z koronawirusem. W pierwszej kolejności wykorzystano elementy podsystemu militarnego systemu bezpieczeństwa narodowego, tj. siły zbrojne, dysponujące własnymi siłami i środkami przystosowanymi do działania w warunkach zagrożenia o charakterze biologicznym. W przypadku Polski, decyzją Ministra Obrony Narodowej powołano Wojskowe Zgrupowania Zadaniowe Sił Zbrojnych mające za zadanie wspieranie działań państwowej służby zdrowia, w ramach krajowego systemu zarządzania kryzysowego, pełniącej kluczową rolę w systemie bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli Polski.

Z chwilą kiedy wirus SARS Cov-2 pojawił się na terytorium Polski i sytuacja zdrowotna obywateli polskich zaczęła wymykać się spod kontroli siłom i służbom podsystemu niemilitarnego państwa, wówczas do walki zostały oddelegowane oddziały i pododdziały Wojsk Obrony Terytorialnej, które mogły prawie natychmiast przystąpić do realizacji zadań. Decyzja o ich włączeniu do działań wiązała się z ich autonomicznym systemem mobilizacyjnym. Żołnierze, wobec stawianych wyzwań, zostali rozkazem Dowódcy Wojsk OT postawieni w stan najwyższej gotowości alarmowej. To oznaczało, że całość formacji, w razie włączenia poszczególnych elementów do walki z koronawirusem, miała czas do 12 godzin na stawianictwo w swojej jednostce wojskowej. Ponadto część żołnierzy WOT, posiadających kursy i szkolenia w zakresie udzielania pierwszej pomocy oraz ci, którzy są ratownikami medycznymi, pielęgniarkami, farmaceutami, którzy na co dzień realizują swoje powinności na rzecz służby zdrowia, musiała być gotowa do stawienia się w jednostce wojskowej w ciągu sześciu godzin. W takim samym czasie do realizacji zadań mogli zostać powołani kierowcy, osoby do obsługi agregatów prądotwórczych i zestawów oświetleniowych, a także psychologowie oraz informatycy.

Od momentu przejścia w nadzwyczajny tryb funkcjonowania formacji dowództwo WOT postanowiło skoncentrować wszelkie działania żołnierzy terytorialnej służby wojskowej na terenie całej Polski w ramach operacji pod kryptonimem „Odporna Wiosna”. Z powodu pandemii koronawirusa pozostała działalność szkoleniowa WOT została zawieszona. Do odwołania żołnierzy zwolniono ze szkoleń rotacyjnych odbywających się w jednostkach wojskowych i ośrodkach szkolenia poligonowego; nie odbywały się szkolenia zintegrowane: podstawowe ani wyrównawcze. W związku z zaistniałą sytuacją żołnierze

i pracownicy komponentu terytorialnego Sił Zbrojnych RP zostali oddelegowani do wykonywania swoich obowiązków w sposób zdalny¹⁷.

W ramach podejmowanych działań przeciw kryzysowych WOT przeprowadziły kampanię informacyjną, dotyczącą profilaktyki rozprzestrzeniania się koronawirusa. Głównym źródłem przekazu zewnętrznego była kampania realizowana w mediach ogólnodostępnych, a także za pośrednictwem ulotek, które dystrybuowali żołnierze. Do działań o charakterze informacyjnym, ukierunkowanym na wzmacnianie odporności społecznej doby epidemii, z inicjatywy terytorialsów uruchomiono infolinię wsparcia psychologicznego adresowaną do osób które:

1. zgłaszają wzmożony lęk związany z możliwością zarażenia się;
2. przebywają w dobrowolnej lub przymusowej izolacji czy kwarantannie domowej;
3. posiadają wśród bliskich osoby chore, zakażone lub w podwyższonej grupie ryzyka;
4. odczuwają bezradność związaną z zaistniałą sytuacją epidemiologiczną;
5. odczuwają bardzo silne nieadekwatne emocje wynikające z zaniepokojenia o swój stan zdrowia;
6. odczuwają nieadekwatne objawy o zdrowie swoje i członków swojej rodziny;
7. miały kontakt z osobami z grupy ryzyka COVID-19 i w związku z tym czują wysoki dyskomfort psychiczny;
8. odczuwają nieustanne napięcie psychiczne;
9. potrzebują wsparcia i pomocy pedagogicznej w pokonywaniu trudności pojawiających się w wyniku przebywania w kwarantannie, izolacji lub świadomym ograniczaniu kontaktów społecznych;
10. potrzebują konsultacji z zakresu problematyki wychowania oraz organizacji procesów wychowawczych w sytuacji przedłużającej się izolacji społecznej rodziny¹⁸.

W pierwszym miesiącu funkcjonowania programu „Odporna Wiosna” psychologowie WOT udzielili ponad 3200 porad. Przez pierwsze trzy tygodnie działania infolinii była ona obsługiwana stacjonarnie w siedzibie Dowództwa WOT w Zegrzu. Początkowo w działalność infolinii zaangażowanych było 25 psychologów WOT, następnie w obsłudze zdalnej uczestniczyło około 130

¹⁷ <https://www.wojsko-polskie.pl/dwot/covid-19/>, dostęp: 16.05.2021.

¹⁸ Tamże.

psychologów i pedagogów. Byli to pracownicy lub żołnierze pełniący terytorialną służbę wojskową, którzy mieli wykształcenie wyższe na kierunku psychologia lub pedagogika¹⁹.

Zadania powierzone żołnierzom WOT wynikały w głównej mierze z zapotrzebowania poszczególnych samorządów oraz innych struktur państwowych na udzielanie niezbędnego wsparcia w realizacji bieżących potrzeb. Z biegiem czasu spektrum zadań zostało rozbudowane do szerokiego wachlarza czynności wykonywanych przez WOT. Zaangażowanie Wojsk Obrony Terytorialnej w realizację wsparcia działań przeciwepidemicznych skoncentrowało się na trzech głównych sferach zadaniowych:

1. Obszar 1: wspieranie Policji, Straży Granicznej, wojewodów oraz władz samorządowych w zakresie zapobiegania rozprzestrzenianiu się koronawirusa oraz wsparcie opieki nad osobami zakażonymi, przebywającymi na kwarantannie oraz osobami starszymi;
2. Obszar 2: ograniczenie ryzyka transmisji koronawirusa „na” oraz „przez” żołnierzy WOT i członków ich rodzin;
3. Obszar 3: edukacja personelu i otoczenia w zakresie profilaktyki i zapobiegania zakażeniom²⁰.

Dla najszybszego i najefektywniejszego reagowania na powstałe zagrożenia związane z powstrzymaniem rozprzestrzeniania się wirusa, przedstawiciele brygad WOT brali czynny udział w posiedzeniach centrów zarządzania kryzysowego szczebla krajowego, wojewódzkiego i powiatowego. Oficerowie łącznikowi z formacji zostali także oddelegowani do innych instytucji publicznych, m.in. do ministerstwa spraw wewnętrznych czy w głównej mierze ministerstwa zdrowia.

Biorąc pod uwagę specyfikę i punkt ciężkości całości podjętych działań przez WOT w ramach operacji pod kryptonimem „Odporna Wiosna” warto przywołać wiele konkretnych działań żołnierzy wobec społeczeństwa. I tak, zadania realizowane w ramach Obszaru 1, w kontekście współdziałania wojska z Policją, czynności dotyczyły przede wszystkim kontroli osób przebywających w kwarantannie (spowodowanej powrotem z zagranicy lub zakażeniem się SARS Cov-2). Ponadto żołnierze, wspólnie z funkcjonariuszami Policji, realizowali działania polegające na kontrolowaniu samochodów spoza danego

¹⁹ Tamże.

²⁰ <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/490611/odpowiedz-wot-na-covid-19>, dostęp: 16.05.2021.

powiatu (na podstawie numeru rejestracyjnego pojazdu) w związku z wprowadzeniem czasowego ograniczenia w przemieszczaniu się w okresie Świąt Wielkanocnych. Realizowano również bieżące zadania w zakresie utrzymania bezpieczeństwa publicznego w ramach wsparcia służb prewencji Policji.

W ramach działań zleconych Wojskom Obrony Terytorialnej przez samorządy, wsparcie udzielane było w sposób zróżnicowany, w zależności od potrzeb danego samorządu (województwa, powiatu czy gminy). Polegało ono głównie na szeroko pojętym zabezpieczeniu logistycznym. W skali „mikro” dotyczyło: transportu środków sanitarnych (tj. maseczek, kombinezonów ochronnych itd.) z baz Agencji Rezerw Materiałowych i placówek „Banku Żywności” do instytucji samorządowych (szpitali wojewódzkich, powiatowych, gminnych ośrodków zdrowia). Ponadto w ramach wsparcia szpitali i służb sanitarnych realizowano następujące zadania:

1. budowa polowych izb zdrowia;
2. kierowanie personelu do prac w opiece medycznej;
3. wsparcie rodzin personelu medycznego;
4. prowadzenie wywiadów środowiskowych;
5. pomiar temperatury;
6. pobieranie wymazów;
7. krwiodawstwo²¹.

Prowadzono też w trybie alarmowym czynności polegające na natychmiastowej ewakuacji podopiecznych narażonych na zakażenie SARS Covid-2 z Domów Pomocy Społecznej do zapasowych miejsc bytowania. W tym celu, na podstawie decyzji szefa MON, sformowano w każdej brygadzie WOT Zespół Interwencji Kryzysowej, którego głównym zadaniem było podjęcie natychmiastowych działań w razie postawienia zadań ze strony władz cywilnych w ramach zarządzania kryzysowego.

Jako że żołnierze WOT dziedziczą tradycję formacji walczących o niepodległość, przede wszystkim Armii Krajowej, w czasie pandemii w szerokim zakresie udzielali wsparcia kombatantom (w ramach realizacji zadań ze strefy bezpieczeństwa społecznego). Zapraszali kombatantów na organizowane przez siebie uroczystości, opiekowali się też miejscami pamięci poległych żołnierzy w walce o wolną Polskę. Kombatanci, jako szczególnie narażeni na zarażenie SARS Covid-2, zostali otoczeni daleko idącą opieką. Terytorialsii codzienne

²¹ Tamże.

kontaktowali się z weteranami telefonicznie. Jeżeli otrzymywali informację, że weteran musi załatwić swoją sprawę, która wymagała korzystania z komunikacji publicznej, organizowali transport. Byli również przygotowani, żeby zrobić weteranom, swoim podopiecznym, zakupy.

Efektywność działania WOT w walce z pandemią COVID-19

Wojska Obrony Terytorialnej podsumowały dwuletnie zaangażowanie w walkę z pandemią COVID-19. Budzi ono wielki szacunek. W szczytowym okresie jej rozwoju w takich działaniach codziennie uczestniczyło ponad 5,6 tys. jej żołnierzy²².

W ramach uruchomionej operacji, znanej jako „Odporna wiosna”, żołnierze WOT zajęli się między innymi pomaganiem instytucjom państwowym i samorządowym oraz wspieraniem szpitali i placówek medycznych. Skala zaangażowania Wojsk Obrony Terytorialnej w walkę z pandemią zwiększała się z dnia na dzień. Żołnierze działali także wspólnie z Policją, Strażą Graniczną, organizacjami pozarządowymi, Urzędem Lotnictwa Cywilnego i Rządową Agencją Rezerw Strategicznych. Rzecznik WOT podaje, że zaangażowanych w „Odporną Wiosnę” było 16,5 tys. terytorialsów, co stanowiło prawie 70% całej formacji. W czasie tej operacji żołnierze WOT wspierali studenci z wojskowych uczelni oraz żołnierze jednostek operacyjnych.

W dniu 23 czerwca 2020 roku operacja „Odporna wiosna” zmieniła nazwę i charakter. W ramach kolejnej operacji „Trwała odporność” WOT podejmowały działania w odpowiedzi na konkretne wydarzenia, udzielając pomocy tam, gdzie czasowo utracono zdolność do efektywnego radzenia sobie z koronawirusem. Poza tym WOT skupiły się na gaszeniu ognisk COVID-19 oraz wspieraniu medyków, służb sanitarnych i samorządów. Jak podało Dowództwo WOT, łącznie w działania antycovidowe w okresie od marca 2020 do marca 2022 roku były zaangażowane 39 893 osoby, w tym żołnierze służby zawodowej i terytorialnej, pracownicy wojska i podchorążowie. Jak wspomniano wyżej, w szczytowym okresie zachorowań na COVID-19 każdego dnia dania te wykonywało ponad 5,6 tys. żołnierzy WOT.

²² <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/490611/odpowiedz-wot-na-covid-19>, dostęp: 16.05.2021.

Najlichniesza grupa żołnierzy WOT wspierała różnego rodzaju placówki medyczne. Byli oni obecni w sumie w 1152 szpitalach. Do ich głównych zadań należało pobieranie wymazów pod kątem zakażenia koronawirusem (w sumie pobrali ich ponad 3,6 mln w szpitalach i w punktach typu *drive thru*), triaż pacjentów, mierzenie temperatury, pomoc w czynnościach administracyjnych, a także przygotowanie namiotów i kontenerów, które pełniły funkcje polowych izb przyjęć. Żołnierze dowozili także posiłki, pomagali w dystrybucji butli tlenowych oraz pomagali w regionalnych centrach krwiodawstwa i krwiolecznictwa²³.

W czasie pandemii żołnierze WOT współdziałali także ze służbami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wspierali Straż Graniczną w przywracaniu kontroli ruchu granicznego i w organizowaniu przejść granicznych (pierwsza fala pandemii). Współpracowali także z Policją oraz kontrolowali osoby objęte kwarantanną domową. W czasie działań antycovidowych żołnierze WOT sprawdzili ponad 6,6 mln adresów.

Żołnierze Wojsk Obrony Terytorialnej nieśli również pomoc instytucjom pozarządowym. Pomagali w domach pomocy społecznej, w zakładach opiekuńczo-leczniczych i domach starców. W sumie działali w 993 tego typu placówkach. Rzecznik WOT podał także, że terytorialsi pomagali w 256 stacjach sanepidu, ponad 5 tysiącach placówek oświatowych (przedszkola, żłobki, szkoły) oraz w izolatoriach. Samorządom WOT pomagał także przy organizacji transportu. Do ośrodków społecznych i Banków Żywności trafiło 48 tys. ton produktów. Bezpośrednio do potrzebujących żołnierze i podchorążowie dostarczyli ponad 160 tys. paczek z żywnością, środkami do dezynfekcji oraz higieny²⁴.

Dowództwo WOT w marcu 2020 roku uruchomiło „Platformę wsparcia samorządów, organów sanitarnych i podmiotów leczniczych”, za pomocą której różnego rodzaju organizacje mogły wnioskować o wsparcie terytorialsów. Z możliwości tej skorzystało 3 tys. użytkowników, którzy złożyli niemal 24 tys. wniosków o pomoc, z których pozytywnie zaopiniowano 19 345.

²³ M. Pietrzak, „*Odporna wiosna*” WOT, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/492810/odporna-wiosna-wot>, dostęp: 10.05.2021; M. Pietrzak, *Kolejny obszar wsparcia WOT – pobieranie wymazów*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/494737/kolejny-obszar-wsparcia-wot-pobieranie-wymazow>, dostęp: 10.05.2021.

²⁴ M. Pietrzak, *Wsparcie WOT dla Domów Pomocy Społecznej*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/515477/wsparcie-wot-dla-domow-pomocy-spoecznej>, dostęp: 10.05.2021.

Dużym zainteresowaniem cieszyła się działająca od marca do maja 2020 roku całodobowa infolinia wsparcia psychologicznego WOT. Z porad psychologów skorzystało ponad 5,8 tys. osób źle znoszących izolację, samotność i starszych.

Wsparcie Wojska Obrony Terytorialnej i jego intensywne obecność w okresie od marca 2020 do marca 2022 roku w przestrzeni społecznej stała się oczywistym i naturalnym zjawiskiem. WOT dzięki swojemu zaangażowaniu miała wpływ na spowolnienie transmisji wirusa SARS CoV-2 oraz zwiększenie obszaru opieki zdrowotnej poprzez wsparcie bezpośrednio m.in. Służby Zdrowia²⁵.

Te bardzo potrzebne i dobre wizerunkowo działania Wojsk Obrony Terytorialnej w pewnym sensie były efektem niedomagań kadrowych środowiska medycznego oraz praktycznego braku koncepcji na obronę cywilną. Analizując przebieg zaangażowania WOT w działania antykryzysowe w dobie pandemii można uznać, iż ten rodzaj sił zbrojnych, wbrew swojemu pierwotnemu przeznaczeniu, przejął w praktyce wiele zadań i funkcji przynależnych obronie cywilnej. Należy w tym miejscu podkreślić, iż taką rolę terytorialsów narzuciło życie i wszechogarniający kryzys pandemiczny, a ponadto swoista luka instytucjonalna w zakresie ochrony i obrony cywilnej, zarówno w wymiarze lokalnym, jak i powszechnym.

Podsumowanie

Już tylko kilka lat funkcjonowania WOT, w tym szczególnie w okresie pandemii, potwierdziło, że mogą być one skutecznym elementem polityki bezpieczeństwa państwa polskiego, szczególnie w procesie przeciwdziałania lub usuwania przyczyn i skutków zewnętrznych oraz wewnętrznych zagrożeń. Stanowiąc jeden z elementów działania państwa potrafiły zniwelować zagrożenia zdrowotne, z aktywnym wykorzystaniem lokalnych zasobów obywatelskich. WOT udowodniły wtedy, że z racji rozlokowania oraz gotowości do podjęcia natychmiastowych działań, predysponowane są do odgrywania bardzo istotnej roli, na poziomie województwa i powiatu, w realizacji zadań w zakresie zarządzania kryzysowego, udzielając w tym względzie wsparcia siłom niemilitarnym. Ważna w tym względzie jest nie tylko znajomość terenu oraz wsparcie

²⁵ <https://media.terytorials.wp.mil.pl/informacje/490611/odpowiedz-wot-na-covid-19>, dostęp: 16.05.2021.

miejscowej ludności, ale także profesjonalizm działania oraz struktura ściśle powiązana z aktualnym podziałem administracyjnym państwa²⁶.

Niezwykle ważną determinantą w sprawnym udziale WOT w zwalczaniu klęsk żywiołowych, w tym pandemii, jest ścisła współpraca z administracją publiczną, służbami mundurowymi, a także innymi podmiotami w systemie bezpieczeństwa narodowego. W jej ramach realizowana jest bieżąca wymiana informacji o zagrożeniach i incydentach. Ważne jest również uczestnictwo przedstawicieli WOT w pracach zespołów dowódczych, decyzyjnych i konsultacyjnych, co umożliwia wspólną analizę sytuacji. Niezbędnym elementem współpracy cywilno-wojskowej jest organizowanie wspólnych szkoleń, ćwiczeń i treningów.

Analizując zadania i rolę Wojsk Obrony Terytorialnej w czasie występowania pandemii COVID-19 można uznać, że bez udziału tego rodzaju sił zbrojnych sytuacja pandemiczna w Polsce byłaby o wiele gorsza. WOT w pełni zaangażowały się w pomoc ludności cywilnej, wspierały także Straż Graniczną, Policję, Państwową Straż Pożarną i inne służby w tym trudnym okresie. Wiele osób spośród żołnierzy WOT w „cywilu” jest pielęgniarkami, ratownikami medycznymi itp., co przyczyniło się do szybkiej pomocy osobom zakażonym. Ważnym aspektem pomocy, jakiej WOT udzielały było to, że dzięki nim został odciążony system opieki medycznej. W pierwszych miesiącach pandemicznych zachorowań lekarze pracowali niemalże po kilkanaście godzin bez przerwy, aby każdej zakażonej osobie udzielić pomocy. To dzięki temu, że Wojska Obrony Terytorialnej wzięły część obowiązków lekarzy na siebie, służba zdrowia mogła efektywnie pracować. WOT udzielały pomocy w różnych formach, od wykonywania wymazów po budowanie tymczasowych szpitali. W praktyce nie było takiej formy pomocy, w której by Wojska Obrony Terytorialnej nie brały udziału i nie wspierały wszystkich służb, począwszy od służby zdrowia, służb mundurowych, wójtów, burmistrzów, kombatantów, osoby starsze, domy opieki społecznej itd.

Nie ulega więc wątpliwości, że w tak trudnym okresie, jakim była pandemia COVID-19, Wojska Obrony Terytorialnej udowodniły swoją przydatność, zaangażowanie, solidarność, profesjonalizm i patriotyzm. Formacja ta

²⁶ Zob.: *Wojska Obrony Terytorialnej. Stan obecny. Pożądane kierunki zmian*, Warszawa 2018; I. Wróbel, *Perspektywy współdziałania wojsk obrony terytorialnej z administracją publiczną w zwalczaniu klęsk żywiołowych*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2017, nr 3, s. 133-150.

udowodniła, że jest samodzielną i wyszkoloną jednostką, która wzmacnia potencjał obronny Polski. Tu należy zaznaczyć, że Wojska Obrony Terytorialnej opierają się na wsparciu innych struktur oraz lokalnej społeczności. Jednocześnie jest to stosunkowo nowy projekt, który nie jest jeszcze mocno obecny w świadomości społeczeństwa. Na co dzień jej żołnierze niekiedy spotykają się z sytuacją, iż rozmówca nie uważa Wojsk Obrony Terytorialnej jako rodzaj Sił Zbrojnych, tylko postrzega strukturę jako „zabawę w wojsko”. Okazuje się, że w większości przypadków za takim postrzeganiem Wojsk Obrony Terytorialnej stoi zwyczajna nieświadomość, że jest to formalny rodzaj Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Jak wynika z zaprezentowanych badań, WOT jako piąty rodzaj sił zbrojnych, jest bardzo użyteczną formacją poprzez wspieranie innych służb i ludności cywilnej. Fakt posiadania tak uniwersalnej jednostki w sytuacjach militarnych i niemilitarnych pozwala na utrzymanie wysokiego stanu bezpieczeństwa kraju. Nie można zapomnieć, że jest to stale tworząca się i rozwijająca formacja, o charakterze zapobiegawczym. Wojska Obrony Terytorialnej udowadniają, jak wielką noszą pomoc swoim zaangażowaniem i nabytymi oraz stale nabywanymi umiejętnościami. Zadaniowość formacji jest wszechstronna, zaczynając od pomocy służbie zdrowia poprzez wspieranie służb porządkowych, kończąc na zabezpieczeniu granic państwowych. O uniwersalizmie formacji świadczy też jej struktura, która podzielona jest na brygady, bataliony, kompanie, plutony i sekcje, gdzie każda ma wydzielone zadania, co bezpośrednio rzutuje na efektywność i sprawność działania.

Wydaje się, że przyszłość formacji zależy od założeń strategii bezpieczeństwa narodowego oraz działań osób w niej służących. Trzeba mieć nadzieję, iż będzie się ona szybko rozwijała, będzie zdobywała doświadczenia, potwierdzające jej przydatność. Szczególną uwagę trzeba zwrócić na ciągłość funkcjonowania Centrum Szkolenia Wojsk Obrony Terytorialnej, które jest głównym organizatorem szkoleń i doskonalenia zawodowego, zgodnego z potrzebami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Oceniając aktywność i skuteczność działania WOT w czasie pandemii COVID – 19 można uznać, że Polska potrzebowała takiego komponentu usprawniającego zarządzanie kryzysowe. Jednocześnie formacja ta zyskała duże uznanie wśród społeczności lokalnych, których jest ważnym elementem i na których rzecz działa.

Bibliografia

Akty prawne:

Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, (Dz. U. 2022, poz. 655).

Ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, (Dz. U. 2007, poz. 590).

Literatura:

Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka – Cele, zadania, struktura i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku, „Kwartalnik Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego”, Kraków 2017, nr 3.

Compa T, *Współczesne systemy obrony państwa. Podręcznik dla studentów*, Zamość 2020.

Compa T., *Wojska Obrony Terytorialnej i Narodowe Siły Rezerwowe*, „Facta Simondiŝ” 2020, nr 1 (13), ss. 79 – 98.

Europa Środkowo-Wschodnia w procesach transformacji i integracji, t. 1 - 6, Zamość 2010 - 2020.

Kajetanowicz J., *Wojska Obrony Terytorialnej Kraju w systemie bezpieczeństwa Polski w latach 1959–1989*, „Poligon” 2013, nr 37, ss. 2 – 13.

Klisz M., *Utworzenie Wojsk Obrony Terytorialnej jako odpowiedź na nowe zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3, ss. 63 – 78.

Kośmider T., Gąsiorek K., *Powszechna obrona terytorialna podstawą bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3, ss. 37 – 49.

Michalak A., *Cele, zadania, struktura i funkcje wojsk obrony terytorialnej w XXI wieku*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 3, ss. 26 – 36.

Stachowski M., *Koncepcja Wojsk Obrony Terytorialnej jako piątego rodzaju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (materiał dyskusyjny)*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2017, nr 3, ss. 51– 62.

Wojska Obrony Terytorialnej. Stan obecny. Pożądane kierunki zmian, Warszawa 2018.

Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa, red. K. Gąsiorek, W. Kitler, Warszawa 2021.

Wróbel I., *Perspektywy współdziałania wojsk obrony terytorialnej z administracją publiczną w zwalczaniu klęsk żywiołowych*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2017, nr 3, ss. 133-150.

Zawadka G., *Państwo prosi się o sabotaż*, „Rzeczpospolita”, 16.10.2016, s. A3.

Netografia:

Biuro do spraw Obrony Terytorialnej, <http://www.defence24.pl/409174,rusza-biuro-do-spraw-obrony-terytorialnej>, dostęp: 05.05.2017.

<https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/490611/odpowiedz-wot-na-covid-19>, dostęp: 16.05.2021.

<https://obronanarodowa.pl/download/struktura-batalionu-lekkiej-piechoty.pdf>, dostęp: 13.02.2021.

<https://www.wojsko-polskie.pl/dwot/covid-19/>, dostęp: 16.05.2021.

Jagnieża A., *Czas na Obronę Terytorialną*, <http://www.defence24.pl/2066360,czas-na-obrone-terytorialna>, dostęp: 1.02.2021.

Pietrzak M., „*Odporna wiosna*” WOT, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/492810/odporna-wiosna-wot>, dostęp: 10.05.2021.

Pietrzak M., *Kolejny obszar wsparcia WOT – pobieranie wymazów*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/494737/kolejny-obszar-wsparcia-wot-pobieranie-wymazow>, dostęp: 10.05.2021.

Pietrzak M., *Wsparcie WOT dla Domów Pomocy Społecznej*, <https://media.terytorialsi.wp.mil.pl/informacje/515477/wsparcie-wot-dla-domow-pomocy-spoecznej>, dostęp: 10.05.2021.

Różański M., Duda A., Rajchel J., Drewniak T., J. Stróżyk, *Wojska Obrony Terytorialnej. Stan Obecny. Pożądane kierunki*, <https://www.strapoints.eu/wp-content/uploads/2018/03/WOT>, dostęp: 10.05.2024.

Różański M., Duda A., Rajchel J., Drewniak T., Stróżyk J., *Wojska Obrony Terytorialnej. Stan Obecny. Pożądane kierunki*, <https://www.strapoints.eu/wp-content/uploads/2018/03/WOT>, dostęp: 10.05.2024.

Przemysław Krakowiak
Prawo – studia doktoranckie
Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

OGRANICZENIA W PRAWIE DO GŁOSOWANIA

Limitations in the voting rights

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie występujących w polskim prawodawstwie ograniczeń podmiotowych mających wpływ na możliwość korzystania przez obywateli z przysługujących im praw wyborczych. Szczególna uwaga położona została na sytuację osób dotkniętych różnego rodzaju niepełnościami intelektualnymi. Jako, że Rzeczpospolita Polska jest państwem sygnatariuszem licznych konwencji, w tym regulujących prawa osób niepełnosprawnych, toteż nader istotne było dokonanie analizy ich sytuacji w obecnym porządku prawnym. Artykuł ten stanowi również ocenę zaniechań legislacyjnych w zakresie uregulowania statusu osób niepełnosprawnych intelektualnie w procesie wyborczym. Jest to szczególnie istotne z uwagi na to, że państwo polskie jako sygnatariusz europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wraz z protokołami dodatkowymi, a także konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych jest zobowiązane do zapewnienia równych szans wyborczych osobom z niepełnościami.

Słowa kluczowe: demokracja, wybory, ograniczenie podmiotowych praw wyborczych, niepełnosprawność.

Summary

The aim of the article is to present subjective restrictions in Polish legislation that affect citizens' ability to exercise their electoral rights. Particular

attention was paid to the situation of people suffering from various types of intellectual disabilities. As the Republic of Poland is a signatory to numerous conventions, including those regulating the rights of disabled people, it was extremely important to analyze their situation in the current legal system. This article also evaluates legislative failures to regulate the status of people with intellectual disabilities in the electoral process. This is particularly important due to the fact that the Polish state, as a signatory to the European Convention on Human Rights together with its' additional protocols, as well as the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, is obliged to ensure equal electoral opportunities for persons with disabilities.

Keywords: democracy, elections, limitation of individual voting rights, disability.

Wstęp

Rozważając kwestie związane z wolnymi oraz demokratycznymi wyborami, a szerzej rzecz ujmując modelem ustroju demokratycznego państwa prawa we współczesnym jego ujęciu nie można zapominać o tym, że instytucje te są silnie sprzężone z prawem międzynarodowym. Jest to następstwem ogólnej tendencji globalizacyjnej, która zmierza do jak największej unifikacji, zarówno pod względem gospodarczym jak i prawnym.

W związku z tym, to czy i w jakim stopniu w poszczególnych państwach funkcjonuje system demokratyczny podlega kontroli ze strony instytucji międzynarodowych. Ze względu na to, kwestia demokracji zatem już dawno przestała być indywidualną oraz wewnętrzną sprawą poszczególnych państw. Stała się dobrem wspólnym nadzorowanym przez instytucje ponadnarodowe. Jako najważniejszą instytucję strzegącą idei wolności i sprawiedliwości, w tym też demokracji, uznać należy Organizację Narodów Zjednoczonych. Co zaś dotyczy się Europy, są to Unia Europejska oraz Rada Europy. W ramach drugiej z wymienionych organizacji działa Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Europejska Komisja na rzecz Demokracji przez Prawo (Komisja Wencka), a w zakresie kontroli sądowej przestrzegania norm prawnych Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu. W ramach Unii Europejskiej również funkcjonuje instytucja wymiaru sprawiedliwości stojąca m.in. na straży przestrzegania podstawowych zasad demokratycznego porządku. Jest nią

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Sąd ten został ustanowiony 23 lipca 1952 roku na mocy traktatu paryskiego (traktat ustanawiający m.in. Europejską Wspólnotę Węgla i Stali)¹.

Wszystkie spośród wyżej wymienionych organizacji za szczególnie istotny uznają zakaz dyskryminacji oraz stosowania nieuzasadnionych ograniczeń w korzystaniu z praw wyborczych wobec jednostki. Z przepisów aktów prawa międzynarodowego, do których przestrzegania zostały powołane powyższe organizacje oraz sądy wynika, iż każdy bez względu na cechy osobowe takie jak: wyznanie, przynależność etniczna czy rasowa, płeć, wykształcenie bądź stopień zamożności nie może być pozbawiony tak biernego jak i czynnego prawa wyborczego.

Z powyższym bezpośrednio jest związana sytuacja osób niepełnosprawnych, przy czym wskazać należy, iż konwencja o prawach osób niepełnosprawnych nie różnicuje niepełnosprawności na fizyczną i intelektualną. Konwencja nakazuje zapewnić osobom niepełnosprawnym taki sam dostęp do korzystania z czynnego oraz biernego prawa wyborczego, co osobom sprawnym. Tym na co należy zwrócić szczególną uwagę, jest fakt, iż osoby z niepełnosprawnością, zwłaszcza intelektualną są arbitralnie dyskryminowane w zakresie korzystania z naturalnie przysługujących im praw wyborczych, co też było wielokrotnie podejmowane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Zatem w tym zakresie należy przyjąć, iż w większości państw, w tym w Polsce zachodzi sytuacja, w której naruszeniu podlegają przepisy konwencji dotyczących demokratycznych standardów, co też będzie przedmiotem dalszych rozważań w zakresie ograniczeń o charakterze indywidualnym, czego odzwierciedleniem jest zamieszczony poniżej rysunek 1². Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie występujących w polskim prawodawstwie ograniczeń podmiotowych mających wpływ na możliwość korzystania przez obywateli z przysługujących im praw wyborczych.

¹ J. Wojnowska – Radzińska, Ochrona praw wyborczych osób z niepełnosprawnościami w świetle przepisów Konstytucji RP – mit czy rzeczywistość?, „Przegląd Konstytucyjny” 2022, nr 2, s. 117–118.

² Ibidem, s. 121.

Rys. 1. Państwa Europy, w których osoby z niepełnosprawnością intelektualną są pozbawione praw wyborczych.

Źródło: Raport FRA 2010 – Prawo osób cierpiących na zaburzenia psychiczne i osób niepełnosprawnych umysłowo do udziału w życiu politycznym, s. 12, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1620-fra-report-disabilities-2010-translations-pl.doc, dostęp: 25.01.2024.

Rodzaje ograniczeń prawa do głosowania

Poza cenzusami wieku, obywatelstwa, czy też domicylu, występują również inne ograniczenia podmiotowe, które to uwzględniają indywidualne cechy konkretnej osoby. Ograniczenia te, podobnie jak cenzusy wyborcze w zależności od regulacji prawnych obowiązujących w danym państwie występują

w różnej konfiguracji. I tak w obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej kodeksie wyborczym, jak również ustawie zasadniczej do tej kategorii zalicza się pozbawienie praw publicznych oraz ubezwłasnowolnienie. W odniesieniu do biernego prawa wyborczego dochodzi przesłanka skazania prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe, jak również prawomocne orzeczenie sądu stwierdzające utratę prawa wybieralności w związku ze złożeniem niezgodnego z prawdą oświadczenia lustracyjnego, a także pozbawienie praw wyborczych na mocy orzeczenia wydanego przez Trybunał Stanu. To ostatnie związane jest z naruszeniem, choćby nieumyślnym przepisów ustawy zasadniczej lub innych ustaw przez osoby zajmujące określone stanowiska w państwie³. Co więcej, oprócz ograniczeń określonych na poziomie ustawowym, wskazać należy również na możliwości ograniczania praw wyborczych na skutek nieodpowiedniego działania lub zaniechania stosownych organów, jak również przez brak odpowiednich regulacji prawnych.

Celem lepszego scharakteryzowania sytuacji aktów normatywnych obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej należy je odnieść do przypadków naruszeń praw podstawowych jakie miały miejsce w państwach należących do Rady Europy i związanego z tym orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który to niejednokrotnie rozstrzygał w kwestii naruszeń podstawowych praw obywatelskich, jakimi są prawo wybierania oraz bycia wybieranym. Odnosząc się do kwestii pozbawienia praw publicznych, jak również pozbawienia prawa wybieralności oraz prawa do wybierania przytoczyć należy orzeczenie ETPC w sprawie Paksas VS Republika Litewska⁴, jak również wyrok w sprawie John Hirst VS Zjednoczone Królestwo⁵. Trybunał podniósł bowiem w tych sprawach bardzo istotną kwestię. Otóż ustawodawca ani sąd nie może w sposób władczy na stałe pozbawić kogokolwiek prawa

³ B. Stępień-Załucka, *Powszechność czynnego prawa wyborczego w nauce i orzecznictwie sądów oraz trybunałów*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2014, nr 12, s. 69-71.

Art. od 1 do 3 Ustawy z dnia 26 marca 1982 roku o Trybunale Stanu, (Dz. U. z 1982 r. Nr 11, poz. 84).

⁴ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 6 stycznia 2011 roku w sprawie Rolandas Paksas VS Republika Litewska, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102617>, dostęp: 31.01.2020.

⁵ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 06 października 2005 roku w sprawie John Hirst VS Zjednoczone Królestwo, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442>, dostęp: 1.02.2020.

wybieralności⁶. Co najwyżej takie ograniczenie może mieć charakter czasowy. O tym czy kandydat zasługuje na to, aby zostać ponownie wybranym zadecydować powinien suweren w akcie głosowania⁷. Każdy przypadek, w którym istnieje podstawa do pozbawienia prawa wybieralności powinien być wnikliwie badany przez sądy. Zastosowanie zaś środków ograniczających prawa podstawowe, do których należy prawo wybieralności powinno być proporcjonalne do wagi czynu popełnionego przez osobę kandydującą. To samo dotyczy się kwestii ograniczenia bądź pozbawienia praw do wybierania przedstawicieli przez osoby wobec których orzeczona została kara pozbawienia wolności⁸.

Ograniczenia prawa głosu – przypadek Rzeczypospolitej Polskiej

Przenosząc te rozważania na polski grunt należy zauważyć, iż ustawodawca ustrzegł się szeregu błędów, których dopuścił się jego litewski odpowiednik. Bowiernie pozbawienie prawa wybieralności w Rzeczypospolitej Polskiej, zarówno jako kara samoistna, jak i jako środek karny nie są orzekane bezterminowo. W przypadku gdy pozbawienie praw publicznych przybiera formę środka karnego, może zostać orzeczone na okres od roku do dziesięciu lat. Należy przy tym pamiętać, że środek karny zaczyna biec dopiero z chwilą wykonania kary⁹. W przypadku pozbawienia praw publicznych z uwagi na skazanie prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe, wspomniane prawa odzyskuje się w momencie zatarcia skazania. Także w przypadku orzeczenia wydanego przez Trybunał Stanu pozbawienie praw publicznych następuje na określony

⁶ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 6 stycznia 2011 roku w sprawie Rolandas Paksas VS Republika Litewska, s. 29-30, 32, 33, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102617>, dostęp: 31.01.2020.

⁷ B. Rodak, Glosa do wyroku ETPC z dnia 6 stycznia 2011 r., <https://sip.lex.pl/#/publication/386006778/rodak-bartosz-glosa-do-wyroku-etpc-z-dnia-6-stycznia-2011-r-34932-04?cm=RELATIONS>, dostęp: 21.12.2019.

⁸ B. Gronowska, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 6 października 2005 r. w sprawie Hirst przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (dot. prawa wyborczego osób pozbawionych wolności)*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12, s. 173-178.; P. Uziębło, *Cenzusy wyborcze w XXI w. – potrzeba nowego podejścia?* z 2014 r., s. 33-34, <http://www.csw.umk.pl/wyklady>, dostęp: 21.12. 2019.

⁹ Kwestia terminu na jaki może zostać orzeczony środek karny w postaci pozbawienia praw publicznych oraz bieg jego terminu został określony w art. 43 Kodeksu karnego, (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553) (odpowiednio są to § 1 oraz §2b tego artykułu).

czas i wynosi od dwóch do dziesięciu lat. W odniesieniu również do utraty czynnego prawa wyborczego wskutek zastosowania środka karnego jakim jest pozbawienie praw publicznych, w regulacji obowiązującej w Rzeczypospolitej Polskiej dochodzi do wyłączenia o charakterze czasowym.

Konkluzja w tym zakresie jest zaś nader czytelna. Otóż w państwie opartym na modelu władzy pośredniej każdy ma prawo brać udział w jej kształtowaniu poprzez swobodny udział w akcie wyborczym. Tyczy się to, tak biernego, jak i czynnego prawa wyborczego. W tym wszystkim za godne pochwały uznać należy, że polski ustawodawca podszedł do kwestii ograniczenia prawa wybierania oraz prawa wybieralności w sposób wyważony, co pozwoliło uniknąć sytuacji jaka miała miejsce w Republice Litewskiej, a także w Zjednoczonym Królestwie.

Kolejnym ograniczeniem podmiotowym praw wyborczych, tak czynnego jak i biernego jest przesłanka ubezwłasnowolnienia. Kwestia ta w sposób dość jednolity regulowana jest w większości, o ile nie we wszystkich państwach należących do Rady Europy, w tym również w Rzeczypospolitej Polskiej. A mianowicie zakłada się, iż osobom ubezwłasnowolnionym nie przysługują prawa wyborcze. Takie, a nie inne podejście do przedmiotowej kwestii stało się podstawą do rozstrzygnięć wydawanych przez ETPC w Strasburgu. Przykładem może być sprawa wytoczona przeciwko Republice Węgierskiej przez jednego z jej obywateli¹⁰. Kwestią problematyczną jest bowiem fakt, iż każda osoba ubezwłasnowolniona na podstawie wyroku sądowego jest automatycznie pozbawiana praw wyborczych, co wynika wprost z konstrukcji obowiązującego kodeksu wyborczego oraz ustawy zasadniczej. Obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej przepisy prawne mają bowiem charakter arbitralny, gdyż klasyfikują wszystkie osoby ubezwłasnowolnione jako pozbawione praw wyborczych. ETPC stwierdził zaś, że arbitralne i bezrefleksyjne pozbawianie praw wyborczych osób wobec których orzeczono ubezwłasnowolnienie stanowi naruszenie przepisów konwencji takich jak Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wraz z protokołami dodatkowymi, czy też Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Każdy bowiem przypadek, w którym orzekane jest ubezwłasnowolnienie musi podlegać szczególnej

¹⁰ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 20 maja 2010 r. w sprawie Alajos Kiss VS Republika Węgierska, : <http://hudoc.echr.coe.int/?eng?i=001-98800>, dostęp: 1.02.2020.

ocenie. A to dlatego, że nie każdy rodzaj ułomności intelektualnej jest jednoznaczny z brakiem świadomości co do podejmowanych czynów¹¹.

Rys. 2. Państwa Europy, w których osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają pełne prawa wyborcze.

Źródło: Raport FRA 2010 – Prawo osób cierpiących na zaburzenia psychiczne i osób niepełnosprawnych umysłowo do udziału w życiu politycznym, s. 15, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1620-fra-report-disabilities-2010-translations-pl.doc, dostęp: 25.01.2024.

¹¹ M. Rulka, *Pozbawienie praw wyborczych osób ubezwłasnowolnionych. Glosa do wyroku ETPC z dnia 20 maja 2010 r.*, 38832/06, „Państwo i Prawo” 2010, nr 12, s. 115-120; <https://sip.lex.pl/#/publication/385999968/rulka-marcin-pozbawienie-praw-wyborczych-osob-ubezwlasnowolnionych-glosa-do-wyroku-etpc-z-dnia-20...?cm=RELATIONS> dostęp: 21.12.2019.

Jak wskazał zastępca RPO Stanisław Trociuk „ograniczenie praw wyborczych osób ubezwłasnowolnionych co do zasady może być uznane za uzasadnione chęcią zapewnienia, aby jedynie osoby zdolne do podjęcia świadomej decyzji i zdolne do oceny konsekwencji tej decyzji uczestniczyły w życiu publicznym, nieróżnicowane odbieranie praw wyborczych, bez przeprowadzenia zindywidualizowanej sądowej oceny, wykracza poza margines swobodnej oceny prawodawcy jako niezapewniające odpowiedniej realizacji zasad sprawiedliwości proceduralnej”¹².

Przepisy wspomnianych już konwencji w nawiązaniu do regulacji obowiązujących w poszczególnych państwach Unii Europejskiej zostały poddane analizie przez FRA¹³. Z analizy tej wynika, iż w odniesieniu do grupy jaką są osoby ubezwłasnowolnione oraz obarczone zaburzeniami psychicznymi, tudzież różnego rodzaju i poziomu niepełnosprawnościami intelektualnymi państwa Unii Europejskiej można podzielić na takie które: całkowicie wykluczają udział osób niepełnosprawnych intelektualnie w życiu politycznym¹⁴, ograniczają udział osób niepełnosprawnych intelektualnie w życiu politycznym (rysunek 3) oraz przyznają pełne prawo do udziału w życiu politycznym takim osobom (rysunek 2).

¹² Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 marca 2022 r.,: https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-03/Do_MS_15.03.2022.pdf, dostęp: 03.05.2024.

¹³ The European Union Agency for Fundamental Rights (Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej). Jest to niezależna agencja ustanowiona na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 168/2007 z dnia 15 lutego 2007. Jej nadrzędnym celem jest zbieranie informacji w zakresie przestrzegania praw podstawowych przez państwa członkowskie Unii Europejskiej i ich przedstawianie w formie raportów oraz publikacji.

¹⁴ Wykluczenie z życia politycznego wynika z regulacji na poziomie konstytucyjnym, albo ustawowym. Przykładami państw, które wykluczyły osoby niepełnosprawne intelektualnie z życia politycznego na poziomie konstytucyjnym czy też ustawowym są Węgry, Bułgaria czy też Rzeczpospolita Polska.

Rys. 3. Państwa Europy, w których osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają ograniczone prawa

Źródło: Raport FRA 2010 – Prawo osób cierpiących na zaburzenia psychiczne i osób niepełnosprawnych umysłowo do udziału w życiu politycznym, s. 13, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1620-fra-report-disabilities-2010-translations-pl.doc, dostęp: 25.01.2024.

Co zaś tyczy się Rzeczypospolitej Polskiej, to mając na względzie wspomniane już konwencje, których jest ona sygnatariuszem oraz orzecznictwo ETPC w Strasburgu, to wynika z tego konieczność dostosowania krajowego porządku prawnego. W związku z tym Polska może obrać jeden z dwóch kierunków. Pierwszym z nich jest ograniczone prawo do udziału w życiu politycznym, drugim przyznanie pełnego prawa do udziału w życiu politycznym (wzorem Austrii, państw skandynawskich – rysunek 2). W przypadku ograniczonego

prawa do udziału w życiu politycznym osoby niepełnosprawne intelektualnie powinny podlegać szczególowej ocenie w zakresie możliwości podjęcia przez nie świadomej i racjonalnej decyzji wyborczej. Wzorem innych państw europejskich, w których osoby niepełnosprawne intelektualnie oraz z zaburzeniami na tle psychicznym posiadają prawa wyborcze możliwość rozstrzygania w tym zakresie mogłaby przybrać dwojaki charakter. W pierwszym przypadku stosownej oceny dokonywałby sąd. Alternatywą dla kontroli sądowej byłoby dokonanie oceny przez powołaną w tym celu radę lekarską jako stały organ opiniotwórczy funkcjonujący przy poszczególnych Sądach Okręgowych¹⁵. Skład komisji mógłby być ustalany w oparciu o listy biegłych sądowych działających przy tych sądach. Natomiast, w kwestiach finansowych, to w przypadku opiniowania przez radę lekarską koszty powinien ponosić zainteresowany wydaniem stosownej opinii, tak jak ma to miejsce w przypadku opinii sporządzanej przez biegłych na wnioski stron. Przerzucenie ciężaru finansowania na skarb państwa powinno następować tylko w wyjątkowych przypadkach uzasadnionych sytuacją materialną i osobistą osoby niepełnosprawnej.

Zwolennikiem pełnego udziału w życiu politycznym osób niepełnosprawnych intelektualnie był Zbigniew Radwański, który podjął próbę reformy przepisów materialnego prawa cywilnego. Reforma ta zakładała m.in. zlikwidowanie przepisów dotyczących ubezwłasnowolnienia¹⁶, co z punktu widzenia omawianego zagadnienia jest elementem najważniejszym. Takie unormowanie skutkowałoby tym, że pozbawienie prawa wyborczego zarówno czynnego jak i biernego następowałoby wyłącznie w sytuacji naruszenia przepisów karnych przez osobę mającą zamiar z tych praw skorzystać. Niemniej jednak z uwagi na śmierć pomysłodawcy, a także fakt, iż prace nad nią nie zostały ukończone

¹⁵ Raport FRA 2010 – Prawo osób cierpiących na zaburzenia psychiczne i osób niepełnosprawnych umysłowo do udziału w życiu politycznym, s. 13 – 14, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1620-fra-report-disabilities-2010-translations-pl.doc, dostęp: 25.01.2024; R. Rybski, Prawa wyborcze osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi w raporcie Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2010 r. – wnioski dla Polski, [w:] Prawa osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka, red. D. Pudżianowska, Warszawa 2014, s. 316 – 317.

¹⁶ Założenia do projektu ustawy o zmianie ustaw – Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz innych ustaw, <https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r838,Zalozenia-do-projektu-ustawy-o-zmianie-ustaw-Kodeks-cywilny-Kodeks-postepowania-.html>, dostęp: 01.08.2020.

przed upływem kadencji Sejmu (zasada dyskontynuacji) prace nad nią zostały zaniechane. Z kolei model pełnego zaangażowania osób z różnego rodzaju dysfunkcjami intelektualnymi w życie polityczne zakłada, że każdemu obywatelowi niezależnie od przyrodzonych mu cech, które go określają zarówno w sposób pozytywny jak również negatywny należy być równe traktowanie. W związku z tym osoba obciążona dysfunkcją intelektualną nie może być z tego powodu dyskryminowana i wykluczana z udziału w życiu publicznym. Model ten zakłada, że jedyną możliwością wykluczenia z udziału w życiu publicznym, w tym również politycznym może stanowić jedynie wydanie przez sąd wyroku skazującego, za ściśle określone przepisami prawa czyny niedozwolone¹⁷.

Niezależnie jednak, od tego, która z dwóch wyżej przedstawionych możliwości zostałaby wybrana, stwierdzić należy, że to na państwie spoczywać powinien obowiązek takiego dostosowania procedur, aby te były zrozumiałe dla osób niepełnosprawnych intelektualnie. Można to osiągnąć chociażby poprzez stworzenie pomocniczych instrukcji obrazkowych, bądź przez stworzenie prostych i zrozumiałych komunikatów, w tym opisów na kartach do głosowania, czy też zapewnienie możliwości skorzystania z pomocy osoby wskazanej przez niepełnosprawnego wyborcę¹⁸. Wynika to bezpośrednio z faktu, iż prawo do wyboru przedstawicieli należy do podstawowych praw przynależnych obywatelowi. Nie może on być zatem dyskryminowany przez państwo jedynie z tego względu, iż jest osobą niepełnosprawną. Taką sytuację uznać należy za niczym nieuzasadnioną dyskryminację.

Aktualny stan legislacyjny prawa wyborczego obowiązującego w Polsce pozwala na przyjęcie zarówno modelu pełnej partycypacji osób z niepełnosprawnością intelektualną, czy też zaburzeniami na tle psychosomatycznym, jak również modelu ograniczonego uczestnictwa. Niemniej jednak ich wprowadzenie będzie wiązać się nie tylko ze zmianami na poziomie ustawowym, a być może i konstytucyjnym, ale przede wszystkim w zakresie ich odbioru społecznego, co z pewnością będzie procesem długotrwałym¹⁹. W tej materii również wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny, który zaznaczył, że instytucja ubezwłasnowolnienia stosowana w polskim porządku prawnym wymaga istotnych zmian. Nie zostało jednak określone, czy ma to być ewolucja już istniejących rozwiązań, czy też wprowadzenie nowych regulacji prawnych na

¹⁷ R. Rybski, dz. cyt., s. 317.

¹⁸ J. Wojnowska – Radzińska, dz. cyt., s. 120.

¹⁹ R. Rybski, dz. cyt., s. 318 – 320.

wzór innych państw europejskich. Za przykład może posłużyć Austria, Francja czy też Niemcy²⁰.

Podkreślić należy, że obecnie w polskim ustawodawstwie ma miejsce sytuacja analogiczna do tej, która zaistniała na Węgrzech. W przypadku zatem złożenia skargi do ETPC przez obywatela Polski, praktycznie pewnym byłoby stwierdzenie naruszenia przepisów konwencji międzynarodowych. Taki stan rzeczy potwierdzają liczne wystąpienia Rzecznika Praw Obywatelskich kierowane do Ministra Sprawiedliwości, w których to podnoszona jest problematyka związana z koniecznością dostosowania obowiązującego krajowego prawodawstwa do standardów wynikających z przyjętych konwencji, które to zapewniają osobom z niepełnosprawnością intelektualną prawa tożsame z tymi, które przysługują osobom zdrowym²¹. W konsekwencji niejako wymuszony zostałby ciężący na Polsce obowiązek dostosowania ustawodawstwa, jak również sposobu orzekania do standardów demokratycznych zagwarantowanych tymi aktami prawa. Co więcej, pomimo tego, że problematyka osób niepełnosprawnych w procesie wyborczym jest podejmowana w nauce prawa, to jednak ogranicza się ona wyłącznie do niepełnosprawności o charakterze fizycznym²². Natomiast w odniesieniu do niepełnosprawności o charakterze intelektualnym, brakuje głębszej refleksji w doktrynie, czy każdy rodzaj niepełnosprawności intelektualnej powinien pociągać za sobą tak daleko idące skutki jak pozbawienie prawa wybierania. Jest to temat do znacznie głębszych rozważań, niemniej jednak w ocenie autora przepisy w tej materii powinny być znacznie bardziej precyzyjne.

Podkreślenia wymaga fakt, iż wyróżnia się cztery podstawowe stopnie niepełnosprawności intelektualnej. Począwszy od stopnia lekkiego, poprzez umiarkowany i znaczny, kończąc na głębokim²³. Jeśli zatem w nauce i orzekaniu stopniuje się niepełnosprawność intelektualną w zależności od ich wpływu

²⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 marca 2007 roku, sygn. K 28/05, Internetowy Portal Orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?cid=1&dokument=419&sprawa=3886>, dostęp: 28.01.2024.

²¹ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 marca 2022 r., https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-03/Do_MS_15.03.2022.pdf, dostęp: 03.05.2024.

²² J. Zbieranek, *Participation of Persons with Disabilities in Elections in Poland*, <http://www.csw.umk.pl/zbieranek-participation>, dostęp: 2.02.2020.

²³ A. Wołowicz – Ruszkowska, Wsparcie osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym (w tym z zespołem Downa i/lub niepełnosprawnościami sprzężonymi) oraz głębokim stopniem upośledzenia umysłowego – podręcznik dobrych

na funkcjonowanie jednostki, ustawodawca również powinien dostosować w tym zakresie obowiązujące prawo. Obecnie niezależnie od stopnia niepełnosprawności intelektualnej jest ono przesłanką do ubezwłasnowolnienia osoby.

Wszakże występuje szereg schorzeń, tudzież zaburzeń na tle psychosomatycznym, które nie ograniczają zakresu postrzegania oraz podejmowania świadomych decyzji przez osoby nimi dotknięte z uwagi na ich charakter, bądź możliwość wystąpienia remisji. Do tego rodzaju zaburzeń zaliczyć należy m.in. zespół downa, zespół Aspergera. Dodatkowo należy zauważyć, że w przypadku schorzeń takich jak schizofrenia występować mogą okresy remisji, w których to objawy chorobowe całkowicie ustępują, a zatem osoba chora jest w pełni zdolna pokierować swoimi działaniami.

Reasumując, osoby cechujące się lekkim oraz umiarkowanym stopniem niepełnosprawności intelektualnej, która to niepełnosprawność nie wpływa w znaczący sposób na ich funkcjonowanie w społeczeństwie, w tym na podejmowane przez nich decyzje, nie powinny być pozbawiane praw wyborczych, tak biernego jak również czynnego. Co zaś tyczy się praw wyborczych osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym oraz głębokim, to przyznanie im praw wyborczych powinno zostać poprzedzone szeroko zakrojonymi konsultacjami społecznymi, a także rzetelnymi ekspertyzami, aby pogodzić poszanowanie praw przynależnych jednostce wynikających z ratyfikowanych przez Polskę konwencji międzynarodowych z interesem państwa. Nie zmienia to jednak faktu, że Rzeczpospolita, jako sygnatariusz europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wraz z protokołami dodatkowymi, a także konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych powinna niezwłocznie przystąpić do prac legislacyjnych zmierzających do wywiązania się ze zobowiązań wynikających z tychże aktów prawa międzynarodowego.

Ostatnim zagadnieniem związanym z ograniczaniem praw podmiotowych do których zalicza się czynne prawo wyborcze jest kwestia braku stosownych regulacji, w skutek których dochodzić może do sytuacji dyskryminujących niektórych grup obywateli. Jeszcze do 2016 r. taka sytuacja miała miejsce również w odniesieniu do części skazanych, których nie pozbawiono praw publicznych, a zatem i prawa do głosowania, a wobec których nie można było ustalić miejsca

stałego zamieszkania. Z uwagi na brak stosownych regulacji osoby takie nie mogły korzystać z przysługujących im praw, co w konsekwencji prowadziło do ich wykluczenia²⁴. Niemniej jednak obecnie została wprowadzona regulacja, na mocy której zakład karny jest odrębnym obwodem głosowania, w którym wpisani są wszyscy osadzeni, którzy nie zostali pozbawieni praw publicznych²⁵. Nie zmienia to jednak faktu, że w odniesieniu do osób osadzonych nader często dochodzi do sytuacji, w której nie są oni w sposób należyty i dostatecznie precyzyjnie informowani o przysługujących im prawach, jak również o kwestiach organizacyjno technicznych związanych z aktem głosowania²⁶. Zatem przynajmniej w aspekcie teoretycznym nie ma miejsca na przejawy dyskryminacji wobec tej grupy obywateli. To zaś jak wygląda praktyka, częstokroć wygląda zupełnie inaczej. Nie wystarczy bowiem sama zmiana przepisów. Do tego koniecznym jest również zmiana w stosowaniu prawa, jak również zmiana podejścia w odniesieniu do szczególnych grup społecznych, jak chociażby osadzeni.

Podsumowanie

Reasumując powyższe rozważania, do grup najbardziej narażonych na różnego rodzaju przejawy dyskryminacji oraz wykluczenie w zakresie przysługujących im praw, w tym praw wyborczych zaliczyć należy osadzonych, a także osoby z niepełnosprawnościami intelektualnymi oraz zaburzeniami psychicznymi. W pierwszym przypadku są to ograniczenia bardziej o charakterze formalnym/technicznym, bowiem funkcjonują normy prawne pozwalające na czynny udział w akcie głosowania. W drugim jest to kwestia natury prawnej,

²⁴ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 maja 2016 r.; <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie%20do%20Przewodniczacego%20Panstwowej%20Komisji%20Wyborczej%20ws%20realizacji%20praw%20wyborczych%20przez%20osoby%20pozbawione%20wolnosc%2009.05.2016.pdf>, dostęp: 21.01. 2020.

²⁵ Art. 12 § 4 Ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, (Dz. U. z 2011 r. Nr 21, poz. 112) – w brzmieniu obowiązującym od dnia 1 stycznia 2019 roku.

²⁶ Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 30 września 2019 r., <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20ws.%20praw%20wyborczych%20os%C3%B3b%20osadzonych.pdf>; dostęp: 6.02. 2020; <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/zagwarantowac-udzial-osadzonych-w-wyborach-rpo-pisze-do-sluzby-wieziennej>, dostęp: 6.02.2020.

bowiem już na poziomie ustawowym grupa ta jest pozbawiona swoich praw, pomimo tego, że Rzeczpospolita Polska jest stroną stosownych konwencji zobowiązujących do odpowiednich zmian w tym zakresie.

Pozostaje mieć nadzieję, że stan faktyczny oraz prawny będą ulegać stopniowym zmianom, zmierzając ku zapewnieniu pełnego dostępu do praw wyborczych wszystkim grupom społecznym. Obecnie nie ma bowiem miejsca na nieuzasadnione dyskryminowanie oraz stygmatyzowanie jakichkolwiek grup społecznych np. osadzeni, cudzoziemcy, czy też osoby z niepełnosprawnością fizyczną czy/i intelektualną. Wszyscy winni być traktowani w ten sam sposób. Co więcej podjęcie przez polskiego ustawodawcę działań zmierzających do zapewnienia pełnego udziału w życiu publicznym przez osoby z grup zagrożonych wykluczeniem, w szczególności dotkniętych niepełnosprawnością intelektualną jest nie tylko obowiązkiem wynikającym z przyjętych konwencji międzynarodowych, ale jest również obowiązkiem etycznym i moralnym państwa realizującego zasadę równości. Należy zatem dokonać zmian w art. 62 Konstytucji RP, poprzez wykreślenie przesłanki ubezwłasnowolnienia, tudzież takie doprecyzowanie przepisów kodeksu cywilnego w zakresie ubezwłasnowolnienia, aby wynikało z nich, że samo orzeczenie o ubezwłasnowolnieniu nie jest tożsame z pozbawieniem praw wyborczych.

Co zaś tyczy się przyszłości cenzusów oraz innych ograniczeń indywidualnych w prawie wyborczym, to pewnym jest tylko jedno. Będą ulegać dalszym zmianom w celu dostosowania się do postępujących zmian cywilizacyjnych, aczkolwiek do tych zmian konieczna jest wola ze strony wszystkich trzech władz, tj. sądowniczej, ustawodawczej oraz wykonawczej.

Bibliografia

Akty prawne, dokumenty i orzecznictwo:

Raport FRA 2010 – Prawo osób cierpiących na zaburzenia psychiczne i osób niepełnosprawnych umysłowo do udziału w życiu politycznym, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1620-fra-report-disabilities-2010-translations-pl.doc, dostęp: 25.01.2024;

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553).

Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, (Dz. U. z 2011 r. Nr 21, poz. 112).

Ustawa z dnia 26 marca 1982 roku o Trybunale Stanu, (Dz. U. z 1982 r. Nr 11, poz. 84).

- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 6 stycznia 2011 roku w sprawie Rolandas Paksas VS Republika Litewska, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102617>, dostęp: 31.01.2020.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 6 października 2005 roku w sprawie John Hirst VS Zjednoczone Królestwo,; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70442>, dostęp: 1.02.2020.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 20 maja 2010 r. w sprawie Alajos Kiss VS Republika Węgierska,; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98800>, dostęp: 1.02.2020.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 marca 2007 roku, sygn. K 28/05, Internetowy Portal Orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?cid=1&dokument=419&sprawa=3886>, dostęp: 28.01.2024.
- Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 30 września 2019 r., <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20ws.%20praw%20wyborczych%20os%C3%B3b%20osadzonych.pdf>; dostęp: 6.02.2020; <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/zagwarantowac-udzial-osadzonych-w-wyborach-rpo-pisze-do-sluzby-wieziennej>, dostęp: 6.02.2020.
- Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 maja 2016 r.,; <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie%20do%20Przewodniczacego%20Panstwowej%20Komisji%20Wyborczej%20ws%20realizacji%20praw%20wyborczych%20przez%20osoby%20pozbawione%20wolnosc%2009.05.2016.pdf>, dostęp: 21.01.2020.
- Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 marca 2022 r., https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-03/Do_MS_15.03.2022.pdf, dostęp: 03.05.2024.
- Założenia do projektu ustawy o zmianie ustaw – Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz innych ustaw, <https://bip.kprm.gov.pl/kpr/form/r838,Zalozenia-do-projektu-ustawy-o-zmianie-ustaw-Kodeks-cywilny-Kodeks-postepowania-.html>, dostęp: 01.08.2020.

Literatura:

- Gronowska B., Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 6 października 2005 r. w sprawie Hirst przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (dot. prawa wyborczego osób pozbawionych wolności), „Prokuratura i Prawo” nr 12/2005, Warszawa 2005, [zakres stron artykułu s. 173-178]
- Rodak B., Glosa do wyroku ETPC z dnia 6 stycznia 2011 r., <https://sip.lex.pl/#/publication/386006778/rodak-bartosz-glosa-do-wyroku-etpc-z-dnia-6-stycznia-2011-r-34932-04?cm=RELATIONS>, dostęp: 21.12.2019.
- Rulka M., *Pozbawienie praw wyborczych osób ubezwłasnowolnionych. Glosa do wyroku ETPC z dnia 20 maja 2010 r.*, 38832/06, „Państwo i Prawo” nr 12/2010, Warszawa 2010, <https://sip.lex.pl/#/publication/385999968/rulka-marcin-pozbawienie-praw-wyborczych-osob-ubezwlasnowolnionych-glosa-do-wyroku-etpc-z-dnia-20...?cm=RELATIONS> dostęp: 21.12.2019, ss. 115-120.
- Rybski R., *Prawa wyborcze osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi w raporcie Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2010 r. – wnioski dla Polski*, [w:] *Prawa osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka*, red. D. Pudzianowska, Warszawa 2014, ss. 308 – 323.
- Stępień-Zalucka B., *Powszechność czynnego prawa wyborczego w nauce i orzecznictwie sądów oraz trybunałów*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2014, nr 12, Warszawa 2014, ss. 64 – 79.
- Uziębło P., *Cenzusy wyborcze w XXI w. – potrzeba nowego podejścia?* z 2014 r., <http://www.csw.umk.pl/wyklady>, dostęp: 21.12. 2019.
- Wojnowska – Radzińska J., *Ochrona praw wyborczych osób z niepełnosprawnościami w świetle przepisów Konstytucji RP – mit czy rzeczywistość?*, „Przegląd Konstytucyjny” 2022, nr 2, ss. 117 – 132.
- Wołowicz – Ruszkowska A., *Wsparcie osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym (w tym z zespołem Downa i/lub niepełnosprawnościami sprzężonymi) oraz głębokim stopniem upośledzenia umysłowego – podręcznik dobrych praktyk*, https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files/p/2393_P_D_P__Wsparcie_osob_z_uposledzeniem_umyslowym.pdf, dostęp: 03.05.2024.
- Zbieranek J., *Participation of Persons with Disabilities in Elections in Poland*, <http://www.csw.umk.pl/zbieranek-participation>, dostęp: 02.02.2020.

Arkadiusz Plewik

Politologia

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ANALIZA SWOT KAMPANII WYBORCZYCH NOWYCH PARTII POLITYCZNYCH W LATACH 2011-2023¹

*SWOT analysis of election campaigns of new
political parties in 2011-2023*

Streszczenie

Temat rozprawy wybrany przez autora został podyktowany wzrostem liczby podmiotów politycznych, które pojawiły się na arenie politycznej w Polsce. Czynnikiem powodującym, że autor wybrał ten obiekt badań były również sukcesy wyborcze nowych partii w wyborach do Sejmu RP po 2011 roku. Ponadto, istotny wpływ miały procesy instytucjonalne w tych formacjach politycznych jak i problematyka przywództwa politycznego.

Słowa kluczowe: nowe partie polityczne, analiza SWOT, rynek wyborczy, rynek polityczny

Summary

The topic of the dissertation was chosen by the author in response to the increasing number of political entities emerging on the Polish political scene. Another factor influencing this choice was the electoral successes of new parties in the elections to the Sejm of the Republic of Poland after 2011. In addition, institutional processes within these political formations as well as the issue of political leadership played a significant role in shaping the focus of the research.

Key words: new political parties, electoral market, political market, SWOT analysis

¹ Niniejszy artykuł jest fragmentem pracy magisterskiej pt. Nowe partie polityczne w Polsce w latach 2011-2023 napisanej pod kierunkiem prof. Wojciecha Sokoła.

Wstęp

Celem pracy była analiza funkcjonowania nowych ugrupowań na arenie parlamentarno-wyborczej. Podmiotem badań były nowe partie polityczne, które osiągnęły próg 5% w wyborach do Sejmu w latach 2011-2023. Precyzując, podmiotami badań były: Ruch Palikota, Kukiz'15, Nowoczesna Ryszarda Petru, Konfederacja Wolność i Niepodległość oraz Polska 2050 Szymona Hołowni.

Do głównych celów badawczych obranych w artykule należały analiza SWOT kampanii wyborczych nowych partii politycznych w Polsce oraz odnalezienie uwarunkowań funkcjonowania nowych formacji w Polsce w kampaniach wyborczych i rywalizacji wyborczej. W artykule zostały zaproponowane następujące tezy badawcze:

- kryzys przywództwa w partiach relewantnych oraz konwergencja ideologiczna pomiędzy tymi ugrupowaniami stanowią szansę dla nowych partii politycznych;
- odejście od postulatów charakterystycznych dla nurtu reprezentowanego przez partię relewantne wzmacniały pozycję nowych partii politycznych.

Istotną metodą w opracowaniu artykułu okazała się analiza systemowa. Posłużyła do zbadania uwarunkowań systemowych funkcjonowania nowych partii politycznych podczas rywalizacji wyborczej. Analiza decyzyjna uwypukliła decyzje podejmowane przez aktorów politycznych np. o zawieraniu sojuszy wyborczych z partiami relewantnymi. Wreszcie, analiza strategiczna z wykorzystaniem analizy SWOT stanowiła główny filar struktury artykułu. Poprzez przeanalizowanie słabych, mocnych stron oraz szans i zagrożeń dla nowych partii.

Cennym źródłem faktograficznym z zakresu historii politycznej III Rzeczypospolitej była monografia prof. Antoniego Dudka *Historia polityczna Polski 1989-2023*. Kompendium wiedzy o nowych ugrupowaniach w Polsce była monografia Macieja Marmoli: *Nowe partie polityczne w systemach partyjnych Grupy Wyszehradzkiej*. Ważny czynnik w dochodzeniu do wniosków o strukturach elektoratów nowych partii, jego motywacjach oraz nastrojach wyznaczały raporty Centralnego Ośrodka Badań Opinii Społecznej. Sprawozdania CBOS-u były użyteczne przy ocenie nastrojów społecznych i ich umiejętnego wykorzystania przez nowe formacje polityczne – np. *Zaufanie do polityków w lutym, komunikat z badań nr 24/2015*.

W artykule zostanie przeprowadzona analiza SWOT, która będzie zawierała mocne i słabe strony danej formacji oraz szanse i zagrożenia stojące

przed nowymi podmiotami w rywalizacji wyborczej. Głównym celem tej części pracy będzie próba wpływu czynników zewnętrznych na funkcjonowanie nowych partii: kryzys przywództwa w partiach relevantnych, luka ideologiczna powstała wskutek braku realizacji programu przez tego typu ugrupowania, konwergencja ideologiczna największych ugrupowań, istniejące podziałów socjopolityczne i ich reaktywacja.

Analiza SWOT pomoże zidentyfikować mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia danej partii u progu kampanii wyborczej. Eksploracja obejmie pierwsze kampanie wyborcze do Sejmu RP, w których wystartowały badane nowe ugrupowania polityczne.

Ruch Palikota

Ruch Palikota, to typowy model partii „przedsiębiorców”. Losy tej formacji są bezpośrednio związane z działalnością jego lidera – Janusza Palikota. Przewodniczący ruchu nie pełnił wcześniej eksponowanej funkcji politycznej. Percepowano go bardziej jako przedsiębiorcę zajmującego się polityką niż zawodowego polityka. Wśród źródeł informacji o światopoglądzie byłego posła PO, jeszcze przed założeniem ugrupowania, trzeba wskazać na jego blog osobisty, za pośrednictwem którego komentował bieżące wydarzenia społeczno-polityczne oraz relacjonował swoją działalność.

Tabela 1. Analiza SWOT Ruchu Palikota przed wyborami w 2011 roku.

Słabe strony	Mocne strony	Szanse	Zagrożenia
Uzależnienie od lidera ugrupowania	Odmienność apelu programowego	Kryzys przywództwa w SLD	Partie relevantne
Brak finansowania z budżetu państwa	Wyraziste spoty wyborcze	Nowa siła w systemie partyjnym	Inkluzywny charakter potencjalnego elektoratu
Różne i niespójne hasła wyborczych	Umiejętne wykorzystywanie potencjału materialnego	Zagospodarowanie środowisk mniejszościowych	Wykraczanie poza normy obyczajowe
Brak ukształtowanych struktur	Happeningowy styl uprawiania polityki	Odmrożenie tradycyjnego podziału państwo – kościół	Kościół katolicki

Źródło: opracowanie własne.

W kampanii parlamentarnej Ruch Palikota nie miał jednego oficjalnego hasła wyborczego. Przekaz ugrupowania mógł być więc niespójny i niezrozumiały dla części wyborców. W kampanii Ruch posługiwał się dwoma hasłami wyborczymi. Pierwsze z nich – „Nowoczesne Państwo” obecne było głównie w kampanii realizowanej w mediach tradycyjnych. Był to także tytuł programu wyborczego. W emitowanym od 22 września w mediach tradycyjnych i Internecie spocie „Zosia” Janusz Palikot posługiwał się pojęciami „państwo przyjazne i państwo społeczne”, a w emitowanym od 4 października orędziu Janusza Palikota do wyborców posługiwał się on terminem „przyjazne i nowoczesne państwo”. Drugie z haseł wyborczych brzmiało: „*Jestem w polityce nie dla pieniędzy*”². Hasło to związane jest z kampanią wizerunkową lidera Ruchu Janusza Palikota. Równoległe z oficjalnymi hasłami w kampanii pojawiały się także hasła formułowane. Przykładem może być hasło zapożyczone z jednego ze spotów Ruchu: „*Wygońmy nareszcie beton z Wiejskiej*”.

Ze sprawozdań finansowych Ruchu Palikota wynika, że w porównaniu do pozostałych graczy na rynku wyborczym partia Palikota wydała znacznie mniej środków. Ruch wydał na kampanię ok. 1,7 mln złotych.

Tabela 2. Wydatki wyborcze polskich ugrupowań w trakcie kampanii przed wyborami parlamentarnymi w 2011 roku.

Ugrupowanie	Wydatki na kampanię wyborczą	Liczba uzyskanych głosów	Koszt uzyskania jednego głosu
Platforma Obywatelska	29 274 776, 20 zł	5 629 773	5,20
Prawo i Sprawiedliwość	30 119 644 zł	4 295 016	7,01
Ruch Palikota	1 748 565, 67 zł	1 439 490	1,21
Polskie Stronnictwo Ludowe	12 699 503,72 zł	1 201 628	10,57
Sojusz Lewicy Demokratycznej	24 163 755, 58 zł	1 184 303	20,40
Polska Jest Najważniejsza	1 513 038,76	315 393	4,80

Źródło: M. Marmola, *Nowe partie polityczne w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Toruń 2020, s. 169.

² T. Godlewski, *Rekonstrukcja modelu kultury politycznej Ruchu Palikota w Internecie w kampanii parlamentarnej 2011 roku*, „*Studia Politologiczne*” 2012, vol. 26, s. 135.

Jak wynika z przedstawionych danych finansowych, Ruch Palikota wydał znacznie mniej od wszystkich ugrupowań, które przekroczyły próg wyborczy. Oznacza to również, że koszt uzyskania jednego głosu okazał się być niewielki. Zasadne jest zatem zaliczenie tego aspektu do mocnych stron.

Niewątpliwie, w kategorii szans dla Ruchu Palikota należy upatrywać kryzys przywództwa w Sojuszu Lewicy Demokratycznej, najbardziej relewantnego lewicowego polskiego ugrupowania³. Jak wykazała analiza programu Ruchu Palikota, był to podmiot lewicowy, który w wyraźniejszy sposób zaczął akcentować kwestie lewicowe, zwłaszcza w sprawach światopoglądowych. Wobec tego, stał się naturalnym zagrożeniem dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Zwłaszcza w obliczu tego, że przewodniczący SLD Grzegorz Napieralski nie posiadał dobrego pomysłu na kampanię, która notabene okazała się dość opieszła⁴. Co więcej, wdał się w konflikt z różnymi działaczami lewicowymi, rozczarowanymi sposobem konstruowania list wyborczych przez kierownictwo Sojuszu. Podjęli oni ostatecznie współpracę z Ruchem Palikota⁵. Napieralski nie miał również pomysłu, w jaki sposób przekonać elektorat, nieakceptujący postkomunistyczny rodowód partii.

W związku z powyższym, Ruch zyskał szansę na przejęcie dużej części elektoratu SLD. Przed wyborami Janusz Palikot nawiązał kontakty z licznymi środowiskami mniejszościowymi – LGBT, Racją Polskiej Lewicy, Kampanią Przeciwko Homofobii czy inicjatywą Wolne Konopie. Równie istotne okazało się odmrożenie tradycyjnego podziału państwo-kościół. Jak wynika z raportu opracowanego przez Krzysztofa Pankowskiego: *ugrupowanie posiadało umiejętność właściwego odczytania potrzeb i odczuć pewnej (choć w sumie dość niewielkiej) grupy wyborców, którzy wcześniej takich odczuć nie mieli albo przynajmniej nie umieli ich nazwać*⁶. Należy zgodzić się z taką tezą, ponieważ od połowy lat 90. XX wieku do okresu przed wyborami w 2011 roku, systematycznie rosły tendencje o oddzieleniu Kościoła od państwa i nie zajmowaniu

³ Należy dodać, że jeszcze rok wcześniej tj. w 2010 roku, nic nie wskazywało na zaistnienie takiego kryzysu, bowiem Grzegorz Napieralski – przewodniczący SLD uzyskał trzeci wynik w wyborach prezydenckich z wynikiem 13,68%. Jego elektorat w dużej mierze przesądził o losach drugiej tury, w której zwyciężył Bronisław Komorowski, zob. *Wyniki głosowania*, <https://prezydent2010.pkw.gov.pl/>, dostęp: 15.04.2024.

⁴ A. Dudek, *Historia Polityczna Polski*, Warszawa 2023, s. 570.

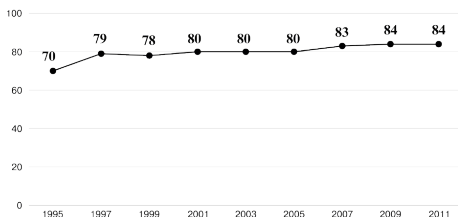
⁵ Tamże, s. 571.

⁶ CBOS, *Wyborcy Ruchu Palikota*, Komunikat z badań BS/149/2011.

się przez niego polityką. We wrześniu 2011 roku, a więc miesiąc przed wyborami, taki pogląd prezentowało 84% respondentów⁷.

Wykres 1. Wyniki badań na temat wpływu Kościoła na politykę w Polsce.

Kościół powinien być oddzielony od państwa i nie powinien zajmować się polityką

źródło: CBOS

Zagrożeniem dla partii Janusza Palikota stał się inkluzywny charakter potencjalnego elektoratu. Mimo, że odmrożenie tradycyjnego podziału państwo – kościół stanowiło istotną szansę dla Ruchu Palikota, to jednak zamykało tej formacji możliwość pozyskania głosów nieco bardziej konserwatywnego elektoratu. Taka narracja, umacniała niechęć do lidera partii, który słynął z antyklerykalnych wystąpień. Według badań CBOS miesiąc przed wyborami, Palikota nieufnością obdarzało aż 43% ankietowanych⁸, co czyniło go drugim politykiem z największym stopniem nieufności w Polsce. Z dużą dozą prawdopodobieństwa był to odłam elektoratu konserwatywnego, którego antyklerykalny przekaz mógł zniechęcać.

Również happeningowy styl uprawiania kampanii mógł stanowić pewną barierę. Jako przykład można podać wyniki badań opinii społecznej w sprawie happeningowych protestów przeciw tzw. obrońcom krzyża. Dla tego typu wyrazistych działań dezaprobatę wykazało 66% badanych⁹. Jeden z takich happeningów organizował także lider ruchu – Janusz Palikot – w lipcu 2010.

⁷ CBOS, *Elektoraty partyjne o istotnych kwestiach społeczno-politycznych*, Komunikat z badań BS/103/2011.

⁸ CBOS, *Zaufanie do polityków we wrześniu*, komunikat z badań BS/111/2011.

⁹ CBOS, *Opinie o wydarzeniach przed Pałacem Prezydenckim, tzw. obrońcach krzyża i ich przeciwnikach*, komunikat z badań BS/128/2010.

Kukiz'15

Kukiz'15 powstał na bazie współpracy wielu środowisk politycznych, więc wskazane będzie dopasowanie tej formacji do modelu powstania w wyniku „małżeństwa”. Na listach wyborczych do Sejmu RP znalazły się nazwiska działaczy Ruchu Narodowego, Unii Polityki Realnej, Kongresu Nowej Prawicy, Demokracji Bezpośredniej, Partii Libertariańskiej, Prawicy Rzeczypospolitej oraz innych ugrupowań, w tym konkurujący z Kukizem w rywalizacji o fotel prezydenta Jacek Wilk i Paweł Tanajno. Formalnie, partia Kukiz'15 ukonstytuowała się dopiero w 31 lipca 2020 roku, przyjmując nazwę K'15. Po wyrejestrowaniu K'15 11 stycznia 2023 roku – w kwietniu zarejestrowano partię Kukiz'15.

Tabela 3. Analiza SWOT Kukiz'15 przed wyborami parlamentarnymi w 2015 roku.

Słabe strony	Mocne strony	Szanse	Zagrożenia
Brak zarejestrowanej partii politycznej	Odmienność apelu programowego	Wynik wyborczy Pawła Kukiza w wyborach prezydenckich	Media komercyjne i publiczne
Brak finansowania z budżetu państwa	Charyzmatyczny lider	Dobrze dobrany apel wyborczy – dynamiczna zmiana	Funkcjonowanie innej partii protestu – Partia KORWiN
Heterogeniczność list wyborczych	Konsekwencja negacja wobec wszystkich partii politycznych	Nisko oceniana sytuacja polityczna w Polsce	Wycofanie poparcia przez Bezpartyjnych Samorządowców i Ruchu na rzecz JOW
Długi okres oczekiwania na nazwę i program	Doświadczenie polityczne członków formacji (Ruch Narodowy czy UPR)	Sprzyjające otoczenie zewnętrzne	Niska frekwencja w ogólnokrajowym referendum

Źródło: opracowanie własne.

Brak zarejestrowanej partii politycznej oraz start w wyborach jako komitet wyborczy wyborców mogło doprowadzić, że w przypadku przekroczenia progu subwencyjnego Kukiz'15 nie będzie miał prawa do finansowania z budżetu państwa. Posiadanie środków finansowych ma duży wpływ na rozwój struktur na wczesnym etapie ich kształtowania.

Heterogeniczność list wyborczych Kukiz'15 objawiała się tym, iż lider ruchu do współpracy zaprosił polityków wielu formacji. Obsada list wyborczych wskazywała na wyraźny profil konserwatywno – liberalno – narodowy komitetu wyborczego¹⁰.

Tabela 4. Podział miejsc na listach Kukiz'15 w wyborach do Sejmu RP w 2015 roku.

Ugrupowanie	Liczba miejsc na listach	Procent miejsc na listach
Kandydaci niezależni	763	91,38%
Ruch Narodowy	30	3,59%
Kongres Nowej Prawicy	16	1,92%
Unia Polityki Realnej	6	0,72%
Partia Libertariańska	5	0,6%
Demokracja Bezpośrednia	5	0,6%
Prawica RP	4	0,48%
Polska Razem	2	0,24%
Solidarna Polska Zbigniewa Ziobry	1	0,03%
Samoobrona	1	0,03%
Stronnictwo Pracy	1	0,03%
Wspólnota	1	0,03%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://parlament2015.pkw.gov.pl/>, dostęp: 16.04.2024.

Jednakże, największy odsetek kandydatów, bo aż 91,38% stanowili działacze bezpartyjni. Spośród kandydatów bezpartyjnych na listach znaleźli się m.in.: legendarny lider Solidarności Walczącej – Kornel Morawiecki, raper – Piotr Liroy-Marzec czy narodowiec, ale nienależący do Ruchu Narodowego – Tomasz Rzymkowski¹¹. Na tej niwie doszło do licznych konfliktów i rozłamów wskutek, których ze startu w wyborach wycofali się aktywiści Bezpartyjnych Samorządowców i Ruchu na rzecz JOW¹². Głównie przez brak obecności wśród pełnomocników regionalnych żadnego przedstawiciela tych organizacji, będących przecież zapleczem dla Pawła Kukiza w wyborach prezydenckich. Słaba

¹⁰ K. Matuszek, *Działalność opozycyjna Klubu Poselskiego Kukiz'15 w VIII kadencji Sejmu RP*, Kraków 2021, s. 133.

¹¹ Tamże, s. 133.

¹² J. Harłukowicz, U Kukiza się sypie, „Gazeta Wyborcza” z dn. 2.09.2015, s. 3.

strona komitetu – heterogeniczność list zdeterminowała zatem zagrożenie w postaci wycofania poparcia wyżej wymienionych podmiotów.

Również długi okres oczekiwania na oficjalną nazwę komitetu oraz program nieco zahamowały społeczny entuzjazm i poparcie dla projektu Pawła Kukiza. Jeszcze w sierpniu w sondażach ugrupowanie notowało 12%, ale na przestrzeni września i października poparcie nie wynosiło więcej niż 8%¹³.

Niezaprzeczalnie, mocną stroną Kukiz'15 była odmienność apelu programowego, który akcentował postulaty nowe na wyborców i wcześniej nie sygnalizowane, bądź traktowane marginalnie przez inne ugrupowania. Krytyka elit politycznych i przypisywanie im najgorszych cech powodowało, że wyborcy widzieli w politycznym przedsięwzięciu Kukiza szansę na zmianę jakościową w polskiej polityce. Wiarygodności Kukiz'15 dodawał, fakt iż ten nie przekształcił się formalnie w partię polityczną, co w pewien sposób miało na celu utwierdzić w przekonaniu wyborców, że celem tego podmiotu nie jest wcale obsadzenie stanowisk, a realna zmiana ustroju państwa.

Wielką szansą dla Kukiz'15 był wysoki wynik wyborczy Pawła Kukiza w wyborach prezydenckich, w których uzyskał ponad 20% głosów. Jego elektorat więc stał się adresatem politycznego przetargu pomiędzy dwoma kandydatami walczącymi w drugiej turze. Dlatego też, Bronisław Komorowski wystąpił do Senatu o zgodę na rozpoznanie ogólnokrajowego referendum ws. m.in. jednomandatowych okręgów wyborczych. Kukiz, mimo że nie pełnił żadnej politycznej funkcji, wykazał się pewną dozą sprawczości. Po sukcesie wyborczym Kukiza, wzrósł odsetek osób przekonanych, że na przestrzeni roku poprawie ulegną: sytuacja ogólna kraju (wzrost z 15% do 24%), stan polskiej gospodarki (wzrost z 20% do 24%), a przede wszystkim sytuacja polityczna (wzrost z 12% do 24%)¹⁴. Wydaje się, iż dobry wynik Kukiza i wywarcie wpływu na decyzję prezydenta Komorowskiego o referendum mogły spowodować nieznaczny, ale wzrost nastrojów społecznych. Oprócz tego, oczywiście taki stan rzeczy był spowodowany zwycięstwem Andrzeja Dudy w drugiej turze wyborów prezydenckich. W związku z tym, wiatr zmian był pożądanym stanem dla przyszłości politycznej Pawła Kukiza i jego projektu politycznego. Zwiększenie się

¹³ CBOS, *Preferencje partyjne w sierpniu*, Komunikat z badań nr 116/2015; CBOS, *Preferencje partyjne we wrześniu*, komunikat z badań nr 127/2015; CBOS, *Preferencje partyjne w październiku*, Komunikat z badań nr 137/2015; CBOS, *Preferencje partyjne przed wyborami*, Komunikat z badań nr 142/2015, Warszawa 2015.

¹⁴ CBOS, *Nastroje społeczne w czerwcu*, Komunikat z badań nr 92/2015.

wyżej wymienionych wskaźników nie zmieniało sytuacji, w której w dalszym ciągu zdecydowana większość Polaków była pesymistycznie nastawiona do sytuacji w kraju. Dlatego też, potencjał na wykorzystanie tych tendencji objawiał się jako szansa dla Kukiz'15. Potencjalnemu sukcesowi sprzyjać też mogła sytuacja międzynarodowa i kryzys migracyjny w Europie. Kukiz'15 stanowczo sprzeciwiał się paktowi przymusowej relokacji, w którym miałyby uczestniczyć Polska. Formacja zaproponowała w tej kwestii referendum.

Wbrew temu, że Paweł Kukiz wykazał się sprawczością i Bronisław Komorowski, walcząc o głosy oddane na muzyka w pierwszej turze, ogłosił referendum, to mogło ono nieść za sobą zagrożenie dla Kukiz'15. Po pierwsze, działacze w toku kampanii parlamentarnej skupili się przede wszystkim na kampanii referendalnej. Referendum ogólnokrajowe miało odbyć się we 6 września – miesiąc przed wyborami, a w samym centrum trwającej kampanii do parlamentu. Jak wskazuje Antoni Dudek, Kukiz'15 był w zasadzie jedynym spośród liczących się ugrupowań, któremu – przez wzgląd na poddane pod głosowanie kwestie (JOW, finansowanie partii) – zależało na referendum¹⁵. Sam lider, Paweł Kukiz ogłosił, że chce skupić się najpierw na referendum. W konsekwencji program partii miał zostać ogłoszony dopiero po 6 września.

Po drugie, niska frekwencja mogła zaburzyć przekaz o konieczności zmian ustrojowych. Do urn poszło zaledwie 7,8% uprawnionych¹⁶. Referendum pokazało, że sprawy ustrojowe – w tym przypadku dotyczące systemu wyborczego oraz mechanizmu finansowania partii politycznych – nie stanowią przedmiotu szczególnej wagi dla większej części społeczeństwa¹⁷.

W wyborach do Sejmu w 2015 listy wyborcze zarejestrowała też inna partia protestu – Partia KORWiN. Rodziło to obawy przed utratą części elektoratu, która ostatecznie zdecydowałyby się poprzeć partię Janusza Korwin – Mike, który w przestrzeni polityczno – medialnej jawił się jako aktor polityczny

¹⁵ A. Dudek, dz. cyt., s. 686.

¹⁶ *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 września 2015 r. o wynikach głosowania i wyniku referendum przeprowadzonego w dniu 6 września 2015 r.*, (Dz. U. 2015, poz. 1375).

¹⁷ Wyniki przedstawiały się następująco: 1) „za” wprowadzeniem jednomandatowych okręgów wyborczych w wyborach do Sejmu RP (78,75% głosów na tak), 2) „przeciw” utrzymaniu dotychczasowego sposobu finansowania partii politycznych z budżetu państwa (82,63% głosów na nie), 3) „za” wprowadzeniem zasady ogólnej rozstrzygnięcia wątpliwości co do wykładni przepisów prawa podatkowego na korzyść podatnika (94,51% głosów na tak).

od kilkudziesięciu lat konsekwentnie występujący z podobnymi postulatami. Trzeba przyznać wprost, że równoległy start w wyborach tych dwóch komitetów był dla nich zagrożeniem. Posiadały bowiem podobną strukturę elektoratu. Mimo negocjacji o wspólnych listach, ostatecznie partia KORWiN zdecydowała się wystartować jako samodzielny podmiot wyborczy. Korwin podczas kampanii usiłował destabilizować Kukiz'15 i zniechęcać do oddawania głosu na ten komitet, zarzucając im niekoherentność: „*Ta grupa, jeśli wejdzie do sejmu, rozpadnie się przy trzecim głosowaniu*”¹⁸. Ponadto, podczas debaty liderów w Telewizji Polskiej, Janusz Korwin – Mikke starał się wykazać, że postulaty Kukiz'15 o JOW-ach są niesłuszne i doprowadzą w Polsce do powstania systemu dwupartyjnego: „*Jeśli się okaże, że te JOW-y w rzeczywistości umacniają rolę wielkich partii, to wtedy pan powinien powiedzieć, że dał się pan omamić maniakom JOW-ów, i zrezygnuje pan z tego postulatu, który jest teraz forowany przez media PO i PiS. Oni liczą, że za miesiąc zrobią ustawę o JOW-ach i PO oraz PiS będą już rządziły do końca świata*”¹⁹.

Nowoczesna Ryszarda Petru

Nowoczesna Ryszarda Petru, to formacja założona zupełnie od podstaw. Została powołana pod koniec maja 2015 roku przez ekonomistę Ryszarda Petru. Nie posiadał on bogatego doświadczenia politycznego. Pełnił funkcje asystentko-doradcze, i to jeszcze w latach 90. Pełnił rolę asystenta posła Unii Demokratycznej Władysława Frasyniuka w latach 90 – tych, a także Leszka Balcerowicza, później doradcą Balcerowicza, gdy ten objął tekę ministra finansów, pracując jako konsultant w biurze pełnomocnika rządu ds. reformy emerytalnej. W tym czasie należał do Unii Wolności. Bezskutecznie startował z pierwszego miejsca na liście tego ugrupowania w okręgu podwarszawskim w wyborach do Sejmu, zdobywając 4649 głosów²⁰.

¹⁸ *Formacja Kukiza nie ma szans na przetrwanie*, <https://www.wnp.pl/>, dostęp: 17.04.2024.

¹⁹ *Przedwyborcza debata liderów*, <https://www.youtube.com/>, dostęp: 17.04.2024.

²⁰ *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 r.*, (Dz. U. z 2001 r. Nr 109, poz. 1186).

Tabela 6. Analiza SWOT Nowoczesnej Ryszarda Petru przed wyborami parlamentarnymi w 2015 roku.

Słabe strony	Mocne strony	Szanse	Zagrożenia
Brak finansowania z budżetu państwa	Działacze z doświadczeniem i sukcesami w pracy zawodowej	Elektorat zawieszony Platformą Obywatelską	Partia relevantna – PO
Uzależnienie od wizerunku lidera	Ekspercki wizerunek ugrupowania	Konwergencja ideologiczna pomiędzy PO a PiS	Apel programowy skierowany do ograniczonej grupy elektoratu
Trudności z rejestracją stowarzyszenia	Popularny lider	Przychylność mediów komercyjnych	Powiązanie Ryszarda Petru z lobbowaniem na rzecz kredytów we frankach szwajcarskich
Skupienie się na jednej kwestii – gospodarce	Środki na kampanię – 2 mln zł	Większość członków nie należała wcześniej do partii politycznych	Uzależnienie sukcesu od statusu PO

Źródło: opracowanie własne.

W trakcie kampanii Nowoczesnej uwagę koncentrowano na liderze – Ryszardzie Petru. Jak wynika z analizy Marka Mazura, na siedem analizowanych spotów w pięciu z nich lider jednocześnie mówi i jest pokazywany, cztery charakteryzuje koncentracja na liderze jako nadawcy, w jednym jest tematem wypowiedzi innych nadawców²¹. Głównie akcentowano polityczną niezależność Petru. Kreowano go jako zdeterminowanego, zatroskanego „źle działającym państwem” obywatela. Podkreślano jego wysokie kwalifikacje z zakresu ekonomii i konsekwencje doktrynalną w nawiązaniu do idei neoliberalnych w postaci postulatów fiskalnych i gospodarczych²². Dzięki temu, lider stopniowo zyskiwał wzrost zaufania społecznego z 14% do 20% na miesiąc przed wyborami²³. Skupienie uwagi na wizerunku lidera partii mogło nieść za sobą również ryzyko

²¹ M. Mazur, *Od reprezentanta partii do dominanty wizerunku marki partii – przegląd typów personalizacji strategicznej w polskich kampaniach parlamentarnych*, „Studia Politologiczne” 2017, vol. 45, s. 80.

²² Tamże.

²³ CBOS, *Zaufanie do polityków we wrześniu*, Komunikat z badań nr 132/2015.

powiązania jego ewentualnego kryzysu wizerunkowego z dewaluacją pozycji partii na rynku politycznym i w systemie partyjnym.

Zaletą ugrupowania Ryszarda Petru było posiadane doświadczenie zawodowe kandydatów do Sejmu. Nie tylko w polityce, ale głównie w sektorze prywatnym. Partii udało się pozyskać kredyt na kampanię w wysokości 2 mln zł, co bez wątpienia stanowiło istotny aktyw na prowadzenie działań kampanijnych.

Nowoczesna umiejętnie wykorzystwała konwergencję ideologiczną pomiędzy Platformą Obywatelską a Prawem i Sprawiedliwością. Grupą docelową dla ugrupowania stał się elektorat PO, przede wszystkim ten zawiedziony odejściem od liberalnych podstaw. Taki ruch przyniósł oczekiwane skutki, ponieważ znaczna część wyborców poprzednio głosujących na PO oddało głos na Nowoczesną. Efekt nowości szedł w relacji z polityczną historią członków partii. Otóż, zdecydowana większość kandydatów nie była nigdy związana z żadną partią polityczną. Jednak, niektórzy kandydaci przynależeli niegdyś do Unii Wolności, PO czy Partii Demokratycznej np. Ryszard Petru, Katarzyna Lubnauer, Kamila Gasiuk – Pihowicz, Jerzy Mejsztowicz czy Piotr Misiło. Natomiast nie pełnili w tych formacjach znaczących ról.

Nastawienie konfrontacyjne wobec PO wiązało się z dużym ryzykiem. Platforma jako podmiot znacznie bardziej zinstytucjonalizowany, posiadający doświadczonych polityków oraz przede wszystkim dostęp do zasobów państwowych miała wszelkie instrumenty do tego, by dokonywać prób dezintegracji wewnętrznej Nowoczesnej. Różnego rodzaju komunikaty były adresowane przez kierownictwo PO w trakcie kampanii wyborczej i dotyczyły apeli o nie oddawanie głosów na Nowoczesną. Przykładem może być wypowiedź ówczesnej premier Ewy Kopacz, która stwierdziła, że „znając z relacji założenia programowe partii Ryszarda Petru – nie partii, na razie stowarzyszenia – mogę powiedzieć tylko jedno: dzisiaj głos oddany na Ryszarda Petru, to zwiększenie szans dla PiS-u, a tego byśmy nie chcieli”²⁴. De facto, przetrwanie Nowoczesnej na polskim rynku politycznym było niejako uzależnione od statusu PO. Luka w rywalizacji mogła okazać się zbyt mała.

Skupienie się nadto na kwestiach gospodarczych, promowanie liberalizmu gospodarczego oraz przekaz dostosowany w większości do mieszkańców wielkomiejskich znacząco ograniczał górny pułap poparcia dla Nowoczesnej w wyborach. Partia skutecznie rywalizowała o elektorat PO, jednak w ten

²⁴ Kopacz ostrzeża, <https://wiadomosci.gazeta.pl/>, dostęp: 19.04.2024.

sposób ryzykowała pominięcie w akcie głosowania przez inne grupy elektoratu. Przekaz o zwiększaniu liberalizmu gospodarczego nijak miał się do tendencji społecznych. W 2014 roku spadł odsetek zwolenników gospodarki rynkowej w porównaniu do 2009 roku z poziomu 59% do 50%. Rosła za to liczba przeciwników tego systemu – niemal dwie piąte (37%) nie zgadzało się z opinią, że gospodarka rynkowa jest najlepsza dla kraju²⁵.

Według tego samego raportu, poparcie dla gospodarki kapitalistycznej rosło wraz z wielkością miejscowości zamieszkania badanych, ich poziomem wykształcenia oraz dochodami per capita. Najrzadziej aprobatę gospodarki rynkowej wyrażali bezrobotni (31%). Dlatego też, hasła o liberalizmie gospodarczym trafiać mogły tylko i wyłącznie do mieszkańców większych miast, najbardziej wykształconych i zamożnych. Przed Nowoczesną rysowała się perspektywa utraty zdolności do pozyskiwania wyborców z małych miasteczek, wsi a także tych o najniższej stopie życiowej.

Zagrożeniem dla partii mógł być brak wiarygodności jej lidera ws. kredytów we frankach szwajcarskich. W 2008 Petru jako główny ekonomista banku BPH zachęcał do kredytów w obcej walucie, przekonując, że „złoty będzie się wzmacniał. Kredyty we frankach jeszcze długo pozostaną bezpieczne i opłacalne”²⁶. Wkrótce po tych prognozach wybuchł kryzys, a kurs franka wzrósł do poziomu 3,20 w lutym 2009 roku. Konkurenci polityczni wykorzystywali ten fakt w kampanii wyborczej. Dochodziło do sytuacji, w których zakłócano konferencje prasowe lidera Nowoczesnej np. działacze partii KORWiN, którzy przez megafony skandowali hasła „co pan powie frankowiczom?”²⁷.

Konfederacja Wolność i Niepodległość

Załączek współpracy został zawiązany 6 grudnia 2018, kiedy to Ruch Narodowy i partia KORWiN zdecydowały o wspólnym starcie w wyborach do europarlamentu w 2019 roku. Następnie do koalicji dołączyła organizacja Pobudka Grzegorza Brauna (z czasem partia Konfederacja Korony Polskiej), środowiska pro-life skupione wokół Kai Godek oraz partia Skuteczni Piotra „Liroya” Marca. Pierwszą oficjalną nazwą była Koalicja Propolska. Jednak 27

²⁵ CBOS, *Polacy o gospodarce wolnorynkowej*, Komunikat z badań nr 31/2014.

²⁶ Sz. Grela, *Petru był frankofilem?*, <https://oko.press/>, dostęp: 19.04.2024.

²⁷ *Polityka na wesolo*, <https://www.youtube.com/>, dostęp: 19.04.2024.

lutego ogłoszono oficjalną nazwę Konfederacja KORWiN Braun Liroy Narodowcy, a w marcu zarejestrowano partię o tej nazwie.

Tabela 7. Analiza SWOT Konfederacji Wolność i Niepodległość przed wyborami parlamentarnymi w 2019 roku.

Słabe strony	Mocne strony	Szanse	Zagrożenia
Niskie zaufanie społeczne do liderów	Posiadanie reprezentacji parlamentarnej w końcówce Sejmu VIII kadencji	Nowe media	Media komercyjne i publiczne
Niejednolitość ugrupowania	Rozwinięte struktury Ruchu Narodowego i Partii KORWiN	Efekt nowego ugrupowania	Konkurencja w bloku politycznym
Mała liczba kobiet na pierwszych miejscach	Wizja „lepszego świata”	Polityczny rozkład Kukiz'15	Próg wyborczy – 5%
Anonimowość liderów dla opinii publicznej	Wysokie zasięgi w mediach społecznościowych	Nośne hasła wyborcze dystansujące od pozostałych partii	Spodziewana wysoka frekwencja

Źródło: opracowanie własne.

Jednym z największych mankamentów dla kampanii wyborczej Konfederacji w 2019 roku i przeszkodą w pozyskaniu umiarkowanego elektoratu było dość niskie zaufanie społeczne do liderów ugrupowania. We wrześniu 2019 roku w rankingu zaufania do polityków jedynym politykiem Konfederacji ujętym w zestawieniu był Janusz Korwin – Mikke. Cieszył się on zaufaniem 20% ankietowanych²⁸. Jednak aż 50% respondentów obdarzyło Korwin-Mikke nieufnością. Był to najwyższy współczynnik nieufności spośród wszystkich polityków. Jednocześnie, warto wskazać na fakt, iż zaledwie 5% nie znało Janusza Korwin-Mikke, co z kolei można uznać za pozytywny walor. Otóż, stopień rozpoznawalności jest bez wątpienia istotny dla każdego aktora politycznego. Mimo wszystko, w tym przypadku, ta rozpoznawalność związana była

²⁸ CBOS, *Zaufanie do polityków u progu nowego sezonu politycznego*, Komunikat z badań nr 112/2019.

z negatywnymi konotacjami wobec tego polityka. Brak ujęcia pozostałych liderów Konfederacji świadczyć może o ich anonimowości dla opinii publicznej.

Do słabych stron można zaliczyć niejednorodność koalicji. Konfederacja składa się z trzech głównych podmiotów: Partia KORWiN, Ruch Narodowy oraz Konfederacja Korony Polskiej. Do tego dochodzą jeszcze inne, mniejsze środowiska. Generowało to problem na etapie kształtowania list wyborczych, kiedy trzeba było rozdzielić miejsca na listach, zadowalające każdy z podmiotów. Ostatecznie, w wyborach do Sejmu zdecydowano się na sprawiedliwy – jak się wydają – układ.

Tabela 8. Podział „jedynek” na listach Konfederacji Wolność i Niepodległość w wyborach do Sejmu w 2019 roku.

Frakcja	Liczba „jedynek”
KORWiN	19
Ruch Narodowy	15
Konfederacja Korony Polskiej	4
Partia Kierowców	1
Zjednoczenie Chrześcijańskich Rodzin	1
Krzysztof Tołwiński*	1

*Krzysztof Tołwiński był liderem środowisk rolniczych, które przed wyborami nie stanowiły jeszcze zinstytucjonalizowanej organizacji, a zatem nie posiadały m.in. oficjalnego szyldu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wybory do Sejmu i Senatu 2019, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/>, dostęp: 21.04.2024.

Żadnej jedyнки nie otrzymali przedstawiciele Stowarzyszenia STOP NOP, którzy zgodnie z umową otrzymali wszystkie siódme miejsca na listach. Wśród „jedynek” zdecydowanie przeważali Panowie, aż 39 Panów znalazło się na „jedyńkach” przy zaledwie dwóch Paniach. Oprócz wyżej wspomnianych środowisk, na listach Konfederacji znaleźli się też działacze Ligi Narodowej, Ligi Polskich Rodzin, Kongresu Nowej Prawicy oraz partii Wolni i Solidarni²⁹.

Co więcej, pomiędzy koalicjantami zachodziły pewnego rodzaju różnice programowe. Chociażby w aspekcie wolnego rynku czy podejściem do polityki społecznej pomiędzy Ruchem Narodowym, a Partią KORWiN. Narodowcy, w przeciwieństwie do ugrupowania Janusza Korwin – Mikke sprzeciwiali

²⁹ *Kandydaci Konfederacji Wolność i Niepodległość do Sejmu*, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/>, dostęp: 19.04.2024.

się nieskrępowanemu wolnemu rynkowi oraz podchodzili z aprobatą do rozwiązań w zakresie polityki socjalnej i wydatkowania publicznych środków na zasiłki socjalne.

W przeciwieństwie do takich nowych partii jak Ruch Palikota, Kukiz'15 czy Nowoczesna, Konfederaci posiadali własną reprezentację parlamentarną jeszcze przed wyborami 2019 roku. Największy wpływ na taki obrót spraw miał rozkład klubu poselskiego Kukiz'15, z którego odeszło pięciu posłów – Marek Jakubiak, Jacek Wilk, Piotr Marzec, Piotr Skutecki i Jakub Kulesza – założyli oni właśnie koło poselskie Konfederacji. Umożliwiło to wyraźniejsze sygnalizowanie postulatów, możliwość wypowiedzi na obradach Sejmu w imieniu Konfederacji, zgłaszania interpelacji, zapytań czy próby zgłaszania projektów ustaw, choć do tego celu potrzebne było przekonanie jeszcze co najmniej 10 posłów.

Rozkład klubu poselskiego Kukiz'15 doprowadził do tego, że formacja stała przed wyzwaniem jakim było stworzenie list wyborczych. Ostatecznie, Konfederacja nie zawiązała koalicji z Kukiz'15, bowiem ten podmiot porozumiał się z Polskim Stronnictwem Ludowym i utworzono komitet Koalicja Polska. Taki ruch okazał się być nieczytelny oraz spowodował kryzys wizerunkowy stronnictwa Pawła Kukiza. Zyskać na tym mogła Konfederacja, która liczyła na przejście elektoratu protestu Kukiz'15 z 2015 roku. Scenariusz był jak najbardziej realny, ponieważ sojusz Kukiza z PSL był niewiarygodny. Po pierwsze, ze względu na to, że podważył antysystemowy charakter Kukiz'15, bowiem PSL to ugrupowanie, które najdłużej ze wszystkich partii w III RP współtworzyło rządy³⁰. Po drugie, wskutek braku konsekwencji Pawła Kukiza, który niegdyś określił ludowców „*zorganizowaną grupą przestępczą*”³¹.

Dużą szansą okazał się rozwój nowych mediów, w których poszczególni działacze Konfederacji generowali ogromne zasięgi i liczbę odbiorców. Takie wnioski można wysnuć po analizie danych ilościowych z mediów społecznościowych. Konfederacja w pierwszym tygodniu kampanii opublikowała najwięcej postów ze wszystkich ugrupowań — 52, a w kolejnym tygodniu liczba ta wzrosła do 61. Wysoka aktywność przełożyła się na pozyskanie największej liczby nowych fanów zarówno w pierwszym (9462 osoby), jak i drugim

³⁰ Łącznie przez 15 lat: 1993-1997 (koalicjant SLD), 2001-2004 (koalicjant SLD), 2007-2015 (koalicjant PO).

³¹ PSL, *to zorganizowana grupa przestępcza*, <https://polskieradio24.pl/>, dostęp: 19.04.1024.

(22 624 osoby) tygodniu kampanii³². Co więcej, Konfederacja wygenerowała dość duże zasięgi swoim spotem wyborczym na You Tubie, który przybrał formę teledysku „*Na Konfederację oddaj głos królowno*”³³. Do tego dodać należy skutecznie dystrybuowane hasła wyborcze, które dystansowały Konfederację od pozostałych partii na rynku wyborczym. Zwłaszcza hasło „*Banda Czworog*”, stygmatyzujące główne ugrupowania: PO, PiS, SLD oraz PSL.

W kategoriach zagrożenia dla tego stronnictwa można upatrywać reglamentowanego dostępu do mediów publicznych. W trakcie kampanii wyborczej politycy Konfederacji byli dość rzadko zapraszani do programów publicystycznych, a jeśli już ten komitet pojawiał się w programach informacyjnych, to dochodziło do emisji materiałów propagandowych i dezinformujących. Powodem takich sytuacji był fakt, że Konfederacja stanowiła konkurencję dla Prawa i Sprawiedliwości, ponieważ wyraźniej akcentowała postulaty konserwatywne.

Ryc. 2 Czas antenowy w TVP Info komitetów wyborczych we wrześniu 2019 roku.

	Liczba wystąpień	Czas wystąpień	Liczba wystąpień	Czas wystąpień	Liczba wystąpień	Czas wystąpień	Liczba wystąpień	Czas wystąpień
Razem komitety wyborcze	811	59:28:34	3115	42:33:18	0	0:00:00	3926	102:01:52
KW KOALICJA OBYWATELSKA PO, N IPI, ZIELONI	223	12:16:36	954	6:00:46	0	0:00:00	1177	18:17:22
KW KONFEDERACJA WOLNOŚĆ I NIEPODLEGŁOŚĆ	0	0:00:00	20	0:06:58	0	0:00:00	20	0:06:58
KW POLSKIE STRONNICTWO LUDOWE	118	9:47:42	192	1:59:40	0	0:00:00	310	11:47:22
KW PRAWO I SPRAWIEDLIWOŚĆ	423	33:48:43	1799	33:10:53	0	0:00:00	2322	66:59:36
<i>w tym partie</i>	264	18:39:17	923	20:07:04	0	0:00:00	1187	38:26:21
<i>w tym KANCELARIA PREZYDENTA</i>	3	0:21:05	12	0:08:55	0	0:00:00	15	0:30:00
<i>w tym PREMIER</i>	27	0:39:33	239	6:09:05	0	0:00:00	266	6:48:38
<i>w tym KANCELARIA PREMIERA</i>	17	1:32:21	103	1:10:40	0	0:00:00	120	2:43:01
<i>w tym RZĄD</i>	106	12:11:02	498	5:22:20	0	0:00:00	604	17:33:22
<i>w tym MARSZAŁEK SEJMU</i>	3	0:13:33	4	0:02:12	0	0:00:00	7	0:15:45
<i>w tym MARSZAŁEK SENATU</i>	3	0:31:52	20	0:10:37	0	0:00:00	23	0:42:29
KW SKUTECZNI PIOTRA LIROYA-MARCA	0	0:00:00	2	0:00:22	0	0:00:00	2	0:00:22
KW SOJUSZ LEWICY DEMOKRATYCZNEJ	47	3:35:33	133	1:12:12	0	0:00:00	180	4:47:45
KW ŚLONZOKI RAZEM	0	0:00:00	3	0:00:55	0	0:00:00	3	0:00:55
KWW KOALICJA BEZPARTYJNY I SAMORZĄDOWCY	0	0:00:00	12	0:01:32	0	0:00:00	12	0:01:32

Źródło: Politycy w TVP wrzesień 2019, <https://centruminformacji.tvp.pl/>, dostęp: 19.04.2024.

Jak można zauważyć na załączonym zestawieniu czasu antenowego TVP Info, przedstawiciele Konfederacji w porównaniu do innych komitetów byli znacznie rzadziej obecni w programach informacyjnych publicznego nadawcy. W szczytowym okresie kampanii żaden polityk tej partii nie był zaproszony do programów publicystycznych TVP. Łącznie, treści związane z Konfederacją były emitowane przez blisko 7 minut.

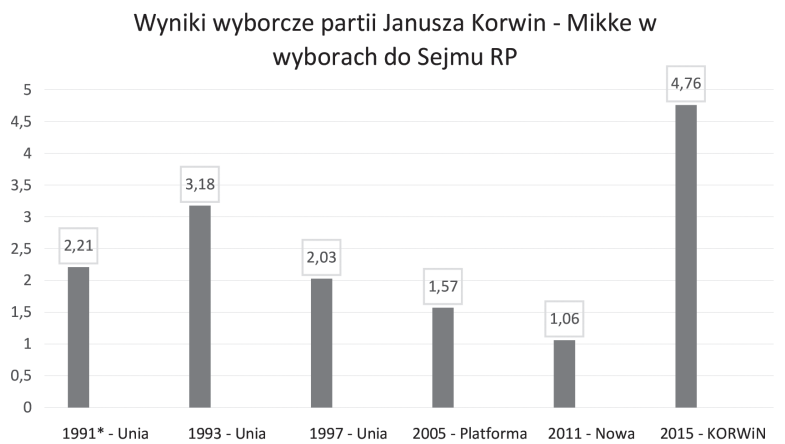
³² D. Gerlich, *Parlamentarna kampania wyborcza w mediach społecznościowych. Analiza aktywności ugrupowań politycznych w 2019 roku*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2022, nr 31, s.100.

³³ *Na Konfederację oddaj głos królowno*, <https://www.youtube.com/watch>, dostęp: 19.04.2024.

Telewizja publiczna stała się poniekąd dla formacji wrogiem politycznym. Partia dwukrotnie wygrała w trybie wyborczym z TVP ws. pominięcia ich wyniku w sondażu, w którym przekroczyli 5% próg wyborczy a także wśród młodych wyborców. W głównym wydaniu Wiadomości umieszczono sprostowanie i przeprosiny, lecz nie obyło się bez przeszkód. Prowadząca, Danuta Holecka nazwała wyrok sądu „kuriozalnym”, a sprostowanie zostało przedstawione drobnym drukiem³⁴.

Podmioty, będące częściami składowymi Konfederacji z reguły samodzielnie nie były w stanie przekroczyć 5% progu wyborczego dla komitetów wyborczych w wyborach do Sejmu RP. Średnia poparcia projektów Janusza Korwin Mikke wynosiła 2,46%.

Wykres 2. Wyniki wyborcze partii Janusza Korwin – Mikke w wyborach do Sejmu RP.

* W 1991 r. nie obowiązywały próg wyborczy, dlatego Unia Polityki Realnej zdobyła mandaty.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Państwowej Komisji Wyborczej: pkw.gov.pl, dostęp: 19.04.2024.

Wyjątkiem był rezultat Kongresu Nowej Prawicy w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku, w których partia Janusza Korwin – Mikke zdobyła 7,15% głosów, jednak przy dość niskiej frekwencji. Z kolei, Ruch Narodowy po zarejestrowaniu partii politycznej w 2012 roku ani razu nie startował

³⁴ TVP przegrywa z Konfederacją, <https://wiadomosci.radiozet.pl/>, dostęp: 19.04.2024.

pod własnym szyldem w wyborach parlamentarnych. Listy wystawiali jedynie w wyborach samorządowych, jednak uzyskali dość niskie poparcie, kolejno w wyborach samorządowych – 1,57% (2014), 1,26% (2018) oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 – 1,40%. Wydaje się, że w takim rozrachunku trzeba upatrywać te wyniki w kategoriach zagrożeń. W dodatku, analitycy zakładali, że im wyższa frekwencja wyborcza, tym mniejsze będą szanse dla Konfederacji na przekroczenie progu wyborczego.

Polska 2050 Szymona Hołowni

Początki Polski 2050 są związane z rozpoczęciem aktywności politycznej przez Szymona Hołownię, który był dziennikarzem, prezenterem telewizyjnym i publicystą. Tak jak w przypadku Pawła Kukiza, udział Szymona Hołowni w wyborach prezydenckich stał się płaszczyzną, na której udało się zbudować potencjał, pozwalający na założenie ruchu politycznego.

Tabela 9. Analiza SWOT Polski 2050 Szymona Hołowni przed wyborami parlamentarnymi w 2023 roku.

Słabe strony	Mocne strony	Szanse	Zagrożenia
Uzależnienie od lidera ugrupowania	Rozpoznawalny lider	Wysoki wynik wyborczy Szymona Hołowni w wyborach prezydenckich	Partia relewantna – PO
Polityczne transfery z innych partii	Rozwinięty fundraising	Doświadczenie koalicjanta w rywalizacji wyborczej	Długi okres oczekiwania na wybory od momentu powstania partii
Sojusz wyborczy z PSL	Równoległe funkcjonujące stowarzyszenie Polska 2050	Trzy bloki wyborcze opozycji	Próg wyborczy 8% dla koalicji
Wątpliwy efekt nowości	Powiązania z Atlantic Council	Więcej „jedynek” na listach niż PSL	„Efekt Tuska”

Źródło: opracowanie własne.

Z pewnością, słabą stroną Polski 2050 okazały się polityczne transfery z innych ugrupowań, i to polityków, którzy reprezentowali wiele podmiotów rynku politycznego. Począwszy od Lewicy (Hanna Gil – Piątek), a kończąc na PO (Joanna Mucha). Doszło do kilku rezygnacji z członkostwa w ugrupowaniu, przede wszystkim na szczeblu lokalnym np. Joanna Morawska, sołtys roku 202135.

Polska 2050 jest jedynym spośród opisywanych ugrupowań, które w swoich pierwszych wyborach do Sejmu RP wystartowało w ramach koalicji z innym podmiotem. Polska 2050 znalazła się w defensywie. Najpierw w grudniu, w związku z odrzuceniem przez PKW jej sprawozdania finansowego za 2021 rok. Do tego doszła sytuacja z głosowaniem w sprawie ustawy o Sądzie Najwyższym, w którym posłowie partii inaczej niż reszta opozycji zagłosowali przeciw, wyłamując się ze wspólnych ustaleń. Taki obrót spraw miał odbicie w sondażach. Średnie poparcie wynosiło w lutym do 9,3 proc³⁶. Wskutek tego, lider ugrupowania Szymon Hołownia zdecydował się na zawarcie koalicji z Polskim Stronnictwem Ludowym. Najpierw, doszło do symbolicznego aktu ogłoszenia „wspólnej listy spraw do załatwienia”, a następnie do podpisania umowy koalicyjnej.

W związku z powyższym, pod wątpliwość poddawano nową jakość Polski 2050. W narracji politycznej rozpoczął się proces dyskredytacji ugrupowania. Na wieść o koalicji wyborczej z PSL partię opuściła posłanka Hanna Gil – Piątek. Dodatkowo pojawiły się pogłoski o niezadowoleniu struktur Polski 2050 ze współpracy z ludowcami. Wielu lokalnych działaczy Polski 2050 od lat upatrywało sposób uprawiania polityki przez PSL jako nieakceptowalny. Pojawiał się zatem problem mobilizacyjny i wiarygodnościowy.

O mocnych stronach Polski 2050 w kampanii stanowiło zaplecze w postaci organizacji pozarządowych. Stowarzyszenie Polska 2050 stało się organizacją afiliowaną przez partię Polska 2050. Powstało po kampanii prezydenckiej Szymona Hołowni w 2020 roku. Stowarzyszenie ściśle współpracuje z partią, stając się naturalną organizacją selekcyjną przyszłych członków ugrupowania czy kandydatów w wyborach. W wyborach do Sejmu RP, członkowie zarządu stowarzyszenia, komisji rewizyjnej oraz członkowie sądu koleżeńkiego znaleźli się na listach Trzeciej Drogi z ramienia Polski 2050. Poza tym, podstawy programowe Polski 2050 opracowuje Instytut Strategie 2050, który składa się

³⁵ A. Pawlicka, *Kłopoty Polski 2050*, <https://www.newsweek.pl/>, dostęp: 20.04.2024.

³⁶ *Średnie poparcie (2019-2023)*, <https://ewybory.eu/>, dostęp: 20.04.2024.

z grupy ekspertów. Tworzą oni różnego rodzaju raporty, analizy i konferencje o sytuacji społeczno-politycznej Polski oraz proponują określone rozwiązania dostrzegalnych problemów.

Tabela 10. Władze stowarzyszenia Polska 2050 na listach wyborczych Trzeciej Drogi w wyborach do Sejmu RP.

Imię i nazwisko	Funkcja w stowarzyszeniu Polska 2050	Okręg	Miejsce na liście
Wanda Brociek	Wiceprezes zarządu	19	13
Martyna Rękas	Członek zarządu	6	17
Sebastian Żak	Członek komisji rewizyjnej	23	9
Adam Koper	Członek sądu koleżeńskiego	8	23
Arkadiusz Jąkowski	Członek sądu koleżeńskiego	5	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wyszukiwarka kandydatów w wyborach do Sejmu i Senatu 2023, <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/>, dostęp: 20.04.2024.

Warto wspomnieć również o powiązaniach partii z Atlantic Council, czyli jednym z najważniejszych amerykańskich think – thanków. Stanowisko szefa polskiego biura Atlantic Council oraz dyrektora najważniejszego projektu tej organizacji w Polsce – Wrocław Global Forum zaczął pełnić Michał Kobosko, wiceprzewodniczący partii. Co więcej, think – thank jest powiązany z amerykańską Partią Demokratyczną, a więc Polska 2050 kształtowała się pod wpływem amerykańskich wzorców. O konotacjach z Partią Demokratyczną może również świadczyć fakt, iż małżonką Szymona Hołowni jest córka Zbigniewa Brzezińskiego, byłego doradcy prezydenta USA Jimmiego Cartera z obozu demokratycznego.

Polska 2050 dysponowała sprawnym sposobem pozyskiwania funduszy – fundraisingiem. Metoda ta została skutecznie wykorzystana przez Szymona Hołownię podczas kampanii prezydenckiej. Partia potrafiła zdobywać środki poprzez prośby o wsparcie osób indywidualnych czy przedsiębiorstw.

Szansą i sporym ułatwieniem okazać się mogło doświadczenie w rywalizacji wyborczej Polskiego Stronnictwa Ludowego. Partia ta wystawiała swoich kandydatów nieprzerwanie od 1991 roku. Jest to jedna z najbardziej relewantnych partii w III RP. Silne struktury z pewnością stanowiły wzmocnienie dla Polski 2050 w procesie choćby rejestracji list wyborczych i zbierania podpisów.

Ponadto, ludowcy posiadali niezbędne kompetencje w zakresie przeprowadzania kampanii wyborczych, zarówno na poziomie centralnym jak i lokalnym. Te czynniki wzmocniały szansę Polski 2050 na sukces wyborczy sojuszu z PSL-em i wprowadzenie swoich przedstawicieli do parlamentu.

Trzy bloki wyborcze opozycji doprowadziły do stworzenia strategii wyborczej, która opierała się na szantażu politycznym. W przestrzeni publicznej pojawiały się komunikaty o tym, iż niedostateczne wspieranie Trzeciej Drogi doprowadzi do trzeciej kadencji PiS-u. Wszystko przez obawę o nieprzekroczenia progu wyborczego dla koalicji. Taka sytuacja dałaby bonifikatę zwycięzcy wyborów, którym według sondaży miała zostać partia Jarosława Kaczyńskiego.

Korzystnie dla Polski 2050 ułożył się kształt list wyborczych. W 22 na 41 okręgach wyborczych, to kandydaci partii Szymona Hołowni otwierali listy. Na mocy porozumienia z PSL liczba kandydatów w wyborach do Sejmu ukształtowała się po równo. W wyborach do Senatu, Polska 2050 znalazła się wśród sygnatariuszy paktu senackiego, zgodnie z którym KO, Polska 2050, PSL oraz Nowa Lewica nie wystawiały przeciwko sobie kandydatów, lecz popierali wspólnych. Polska 2050 miała możliwość wystawienia 8 kandydatów, z czego trzech w miastach wojewódzkich takich jak Lublin, Białystok i Zielona Góra.

Alarmujący dla Polski 2050 musiał być powrót Donalda Tuska do krajowej polityki i objęcie przez niego funkcji przewodniczącego Platformy Obywatelskiej. Powód był dość prosty, otóż Polska 2050 walczyła o elektorat PO i bardzo korzystała na kryzysie przywództwa w tej partii. Początkowo, Szymon Hołownia bagatelizował sprawę: stwierdzając, że „*efekt Tuska się już wypala*”³⁷. „Efekt Tuska” doprowadził jednak do spadku poparcia dla ugrupowania Szymona Hołowni. Jeszcze przed powrotem Tuska do władzy w PO, sondaże dla Polski 2050 przekraczały 20%, a dla PO zaczęły spadać poniżej tej granicy. Niemniej jednak, już po objęciu przez Tuska funkcji przewodniczącego partii sondaże PO regularnie przekraczały poziom 25%, a Polski 2050 spadły do pułapu 10%³⁸.

Decyzja o rejestracji koalicyjnego komitetu wyborczego była obarczona ryzykiem, bowiem Trzecią Drogę obowiązywał 8% próg wyborczy dla koalicji. O ile, można ten manewr potraktować jako uczciwe podejście do sprawy, to jednak z punktu widzenia strategicznego był to dość odważny ruch. Głównie ze względu na trend w sondażach. Od początku zawarcia sojuszu, słupek

³⁷ A. Dudek, dz. cyt. s. 727.

³⁸ Tamże.

poparcia dla Trzeciej Drogi systematycznie spadały, by przed wyborami oscylować w granicy 9%. Nie przekroczenie progu przez Trzecią Drogę byłoby korzystnym scenariuszem dla Prawa i Sprawiedliwości. Partia rządząca, licząc na utrzymanie samodzielnej większości musiała liczyć na powyższy scenariusz. Stąd rozpoczęły się silne ataki na sojusz Polski 2050 i PSL. W początkowej fazie kampanii, otwarte ataki zdarzały się również ze strony Koalicji Obywatelskiej. Donald Tusk, zdając sobie sprawę z mechanizmów ordynacji wyborczej stonował przekaz wobec Trzeciej Drogi. W wyborach dochodziło do głosowania strategicznego, które polegało na tym, że niektórzy potencjalni wyborcy KO oddawali ostatecznie głos na Trzecią Drogę, odpowiadając na lansowane przez jej liderów hasło: „*Albo Trzecia Droga, albo trzecia kadencja PiS*”³⁹.

Podsumowanie

Zamiarem autora rozprawy było gruntowne zbadanie uwarunkowań decydujących o funkcjonowaniu nowych partii politycznych w rywalizacji wyborczej w latach 2011-2023. Zbadane zostały wybory do Sejmu, w których debiutowały: Ruch Palikota, Kukiz'15, Nowoczesna, Konfederacja Wolność i Niepodległość oraz Polska 2050. Pomocna w analizie była analiza SWOT.

Słuszne okazały się tezy: konwergencja ideologiczna pomiędzy największymi partiami politycznymi wraz z kryzysem przywództwa sprzyjała pozycjonowaniu nowych partii na rynku politycznym oraz wyborczym; odejście od postulatów charakterystycznych dla nurtu reprezentowanego przez partię relewantne wzmacniały pozycję nowych partii politycznych.

Ruch Palikota został beneficjentem kryzysu przywództwa w Sojuszu Lewicy Demokratycznej, który objawiał się również poprzez kryzys wizerunkowy, identyfikujący ugrupowanie jako postkomunistyczne. Partia politycznego przedsiębiorcy zdołała zagospodarować elektorat różnych mniejszości przy jednoczesnym wyraźniejszym akcentowaniu lewicowych postulatów.

Nowoczesna formułowała zarzuty pod adresem Platformy Obywatelskiej o zdradę postulatów liberalnych. Szanse Nowoczesnej wzrastały ze względu na negatywny odbiór rządów PO, a co się z tym wiązało spadek notowań.

³⁹ Tamże, s. 736.

Formacja Pawła Kukiza była w stanie umiejętnie odróżnić się programowo względem partii najbardziej relewantnych, wykorzystując kryzys przywództwa i ich zbliżenie ideologiczne. Istotnym problemem Kukiz'15 stała się nieheterogeniczność, polegająca na tym, iż z list komitetu wyborczego startowali przedstawiciele wielu różnych środowisk politycznych.

Z kolei, Konfederacja skorzystała na kryzysie przywództwa w Kukiz'15 i sojuszu wyborczego tego ruchu z Polskim Stronnictwem Ludowym. Konfederacja stała się de facto jedynym ugrupowaniem antyestablishmentowym na ówczesnym rynku wyborczym.

Polska 2050 spożytkowała kryzys przywództwa w Platformie Obywatelskiej, która w sondażach zaczęła tracić poparcie na rzecz partii Szymona Hołowni. Dopiero objęcie władzy w PO przez Donalda Tuska zahamowało proces zbliżenia się w sondażach PO i Polski 2050.

Bibliografia

Dokumenty i raporty:

CBOS, *Elektoraty partyjne o istotnych kwestiach społeczno-politycznych*, Komunikat z badań BS/103/2011.

CBOS, *Nastroje społeczne w czerwcu*, Komunikat z badań nr 92/2015.

CBOS, *Opinie o wydarzeniach przed Pałacem Prezydenckim, tzw. obrońcach krzyża i ich przeciwnikach*, Komunikat z badań BS/128/2010.

CBOS, *Polacy o gospodarce wolnorynkowej*, Komunikat z badań nr 31/2014.

CBOS, *Preferencje partyjne przed wyborami*, Komunikat z badań nr 142/2015.

CBOS, *Preferencje partyjne w październiku*, Komunikat z badań nr 137/2015.

CBOS, *Preferencje partyjne w sierpniu*, Komunikat z badań nr 116/2015.

CBOS, *Preferencje partyjne we wrześniu*, Komunikat z badań nr 127/2015.

CBOS, *Wyborcy Ruchu Palikota*, Komunikat z badań BS/149/2011.

CBOS, *Zaufanie do polityków we wrześniu*, Komunikat z badań BS/111/2011.

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26 września 2001 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 r., (Dz. U. z 2001 r. Nr 109, poz. 1186).

Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 września 2015 r. o wynikach głosowania i wyniku referendum przeprowadzonego w dniu 6 września 2015 r., (Dz. U. 2015, poz. 1375).

Literatura:

- Dudek A., *Historia polityczna Polski 1989-2023*, Warszawa 2023.
- Gerlich D., *Parlamentarna kampania wyborcza w mediach społecznościowych. Analiza aktywności ugrupowań politycznych w 2019 roku*, „Wrocławskie Studia Politolologiczne” 2022, nr 31, ss. 87-105.
- Godlewski T., *Rekonstrukcja modelu kultury politycznej Ruchu Palikota w Internecie w kampanii parlamentarnej 2011 roku*, „Studia Politolologiczne” 2012, vol. 26, ss. 132 – 144.
- Harłukowicz J., *U Kukiza się sypie*, „Gazeta Wyborcza” z dn. 2.09.2015.
- Marmola M., *Nowe partie polityczne w systemach partyjnych państw Grupy Wyszehradzkiej*, Toruń 2020.
- Matuszek K., *Działalność opozycyjna Klubu Poselskiego Kukiz’15 w VIII kadencji Sejmu RP*, Kraków 2021.
- Mazur M., *Od reprezentanta partii do dominanty wizerunku marki partii – przegląd typów personalizacji strategicznej w polskich kampaniach parlamentarnych*, „Studia Politolologiczne” 2017, vol. 45, ss. 71-90.

Netografia:

- Formacja Kukiza nie ma szans na przetrwanie*, <https://www.wnp.pl/>, dostęp: 17.04.2024.
- Grela Sz., *Petru był frankofilem?*, <https://oko.press/>, dostęp: 19.04.2024.
- Kandydaci Konfederacji Wolność i Niepodległość do Sejmu*, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/>, dostęp: 19.04.2024.
- Kopacz ostrzega*, <https://wiadomosci.gazeta.pl/>, dostęp: 19.04.2024.
- Na Konfederacje oddaj głos królowno*, <https://www.youtube.com/watch>, dostęp: 19.04.2024.
- Pawlicka A., *Kłopoty Polski 2050*, <https://www.newsweek.pl/>, dostęp: 20.04.2024.
- Politycy w TVP wrzesień 2019*, <https://centruminformacji.tvp.pl/>, dostęp: 19.04.2024.
- Polityka na wesoło*, <https://www.youtube.com/>, dostęp: 19.04.2024.
- Przedwyborcza debata liderów*, <https://www.youtube.com/>, dostęp: 17.04.2024.
- PSL, to zorganizowana grupa przestępcza*, <https://polskieradio24.pl/>, dostęp: 19.04.1024.
- Średnie poparcie (2019-2023)*, <https://ewybory.eu/>, dostęp: 20.04.2024.
- TVP przegrywa z Konfederacją*, <https://wiadomosci.radiozet.pl/>, dostęp: 19.04.2024.
- Wybory do Sejmu i Senatu 2019*, <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/>, dostęp: 21.04.2024.
- Wyniki głosowania*, <https://prezydent2010.pkw.gov.pl/>, dostęp: 15.04.2024.
- Wyszukiwarka kandydatów w wyborach do Sejmu i Senatu 2023*, <https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/>, dostęp: 20.04.2024.

Wiktoria Stolarczyk
Politologia
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

RELACJE JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO I KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W OKRESIE WYBORÓW SAMORZĄDOWYCH W 2024 ROKU

*Relations between local government units and the Catholic Church
during the local government elections in 2024*

Streszczenie

Wybory samorządowe w Polsce, które odbyły się 7 kwietnia 2024 roku przypadły na wyjątkowy okres w państwie. Wynikało to m.in. z faktu, że poprzedzone zostały wyborami parlamentarnymi, które po 8 latach sprawowanych rządów przez Prawo i Sprawiedliwość wyłoniły nowy rząd koalicyjny. Jedną z przyczyn, która doprowadziła do zmiany rządów w Polsce była niewątpliwie najwyższa w historii III RP frekwencja wyborcza, wynosząca niemalże 75%. Zważając na fakt, iż zwycięska koalicja w swoich postulatach propagowała m.in. Polskę, jako państwo świeckie, to też zmiana władzy nie była z korzyścią dla kleru. Niniejszy artykuł ma na celu wykazanie, iż Kościół bez prawnych ograniczeń w sprawach aktywności politycznej i przy zakładanej apolityczności, negatywnie przyczynia się do udziału społeczeństwa w polityce lokalnej. W toku badań zostały wykorzystane metody badawcze, takie jak analiza systemowa, ze szczególnym uwzględnieniem mikrosystemu, analiza instytucjonalno-prawna oraz badania własne w postaci ankiety.

Słowa kluczowe: wybory samorządowe, polityka, Kościół katolicki, Polska, agitacja wyborcza

Summary

The local elections in Poland, held on 7 April 2024, took place during a particularly significant period for the country. This was largely due to the fact that they were preceded by parliamentary elections, which, after 8 years of governance by the Law and Justice party, resulted in the formation of a new coalition government. One of the key factors contributing to this shift in power was the highest voter turnout in the history of the Third Republic of Poland, reaching nearly 75%. Considering that the victorious coalition advocated, among other things, for a secular state, the change in leadership was not advantageous for the clergy. This article aims to demonstrate that, despite the Church's assumed apolitical stance and the lack of legal restrictions on its political activity, it has a negative impact on public participation in local politics. The research employed methods such as systemic analysis, with particular emphasis on the microsystem, institutional-legal analysis, and original research in the form of surveys.

Keywords: local elections, political, Catholic Church, Poland, election agitation

Wprowadzenie

Wobec bezstronności władz publicznych w sprawach przekonań religijnych oraz niezależności i autonomii w stosunkach Stolicy Apostolskiej i Rzeczypospolitej Polskiej kluczowym wydaje się problem agitacji wyborczej, prowadzonej na terenach kultu religijnego i korzyści uzyskanych z tego tytułu przez obie ze stron. Z tego względu, istotnym problemem jest włączanie się Kościoła jako aktywnego podmiotu w kampaniach wyborczych. Zważając na przyspieszoną sekularyzację w Polsce, Kościół jako instytucja traci swój autorytet, który w polskiej historii i kulturze był niezwykle ceniony. Jedną z przyczyn utraty owego autorytetu są bez wątpienia relacje państwa i Kościoła, które przybrały w ostatnich latach zwiększoną siłę wpływów na obu płaszczyznach. Nie jest to jednak nowe zjawisko, gdyż na wspomnianą kwestię zwraca uwagę również Z. Nosowski opisując sytuację Kościoła katolickiego w Polsce po 1989 r. „im bliżej było Kościołowi do władzy po roku 1989, tym słabszy stawał się jego społeczny autorytet w latach 1989-1993 i także w latach 2005-2007. Autorytetowi

Kościoła sprzyja natomiast zachowanie większego dystansu wobec bieżącej polityki – wtedy przesłanie kościelne staje się bardziej wiarygodne¹.

Warto zwrócić uwagę na spostrzeżenia innych badaczy, m.in. B. Górowska, badając Kościół katolicki w czasie wyborów parlamentarnych w 1991 r. podkreśla, że przedstawiciele Kościoła starali się nakierunkować wiernych na konkretne preferencje wyborcze, jednak z ówczesnych badań wynika, że niewielki odsetek wiernych postąpił zgodnie z zaleceniami duchownych². K. Dłuska, analizując związek publicznej obecności Kościoła w Polsce z preferencjami wyborczymi elektoratu w 2011 r. wskazuje, iż „(...) obecność Kościoła w życiu publicznym, a mówiąc ściślej w sferze publicznej spotykała się raczej z aprobatą społeczeństwa (popierającego partie prawicowe, jak i lewicowe). Mniejsze uznanie dla tej obecności możemy zauważyć, patrząc na elementy obecności Kościoła ukazujące przekraczanie granicy sfery publicznej i wkraczanie już w sferę polityczną – w sferę polityki, w sferę podejmowania decyzji”³. Natomiast K. Jasiewicz zwraca uwagę na fakt, że jeśli chcemy wiedzieć, na kogo dana osoba oddała głos lub na kogo odda swój głos w następnych wyborach, powinniśmy w pierwszej kolejności zapytać, jak często odmawia różaniec, nie o kwestie związane z wykształceniem, zawodem czy statusem materialnym⁴.

Według definicji zawartej w art. 108 ustawy Kodeks wyborczy, agitacja wyborcza to „publiczne nakłanianie lub zachęcanie do głosowania w określony sposób, w tym w szczególności do głosowania na kandydata określonego komitetu wyborczego”⁵. Natomiast, artykuł 494 ustawy Kodeks wyborczy przedstawia zamknięty katalog miejsc, w których agitacja wyborcza jest zabroniona, a są to: tereny administracji rządowej, samorządowej lub sądów, tereny zakładów pracy, gdzie agitacja powoduje problemy w ich normalnym funkcjonowaniu, tereny jednostek wojskowych lub innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub oddziałów obrony cywilnej bądź skoszarowanych jednostek podległych właściwemu ministrowi

¹ Z. Nosowski, *Kościół katolicki w Polsce po 1989 r. Bliżej społeczeństwa czy bliżej władzy?*, [w:] *Dialog wiary z nauką i kulturą*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, red. B. Bogołębska, M. Worsowicz, Łódź 2013, s. 19-20.

² B. Górowska, *Kościół katolicki wobec wyborów parlamentarnych w Polsce w 1991 r.*, „*Studia Politologiczne*” 2011, vol. 22, s. 214.

³ K. Dłuska, *Związek publicznej obecności Kościoła w Polsce z preferencjami wyborczymi elektoratu w 2011 roku*, „*Studia Politologica*” 2019, nr 23, s. 91.

⁴ M. Buć, *Determinanty aktywności politycznej wyborców*, „*Dialogi polityczne*” 2007, nr 7, s. 122-123.

⁵ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 – Kodeks wyborczy, (Dz. U. 2011, nr 21, poz. 112).

do spraw wewnętrznych oraz w lokalach wyborczych⁶. Jak możemy zauważyć, katalog nie uwzględnia kościołów oraz innych miejsc kultu religijnego. Dodać należy, że kwestia ta w żadnym stopniu nie jest poruszona w kodeksie wyborczym, gdyż nie mamy zapisu o zakazie prowadzenia agitacji na terenach kultu religijnego, jak również nie widnieje wyraźne przyzwolenie na dane praktyki.

Tuż przed pierwszymi, w pełni wolnymi wyborami do Sejmu w 1991 r. zaproponowano, by w art. 135 Ordynacji wyborczej do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, której prace trwały od 1990 r., znalazł się zapis o zakazie prowadzenia agitacji wyborczej na terenie kościołów i kaplic⁷. Jednak, ze względu na liczne kontrowersje, propozycja nie została poddana dalszym pracom⁸. Temat powrócił w 2013 roku, kiedy Sojusz Lewicy Demokratycznej wniósł projekt nowelizacji ustawy Kodeks wyborczy, poszerzający katalog miejsc, w których agitacja wyborcza jest zabroniona o kościoły i miejsca kultu religijnego innych związków wyznaniowych⁹. W uzasadnieniu SLD powołuje się na art. 25 i 53 Konstytucji mówiący o zasadzie rozdziału Kościoła i związków wyznaniowych od państwa oraz na formalne dokumenty Kościoła katolickiego, w których wyraźnie Kościół nie identyfikuje się z żadną partią polityczną. Dalej możemy przeczytać, iż „Przepisy kodeksu wyborczego wykluczają prowadzenie kampanii wyborczych na terenie instytucji publicznych, rządowych, samorządowych, sądów, szkół czy jednostek wojskowych, jednakże o Kościele i innych związkach wyznaniowych nie wspominają. Jest to dziwnie, gdyż najczęściej właśnie na terenie kościołów jako miejsc publicznych, a nie wymienionych instytucji czy organów prowadzone są działania o charakterze kampanii wyborczej na rzecz konkretnej partii, czy konkretnych kandydatów, które bardzo często niweczą istotę jej prowadzenia przez inne partie czy kandydatów. Wszystko to oznacza, że zasady określone w Konstytucji oraz formalnych dokumentach Kościoła są powszechnie naruszane w trakcie kolejnych kampanii wyborczych”¹⁰. Wnioskodawcy zaproponowali dwie zmiany, w których pierwszą z nich było wpiisanie obiektów sakralnych jako terenów, na których agitacja wyborcza jest

⁶ Tamże.

⁷ A. Pyrzyńska, *Problem agitacji wyborczej w kościołach i innych miejscach kultu religijnego*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea”, 2017, t. VII, s. 156.

⁸ Tamże.

⁹ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *O zmianie ustawy – Kodeks wyborczy*, druk nr 1885, Warszawa 2013.

¹⁰ Tamże.

zabroniona¹¹. Druga zmiana natomiast, związana ze zmianą pierwszą, przewidywała poszerzenie podmiotowe karalności osób, które prowadzą agitację wyborczą w miejscach publicznych, także na terenach sakralnych¹². Projekt został skierowany do I czytania, a 22 listopada 2013 odbyło się głosowanie za odrzuceniem projektu ustawy. Głosowało 443 posłów, w tym 203 było za, przeciw było 236, wstrzymało się 4 i 17 posłów nie głosowało¹³. Mimo, że projekt nie został odrzucony, to prace nad nim zostały wstrzymane aż do końca VII kadencji Sejmu, a zgodnie z zasadą dyskontynuacji prac Sejmu, nie były procedowane w kolejnej kadencji¹⁴.

Poniższy artykuł na ma celu analizę wpływu Kościoła na wybory samorządowe w 2024 r. W artykule zostały wykorzystane metody badawcze takie jak: analiza systemowa, ze szczególnych uwzględnieniem mikrosystemu, skupiająca się na badaniu konkretnych decyzji politycznych, jak i decyzji władz Kościoła, analiza instytucjonalno-prawna, która widoczna jest przy badaniu określonych przepisów prawnych oraz badania własne, w postaci ankiety internetowej przeprowadzonej miesiąc po wyborach samorządowych w 2024 r. Wymienione metody posłużą do weryfikacji przedstawionej hipotezy, która zakłada, że Kościół bez prawnych ograniczeń w sprawach aktywności politycznej i przy zakładanej apolityczności, negatywnie przyczynia się do udziału społeczeństwa w polityce lokalnej. Opracowanie zostało podzielone na pięć części, w których kolejno analizowane będą podstawy prawne, stanowisko przedstawicieli Kościoła katolickiego, przykłady „złych praktyk” podczas wyborów samorządowych w 2024 roku oraz wyniki badań własnych i wnioski końcowe.

Podstawy prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 25 ust. 2 uznaje, iż „Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Głosowanie nr 7 na 54. posiedzeniu Sejmu, Głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks wyborczy, zawartego w druku nr 1885, dnia 22.11.2013 r.

¹⁴ A. Pyrzyńska, *Problem agitacji wyborczej w kościołach...*

swobodę ich wyrażania w życiu publicznym¹⁵. Przytoczony artykuł uzupełnia art. 10 ust. 1 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania mówiący, że „Rzeczpospolita Polska jest państwem świeckim, neutralnym w sprawach religii i przekonań¹⁶. Jak możemy zauważyć, termin „bezstronność” nie odnosi się do państwa, lecz do władz publicznych, wśród których poza władzą rządową należy wymienić m.in. władze samorządowe. Termin „bezstronność” oznacza obiektywizm, równe traktowanie stron oraz brak faworyzacji¹⁷. Należy jednak zaznaczyć, że organy władzy publicznej indywidualne czy też kolegialne są tworzone przez ludzi, którzy mają określone przekonania religijne, światopoglądowe i filozoficzne. Dlatego też Konstytucja RP w art. 53 podkreśla, iż każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii¹⁸. W tym samym artykule, w ust. 6 czytamy, iż „nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych¹⁹”. Przytaczając za A. Pyrzyńską, w kontekście omawianego tematu jest to warte zastanowienia, gdyż poprzez nadmierne odwołania do tematów politycznych, w tym aktywne działania propagujące daną partię polityczną bądź danego kandydata podczas mszy świętej, osoby wierzące, aktywnie uczestniczące w obrzędach religijnych mogą zostać zmuszone do zaprzestania uczestnictwa w mszach świętych. Oczywiście faktem jest, że tego rodzaju postanowienia są zawsze indywidualną decyzją jednostki, jednakże niewątpliwym czynnikiem, który może przyczynić się do podjęcia owej decyzji jest aktywnie prowadzona agitacja wyborcza przez przedstawicieli Kościoła w trakcie nabożeństw.

Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 roku już w art. 1 mówi, że „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół Katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do

¹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

¹⁶ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, (Dz. U. 1989, Nr 29, poz. 155).

¹⁷ W. Łączkowski, „Bezstronność” władz publicznych, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, z. 2, s. 209.

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

¹⁹ Tamże.

pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego²⁰.

Atrybut „niezależności” jest kojarzony z pojęciem suwerenności, ta natomiast może być rozpatrywana na dwóch poziomach – wewnętrznym i zewnętrznym²¹. Suwerenność wewnętrzna, wg. Jacka Czaputowicza, oznacza „wyłączne prawo państwa do określenia charakteru własnych instytucji i sposobu ich funkcjonowania, stanowienia prawa według własnego wyboru oraz zapewnienia jego przestrzegania”²². W stosunkach Państwa i Kościoła trzeba jednak brać pod uwagę, iż są to dwie odmienne instytucje – polityczna i religijna – działające na jednym terytorium i z tego względu atrybut niezależności przysługuje każdemu z nich „w swojej dziedzinie”²³. Ze względu na zawarcie dwustronnej umowy międzynarodowej jaką jest Konkordat, niezależność Państwa i Kościoła nie jest absolutna²⁴. Suwerenność zewnętrzna oznacza niepodległość polityczną, natomiast każde suwerenne państwo może część suwerenności w określonych dziedzinach przekazać innemu podmiotowi stosunków międzynarodowych w drodze umowy międzynarodowej, którą w tym przypadku jest konkordat²⁵. Trzeba zaznaczyć, iż nie nastąpiło jednak ograniczenie suwerenności Państwa polskiego na rzecz Stolicy Apostolskiej, gdyż jak czytamy w art. 1 konkordatu, obie ze stron zadeklarowały pełne poszanowanie niezależności Państwa i Kościoła „w swej dziedzinie” oraz zobowiązały się do współdziałania dla dobra wspólnego²⁶. Atrybut „autonomii” natomiast w aspekcie aksjologicznym oznacza, że państwo jak i Kościół mają swoją wartość, a w aspekcie normatywnym oznacza, że każda ze wspólnot ma swój własny system prawa, którym może rządzić się w swojej dziedzinie²⁷.

²⁰ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., (Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318).

²¹ J. Krukowski, *Zasada poszanowania niezależności i autonomii państwa i Kościoła katolickiego oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Geneza i znaczenie art. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Polską 1993-1998*, „Rocznik nauk prawnych” 2020, t. XXX, nr 4, s. 92.

²² J. Czaputowicz, *Czym jest suwerenność? – odpowiedź polemistom*, „Przegląd Europejski” 2015, nr 3 (37), s.153.

²³ J. Krukowski, *Zasada poszanowania niezależności...*

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże, s. 93.

²⁶ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., (Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318).

²⁷ J. Krukowski, *Zasada poszanowania niezależności...*

Niewątpliwie należy przytoczyć w tym kontekście zapis z Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym, ogłoszonej przez papieża Pawła VI, w której czytamy, że „Właściwe posłannictwo, jakie Chrystus powierzył swemu Kościołowi, nie ma charakteru politycznego, gospodarczego czy społecznego: cel bowiem, jaki Chrystus nakreślił Kościołowi, ma charakter religijny”²⁸. *Gaudium et spes* została wydana w 1965 roku i stanowi jeden z najważniejszych dokumentów Soboru Watykańskiego II. Dalej, w tym samym fragmencie, czytamy „ponieważ Kościół mocą swej misji oraz zgodnie ze swoją istotą nie powinien wiązać się z żadną szczególną formą kultury albo systemem politycznym, gospodarczym czy społecznym, może z racji tej swojej uniwersalności stanowić najmocniejszą więź pomiędzy ludzkimi wspólnotami i narodami, byleby tylko one mu ufały i w rzeczywistości przyznawały prawdziwą wolność w wypełnianiu tej jego misji”²⁹. Mając na względzie powyższe słowa zawarte w jednym z najważniejszych dokumentów Kościoła katolickiego, warto przytoczyć wyniki badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej, z których wynika, że od 1997 r. odsetek wierzących i praktykujących regularnie spada, natomiast odsetek niewierzących i niepraktykujących do 2019 roku był względnie stały, a po 2019 wyraźnie wzrasta³⁰. Wyrażnie pokazuje to również najnowszy spis powszechny, przeprowadzony w 2021 r., z którego wynika, że w ciągu 10 lat z Kościoła katolickiego w Polsce ubyło 6,6 mln wiernych, co stanowi spadek o ponad 6%³¹. Jeśli zaś chodzi o powody rezygnacji z praktyk religijnych, to możemy zauważyć, że 12% respondentów jako powód rezygnacji wskazuje krytykę Kościoła, 10% krytykę księży, a nieco mniej, gdyż 9% ankietowanych jako powód rezygnacji wskazuje politykę³². Szczegółowe dane przedstawia poniższy wykres.

²⁸ Paweł VI, *Gaudium et spes*, 1965, s. 42.

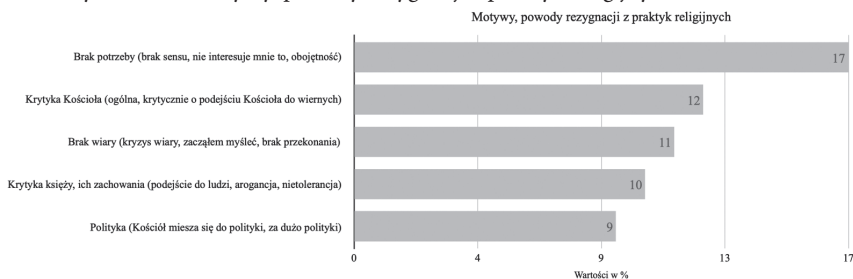
²⁹ Tamże.

³⁰ CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich dziesięcioleciach*, Komunikat z badań, nr 50/2024, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_050_24.PDF, dostęp: 26.08.2024.

³¹ Główny Urząd Statystyczny, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Warszawa 2023.

³² CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?*, Komunikat z badań, nr 105/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF, dostęp: 26.08.2024.

Wykres nr 1. Motywy, powody rezygnacji z praktyk religijnych

Źródło: CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?*, Komunikat z badań, nr 105/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF, dostęp: 26.08.2024.

Jak możemy zauważyć, wyniki badań przeprowadzonych w 2022 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej wyraźnie pokazują, iż miejsce polityki w kościołach nie jest sprawą obojętną dla społeczeństwa. Dodać należy, że w kodeksie prawa kanonicznego, w kan. 287 § 1. mowa jest o tym, iż duchowni zawsze powinni usilnie popierać zachowanie między ludźmi pokoju i zgody, opartych na sprawiedliwości³³.

Stanowisko przedstawicieli Kościoła katolickiego

25 marca 2024 r. Rada do spraw Społecznych Konferencji Episkopatu Polski opublikowała swoje stanowisko w sprawie zbliżających się wyborów samorządowych. Przywołując problemy, które ujawniły się po ostatnich wyborach parlamentarnych w Polsce, Rada ds. Społecznych KEP zaapelowała o modlitwy w intencji Ojczyzny i o odpowiedzialne podejście do wyborów samorządowych, podkreślając, że jesteśmy w trudnym momencie dziejowym³⁴. W swoim stanowisku Rada odwołuje się do opublikowanego 21 września 2023 roku dokumentu *Vademecum wyborcze katolika*, w którym przedstawia pięć głównych zasad, którymi powinien kierować się człowiek wierzący, a są to: uczestnictwo

³³ Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku.

³⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Stanowisko Rady KEP ds. Społecznych przed wyborami samorządowymi w Polsce*, data publikacji: 25.03.2024, <https://episkopat.pl/doc/215357.rada-kep-ds-spoecznych-prosi-o-odpowiedzialne-podejscie-do-wyborow-samorzadowych>, dostęp: 26.08.2024.

w wyborach, znaczenie dobra wspólnego, wartości nienegocjowalne, uznanie demokratycznych wyborów oraz modlitwa za Ojczyznę³⁵.

Szczególną uwagę zwraca trzecia zasada „wartości nienegocjowalne”, która wylicza m.in. „opowiadanie się bezwarunkowo po stronie życia od poczęcia do naturalnego kresu”, „ochronę praw rodziny, opartej na monogamicznym małżeństwie osób przeciwnej płci” czy też sprzeciw w budowaniu świata „tak, jakby Boga nie było”³⁶. Trzecia zasada kończy się zdaniem zacytowanym z Kongregacji Nauki Wiary, a brzmi „Właściwie ukształtowane sumienie chrześcijańskie nie pozwala nikomu przyczyniać się przez oddanie głosu do realizacji programu politycznego lub konkretnej ustawy, które podważają podstawowe zasady wiary i moralności”³⁷. Należy zaznaczyć, że specyfika wyborów samorządowych charakteryzuje się małym znaczeniem czynników ideologicznych czy partyjnych, gdyż wyborcy częściej oddają swój głos na kandydatów niezależnych, bądź kandydatów z partii, która nie głosi ich naturalnych preferencji ideologicznych³⁸. Taki stan rzeczy odzwierciedla idee samorządności i może przyczyniać się do większego zaangażowania społeczności lokalnej w aktywnym uczestnictwie w życiu społecznym poprzez główne założenie samorządu terytorialnego jakim jest dążenie do odpartyjnienia struktur lokalnych. Z tego też względu, jeśli jakkolwiek uzasadnione było opublikowanie przez KEP wspomnianego dokumentu przed wyborami parlamentarnymi, o tyle powtórne jego przywołanie przed wyborami samorządowymi dało potwierdzenie, że Kościół powieli tezę części badaczy, gdzie samorząd terytorialny w coraz większym stopniu staje się areną rywalizacji partii politycznych, mimo, że jest to sprzeczne z głównym zamysłem projektodawców struktur lokalnych.

Niejednoznaczny, lecz wymowny wyraz przed wyborami samorządowymi dała również formacja „Wojownicy Maryi”, która na wieczór przed dniem głosowania zorganizowała „Noc walki o błogosławieństwo dla Polski”. Inicjatywa odbyła się m.in. w Sanktuarium pw. NMP Gwiazdy Nowej Ewangelizacji i św. Jana Pawła II w Toruniu, które zostało wzniesione z inicjatywy o. Tadeusza Rydzyskiego³⁹. Całe wydarzenie odbyło się 6 kwietnia od godziny 18:00 do

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ W. Wojtasik, *Systemowa specyfika wyborów samorządowych w Polsce*, „Roczniki nauk społecznych” 2013, t. 5(41), nr 1, s. 66.

³⁹ „Noc walki” u o. Tadeusza Rydzyskiego przed wyborami. „Padnijmy na kolana”, „Wiadomości. onet”, data publikacji: 4.04.2024, <https://wiadomosci.onet.pl/kujawsko-pomorskie/noc->

północy i oczywistym faktem jest, że intencjonalne modlitwy nie naruszają ciszy wyborczej, aczkolwiek inicjatorzy tego wydarzenia obok regularnie organizowanych wspólnych modlitw, organizują również protesty i w ten sposób m.in. w 2023 r. sprzeciwiali się wobec aborcji i in vitro⁴⁰.

Pozostając przy Toruniu, należy zaznaczyć, że wybory samorządowe pozbawiły władzy Michała Zaleskiego, który przez 22 lata pełnił funkcję prezydenta miasta. W drugiej turze wyborów przegrał on z Pawłem Gulewskim, kandydatem Koalicji Obywatelskiej⁴¹. Jak twierdzi Arkadiusz Brodziński, lokalny aktywista, jednym z powodów porażki wieloletniego wóldarza miasta były jego przyjazne stosunki z T. Rydzykiem, gdyż „ludzie nie chcą już takich relacji duchownych ani z rządem, ani z samorządem”⁴². Warto przy tym zaznaczyć, że 9 kwietnia, tuż po pierwszej turze wyborów samorządowych, jeden z dziennikarzy zadzwonił do Radia Maryja z pytaniem o wyniki wyborów samorządowych, sugerując, że losy stacji są niepewne⁴³. Duchowny, prowadzący audycję „Rozmowy niedokończone” odpowiedział, że tym stwierdzeniem trafił w punkt, dodając później, że wysokie poparcie Koalicji Obywatelskiej w Toruniu nie jest niczym dobrym, a współpraca z władzami może być utrudniona⁴⁴.

Złe praktyki podczas wyborów samorządowych w 2024 r.

Podczas tegorocznych wyborów samorządowych nie zabrakło incydentów, w których przedstawiciele Kościoła aktywnie włączyli się w kampanię wyborczą poszczególnych partii politycznych czy też konkretnych kandydatów. Przydominając zapis zawarty w *Gaudium et spes*, a mianowicie, że Kościół ma cel

walki-u-o-tadeusza-rydzyka-przed-wyborami-padnijmy-na-kolana/yw1c13g, dostęp: 28.08.2024.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ P. Rutkowski, *Relacje z Rydzykiem przesądziły o wyniku wyborów prezydenckich w Toruniu? „Przełata się czara goryczy”*, „Gazeta.pl”, data publikacji: 23.04.2024, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,30911418,relacje-z-rydzykiem-przesadzily-o-wyniku-wyborow-prezydenckich.html>, dostęp: 28.08.2024.

⁴² Tamże.

⁴³ *Zapytał księdza w Radiu Maryja o wybory. Po chwili zadzwonił o. Tadeusz Rydzyk*, „Wiadomości.onet”, data publikacji: 9.04.2024, <https://wiadomosci.onet.pl/kujawsko-pomorskie/zapytal-ksiedza-w-radiu-maryja-o-wybory-po-chwili-oddzwonil-o-rydzyk/lprrs4>, dostęp: 28.08.2024.

⁴⁴ Tamże.

religijny, a nie polityczny, gospodarczy czy społeczny warto przytoczyć przykłady zacierania się obu sfer, jakimi są sfera polityki i sfera religii.

Pierwszym z przykładów było zachęcanie do spotkania z kandydatami startującymi do rady miasta i sejmiku województwa w Poznaniu. W parafii pw. św. Jana Bosko w Poznaniu na wielkanocnej mszy świętej ksiądz zachęcał do wzięcia udziału w spotkaniu z kandydatami do rady miasta i sejmiku województwa, które miało się odbyć w parafialnej kawiarni⁴⁵. Duchowny nie powiedział jednoznacznie, że zaproszeni kandydaci to osoby startujące z list Prawa i Sprawiedliwości, jednak wymienił trzy nazwiska, a komunikat czytany podczas mszy świętej brzmiał „W związku ze zbliżającymi się wyborami do rady miasta i sejmiku wojewódzkiego zachęcamy do poznawania kandydatów i programów. W środę 3 kwietnia o godz. 19 w naszej kawiarence parafialnej odbędzie się spotkanie z panią Ewą Heidrych, panem Mariuszem Sokołowskim i panem Andrzejem Kmiecim. Wejście do kawiarenki po lewej stronie od wejścia do górnego kościoła”⁴⁶. Wszyscy wymienieni kandydaci startowali z list Zjednoczonej Prawicy, a dodatkowo na spotkanie przyszli posłowie Prawa i Sprawiedliwości, którzy chętnie pojawiają się na kościelnych uroczystościach. Ksiądz nie chciał też udzielać odpowiedzi na pytania dziennikarzy w związku z organizowaniem takiego spotkania, a w wiadomości sms napisał jedynie, że udostępnił parafialną kawiarenkę w celu poznania kandydatów do władz samorządowych i nie było w tym działaniu promocji żadnej partii politycznej⁴⁷. W odpowiedzi na to wydarzenie, rzecznik Kurii Metropolitalnej w Poznaniu sprzeciwił się całemu zajściu, komentując, iż „Parafie nie są właściwym miejscem do uprawiania polityki i organizowania spotkań wyborczych” i tłumaczył, że duszpasterze, zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II kierując swoje przesłanie do wszystkich ludzi, nie mogą utożsamiać się z jedną partią polityczną⁴⁸.

⁴⁵ T. Cyłka, *Politycy PiS promują się w parafii na Winogradach. Proboszcz nie widzi problemu*, „Wyborcza.pl”, data publikacji: 5.04.2024, https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,30858298,politycy-pis-promuja-sie-w-parafii-na-winogradach-proboszcz.html?_gl=1*190eu6v*_gcl_au*MTUzMzk1OTA5Ni4xNzI0OTEwOTkw*_ga*MTE5MjQxNjIyMS4xNzI0OTEwOTg5*_ga_6R71ZMJ3KN*MTcyNDkxMDk4OC4xLjEuMTcyNDkxMTE0OS4wLjAuMA..&_ga=2.198825769.769709748.1724910990-1192416221.1724910989, dostęp: 29.08.2024.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

Drugi incydent miał miejsce ponownie podczas świątecznej mszy świętej, w parafii pw. św. Bartłomieja w Nienadówce. Ksiądz przypominał o zbliżających się wyborach samorządowych, mówiąc, że to nie jest żadna polityka, to katolicka nauka społeczna, po czym przywołał słowa Jana Pawła II o tym, że jesteśmy odpowiedzialni za wspólne dziedzictwo, któremu na imię Polska, gmina, powiat⁴⁹. Następnie dodał, że „mamy burmistrza, naszego rodaka. To wielkie wyróżnienie dla naszej wioski. (...) Zachowajmy się za tydzień jak trzeba. Bądźmy ludźmi, umiejmy podziękować, a nie tylko brać, biadolić, narzekać. Nie wybierajmy kota w worku. Dzięki panu burmistrzowi i gminie parafia może otrzymać jeszcze 600 tys. zł” i stwierdził, że wypada podziękować burmistrzowi za tyle lat pracy⁵⁰. To nie był pierwszy taki incydent w tej parafii, gdyż po wyborach parlamentarnych w 2019 roku ksiądz podziękował parafianom za dobrze oddane głosy, pisząc w ogłoszeniach parafialnych „Bóg zapłać parafianom za udział w wyborach. Prawie 70 proc. mieszkańców głosowało i dobrze głosowało: Pokora i Skromność PiS – 1087; Pycha Ogromna PO – 70. Liczba głosujących 1390. Chwała Panu”⁵¹. Rzecznik rzeszowskiej Kurii powiedział wówczas, że tego typu komentarze nie powinny się pojawiać w ogłoszeniach parafialnych i jest to niewłaściwe zaangażowanie w politykę na poziomie partyjnym, po czym parę tygodni później biskup mianował proboszcza z Nienadówki dziekanem⁵².

Ostatnim z przykładów jest zachowanie proboszcza z parafii pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Międzyrzeczu Podlaskim. Kapłan przed zbliżającymi się wyborami samorządowymi postanowił udzielić wsparcia kandydatowi ubiegającemu się o fotel burmistrza⁵³. Sprawa dotyczyła filmu, w którym kapłan

⁴⁹ A. Gorczyca, *Agitację z ambony proboszcz nazywa „katolicką nauką społeczną”. I wskazuje parafianom na kogo mają głosować*, „Wyborcza.pl”, data publikacji: 4.04.2024, https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,30854520,nie-wyberajmy-kota-w-worku-mowi-proboszcz-w-nienadowce.html?_gl=1*_rx6yi9*_ga*NDIyODY2MjU2LjE3MTEzODQ4NDM.*_ga_6R71ZMJ3KN*MTcxMjc4MjQ4MS4xNC4xLjE3MTI3ODI1ODIuMC4wLjA.*_gcl_au*MTM0MDU5NDU3MC4xNzExMzg0ODQy&_ga=2.89417048.256750946.1712752308-422866256.1711384843, dostęp: 29.08.2024.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże.

⁵³ R. F. Roldan, *Proboszcz poparł polityka przed wyborami samorządowymi. Jest reakcja biskupa*, „Fakt.pl”, data publikacji: 4.04.2024, <https://www.fakt.pl/polityka/ksiadz-poparl-polityka-przed-wyborami-samorzadowymi-jest-reakcja-biskupa/y3gt7d9>, dostęp: 29.08.2024.

wskazał, że ogrodzenie parafialnego cmentarza wymaga remontu i że ma nadzieję, że dzięki staraniom pana M. Duszka uda się go wyremontować⁵⁴. Dodał również, że dzięki środkom z Polskiego Ładu wyremontowano drogę przy cmentarzu, a na koniec panowie podali sobie dłoń, co stanowi wyraźny znak udzielanego poparcia⁵⁵. Rzecznik siedleckiej Kurii sprzeciwił się zaistniałej sytuacji, mówiąc, że Kościół nie identyfikuje się z żadną opcją polityczną, niemniej nie było to pierwsze takie wystąpienie, gdyż proboszcz chętnie pojawia się w mediach wraz z politykiem⁵⁶.

Centrum Badania Opinii Społecznej, na miesiąc przed wyborami samorządowymi w 2024 roku przeprowadziło badania na temat oceny działalności instytucji, w tym oceny działalności Kościoła rzymskokatolickiego. Z badań wynika, że ocena działalności Kościoła przed wyborami parlamentarnymi w 2023 r. w porównaniu z wynikami przed wyborami samorządowymi w 2024 uległa pogorszeniu. Jak możemy zauważyć, we wrześniu 2023 r. 46% respondentów dobrze oceniło działalność Kościoła, podczas gdy w marcu 2024 r. wskaźnik ten spadł o 2 punkty procentowe⁵⁷. Negatywną ocenę działalności Kościoła we wrześniu 2023 r. wyraziło 42%, zaś w marcu 2024 r. 45%, co stanowi wzrost o 3 punkty procentowe⁵⁸. Jak czytamy w komunikacie CBOS, poza zaangażowaniem w praktyki religijne, pozytywnie na temat działalności Kościoła wypowiadają się głównie zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości oraz osoby o prawicowych poglądach⁵⁹. Dodatkowo, w większym stopniu, niż przeciętnie są to osoby powyżej 55 roku życia, osoby z wykształceniem podstawowym bądź zasadniczym zawodowym, mieszkańcy wsi, emeryci, renciści a także osoby, których dochód per capita nie przekracza 2999 zł⁶⁰.

Przykłady działań politycznych w miejscach kultu religijnego, które zostały przedstawione, wyraźnie oddziałują na spadek autorytetu Kościoła jako instytucji publicznej oraz jako miejsca spajającego społeczność lokalną. Potwierdzają to badania CBOS z 2022 r., w których na pytanie „Co powinien zrobić Kościół, aby wzmocnić swój autorytet w społeczeństwie? Jakie są Pana(i)

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ CBOS, *Oceny działalności instytucji publicznych w marcu*, Komunikat z badań, nr 36/2024, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_036_24.PDF, dostęp: 29.08.2024.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże.

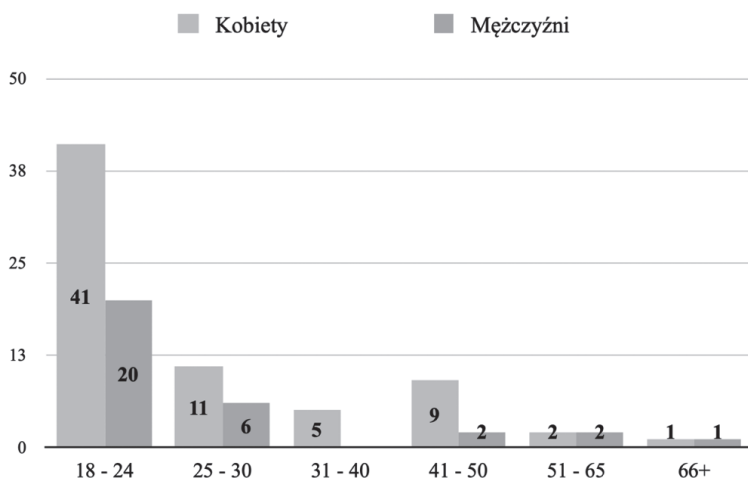
⁶⁰ Tamże.

główne oczekiwania?”, 58% respondentów odpowiedziało, że Kościół powinien unikać polityki, nie angażować się po stronie żadnej partii politycznej⁶¹.

Analiza badań własnych

W przeprowadzonej miesiąc po wyborach samorządowych ankiecie internetowej, skierowanej do osób w całej Polsce, wzięło udział stu respondentów, z czego 69% stanowią kobiety, zaś 31% mężczyźni. Wiodący przedział wiekowy respondentów, jakim był wiek 18 – 24 przełożył się również na najczęściej wskazywane wykształcenie ankietowanych, jakim było wykształcenie średnie (50%). Szczegółowe dane przedstawiają poniższe wykresy.

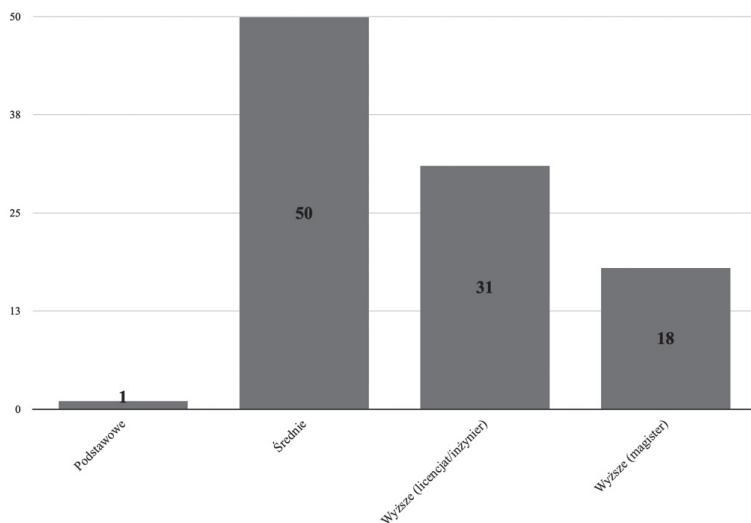
Wykres nr 2. Płeć i wiek respondentów

Źródło: badania własne

⁶¹ CBOS, *O społecznym autorytecie Kościoła*, Komunikat z badań, nr 87/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_087_22.PDF, dostęp: 9.09.2024.

Wykres nr 3. Wykształcenie respondentów

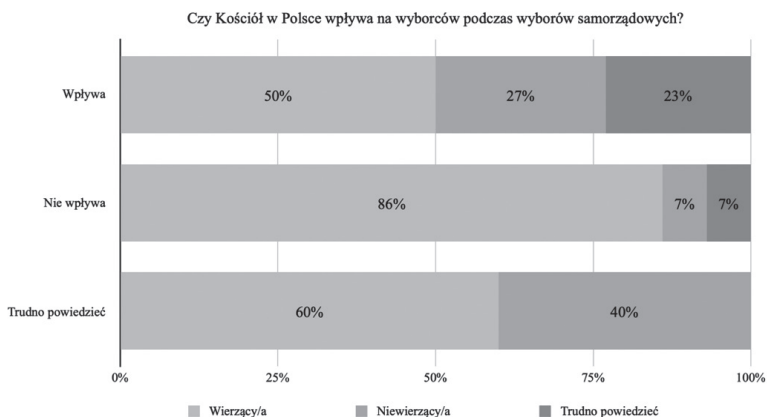

Źródło: badania własne

Spośród wszystkich osób biorących udział w ankiecie, 57% to osoby wierzące, w tym 12% bardzo rzadko lub wcale nie bierze udziału w praktykach religijnych, a 26% bierze systematyczny udział. Odsetek osób niewierzących stanowi 27%, w tym ponad 60% to osoby w wieku 18 – 24 i niespełna 40% to osoby w wieku 25 – 30. Dodatkowo, ponad połowa osób deklarujących się jako osoby niewierzące zamieszkuje duże miasta, tj. powyżej 300 tys. mieszkańców. 16% respondentów nie określiło się ani jako osoby wierzące, ani jako osoby niewierzące.

Na pytanie „Czy w Polsce Kościół wpływa na wyborców podczas wyborów samorządowych?” twierdząco odpowiedziało 66%, a spośród nich 50% to osoby wierzące, 27% niewierzące, a 23% osób nie określa się jako osoby wierzące bądź niewierzące. Dodatkowym faktem jest, że spośród 66% osób uważających, że ogólnie rzecz biorąc Kościół wpływa na wyborców podczas wyborów samorządowych, jedynie 16,6% systematycznie bierze udział w praktykach religijnych. 14% ankietowanych uważa, że Kościół nie wpływa na wyborców podczas wyborów samorządowych, gdzie 86% stanowią osoby wierzące i niespełna 60% systematycznie uczęszcza na msze święte. Natomiast 20% osób zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Wykres nr 4. Czy Kościół w Polsce wpływa na wyborców podczas wyborów samorządowych?

Źródło: badania własne

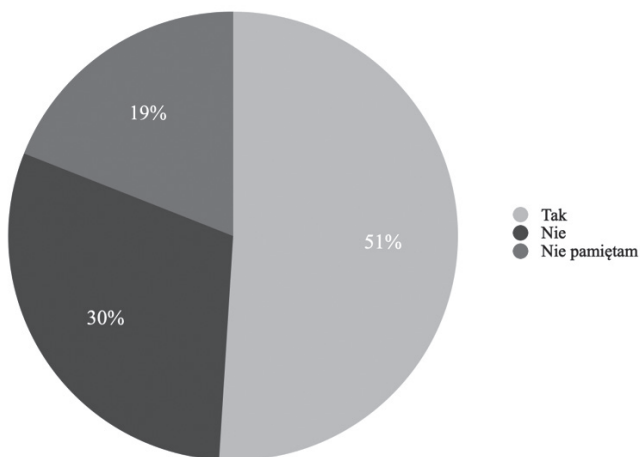
W kolejnym pytaniu „Czy w okresie ostatnich wyborów samorządowych słyszał Pan/Pani o próbach wpływu na wiernych i zachęcaniu przez duchownych do oddania głosu na konkretnego kandydata w swojej gminie/mieście?” 24% respondentów słyszało o próbach wpływu na wiernych, 60% nie słyszało, a 16% osób zaznaczyło odpowiedź „nie pamiętam”. Warto zaznaczyć, że wśród 24% osób, które słyszało o wywieraniu wpływu na wiernych przez duchownych, ponad połowę stanowią odpowiednio: osoby zamieszkujące małe obszary, tj. wsie i miasta do 20 tys. mieszkańców, osoby wierzące oraz, co ciekawe, osoby bardzo rzadko lub wcale nie uczestniczące w praktykach religijnych. Pozostając w podobnym brzmieniu pytania, jednak w odniesieniu do przeszłości („Czy w odniesieniu do przeszłości słyszał Pan/Pani o próbach wpływu na wiernych i zachęcaniu przez duchownych do oddania głosu na konkretnego kandydata w swojej gminie/mieście?”) 44% osób słyszało o wywieraniu wpływu na wiernych przez duchownych, a więc o 20% więcej w porównaniu z tegorocznymi wyborami samorządowymi. Podobnie jak we wcześniejszym pytaniu, również niespełna 50% to mieszkańcy małych obszarów, tj. wsi i miast do 20 tys. mieszkańców, 52% to osoby wierzące i tyle samo, czyli 52% bardzo rzadko lub wcale nie bierze udziału w praktykach religijnych.

Jeśli zaś chodzi o całą Polskę, to na pytanie, „Czy słyszał Pan/Pani o próbach wpływu na wiernych i zachęcaniu przez duchownych do oddania głosu

na konkretnego kandydata (w całej Polsce)?” ponad 50% respondentów słyszało o wywieraniu wpływu, 30% nie słyszało, a niespełna 20% zaznaczyło odpowiedź „nie pamiętam”.

Wykres nr 5. Czy słyszał Pan/Pani o próbach wpływu na wiernych i zachęcaniu przez duchownych do oddania głosu na konkretnego kandydata (w całej Polsce)?

Czy słyszał Pan/Pani o próbach wpływu na wiernych i zachęcaniu przez duchownych do oddania głosu na konkretnego kandydata (w całej Polsce)?

Źródło: badania własne

Wśród osób, które słyszały o próbach wpływu na wiernych przez duchownych w całej Polsce, 47% stanowią osoby wierzące, 29% to osoby niewierzące, natomiast ankietowani, którzy zaznaczyli odpowiedź „trudno powiedzieć” stanowią 24%. Dodatkowo, prawie 57% to osoby, które bardzo rzadko lub wcale nie biorą udziału w praktykach religijnych.

Podsumowanie

Próba nowelizacji kodeksu wyborczego w 2013 roku proponująca rozszerzenie miejsc, w których agitacja wyborcza jest zakazana, o kościoły i inne miejsca kultu religijnego nie została rozpatrzona ze względu na rozciągnięcie w czasie

i koniec kadencji ówczesnego Sejmu. Po doświadczeniach, które mają miejsce podczas wyborów na każdym szczeblu samorządu, warto zastanowić się, czy powrót do projektu nowelizacji ustawy Kodeks wyborczy w tym konkretnym obrębie nie byłby przede wszystkim z korzyścią dla społeczności lokalnej i samych wyborów samorządowych. Dodać należy, że przyspieszające procesy sekularyzacji w Polsce wpływają bezpośrednio na kondycję społeczeństwa. Wyniki badań wyraźnie pokazują, że coraz mniej osób uczęszcza na msze święte, co skutkuje utratą więzi z lokalną parafią, a jednym z elementów, które integrują lokalne społeczności była i wciąż jest, jednak w mniejszym stopniu, parafia.

Analiza ankiety pokazuje, że respondenci wskazują na agitację wyborczą w Kościołach tym częściej, im rzadziej uczestniczą w praktykach religijnych. Nie można jednoznacznie stwierdzić, z czego wynika owa zależność, jednak można wysunąć trzy drogi jej interpretacji. Po pierwsze, ujawnianie przez duchownych ich poglądów politycznych, a co z tym związane poparcia dla konkretnych partii politycznych, skutecznie zniechęca respondentów do uczestnictwa w praktykach religijnych. Druga możliwość to ogólny spadek liczby osób wierzących w Polsce. W ciągu 10 lat z Kościoła katolickiego w Polsce ubyło 6,6 mln wiernych, co stanowi spadek o ponad 6%. Stąd można przypuszczać, że rosnący trend odchodzenia z Kościoła – formalny w postaci apostazji, czy też nieformalny – może jedynie powiększać tego rodzaju statystyki. Wówczas, szeroko pojęte media społecznościowe, stają się jedyną formą pozyskiwania informacji, co potwierdzałoby rzadkie uczestnictwo w mszach świętych, a wysoki odsetek wskazujących na odbywającą się agitację wyborczą w kościołach. Ostatnią z nasuwających się interpretacji jest fakt, że rzadko uczestniczący w praktykach religijnych respondenci są ogólnie gorzej nastawieni do przedstawicieli Kościoła, jak i samej instytucji.

Dlatego też, przywołując postawioną hipotezę, a mianowicie, że Kościół bez prawnych ograniczeń w sprawach aktywności politycznej i przy zakładanej apolityczności negatywnie przyczynia się do udziału społeczeństwa w polityce lokalnej oraz podkreślając specyfikę poziomu lokalnego i jego ważną rolę, jaką jest tworzenie i aktywizowanie społeczeństwa obywatelskiego, należy stwierdzić, iż w obecnych warunkach przyspieszających procesów sekularyzacji w Polsce wydaje się być kluczowym, aby społeczność lokalna nie traciła przekonania, że inicjatywy oddolne są integralną częścią rozwoju jednostek samorządu terytorialnego, a silne, jawne i nieusankcjonowane relacje władzy państwa, samorządu terytorialnego i Kościoła widocznie i skutecznie utrudniają te procesy.

Bibliografia

Akty prawne i dokumenty:

- Głosowanie nr 7 na 54. posiedzeniu Sejmu, Głosowanie nad przyjęciem wniosku o odrzucenie w pierwszym czytaniu poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks wyborczy, zawartego w druku nr 1885, dnia 22.11.2013 r.
- Główny Urząd Statystyczny, *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021 Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Warszawa 2023.
- Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Stanowisko Rady KEP ds. Społecznych przed wyborami samorządowymi w Polsce*, data publikacji: 25.03.2024, <https://episkopat.pl/doc/215357.rada-kep-ds-spoecznych-prosi-o-odpowiedzialne-podejscie-do-wyborow-samorzadowych>, dostęp: 26.08.2024.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., (Dz. U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).
- Paweł VI, *Gaudium et spes*, 1965.
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, O zmianie ustawy – Kodeks wyborczy, druk nr 1885, Warszawa 2013.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 – Kodeks wyborczy, (Dz. U. z 2011 r., Nr 21, poz. 112).
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, (Dz. U. z 1989 r., Nr 29, poz. 155).

Literatura:

- Buć M., *Determinanty aktywności politycznej wyborców*, „Dialogi polityczne” 2007, nr 7, ss. 113-126.
- Czaputowicz J., *Czym jest suwerenność? – odpowiedź polemistom*, „Przegląd Europejski” 2015, nr 3 (37), ss. 150-158.
- Dłuska K., *Związek publicznej obecności Kościoła w Polsce z preferencjami wyborczymi elektoratu w 2011 roku*, „Studia Politologica” 2019, nr 23, ss. 72 – 92.

- Górowska B., *Kościół katolicki wobec wyborów parlamentarnych w Polsce w 1991 r.*, „Studia Politologiczne” 2011, vol. 22, ss. 193 – 215.
- Krukowski J., *Zasada poszanowania niezależności i autonomii państwa i Kościoła katolickiego oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Geneza i znaczenie art. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Polską 1993-1998*, „Rocznik nauk prawnych” 2020, t. XXX, nr 4.
- Łączkowski W., „*Bezstronność*” władz publicznych, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006, vol. 68, z. 2, ss. 209-219.
- Nosowski Z., *Kościół katolicki w Polsce po 1989 r. Bliżej społeczeństwa czy bliżej władzy?*, [w:] Dialog wiary z nauką i kulturą, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, red. B. Bogołębska, M. Worsowicz, Łódź 2013.
- Pyrzyńska A., *Problem agitacji wyborczej w kościołach i innych miejscach kultu religijnego*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea”, 2017, t. VII, ss. 151 – 165.
- Wojtasik W., *Systemowa specyfika wyborów samorządowych w Polsce*, „Roczniki nauk społecznych” 2013, t. 5 (41), nr 1, s. 53 – 72.

Netografia:

- CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?*, Komunikat z badań, nr 105/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF, dostęp: 26.08.2024.
- CBOS, *Oceny działalności instytucji publicznych w marcu*, Komunikat z badań, nr 36/2024, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_036_24.PDF, dostęp: 29.08.2024.
- CBOS, *O społecznym autorytecie Kościoła*, Komunikat z badań, nr 87/2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_087_22.PDF, dostęp: 9.09.2024.
- CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich dziesięcioleciach*, Komunikat z badań, nr 50/2024, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_050_24.PDF, dostęp: 26.08.2024.
- Cylka T., *Politycy PiS promują się w parafii na Winogradach. Proboszcz nie widzi problemu*, „Wybocza.pl”, data publikacji: 5.04.2024, https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,30858298,politycy-pis-promuja-sie-w-parafii-na-winogradach-proboszcz.html?_gl=1*190eu6v*_gcl_au*MTUzMzk1O-TA5Ni4xNzI0OTEwOTkw*_ga*MTE5MjQxNjIyMS4xNzI0OTEwOTg5*_ga_6R71ZMJ3KN*MTcyNDkxMDk4OC4xLjEuMTcyNDkxMTE0OS4wLjAuMA..&_ga=2.198825769.769709748.1724910990-1192416221.1724910989, dostęp: 29.08.2024.

- Gorczyca A., *Agitację z ambony proboszcz nazywa „katolicką nauką społeczną”. I wskazuje parafianom na kogo mają głosować*, „Wyborcza.pl”, data publikacji: 4.04.2024, https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/7,34962,30854520,nie-wyberajmy-kota-w-worku-mowi-proboszcz-w-nienadowce.html?_gl=1*rx6yi9*_ga*NDIyODY2MjU2LjE3MTEzODQ4NDM.*_ga_6R71ZMJ3KN*MTcxMjc4MjQ4MS4xNC4xLjE3MTI3ODI1ODIuMC4wLjA.*_gcl_au*MTM0MDU5NDU3MC4xNzExMzg0ODQy&_ga=2.89417048.256750946.1712752308-422866256.1711384843, dostęp: 29.08.2024.
- „Noc walki” u o. Tadeusza Rydzyka przed wyborami. „Padnijmy na kolana”, „Wiadomości.onet”, data publikacji: 4.04.2024, <https://wiadomosci.onet.pl/kujawsko-pomorskie/noc-walki-u-o-tadeusza-rydzyka-przed-wyborami-padnijmy-na-kolana/yw1c13g>, dostęp: 28.08.2024.
- Roldan R.F., *Proboszcz poparł polityka przed wyborami samorządowymi. Jest reakcja biskupa*, „Fakt.pl”, data publikacji: 4.04.2024, <https://www.fakt.pl/polityka/ksiazdz-poparl-polityka-przed-wyborami-samorzadowymi-jest-reakcja-biskupa/y3gt7d9>, dostęp: 29.08.2024.
- Rutkowski P., *Relacje z Rydzykiem przesądziły o wyniku wyborów prezydenckich w Toruniu?* „Przelała się czara goryczy”, „Gazeta.pl”, data publikacji: 23.04.2024, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,30911418,relacje-z-rydzykiem-przesadzily-o-wyniku-wyborow-prezydenckich.html>, dostęp: 28.08.2024.
- Zapytał księdza w Radiu Maryja o wybory. Po chwili zadzwonił o. Tadeusz Rydzyk, „Wiadomości.onet”, data publikacji: 9.04.2024, <https://wiadomosci.onet.pl/kujawsko-pomorskie/zapytal-ksiedza-w-radiu-maryja-o-wybory-po-chwili-oddzwonil-o-rydzyk/lpprrs4>, dostęp: 28.08.2024.

Aleksander Ogrodnik
Politologia
Uniwersytet Wrocławski

CELEBRYTA W ŚWIECIE POLITYKI, CZYLI PRZYPADEK KAMPANII PERMANENTNEJ SZYMONA HOŁOWNI I WŁODYMYRA ZEŁEŃSKIEGO¹

*A celebrity in the world of politics. The case of the permanent
campaign of Szymon Hołownia and Volodymyr Zelensky*

Streszczenie

Artykuł podejmuje problematykę celebrytyzacji polityki na przykładzie Szymona Hołowni i Wołodomyra Zełeńskiego. Celem badania jest zilustrowanie tego, w jaki sposób doświadczenia zdobyte w show biznesie (świecie rozrywki) oraz umiejętne wykorzystanie mediów społecznościowych warunkują aktywność marketingową obu aktorów, a w konsekwencji – ich sukces wyborczy. Szczególny nacisk położono na identyfikację kluczowych atrybutów celebryckości, które zostały zaadaptowane na potrzeby polityki. Wykorzystanie kilku metod i technik badawczych (analiza porównawcza, elementy analizy przekazów publikowanych za pośrednictwem mediów społecznościowych) pozwala na potwierdzenie hipotezy, zgodnie z którą Hołownia i Zełeński prezentują w swojej aktywności marketingowej cechy komunikowania właściwe dla celebryty, i to pomimo działań, które realizują nie na niwie show-biznesowej (z której obaj się wywodzą), a w sferze polityki (które są aktorami). Aktywność ta ma nieustanny charakter, co pozwala określić ją mianem kampanii

¹ Artykuł zawiera wybrane zmodyfikowane i zaktualizowane fragmenty pracy licencjackiej: *Jeszcze celebryci, czy już politycy? – charakterystyka porównawcza wybranych celebryckich kampanii prezydenckich w latach 2019 – 2020*, przygotowanej i obronionej w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

permanentnej. Badanie dowodzi tego, że doświadczenia z show biznesu oraz innowacyjne podejście do komunikowania mogą skutecznie wspierać cele polityczne, wprowadzając nowe standardy w zakresie celebryckiego marketingu politycznego.

Słowa kluczowe: marketing polityczny, celebryta, kampania permanentna, Szymon Hołownia, Wołodymyr Zeleniński

Summary

The article analyses the phenomenon of the celebritisation of politics, focusing on the cases of Szymon Hołownia and Volodymyr Zelensky. The study aims to illustrate how experience gained in show business (entertainment industry) and the skilful use of social media shape the marketing activities of these individuals, ultimately contributing to their electoral success. Therefore, particular emphasis is placed on identifying the key attributes of the celebrity status that were adapted for political purposes. The use of several research methods and techniques (comparative analysis and elements of content analysis of messages shared via social media), supports the hypothesis that Hołownia and Zelensky exhibit communication traits typical of celebrities in their marketing activities. This is evident despite the fact that their actions take place not in the realm of show business (from which they both originate) but in the political sphere (in which they are actors). This activity is of a continuous nature, which allows it to be described as a permanent campaign. The study proves that experience from show business and innovative communication approaches can effectively support political goals, introducing new standards in the realm of celebrity political marketing.

Key words: political marketing, celebrity, permanent campaign, Szymon Hołownia, Wołodymyr Zeleniński

Wstęp

Truizmem wydaje się być stwierdzenie, zgodnie z którym światy show biznesu i polityki są ze sobą silnie związane. Samorządowcami, parlamentarzystami czy głowami państw zostają bowiem osoby, których pierwsze „polityczne

kroki” stawiane były nie na wiecu i przy mównicy, a na boisku, scenie czy ekranie i swój sukces zawdzięczają właśnie tej „pierwotnej” rozpoznawalności, uzyskanej poza polityką. Sztandarowym przykładem może być tutaj chociażby postać samego Ronalda Reagana, 40. prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (1981-1989), który swoją karierę rozpoczął jako aktor filmowy i osobowość medialna, a dziś oceniany jest przez Amerykanów jako jeden z najlepszych prezydentów². Przykładów można mnożyć, wymieniając choćby Arnolda Schwarzeneggera, Donalda J. Trumpa, czy też niezwykle aktywnego ex-aktora i komika Wołodymyra Zeleńskiego, którego aktualne działania skupiają na sobie uwagę światowej opinii publicznej. Mając na uwadze rodzime realia społeczno-polityczne warto wskazać choćby na aktywność Pawła Kukiza i Piotra Liroya Marca. Szczególnym zainteresowaniem, zarówno ze strony badaczy, jak i dziennikarzy i ekspertów w zakresie komunikowania politycznego, cieszy się Szymon Hołownia, znany nie tylko z programu rozrywkowego „Mam Talent”, ale także swojej działalności publicystycznej i dziennikarskiej.

Mając na uwadze powyższe, przedmiot zainteresowania autora niniejszego artykułu stanowi aktywność marketingowa dwóch wspomnianych aktorów politycznych. Są nimi Szymon Hołownia i Wołodymyr Zeleński.

Cele i organizacja badania

Jak zostało to zasygnalizowane, artykuł porusza problematykę aktywności marketingowej – Szymona Hołowni i Wołodymyra Zeleńskiego – podejmowaną w warunkach tzw. kampanii permanentnej rozumianej jako proces nieustannego, nieograniczonego do formalnej kampanii wyborczej komunikowania z wyborcami. Na potrzeby analizy sformułowana została hipoteza, zgodnie z którą Hołownia i Zeleński prezentują w swojej aktywności marketingowej cechy komunikowania właściwie dla celebryty, i to pomimo działań, które realizują nie na niwie show-biznesowej (z której obaj się wywodzą), a w sferze polityki (której są aktorami). Zakłada się zatem, że podejmowana przez nich aktywność cechuje się formą wyraźnie odmienną od klasycznie

² *How Popular Is Joe Biden?*, <https://projects.fivethirtyeight.com/biden-approval-rating/>, dostęp: 23.05.2024.

rozumianego komunikowania politycznego. Poprzez ową odmienną formę rozumie się umiejętnie (bo zwieńczone sukcesem wyborczym) wykorzystanie określonego zestawu atrybutów, których źródeł należy poszukiwać w aktywności show-biznesowej (rozrywkowej).

Realizacji tak zdefiniowanego celu służy wykorzystanie kilku metod i technik badawczych. Obok analizy komparatystycznej³, istotną rolę odgrywa analiza aktywności marketingowej obu aktorów politycznych. Ograniczone ramy artykułu sprawiają, że analizą nie objęto wszystkich, a jedynie wybrane, ale reprezentatywne przejawy tejże aktywności publikowane przez Hołownię i Zeleńskiego za pośrednictwem prowadzonych przez nich mediów społecznościowych.

Artykuł składa się z kilku części. Obok wprowadzenia i zakończenia, autor prezentuje rozważania dotyczące zjawiska celebrytyzacji polityki oraz kampanii permanentnej. W dalszej kolejności analizuje aktywność marketingową Szymona Hołowni i Wołodymyra Zeleńskiego. W obu przypadkach, przedmiotem refleksji staje się aktywność przypadająca na okres, po pierwsze, prezydenckiej kampanii wyborczej, a po drugie – obejmujący czas już po objęciu urzędu: Marszałka Sejmu RP (w przypadku Hołowni) oraz Prezydenta Ukrainy (w przypadku Zeleńskiego).

Celebrytyzacja polityki w kontekście kampanii permanentnej

Analizując zjawisko celebrytyzacji polityki warto odwołać się do etymologii. Samo słowo celebryta „przywędrowało” bowiem do języka polskiego z języka angielskiego, który z kolei zapożyczył je z łaciny, nadając mu przy okazji zupełnie nowe znaczenie łacińskie „celeber” i „celebritas” służyło pierwotnie do opisu samego zjawiska zainteresowania, a nie jednostki jako takiej). Początki wykorzystywanego na potrzeby artykułu sposobu definiowania celebryty sięgają lat dwutysięcznych, a właściwie 2008 r., kiedy to, o czym przekonuje Tomasz Olczyk, określenie „celebryta” zaczęło być odnotowywane w Polsce⁴. Niemniej jednak, posługując się aplikacją Google można pokusić się o stwierdzenie, że pierwsze polskie wzmianki o „celebrytach” sięgają już marca 2006

³ M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 2001, s. 46-47.

⁴ T. Olczyk, *Celebrytyzacja polityki w opinii wyborców*, „Political references” 2014, nr 8, s. 161.

roku⁵. Z kolei pierwsze rodzime publikacje naukowe dotyczące celebryckości i celebrytów przypadają na 2007 r., chociażby za sprawą Wiesława Godzica i jego pracy poświęconej socjologicznemu ujęciu zjawiska⁶.

Celebrytyzacja polityki, chociaż może wydawać się zjawiskiem relatywnie nowym, to politologom jest już jednak znana od co najmniej kilkudziesięciu lat. Należy podkreślić, że zjawisko to opisane zostało po raz pierwszy w 1956 r. przez Charles W. Millsa w monografii „The Power of Elite”⁷. Autor przedstawił w niej pionierską definicję celebryckości, wskazując równocześnie na bezpośrednie związki „cafe society” z „power elite”, tj. tzw. śmietanki towarzyskiej z elitami ówczesnej władzy.

Zaledwie kilka lat później nad zjawiskiem celebrytyzacji, choć już nie w kontekście polityki, pochylił się inny amerykański badacz – Daniel J. Boorstin. Sformułował on, jak wydaje się, najpopularniejszą aktualnie definicję celebrity, zgodnie z którą „*the celebrity is a person who is known for his well-knownness*”⁸. Takie same podejście prezentuje wspomniany już Wiesław Godzic, traktujący celebrytę jako „osobę, która jest znana z tego, że jest (dobrze) znana”⁹. Inną definicję celebrytów przedstawia z kolei David Marshall, określając ich mianem podmiotów (aktorów), które „za pośrednictwem mass mediów cieszą się większą obecnością i szerszym zakresem możliwości działania i wpływu, niż reszta populacji”¹⁰. Zdaniem Irving Rein, Philipa Kotlera i Martina Stollera, celebryta jest natomiast „osobą, której nazwisko ma tendencję do przyciągania uwagi, wzbudzania zainteresowania i generowania zysków”¹¹.

Pomimo potencjału eksplanacyjnego, wszystkie przywołane powyżej definicje – Boorstina, Godzica, Marshalla oraz Rein, Kotlera i Stollera – nie oddają jednak istotny celebrytyzacji polityki. Należy oczywiście zgodzić się ze

⁵ Celebryty w wyszukiwarce „Google.com”, <https://trends.google.com/trends/explore?date=all&geo=PL&q=celebryta&hl=pl>, dostęp: 23.05.2024.

⁶ W. Godzic, *Znani z tego, że są znani. Celebryci w kulturze tabloidów*, Warszawa 2007, s. 33-53.

⁷ Ch. Wright Mills, *The Power Elite*, New York 1956, s. 67.

⁸ D. J. Boorstin, *The image: a guide to pseudo-events in America*, New York 1964, s. 45-77.

⁹ W. Godzic, *Znani z tego...*, s. 44-45.

¹⁰ P. D. Marshall, *Celebrity and power: fame in contemporary culture*, University of Minnesota Press 1997, s. 9.

¹¹ T. Olczyk, *Teoria i praktyka celebrytyzacji politycznej. Celebryci polityczni w internetowych serwisach plotkarskich*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 1, s. 74.

stwierdzeniem, że politycy, w mniejszym lub większym stopniu, cieszą się pewną rozpoznawalnością, i to niezależnie od areny (lokalnej, regionalnej, krajowej, międzynarodowej), która stanowi obszar ich aktywności. Niemniej jednak, sama rozpoznawalność nie może opisywać tego, co charakterystyczne dla połączenia show biznesu i polityki. W obszernej literaturze funkcjonuje bowiem podział na „celebrity politicians” – aktorów, którzy swoją rozpoznawalność, wspomnianą „celeber”, pozyskują w ramach aktywności niezwiązanej z polityką (na przykład w filmie, czy dziennikarstwie), by wykorzystać ją następnie w działalności typowo politycznej. Jak przekonują Marsh, Hart i Tindall: „*cechuje [ich = przypis autora] głównie outsiderski charakter oraz dystans jaki starają się oni wytworzyć wobec mainstreamowych polityków zawodowych i polityki, w której politycy ci funkcjonują, a która postrzegana jest za zdegenerowaną*”¹².

W przeciwieństwie do wspomnianych celebrytów, którzy postanowili zostać politykami, „political celebrities” wykorzystują metody powszechnie stosowane przez celebrytów – uczestników świata rozrywki, choć pierwotnym obszarem ich aktywności jest polityka jako taka. Co istotne, kreują oni swój wizerunek i zwiększają rozpoznawalność w oparciu o charakterystyczne dla tego świata mechanizmy. Uzasadnionym wydaje się być twierdzenie, że sięgają przede wszystkim po media społecznościowe (*social media*). Czerpią bowiem z ich potencjału związanego z możliwością nielimitowanego kontaktu z wyborcą-obszernym, dzielenia się faktami z życia prywatnego, jak również wprowadzeniem elementów *performance*¹³.

Mając na uwadze powyższe należy zauważyć, że podejścia do definiowania celebrytyzacji polityki, czy też aktorów politycznych, którzy są celebrytami, są różne, niejednokrotnie wyraźnie odmienne. Badacze opierają się bowiem na podziale aktorów politycznych ze względu na ich konkretne cechy, będące następnie podstawą sformułowania autorskich typologii. Podsumowując, można pokusić się o stwierdzenie, że politykiem-celebrytą jest taki aktor polityczny, który ze względu na charakterystyczny zestaw atrybutów, po jakie sięga, odróżnia się od innych polityków. Co więcej, jest on świadomy owej odmienności i ją z premedytacją wykorzystuje. Wśród atrybutów należy wymienić, w tym za D. Westem i J. Ormanem¹⁴, takie elementy jak:

¹² D. Marsh, P. Hart, K. Tindall, *Celebrity Politics: The Politics of the Late Modernity?*, „Political Studies Review” 2010, nr 8, s. 322-340.

¹³ D. Marsh, P. Hart, K. Tindall, *Celebrity Politics...*, s. 322-340.

¹⁴ D. West, J. Orman, *Celebrity Politics*, New Jersey 2002, s. 10.

- przywoływanie faktów i zachowań z świata show biznesu oraz z tzw. sfery prywatnej, „nieprzystających” do polityki,
- odwoływanie do aksjologii,
- wzbudzanie zainteresowania ze sprawą głośnych medialnie i szeroko komentowanych, nierzadko kontrowersyjnych wypowiedzi oraz działań,
- wzbudzanie emocji,
- wykorzystanie nowych instrumentów komunikowania (w tym Internetu i social mediów).

Aktywność marketingowa takich aktorów cechować się może, i nie jest to odosobniona sytuacja, pewnego rodzaju ciągłością. Innymi słowy, może wybiegać poza okres samych wyborów i towarzyszące jej „wzmocnienie” działań, których celem jest kreowanie pozytywnego wizerunku. Z tego też względu, nieustanny charakter aktywności takich aktorów pozwala sądzić, że wpisuje się ona w ramy tzw. kampanii permanentnej. Jak twierdzi Sidney Blumenthal, cechą takiej kampanii jest nieustanne zabieganie o poparcie opinii publicznej oparte o wykorzystanie mediów masowych, w tym mediów społecznościowych¹⁵. W przypadku aktorów politycznych, którzy „wywodzą się” z show biznesu, nieustanne komunikowanie z wyborcami jest naturalne w tym sensie, że wpisuje się w ramy ich dawnej aktywności prowadzonej (za pośrednictwem telewizji, mediów społecznościowych) praktycznie na co dzień, w celu budowy rozpoznawalności i popularności.

Aktywność marketingowa Szymona Hołowni

a. Okres kampanii prezydenckiej

Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że aktorem, który „*odbiega od zwyczajowych norm przyjętych w polityce i wyróżnia się na tle innych polityków*” jest Szymon Hołownia – Marszałek Sejmu RP, a w przeszłości – kandydat na Prezydenta RP. Należy zwrócić uwagę na fakt, że Hołownia swoją polityczną aktywność rozpoczął od wywołania „medialnego szumu” i fali komentarzy oraz spekulacji o starcie w wyborach prezydenckich¹⁶. Za znamienne w tym

¹⁵ S. Blumenthal, *The Permanent Campaign: Inside the World of Elite Political Operatives*, New York 1982, s. 4.

¹⁶ *Dziennikarze proponują i spekulują – Bodnar i Hołownia na prezydenta*, <https://www.press.pl/tresc/59292,dziennikarze-proponuja-i-spekuluja--bodnar-i-holownia-na-pre>

kontekście należy uznać stwierdzenie „(...) *coś się kończy, coś się zaczyna*”¹⁷, wypowiedziane przez Hołownię w dniu, w którym zrezygnował ze współprowadzenia wieczornego show TVN „Mam Talent”. Obok „Mam Talent” warto wskazać na jego aktywność pisarską, choćby bestsellerowe książki – „Bóg, Kasa, Rock’n’roll”¹⁸ oraz „Tabletki z krzyżykiem”¹⁹ – których sukces wydawniczy „otworzył mu drogę” do roli prowadzącego przegląd prasy w innym, choć już codziennym programie telewizyjnym, jakim jest „Dzień dobry TVN”²⁰.

Celebrycki i dziennikarski dorobek Hołowni, pomimo decyzji o podjęciu aktywności politycznej, nadal stanowił o jego publicznym wizerunku. Co ważne, decyzję o ubieganiu się o funkcję Prezydenta RP ogłosił on w wyjątkowy sposób, bo w gmachu Gdańskiego Teatru Szekspirowskiego podczas spotkania z fanami²¹. Również sama kampania wyborcza Hołowni się zupełnie innymi podejściem – typowo celebryckim, a nie tradycyjnie politycznym marketingiem, opartym na wykorzystaniu niesztampowych, w pewnym sensie innowacyjnych metod i technik komunikowania z wyborcami. Należy podkreślić fakt, Hołownia był niezwykle aktywny przede wszystkim w mediach społecznościowych. Prowadził on codziennie, już jako oficjalny kandydat, swoje poranne quasi show „Poranek z Szymonem”²², ale także „Wieczorne rozmowy – Szymon Hołownia na żywo”²³. Obie audycje tworzyły swoisty fundament dla szeroko komentowanego i analizowanego happeningu, podczas którego Hołownia

zydenta, dostęp: 12.07.2022; Tweet Polityka Insight, <https://twitter.com/PolitykaInsight/status/1192795147181993984?s=20&t=PtSP7hvf85sLqrQPpW4ckA>, dostęp: 12.07.2022.

¹⁷ Wpis Szymona Hołowni na Facebooku, <https://www.facebook.com/szymonholownia-oficjalny/photos/a.396576197133844/1635513479906770/?type=3>, dostęp: 12.07.2022.

¹⁸ *Lista bestsellerów „Gazety Wyborczej” rok 2011*, <https://wyborcza.pl/7,75410,11097598,lista-bestsellerow-gazety-wyborczej-rok-2011.html>, dostęp: 23.05.2024.

¹⁹ *Szymon Hołownia. Religijny showman*, <https://www.newsweek.pl/szymon-holownia-religijny-showman-i-gwiazda-mam-talent/rp06cfm>, dostęp: 23.05.2024.

²⁰ *Pieńkowska z Jagielskim obudzą widzów jako pierwsi*, <https://www.wirtualnemedi.pl/artykul/pienkowska-z-jagielskim-obudza-widzow-jako-pierwsi>, dostęp: 23.05.2024.

²¹ *Szymon Hołownia ogłosił start w wyborach prezydenckich*, <https://www.rp.pl/wydarzenia/art9113281-pilne-szymon-holownia-oglosil-start-w-wyborach-prezydenckich>, dostęp: 23.05.2024.

²² *Poranek z Szymonem #01 – 09.03.2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=bwZsu-9RjDc>, dostęp: 23.05.2024.

²³ *Czy leci z nami pilot? – Szymon Hołownia na żywo – wieczorne rozmowy #21*, <https://www.youtube.com/watch?v=SDGYmppVFBk>, dostęp: 23.05.2024.

zainscenizował scenę placzu nad aktualnie obowiązującą konstytucją²⁴. Sama kampania poprzedzająca wybory prezydenckie nie ograniczała się jednak tylko do sieci, chociaż to właśnie przekaz internetowy w niej wyraźnie dominował. W zupełnie inny, bo innowacyjny sposób, zorganizowano wyborcze turnie po kraju. W przeciwieństwie do innych kandydatów, którzy zdecydowali się na dobrze znane autobusy, czy busy (nazywane na przykład Dudabusami, Bronkobusami itp.), były gwiazdor TVN zaproponował zupełnie nowy format – Belwederu na kółkach. Był to samochód kempingowy – mobilny dom, oklejony na podobieństwo Pałacu Belwederskiego w Warszawie, wykorzystywany na potrzeby spotkań z wyborcami w przeszło 500 miejscowościach²⁵.

b. Okres po objęciu funkcji Marszałka Sejmu RP

Nie ulega wątpliwości, że objęcie ważnego stanowiska państwowego, jakim jest funkcja Marszałka Sejmu RP, wpływa na sposób komunikowania z obywatelami – wyborcami. Co istotne, osoby wykonujące takie funkcje reprezentują nie tylko siebie, czy też określone środowisko polityczne, ale całe państwo i jego powagę. Szymon Hołownia, pomimo wyboru na stanowisko Marszałka Sejmu RP, „nie porzucił” jednak całkowicie dotychczasowego sposobu formułowania wypowiedzi i realizacji działań. Już w pierwszych minutach swojego urzędowania, w przemówieniu wygłoszonym na forum Sejmu, wypowiadał się w bardzo swobodnym, telewizyjnym tonie, nawiązywał do gal MMA²⁶, stosował także złośliwą i celną grę słów: „*I najważniejsze znów stanie się tu słowo Patria, a nie partia. Z gabinetu marszałka z hukiem wyjedzie zamrażarka*”²⁷.

Już podczas obrad Sejmu RP, podobnie, jak miało to miejsce podczas programów telewizyjnych, odpierał „słowne ataki” tych posłów, którzy próbowali go obrazić, zachowując przy tym także dystans do samego siebie. Za przykłady takiego podejścia może posłużyć następująca sekwencja wypowiedzi:

²⁴ Szymon Hołownia rozplakał się przed kamerą. Złożył deklarację, jakiej jeszcze nie było, https://www.youtube.com/watch?v=HG4_ANxB8p0, dostęp: 23.05.2024.

²⁵ Hołownia z dumą prezentuje żółty kamper: To jest nasz belweder na kółkach, <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/7737705,holownia-wybory-prezydenckie-cpk-terminal-kartoflisko-belweder-na-kolkach.html>, dostęp: 23.05.2024.

²⁶ Najlepsze riposty Szymona Hołowni. Wystąpienia nowego marszałka Sejmu hitem sieci, <https://www.youtube.com/watch?v=k5zIXDNINAc>, dostęp: 23.05.2024.

²⁷ Hołownia zmienił obrady Sejmu w show. 10 najlepszych ripost marszałka, https://www.youtube.com/watch?v=YN_HeL-g_EM, dostęp: 23.05.2024.

- Szymon Hołownia: „Zachęcam do większej oryginalności, pracy intelektualnej, obrazić też trzeba umieć”²⁸,
- Szymon Hołownia (w kierunku posła Marka Suskiego): „Do Jaruzelskiego już mnie Pan porównał, czekam jak mnie Pan znów porówna do Hitlera. Mógłby Pan?”,
- Marek Suski: „Mogę Pana porównać do Jaruzelskiego”,
- Szymon Hołownia: „Dziękuję bardzo, proszę mi mówić Panie Generale albo Panie Wojciechu, proszę zająć miejsce”²⁹.

Liczne riposty, zgryźliwe komentarze, ale także żarty Hołowni wypowiedane w pierwszych tygodniach pracy Sejmu X kadencji, sprawiły że stał się on gwiazdą memów, które doczekały się licznych kompilacji³⁰. Telewizyjny i showmański sposób prowadzenia obrad przez Szymona Hołownię, który regularnie pozwalał sobie na komentarze do wystąpień poselskich, sprawił, że obrady Sejmu RP transmitowane na platformie YouTube stały się jej jedną z najpopularniejszych relacji, górując nad transmisjami z gier, czy innych programów tworzonych przez twórców internetowych³¹. To nietypowe jak dotąd dla polskiego Internetu zjawisko okrzyknięte zostało przez najmłodszych Polaków „Sejmflixem”, a więc wariacją na temat nazwy najpopularniejszej usługi streamingowej oferowanej przez firmę Netflix³². Wreszcie sam kanał na YouTube, który należy do Kancelarii Sejmu RP, doczekał się „srebrnego przycisku” – nagrody przyznawanej przez YouTube twórcom, których kanały zdobędą 100 tys.

²⁸ Najlepsze riposty Szymona Hołowni. Wystąpienia nowego marszałka Sejmu hitem sieci, <https://www.youtube.com/watch?v=k5zLXDNlNac>, dostęp: 23.05.2024.

²⁹ Hołownia zmienił obrady Sejmu w show. 10 najlepszych ripost marszałka, https://www.youtube.com/watch?v=YN_HeL-g_EM, dostęp: 23.05.2024..

³⁰ „Mati, poczekaj”. Najlepsze memy o Szymonie Hołowni i Donaldzie Tusku. Internauci w formie, <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/najlepsze-memy-o-szymonie-holowni-i-donaldzie-tusku-internauci-w-formie/q6cyl5f>, dostęp: 23.05.2024.; Marszałek Sejmu Szymon Hołownia stał się inspiracją dla internetowych twórców. Przedstawiamy ZBIÓR MEMÓW (ZDJĘCIA), <https://www.pudelek.pl/marszalek-sejmu-szymon-holownia-stal-sie-inspiracja-dla-internetowych-tworcow-przedstawiamy-zbior-memo-w-zdjecia-6963838473624256g>, dostęp: 23.05.2024.

³¹ Transmisje z obrad Sejmu biją rekordy na YouTube. Mógłby na tym zarobić „krocie”, <https://www.money.pl/gospodarka/transmisje-z-obrad-sejmu-bija-rekordy-na-youtube-moglby-na-tym-zarobic-krocie-6973566553410240a.html>, dostęp: 23.05.2024.

³² Sejmflix z 4 mln wyświetleń jednej transmisji. Rekord szybko może zostać pobity, <https://wyborcza.biz/biznes/7,177150,30496778,sejmflix-z-4-mln-wyswietlen-jednej-transmisji-rekord-szybko.html?disableRedirects=true>, dostęp: 23.05.2024.

subskrybentów³³. Według stanu na maj 2024 r., a więc po kilku miesiącach zarządzania pracami Sejmu RP przez Marszałka Szymona Hołownię, kanał „Sejm RP” zgromadził niemal 745 tysięcy subskrybentów³⁴, którzy stale śledzą nie tylko transmisje z obrad plenarnych, ale również komisji sejmowych, a także inne filmy publikowane na platformie, chociażby przez samego Hołownię. Przykładem są vlogi pod tytułem „Sejm. Nowe Otwarcie z marszałkiem Szymonem Hołownią”, w których polityk przybliży kulisy funkcjonowania gmachu Sejmu RP, w tym Kancelarii Sejmu RP, przedstawia historię i ciekawostki związane z funkcjonowaniem niższej izby parlamentu³⁵.

Aktywność marketingowa Wołodymyra Zeleńskiego

1. Okres kampanii prezydenckiej

Początek kariery politycznej Wołodymyra Zeleńskiego, a więc moment ogłoszenia startu w wyborach prezydenckich, wywołał szereg komentarzy. Nie oznacza to jednak, że był on do tego momentu postacią zupełnie anonimową, lub ledwie rozpoznawalną. Podejmował bowiem aktywność jako komik, prezynter telewizyjny, scenarzysta, reżyser, a przede wszystkim aktor, który szczególnie popularność zyskał za sprawą roli Wasyla Hołoborodki w serialu „Sługa narodu”. Wcielając się w postać nauczyciela historii, który zostaje prezydentem Ukrainy, Zeleński zyskał dużą popularność i poparcie społeczne. Relatywnie szybko, bo w grudniu 2017 r. (a więc po zakończeniu drugiego sezonu „Sługi Narodu”, czyli w momencie swojej największej osobistej popularności), Zeleński dokonał rejestracji partii politycznej noszącej taką samą nazwę, jak serial, tj. „Sługa narodu”³⁶. Co istotne, promocja serialu, a później także i filmu opartego na tej samej historii, skupiona była przede wszystkim na osobie

³³ *Sejm oficjalnie potwierdza! Srebrny przycisk już w drodze*, <https://przekladSPORTOWY.onet.pl/esportmania/inne/sejm-oficjalnie-potwierdza-srebrny-przycisk-juz-w-drodze/9w5hj0f>, dostęp: 23.05.2024.

³⁴ Strona główna kanału Sejm RP na portalu YouTube.com, https://www.youtube.com/@SejmRP_PL, dostęp: 23.05.2024.

³⁵ *Sejm. Nowe otwarcie z marszałkiem Szymonem Hołownią odc. 1, Sejm RP*, <https://www.youtube.com/watch?v=X-BE-Gq-D6U>, dostęp: 23.05.2024.

³⁶ *Adwokat Zeleńskiego zarejestrował nową partię polityczną „Sługa Narodu”*, <https://www.unian.ua/politics/2276034-yurist-zelenskogo-zareestruvav-novu-politichnu-partiyu-sluga-narodu.html>, dostęp: 23.05.2024.

wspomnianego nauczyciela historii – fikcyjnego kandydata w wyborach prezydenckich Hołoborodki. Przybrała ona formę kampanii wyborczej, podczas której wykorzystywano namioty, plakaty i ulotki, na których widniała podobizna nikogo innego, jak samego Zeleńskiego – odtwórcy głównej serialowej roli³⁷.

Warto zauważyć, że decyzja Zeleńskiego o zamiarze ubiegania się o funkcję Prezydenta Ukrainy została ogłoszona w szczególnie sposób, odbiegający od typowych konwencji partyjnych, czy też konferencji prasowych. Start w wyborach został ogłoszony podczas noworocznego programu „Wieczorny Kwartet”, którego prowadzącym był sam Zeleński. W momencie składania życzeń noworocznych, Zeleński zaskoczył widzów i obwieścił swoje polityczne ambicje, rozpoczynając tym samym swoją kampanię wyborczą³⁸. Warto podkreślić, że Zeleński, w przeciwieństwie do swoich kontrkandydatów, nie ukrywał swoich wad, prezentował się jako przeciętny „zjadacz chleba”, naturalny, świadomy trudów życia codziennego na Ukrainie.

Również logo i hasło kampanii Zeleńskiego („*Ze! Prezydent – Sługa Narodu*”) nawiązywało, i to w bezpośredni sposób, do wspomnianego serialu i eksplatoowało celebryckość kandydata. Celebrycki charakter przybrał również sposób komunikowania się kandydata z elektoratem. Zeleński eksponował swoją otwartość i bezpośredniość, choćby za sprawą materiałów wideo opublikowanych w social media³⁹, czy zaproszenia fanów do współtworzenia programu wyborczego⁴⁰. Co symptomatyczne, Zeleński prowadził kampanię pozytywną i opartą na komponencie wizerunkowym, a dopiero później, w mniejszym stopniu, na elementach programowych, tj. konkretnych propozycjach formułowanych w odniesieniu do problemów życia politycznego, społecznego, gospodarczego. Było to podejście, które odróżniało Zeleńskiego od jego głównych kontrkandydatów, czyli Petro Poroszenki i Julii Tymoszenko. Sposób prowadzenia kampanii, jej slogany, kolorystyka, główne postulaty wydawały się być swoistą kalką scenariusza serialu i scenariusza filmowego, który zaadaptowany został do ówczesnych realiów społeczno-politycznych Ukrainy. Podobnie

³⁷ „*Prezydent z ekranu*”, [w:] „*Polityka*” z dnia 29.01.2019, s. 54, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1779872,1,komik-na-prezydenta.read>, dostęp: 23.05.2024.

³⁸ *Wołodymyr Zelenski: Kandyduję na prezydenta Ukrainy!*, <https://www.youtube.com/watch?v=Jjc4kcx8mlw>, dostęp: 23.05.2024.

³⁹ Facebook Wołodymyra Zeleńskiego, <https://www.facebook.com/zelenskiy.official>, dostęp: 23.05.2024.

⁴⁰ Program wyborczy Wołodymyra Zeleńskiego, <https://files.ze2019.com/assets/program.pdf>, dostęp: 23.05.2024.

jak miało to miejsce w serialu i w filmie, sposób ten doprowadził do zwycięstwa w wyborach prezydenckich.

b. Okres po objęciu funkcji Prezydenta Ukrainy

Doświadczenie aktorskie i reżerskie, umiejętność improwizacji, a przede wszystkim rozumienie roli odpowiedniego wizerunku – wszystkie te elementy sprawiły, że Wołodymyr Zełeński świetnie odnalazł się nie tylko w roli kandydata, ale – już po zwycięskich wyborach – także w roli głowy państwa.

Istotnym i wartym zaakcentowania słowem wydaje się być w tym przypadku „rola”, bowiem, niezależnie od aktualnej sytuacji panującej na Ukrainie, Zełeński wykonywał, i to we wzbudzający sympatię i zaufanie sposób, obowiązki Prezydenta Ukrainy. Podczas pierwszych miesięcy prezydentury, a już zdecydowanie po wyborach parlamentarnych przypadających na drugą połowę 2019 r., Zełeński rozpoczął co prawda proces realizacji swoich wyborczych zobowiązań. Niemniej jednak, jego celebrycki „sznyt”, jaki zyskał w toku działalności w świecie show biznesu, był nadal bardzo wyraźny.

Wszystko zmieniło się jednak diametralnie 21 lutego 2022 roku, kiedy doszło do pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Od tego momentu, Zełeński musiał przyjąć zdecydowanie nową rolę – przywódcy wojennego. Zmiana ta wymagała modyfikacji dotychczasowego wizerunku i strategii komunikacyjnej. Zełeński porzucił wówczas formalne garnitury na rzecz prostych, wojskowych ubrań, które symbolizowały jego przywiązanie do idei wojskowej, pewnego rodzaju bliskość z żołnierzami oraz zaangażowanie w obronę państwa⁴¹. Niemniej jednak, pomimo zdecydowanej zmiany sytuacji panującej na Ukrainie, Zełeński w dalszym ciągu nagrywał codzienne vlogi i przemówienia, często z miejsc publicznych w Kijowie. Czynił to, aby udowodnić, że pozostaje w sercu kraju, pomimo obiektywnego (realnego) zagrożenia. Jednym z najsłynniejszych filmów, który stał się symbolem ukraińskiego oporu, jest nagranie, w którym Zełeński stoi na ulicach Kijowa otoczony swoimi najbliższymi doradcami i ministrami, i wypowiada słowa, które szybko rozprzestrzeniły się w sieci i były cytowane przez międzynarodowe media, a przede wszystkim wzmocniły wizerunek Zełeńskiego jako odważnego i zaangażowanego lidera. Chodzi o następujące stwierdzenie: „*Prezydent jest tu, minister jest tu, premier*

⁴¹ M. Plazas-Olmedo, P. López-Rabadán, *Selfies and Speeches of a President at War: Volodymyr Zelensky's Strategy of Spectacularization on Instagram*, „Media and Communication” 2023, vol.11, nr 2, s. 188 – 191.

*jest tu, szef kancelarii prezydenta jest tu, i tak dalej. Wszyscy jesteście tutaj, broniąc naszej niepodległości, naszego państwa*⁴².

Nie był to bynajmniej odosobniony przypadek. W licznych wystąpieniach Zełeński wykorzystuje swoje aktorskie umiejętności, tworząc przekazy pełne emocji i autentyczności, które trafiają zarówno do Ukraińców, jak i międzynarodowej społeczności⁴³. Wideoblogi prowadzone w okresie kampanii prezydenckiej stają się wideoblogami z pola bitwy, a aktorski kostium przybierany na specjalne okazje w okresie przed 2022 r. jest integralną częścią jego wizerunku, choć ma aktualnie formę swobodnego, militarnego stroju.

Ponadto, Zełeński jest aktywnym aktorem tzw. dyplomacji cyfrowej, regularnie przemawia przed parlamentami wielu państw oraz instytucjami międzynarodowymi, co, jak wydaje się, pomaga pozyskać wsparcie dla Ukrainy. Co ważne, podczas licznych wystąpień Zełeński wykorzystuje swoje umiejętności retoryczne, czyniąc je emocjonalnymi i osobistymi oraz odwołując się do wspólnych wartości i historii, co wzbudza poczucie solidarności i prowokuje do wspierania Ukrainy⁴⁴.

Podsumowanie

Analiza aktywności Szymona Hołowni i Wołodymyra Zełeńskiego – dawnych celebrytów, którzy rozpoczęli działalność polityczną – udowadnia, że znaczenie doświadczeń na polu rozrywkowym dla sukcesu wyborczego jest duże. Co więcej, dowodzi, że celebryckość może stanowić immanentny element politycznego wizerunku oraz komunikowania z wyborcami w ramach kampanii permanentnej. W tym sensie, sformułowana na potrzeby artykułu hipoteza może zostać potwierdzona. Przemawiają za tym dwa elementy.

Po pierwsze, zarówno Hołownia, jak i Zełeński stosują, i to pomimo wykonywania poważnych funkcji państwowych, te same metody i techniki, jakie

⁴² *Prezydent Zełeński nie opuścił Kijowa. Opublikował nagranie*, <https://www.youtube.com/watch?v=Ua9bp6nKf0M>, dostęp: 23.05.2024.

⁴³ *Volodymyr Zelenskyy's Military Attire at the White House Draws Comparisons to Winston Churchill*, "People.com", <https://people.com/politics/volodymyr-zelenskyy-military-outfit-white-house-similar-winston-churchill/>, dostęp: 23.05.2024.

⁴⁴ *Walls, Dreams and Genocide: Zelenskyy's Speeches Invoke History to Rally Support*, „The New York Times”, <https://www.nytimes.com/2022/03/21/world/europe/zelenskyy-speeches-ukraine-russia.html>, dostęp 23.05.2024.

wykorzystywali na potrzeby aktywności, odpowiednio, dziennikarskiej i influencerskiej oraz aktorskiej i komediowej. Obaj aktorzy polityczni, choć funkcjonują w skrajnie odmiennej rzeczywistości politycznej, społecznej i gospodarczej (pokój versus wojna), sięgają po fakty ze świata show biznesu oraz tzw. sfery prywatnej, „nieprzystające” do polityki. Odwołują się do aksjologii, cieszą się zainteresowaniem opinii publicznej za nierzadko kontrowersyjne wypowiedzi oraz działania, starają się wzbudzać emocje oraz, co szczególnie ważne, sięgają po Internet i social media. Ten ostatni komponent aktywności wydaje się być istotny w tym sensie, że media społecznościowe pozwalają na szybki i bliski kontakt z wyborcami – tak jak niegdyś z fanami oraz na bieżącą wymianę informacji o naturze politycznej, ale przede wszystkim na temat życia codziennego.

Po drugie, przywołując scharakteryzowany powyżej kontekst aktywności, tak Hołowni, jak i Zeleńskiego można pokusić się o stwierdzenie, że wykracza ona poza formalnie wyodrębniony (zdefiniowany przepisami prawa) okres kampanijny. Innymi słowy, wybiega ona poza okres samych wyborów i towarzyszące jej „wzmożenie” działań marketingowych. Z tego też względu, niustanny charakter aktywności obu aktorów polityków pozwala sądzić, że wpisuje się ona w ramy tzw. kampanii permanentnej, obliczonej na ciągły obieg komunikatów na linii: aktor polityczni – wyborca.

Aktywność marketingowa, tak Hołowni, jak i Zeleńskiego przybiera charakter show – performance, tak jak ma to miejsce w przypadku filmów Zeleńskiego z pola walki, czy też wycieczek po Sejmie RP z udziałem Szymona Hołowni. We wszystkich tych działaniach są oni aktorami pierwszoplanowymi, znajdującymi się w centrum wydarzeń, które w umiejętny i atrakcyjny dla wyborcy sposób spajają i o których opowiadają, praktycznie każdego dnia.

Bibliografia

Literatura:

- Blumenthal S. *The Permanent Campaign: Inside the World of Elite Political Operatives*, New York 1982.
- Boorstin D. J., *The image: a guide to pseudo-events in America*, New York 1964.
- Chmaj M., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 2001.
- Godzic W., *Znani z tego, że są znani. Celebryci w kulturze tabloidów*, Warszawa 2007.

- Marsh D., Hart P., Tindall K., *Celebrity Politics: The Politics of the Late Modernity?*, „Political Studies Review” 2010, nr 8, ss.322-340.
- Marshall P. D., *Celebrity and power: fame in contemporary culture*, University of Minnesota Press 1997.
- Ogrodnik A., *Jeszcze celebryci, czy już politycy? – charakterystyka porównawcza wybranych celebryckich kampanii prezydenckich w latach 2019 – 2020*, Wrocław 2022.
- Olczyk T., *Celebrytyzacja polityki w opinii wyborców*, „Political references” 2014, nr 8, ss. 161-170.
- Olczyk T., *Teoria i praktyka celebrytyzacji politycznej. Celebryci polityczni w internetowych serwisach plotkarskich*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2013, nr 1, ss. 71-90.
- Plazas-Olmedo M., López-Rabadán P., *Selfies and Speeches of a President at War: Volodymyr Zelensky's Strategy of Spectacularization on Instagram*, „Media and Communication” 2023, vol. 11, nr 2, ss. 188-202.
- West D., Orman J., *Celebrity Politics*, New Jersey 2002.
- Wright Mills Ch., *The Power Elite*, New York 1956.

Netografia:

- Adwokat Zeleńskiego zarejestrował nową partię polityczną „Sługa Narodu”*, <https://www.unian.ua/politics/2276034-yurist-zelenskogo-zareestruvav-novu-politichnu-partiyu-sluga-narodu.html>, dostęp: 23.05.2024.
- Celebryta w wyszukiwarce „Google.com”*, <https://trends.google.com/trends/explore?date=all&geo=PL&q=celebryta&hl=pl>, dostęp: 23.05.2024.
- Czy leci z nami pilot? – Szymon Hołownia na żywo – wieczorne rozmowy #21*, <https://www.youtube.com/watch?v=SDGYmppVFBk>, dostęp: 23.05.2024.
- Dziennikarze proponują i spekulują – Bodnar i Hołownia na prezydenta*, <https://www.press.pl/tresc/59292,dziennikarze-proponuja-i-spekuluja--bodnar-i-holownia-na-prezydenta>, dostęp: 12.07.2022.; *Tweet Polityka Insight*, <https://twitter.com/PolitykaInsight/status/1192795147181993984?s=20&t=PtSP7hvf85sLqrQPpW4c-kA>, dostęp: 12.07.2022.
- Facebook Wołodymyra Zeleńskiego*, <https://www.facebook.com/zelenskiy.official>, dostęp: 23.05.2024.
- Hołownia z dumą prezentuje złoty kamper: To jest nasz belweder na kółkach*, <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/7737705,holownia-wybory-prezydenckie-cpk-terminal-kartoflisko-belweder-na-kolkach.html>, dostęp: 23.05.2024.

- Hołownia zmienił obrady Sejmu w show. 10 najlepszych ripost marszałka*, „YouTube.com”: Wirtualna Polska – https://www.youtube.com/watch?v=YN_HeL-g_EM, dostęp: 23.05.2024.
- Hołownia zmienił obrady Sejmu w show. 10 najlepszych ripost marszałka*, https://www.youtube.com/watch?v=YN_HeL-g_EM, dostęp: 23.05.2024.
- How Popular Is Joe Biden?*, „FiveThirtyEight.com”, <https://projects.fivethirtyeight.com/biden-approval-rating/>, dostęp: 23.05.2024.
- Lista bestsellerów „Gazety Wyborczej” rok 2011*, <https://wyborcza.pl/7,75410,11097598,lista-bestsellerow-gazety-wyborczej-rok-2011.html>, dostęp: 23.05.2024.
- Marszałek Sejmu Szymon Hołownia stał się inspiracją dla internetowych twórców. Przedstawiamy ZBIÓR MEMÓW (ZDJĘCIA)*, <https://www.pudelek.pl/marszalek-sejmu-szymon-holownia-stal-sie-inspiracja-dla-internetowych-tworcow-przedstawiamy-zbior-memow-zdjecia-6963838473624256g>, dostęp: 23.05.2024.
- „Mati, poczekaj”. Najlepsze memy o Szymonie Hołowni i Donaldzie Tusku. Internauci w formie*, <https://kobieta.onet.pl/wiadomosci/najlepsze-memy-o-szymonie-holowni-i-donaldzie-tusku-internauci-w-formie/q6cyl5f>, dostęp: 23.05.2024.
- Najlepsze riposty Szymona Hołowni. Wystąpienia nowego marszałka Sejmu hitem sieci*, <https://www.youtube.com/watch?v=k5zIXDNINAc>, dostęp: 23.05.2024.
- Najlepsze riposty Szymona Hołowni. Wystąpienia nowego marszałka Sejmu hitem sieci*, „YouTube.com”: Wirtualna Polska – <https://www.youtube.com/watch?v=k5zIXDNINAc>, dostęp: 23.05.2024.
- Pieńkowska z Jagielskim obudzą widzów jako pierwsi*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/penkowska-z-jagielskim-obudza-widzow-jako-pierwsi>, dostęp: 23.05.2024.
- Poranek z Szymonem #01 – 09.03.2020*, <https://www.youtube.com/watch?v=bwZsu-9RjDc>, dostęp: 23.05.2024.
- Prezydent z ekranu*, [w:] „Polityka” z dn. 29.01.2019, s. 54, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1779872,1,komik-na-prezydenta.read>, dostęp: 23.05.2024.
- Prezydent Zelenski nie opuścił Kijowa. Opublikował nagranie*, <https://www.youtube.com/watch?v=Ua9bp6nKf0M>, dostęp: 23.05.2024.
- Program wyborczy Wołodymyra Zeleńskiego*, <https://files.ze2019.com/assets/program.pdf>, dostęp: 23.05.2024.
- Sejm oficjalnie potwierdza! Srebrny przycisk już w drodze*, <https://przegladSPORTOWY.onet.pl/esportmania/inne/sejm-oficjalnie-potwierdza-srebrny-przycisk-juz-w-drodze/9w5hj0f>, dostęp: 23.05.2024.
- Sejm. Nowe otwarcie z marszałkiem Szymonem Hołownią odc. 1, Sejm RP*, <https://www.youtube.com/watch?v=X-BE-Gq-D6U>, dostęp: 23.05.2024.

- Sejmflix z 4 mln wyświetleń jednej transmisji. Rekord szybko może zostać pobity*, <https://wyborcza.biz/biznes/7,177150,30496778,sejmflix-z-4-mln-wyswietlen-jednej-transmisji-rekord-szybko.html?disableRedirects=true>, dostęp: 23.05.2024.
- Strona główna kanału Sejm RP na portalu YouTube.com, https://www.youtube.com/@SejmRP_PL, dostęp: 23.05.2024.
- Szymon Hołownia ogłosił start w wyborach prezydenckich*, <https://www.rp.pl/wydarzenia/art9113281-pilne-szymon-holownia-oglosil-start-w-wyborach-prezydenckich>, dostęp: 23.05.2024.
- Szymon Hołownia rozplakał się przed kamerą. Złożył deklarację, jakiej jeszcze nie było*, https://www.youtube.com/watch?v=HG4_ANxB8p0, dostęp: 23.05.2024.
- Szymon Hołownia. Religijny showman*, <https://www.newsweek.pl/szymon-holownia-religijny-showman-i-gwiazda-mam-talent/rp06cfm>, dostęp: 23.05.2024.
- Transmisje z obrad Sejmu biją rekordy na YouTube. Mógłby na tym zarobić „krocie”*, <https://www.money.pl/gospodarka/transmisje-z-obrad-sejmu-bija-rekordy-na-youtube-moglby-na-tym-zarobic-krocie-6973566553410240a.html>, dostęp: 23.05.2024.
- Volodymyr Zelenskyy's Military Attire at the White House Draws Comparisons to Winston Churchill*, "People.com", <https://people.com/politics/volodymyr-zelenskyy-military-outfit-white-house-similar-winston-churchill/>, dostęp: 23.05.2024.
- Walls, Dreams and Genocide: Zelensky's Speeches Invoke History to Rally Support*, "The New York Times", <https://www.nytimes.com/2022/03/21/world/europe/zelensky-speeches-ukraine-russia.html>, dostęp: 23.05.2024.
- Wołodymyr Zelenski: Kandyduję na prezydenta Ukrainy!*, <https://www.youtube.com/watch?v=Jjc4kcx8mlw>, dostęp: 23.05.2024.
- Wpis Szymona Hołowni na Facebooku, <https://www.facebook.com/szymonholowniaoficjalny/photos/a.396576197133844/1635513479906770/?type=3>, dostęp: 12.07.2022.

Karolina Rauch

Bezpieczeństwo narodowe
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

KRYZYS UCHODŹCZY NA GRANICY POLSKO-UKRAIŃSKIEJ W 2022 ROKU

Refugee crisis at the Polish-Ukrainian border in 2022

Streszczenie

Rozpoczęcie pełnoskalowej wojny w Ukrainie zaskoczyło państwa europejskie. Nie spodziewano się, że Rosja posunie się do takiego manewru, aby zaatakować całe terytorium Ukrainy. Jednak tak się stało. W bardzo trudnej sytuacji znaleźli się mieszkańcy Ukrainy. Gdy rakiety i bomby zaczęły spadać na ich ziemię, musieli oni w pośpiechu zabrać najpotrzebniejsze rzeczy i uciekać tam gdzie było bezpiecznie. Taką ostoją okazała się Polska. To właśnie do naszego kraju przyszło najwięcej uchodźców z Ukrainy. Polska jako sąsiadujące państwo, przyjęła tyle osób ile mogła. Choć przewidywania były całkiem inne i nie spodziewano się aż tak dużej fali uchodźców, to udało się nieść pomoc na każdym etapie i w każdym miejscu. Po przekroczeniu granicy ludność ukraińska trafiała do punktów recepcyjnych, których zadaniem było zapewnienie schronienia osobom uciekającym.

Słowa kluczowe: wojna, uchodźca, Ukraina, Polska, pomoc, punkty recepcyjne

Summary

Russia's full-scale invasion of Ukraine came as a surprise to European countries. The attack across whole Ukrainian territory was not expected.

Ukrainians faced a tough situation. As soon as the bombing raids started people were forced to gather their essentials and move to a safe place. They found shelter in Poland and the majority of Ukrainian refugees ran there. As Ukraine's neighboring country it sheltered as many people as it was possible. Although the number of refugees exceeded any expectations, Poles managed to successfully help in every way they could. Reception points were organized for those crossing the Polish border and functioned as a shelter for the refugees.

Key words: war, refugee, Ukraine, Poland, aid, reception points

Wstęp

Kryzysy uchodźcze, ale również migracyjne stają się coraz bardziej powszechne i dotyczą wielu miejsc na świecie. Większość z nich spowodowana jest złymi warunkami bytowymi, kataklizmami, czy wojnami, jakie występują w poszczególnych krajach. W niniejszym artykule autorka skupia się na jednym z nich, a mianowicie na kryzysie uchodźczym, który rozpoczął się w lutym 2022 roku wraz z wybuchem wojny w Ukrainie. Sytuacja ta spowodowała, że do Polski napłynęła fala ukraińskich uchodźców, którzy porzucili tymczasowo swoje domy i uciekli przed działaniami wojennymi.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ukraińskiego kryzysu uchodźczego od strony statystycznej i pokazanie, że bardzo duża liczba uchodźców znalazła schronienie u swojego zachodniego sąsiada, czyli w Polsce. Metody badawcze jakie zostały wykorzystane w poniższym artykule to przede wszystkim analiza statystyk Komendy Głównej Straży Granicznej oraz Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej, które dotyczą ruchu granicznego w okresie od początku inwazji Rosji na Ukrainę do marca 2023 roku. Dla porównania autorka pracy zamieściła również dane o ruchu granicznym z 2021 roku, które pokazują, że bez wątplenia wojna w Ukrainie sprawiła, iż od końca lutego 2022 roku do Polski napłynęła podwojona liczba osób uciekających z Ukrainy. W toku analizy danego tematu pojawiają się następujące pytania badawcze: czym jest kryzys migracyjny, czy pojęcie „migrant” i „uchodźca” można stosować zamiennie oraz jak wyglądały etapy wojny w Ukrainie od 24 lutego 2022 roku do marca 2023 roku. Na potrzeby artykułu, oprócz statystyk Straży Granicznej, wykorzystano również akty prawne, publikacje naukowe oraz źródła internetowe, które pozwalają przedstawić wnioski z toczącego się konfliktu

w Ukrainie oraz potwierdzić postawioną hipotezę, że ludność ukraińska wybrała ucieczkę przed wojną do Polski. W ostatnim fragmencie artykułu autorka analizuje również pomoc jaką uchodźcy ukraińscy otrzymali w Polsce, co pokazuje, że nie zostali oni pozostawieni sami sobie po przekroczeniu przejść granicznych, lecz znaleźli schronienie przed wojną.

Definicja kryzysu migracyjnego

Migracje to zjawisko znane nie od dziś. Odbywały się one już w czasach prehistorycznych i dotyczyły gatunku *homo sapiens*, od którego wywodzi się współczesny człowiek. Jak zauważa Janusz Balicki, zwiększenie populacji danego gatunku doprowadza do tego, że poszukuje on nowego miejsca do osiedlenia się¹. Można zatem uznać, że migracje są zjawiskiem normalnym. Jednak zastanawiający jest fakt, że we współczesnym świecie coraz częściej mówi się o kryzysie migracyjnym. Dlatego, aby zrozumieć czym jest kryzys migracyjny, zachodzi potrzeba, żeby rozbić to na dwie części i osobno objaśnić czym jest kryzys, a czym migracja.

Słowo kryzys pochodzi od greckiego słowa *krisis* i oznacza „rozstrzygnięcie”, „wybór”². Patrząc na definicje słownikowe, pojęcie kryzysu jawi się jako trudna lub zła sytuacja, która może wystąpić w różnych dziedzinach, i która wiąże się z natłokiem negatywnych wydarzeń, ale może być również przełomem w danej dziedzinie³. Najobszerniejszą definicję tego pojęcia znajdziemy w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, w której kryzys określany jest jako: „sytuacja powstała w wyniku załamania się stabilnego dotąd procesu rozwoju, grożąca utratą inicjatywy i koniecznością godzenia się na przyjmowanie niekorzystnych warunków, wymagająca podjęcia zdecydowanych wszechstronnych kroków zaradczych”⁴.

¹ J. Balicki, *Współczesny kryzys migracyjny. Wyzwania dla Kościoła*, „Teologia i Moralność” 2017, vol. 12, nr 1, s. 9.

² E. Wysłocka, *Kryzys – nieodłączny element funkcjonowania współczesnych organizacji*, „Zeszyty Naukowe” 2011, nr 199, s. 138.

³ A. Markowski, *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Warszawa 2017, s. 749.

⁴ B. Zdrodowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008, s. 67.

Jak już zostało wspomniane, aby stworzyć definicję „kryzysu migracyjnego”, zachodzi potrzeba by wyjaśnić nie tylko słowo „kryzys”, ale także termin „migracje”. Pojęcie to pochodzi od łacińskiego określenia *migratio* i oznacza „przesiedlenie”. W *Wielkim słowniku wyrazów obcych i trudnych* określenie to jest zdefiniowane w sposób następujący: „masowe przemieszczanie się ludności między różnymi krajami lub w obrębie jednego kraju, po to, by osiedlić się w nowym miejscu”⁵. Drugą definicję możemy znaleźć w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. W tym źródle zaznaczono bardzo ważną rzecz. Mianowicie, jest to informacja, że migracja to legalny albo nielegalny ruch ludności w celu uzyskania korzystniejszych warunków życia lub uniknięcia represji⁶.

Posiadając już wyjaśnienia pojęć „kryzysu” oraz „migracji”, możemy stworzyć definicję „kryzysu migracyjnego”. Skoro kryzys jest przesileniem i punktem kulminacyjnym w danej dziedzinie, niosącym negatywne skutki, a migracja to ruch ludności z jednego punktu do drugiego, to kryzysem migracyjnym jest: niespodziewana i gwałtowna sytuacja mogąca nieść za sobą negatywne bądź pozytywne skutki, która jest spowodowana przemieszczaniem się dużych grup ludności z państwa ojczystego do innego kraju w celu poprawy warunków bytowych lub ucieczki przed prześladowaniami.

Istotne pojęcia związane z kryzysem migracyjnym i uchodźczym

Kryzysy migracyjne i uchodźcze łączą się z pojęciami, które odnoszą się zarówno do osób, jak i do przyczyn. Jedno z tych określeń zostało wspomniane powyżej, a mianowicie, jest to „migrant”. Jednak trzeba zauważyć, że słowo to bardzo często mylone jest z określeniem „uchodźca”. Istnieją różnice, które definiują oddzielnie migranta oraz uchodźcę.

Podobnie jak w przypadku pojęcia „kryzysu migracyjnego”, nie istnieje także zaakceptowana przez prawo międzynarodowe definicja słowa „migrant”. Określenie to wywodzące się z terminu „migracja” przypisywane jest do osób, które opuszczają własny kraj. Jak zauważają Pachocka i Musina, migranci

⁵ A. Markowski, *Wielki słownik...*, s. 870.

⁶ B. Zdrodowski. *Słownik terminów...*, s. 70 – 71.

opuszczają swoją ojczyznę dobrowolnie, a nie pod przymusem⁷. Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) podaje, że migranci to osoby, które przenoszą się z miejsca zamieszkania, w obrębie kraju lub poza jego granice, tymczasowo bądź na stałe, a zmiany te odbywają się z różnych powodów⁸.

W przypadku terminu „uchodźca” istnieją definicje słownikowe oraz ustawowe. Co więcej, większość praw dla uchodźców zostało przedstawionych w ustaleniach międzynarodowych. Szczegółowa definicja słowa „uchodźca” zawarta jest w *Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r.* Według brzmienia art. 2 tego dokumentu uchodźca to osoba, która: „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa, albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się na skutek podobnych zdarzeń, poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa”⁹.

Oznacza to, że są to osoby, które znalazły się w bardzo niebezpiecznej sytuacji, a ich powrót do miejsca zamieszkania, czy odmówienie azylu, zagrażałby ich zdrowiu oraz życiu.

Jedynymi prawami, którymi obejmowani są migranci, są prawa człowieka. Nie można ich dyskryminować, zmuszać do pracy, zniewalać, czy wyzyskiwać. Państwo, w którym się osiedlają, może ich chronić i pomagać zaspokajać potrzeby, ale na tym kończy się obowiązki kraju¹⁰. Jeśli chodzi o uchodźcę, to posiada on więcej praw niż migrant i zostały one zawarte w *Konwencji z 1951 r.* Co najważniejsze, mogą oni ubiegać się o status uchodźcy. Dlatego tak ważne jest, aby nie mylić tych dwóch pojęć, ponieważ może doprowadzić to do niejasności. Uchodźcom przysługuje specjalna ochrona prawna, w tym również możliwość ubiegania się o azyl. Bez wyjątku, zarówno migranci jak i uchodźcy

⁷ J. Misiuna, M. Pachocka, *Migracje międzynarodowe – dylematy definicyjne i poznawcze. Przykłady z Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 2015, s. 295.

⁸ *International Organization for Migration*, [w:] „Key Migration Terms”, <https://www.iom.int/key-migration-terms>, dostęp: 27.02.2023.

⁹ Konwencja dotycząca statusu uchodźców z dnia 28 lipca 1951 r., (Dz. U. 1991 r. Nr 119, poz. 515).

¹⁰ The UN Refugee Agency – Polska, *Uchodźca czy migrant? Tłumaczymy różnice i wyjaśniamy ich sens*, <https://www.unhcr.org/pl/365-plwiadomosci2016uchodzca-czy-migrant-tlumaczymy-roznice-i-wyjasniamy-ich-sens-html.html>, dostęp: 27.02.2023.

powinni być traktowani zgodnie z prawem humanitarnym, ale szczególne położenie w jakim znaleźli się ci drudzy oraz pomoc jakiej potrzebują, nie mogą być odrzucane¹¹.

Na podstawie powyższych definicji, które wyraźnie zaznaczają różnicę między terminami „migrant” oraz „uchodźca”, należy wyciągnąć jeszcze jeden wniosek. Z pewnością nie można pominąć faktu, że pojęcie „kryzys migracyjny” powinno odnosić się do sytuacji, kiedy osoby, a dokładnie migranci, przemieszczający się z własnego kraju do innego czynią to dobrowolnie. W związku z tym, określenie „uchodźca” nie może być używane w kontekście „kryzysu migracyjnego”. Jak zostało wyjaśnione powyżej, „uchodźca” opuszcza swój kraj, ponieważ zmuszają go do tego zaistniałe okoliczności. Prowadzi to do konkluzji, iż mówiąc o uchodźcach musimy stosować określenie „kryzys uchodźczy”, a nie „kryzys migracyjny”.

Wojna w Ukrainie

Wojna w Ukrainie trwała tak naprawdę od 2014 roku, jednak wymiar wielkoskalowy przybrała 24 lutego 2022 roku. O świcie rosyjskie pociski, bomby i rakiety zaczęły spadać na ukraińskie miasta i miejscowości. W wielu miejscach zawyły syreny alarmowe, w tym także w stolicy kraju – Kijowie. Obserwatorzy międzynarodowi, politycy z różnych krajów, a także analitycy wojskowi przypuszczali, że Ukraina szybko upadnie, a Kijów zostanie zdobyty przez Rosjan w kilka dni. Sam Władimir Putin był tego pewien, jednak duch walki, jaki obudził się w żołnierzach ukraińskich oraz w obywatelach, zaskoczył nie tylko przywódcę Federacji Rosyjskiej, ale i cały świat¹².

Środowisko międzynarodowe przeczuwało, że Rosja dokona inwazji na Ukrainę. Amerykanie od kilku miesięcy ostrzegali, że Władimir Putin szykuje pełną agresję na swojego zachodniego sąsiada. Uprzedzali oni, że rosyjski prezydent planuje zająć 2/3 powierzchni Ukrainy, w tym także Kijów i będzie atakował ze wszystkich stron, nawet z Białorusi¹³. Przewidywania stały się

¹¹ Tamże.

¹² H. Bazhenova, *Ukraina w ogniu: pozamilitarne wymiary wojny*, „Instytut Europy Środkowej. Prace” 2022, nr 15, s. 9.

¹³ K. Dziubka, *Tajna misja GROM-u i ostrzeżenia Amerykanów. Kulisy pierwszych dni wojny*, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/tajna-misja-grom-i-ostrezenia-amery->

rzeczywistością, jednak co ciekawe sam Władimir Putin, od początku działań wojsk rosyjskich na terenie Ukrainy, nie nazywał tego wojną, a „specjalną operacją wojskową”. Mówił, że ma ona na celu „demilitaryzację” i „denazyfikację” kraju, aby chronić etnicznych Rosjan, zapobiec członkostwu Kijowa w NATO i utrzymać go w rosyjskiej strefie wpływów¹⁴.

Pod koniec lutego Rosjanie za wszelką cenę starali się, aby zdobyć stolicę Ukrainy i okrążyli Kijów, lecz spotkali się z twardym oporem, jaki stawiwały siły ukraińskie. Profesor Walenty Baluk podzielił wojnę w Ukrainie na etapy. Pierwszy rozpoczął się w lutym i zakończył w połowie maja 2022 roku. Rosjanie nie posiadali wystarczającej liczby żołnierzy, mieli słabe rozpoznanie, a linia frontu oraz warunki pogodowe sprawiły siłom rosyjskim problemy i nie byli oni w stanie powiększyć swojej kontroli na froncie. Co więcej, Rosja musiała wycofać się z planów zdobycia Kijowa i całego obwodu kijowskiego. Porażkę poniosła również w obwodach – czernihowskim i sumskim. Opanowała jednak większość obwodu charkowskiego, ale nie zdobyła Charkowa¹⁵. Na Mariupol ciągle spadały rakiety doprowadzając miasto do kompletnej ruiny, a ukraińscy żołnierze musieli się z niego wycofać. Rosja przejęła kontrolę nad południowym miastem Chersoń i zajęła dużą część sąsiedniego obwodu zaporoskiego, w tym zaporoską elektrownię atomową¹⁶.

Pierwszy etap wojny przyniósł wiele cierpienia i bólu, szczególnie w Buczy, Hostomelu, Irpieniu oraz Borodiance. To w tych miejscach Rosjanie dokonali masakry na ludności cywilnej¹⁷. Odkryto tam masowe groby, a na ulicach leżało wiele pozostawionych ciał, na których widoczne były ślady tortur. Środowisko międzynarodowe uznało, że Rosja powinna zostać pociągnięta do odpowiedzialności za możliwe zbrodnie wojenne¹⁸.

kanow-kulisy-pierwszych-dni-wojny/e08ybyd, dostęp: 19.04.2023.

¹⁴ The Associated Press, Key moments in a year of war after Russia invaded Ukraine, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-one-year-anniversary-timelinea1304c6fb319bf1c0e93635f6f6a2633>, dostęp: 19.04.2023.

¹⁵ K. Skąlecka, *Rocznica inwazji Rosji na Ukrainę – wymiar militarny. Komentarz eksperta*, Centrum Prasowe UMCS, <https://www.umcs.pl/pl/komentarze-eksperckie,22097,rocznica-inwazji-rosji-na-ukraine-wymiar-militarny-komentarz-eksperta,128035.chtm>, dostęp: 19.04.2023.

¹⁶ The Associated Press, dz. cyt.

¹⁷ K. Skąlecka, dz. cyt.

¹⁸ The Associated Press, dz. cyt.

Drugi etap wojny w Ukrainie rozpoczął się w połowie maja i skończył pod koniec sierpnia 2022 roku. Linia obrony miała znaczną przewagę, ponieważ wynosiła 3000 km, podczas gdy linia frontu zmalała do 850 km¹⁹. 30 czerwca Rosjanie musieli wycofać się z Wyspy Węży, którą okupowali od początku inwazji²⁰. Ponadto, siły ukraińskie udowodniły, że w obszarze dowodzenia radzą sobie bardzo dobrze, a morale wśród żołnierzy jest naprawdę wysokie. Jedynym problemem był dla nich brak odpowiedniego sprzętu, dzięki któremu w dalszym ciągu mogliby stawiać opór przeciwnikowi. Z pomocą przyszły kraje zachodnie, które dostarczały wyposażenie wojskowe na terytorium Ukrainy²¹. Największe dostawy napłynęły z Polski, ale pomoc przyszła także z Czech, Macedonii i Bułgarii oraz z USA. Ukraińcy otrzymali armatohaubice Krab i CE-SAR oraz bardzo skuteczne wyrzutnie rakietowe HIMARS²².

Na przełomie sierpnia i września nastąpiła trzecia faza walk korzystniejsza dla strony ukraińskiej. Już 6 września Siły Zbrojne Ukrainy przeprowadziły zaskakującą kontrofensywę w północno-wschodnim obwodzie charkowskim, co zmusiło Rosję do wycofania się z rozległych terenów, które zajmowała od miesięcy²³. Bardzo ważnym wydarzeniem w tej fazie, a przy okazji jej zakończeniem, była kolejna kontrofensywa Ukraińców. Już na początku października siły ukraińskie zbliżyły się do Chersonia. W listopadzie odbiły nie tylko to miasto, ale i cały obwód. Tym sposobem Rosja utraciła kontrolę nad Chersoniem i musiała wycofać się z prawego brzegu Dniepru, co było dla niej ogromną porażką²⁴. Dużym zagrożeniem były także zmasowane ataki rakietowe Rosjan na infrastrukturę ukraińską, a zwłaszcza na system grzewczy i energetyczny. Celem było odcięcie Ukraińców od prądu i ogrzewania. Władze zadbały jednak o swoich obywateli i stworzyły punkty grzewcze na terytorium kraju, dzięki dostawom z Zachodu, które zawierały np.: generatory prądu²⁵.

Po odważnej kontrofensywie Ukraińców nastąpił czwarty etap konfliktu trwający od połowy listopada 2022 roku do połowy stycznia kolejnego roku.

¹⁹ K. Skałeczka, dz. cyt.

²⁰ The Associated Press, dz. cyt.

²¹ A. Grajewski, Rok wojny na Ukrainie. Najważniejsze fazy konfliktu, który trwale zmienił nasz świat, [w:] „Gość Niedzielny”, <https://www.gosc.pl/doc/8098690.Rok-wojny-na-Ukrainie-Najwazniejsze-fazy-konfliktu-ktory-trwale>, dostęp: 21.04.2023.

²² K. Skałeczka, dz. cyt.

²³ The Associated Press, dz. cyt.

²⁴ K. Skałeczka, dz. cyt.

²⁵ A. Grajewski, dz. cyt.

Gdyby Ukraina posiadała więcej sprzętu wojskowego być może poprowadziłaby jesienny atak na dalsze obszary. Niestety musiała się zatrzymać na prawej stronie Dniepru, a Rosjanie wykorzystując chwilową niemoc Ukraińców rozwinęli obronę na lewej stronie rzeki. Podczas tego etapu, prezydent Rosji zakończył mobilizację we własnym kraju, dzięki której zyskał 300 tys. rezerwistów, z czego 100 tys. wysłał na front bez wcześniejszych ćwiczeń.

Na piąty etap wojna w Ukrainie weszła w przełomie stycznia i lutego 2023 roku. Rosja szykowała się na dokonanie szerokiej ofensywy gromadząc wiele sprzętu. Armia rosyjska skoncentrowała również 320 tys. żołnierzy, a za główny cel obrała Donbas. Rosjanie zdobyli miasto Sołedar i zintensyfikowali ataki w rejonie Bachmutu. Walki były tam i nadal są zacięte, ponieważ Ukraińcy nie poddali się i w dalszym ciągu bronią tego regionu²⁶.

Wojna pokazała, że Federacja Rosyjska, chociaż uważana za potęgę militarną, ma wiele braków i słabości w systemie wojskowym. Z kolei, siły Ukrainy udowodniły, że posiadając dobry sprzęt militarny potrafią stawić opór swojemu najeźdźcy i nie oddadzą tak łatwo własnego kraju w ręce rosyjskiego przywódcy. Jak zauważa Kasprzycki, „rosyjski plan był nieprzemyślany pod względem strategicznym. Zgromadzono zbyt małe siły w stosunku do rozmiaru obszaru, jaki miały opanować, a ponadto rozproszono je na wielu kierunkach strategicznych” (96). Można więc stwierdzić, że Rosja przeceniła swoje siły i poniosła porażkę nie doceniając armii ukraińskiej, która od 2014 roku przeprowadzała reformę Sił Zbrojnych²⁷.

Migracja ludności ukraińskiej

24 lutego 2022 roku oczy całego świata zostały skierowane na Ukrainę. To w tym dniu Władimir Putin wydał rozkaz, aby jego wojska zaatakowały ziemie ukraińskie. Konsekwencją tego był nagły zryw mieszkańców zaatakowanego kraju, którzy postanowili uciec przed działaniami wojennymi, ponieważ nie chcieli zostać więźniami we własnym państwie.

²⁶ K. Skałeczka, dz. cyt.

²⁷ D. D. Kasprzycki, *Konflikt zbrojny na Ukrainie w kontekście rosyjskiej koncepcji wojny nowej generacji*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2022, vol. 16, nr 1, s. 90-97.

Polska stała się krajem, do którego przyjechała największa liczba uchodźców. Ucieczka z Ukrainy dla polskiego społeczeństwa nie była nowym zjawiskiem, bowiem w 2014 roku, kiedy w Donbasie rozpoczęły się walki, spora część Ukraińców wyjechała do Polski. Jednak wtedy migracja ta była spowodowana chęcią zdobycia pracy, czyli była to tzw. migracja zarobkowa, która znacznie różni się od tej wymuszonej, jaka nastąpiła w 2022 roku²⁸.

Dane na temat przepływu uchodźców przez granicę z Ukrainą prowadziła Straż Graniczna. Każdego dnia na platformie X na koncie Straży można było znaleźć informacje dotyczące liczby osób, które przekroczyły granicę z naszym krajem w danym dniu oraz całościową liczbę, która rosła od 24 lutego bardzo szybko. Po roku trwającej inwazji można znaleźć statystyki na stronach Komendy Głównej Straży Granicznej oraz Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej. Dane przeanalizowane w poniższych tabelach dotyczą okresu od stycznia 2021 do marca 2023, ponieważ autorka zakończyła pisanie artykułu w kwietniu 2023 roku. Komenda Główna Straży Granicznej zamieściła statystyki dotyczące ruchu granicznego na odcinku z Ukrainą, które prezentują się w tabeli.

Tab. 1. Porównanie osobowego ruchu granicznego z lat 2021, 2022 oraz 2023 na wszystkich przejściach z Ukrainą w różnych przedziałach czasowych

Rok	I kwartał	I półrocze	Cały rok
2021	929 231 tys.	1 976 344 mln	4 386 910 mln
2022	3 258 753 mln	5 296 383 mln	9 677 248 mln
2023	1 964 220 mln		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statystyk Komendy Głównej Straży Granicznej; Komenda Główna Straży Granicznej, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, dostęp: 27.04.2023.

Na podstawie powyższej tabeli można zauważyć znaczny wzrost liczby osób, które przeszły na stronę polską. W 2023 roku pola w I półroczu i w całym roku są puste, ponieważ praca ta była pisana w kwietniu 2023 roku. Jednak porównując rok 2022 z 2021 różnice są ogromne. W samym pierwszym kwartale, w którym możliwe było porównanie aż trzech lat, największy przyrost ruchu granicznego widzimy w 2022 roku, czyli wtedy, gdy na terenach Ukrainy

²⁸ I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce. Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP*, Warszawa 2022, s. 6.

rozpoczęła się wojna. Do Polski w zaledwie trzy miesiące przedostało się aż ponad 3 mln uchodźców. W 2023 roku w tym samym przedziale czasowym zanotowany jest spadek, ale w porównaniu z 2021 rokiem liczba wciąż jest większa, ponieważ dochodzi do prawie 2 mln. Oznacza to, że w dalszym ciągu z Ukrainy do Polski przyjeżdża wiele osób bardzo często uciekających przed wojną.

Pierwsze półrocze 2021 i 2022 roku również potwierdza, że ruch na granicy był znacznie wzmożony. W 2021 było to prawie 2 mln osób, podczas gdy w 2022 roku to aż ponad 5 mln. Co ciekawe, dane wskazują, że w 2023 roku w pierwszych trzech miesiącach liczba osób wyniosła prawie tyle samo, co w 2021 roku przez całe pierwsze półrocze. Podsumowanie całego roku pokazuje, że ruch graniczny był naprawdę intensywniejszy, ponieważ w 2022 roku do Polski trafiło prawie 10 mln osób. W porównaniu z 2021 rokiem to o ponad 5 mln więcej.

Kolejne dane zostały opublikowane przez Nadbużański Oddział Straży Granicznej. W zasięgu oddziału znajdują się następujące miejscowości, do których mogli przedostać się uchodźcy z Ukrainy: Dorohusk, Zosin, Hrubieszów, Dołhobyczów i Hrebenne.

Tab. 2. Ogólna liczba cudzoziemców przekraczających 5 przejść granicznych (Dorohusk – kolejowe i drogowe; Zosin – drogowe; Hrubieszów – kolejowe; Dołhobyczów – drogowe; Hrebenne – drogowe); kierunek – z Ukrainy do Polski.

Miesiąc	Rok 2021 (w tys.)	Rok 2022 (w tys.)	Rok 2023 (w tys.)
Styczeń	95589	156782	272822
Luty	93582	300228	225588
Marzec	113052	939721	259642
Kwiecień	91088	259982	
Maj	127490	279246	
Czerwiec	134825	300830	
Lipiec	138586	301843	
Sierpień	145171	301926	
Wrzesień	156376	285641	
Październik	136056	284800	
Listopad	119975	255996	
Grudzień	108758	274806	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statystyk z Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej: Nadbużański Oddział Straży Granicznej, <https://nadbuzanski.strazgraniczna.pl/nos/komenda/granice/statystyki/2023/48993,Statystyki-2023.html>, dostęp: 27.04.2023.

Tabela pokazuje roczne porównanie ruchu granicznego rozłożonego na miesiące i zawiera lata 2021-2022 oraz rok 2023 do miesiąca marca. Liczby osób przekraczających granicę podawane są w tysiącach. W miesiącu styczniu największy ruch odbył się w 2023 roku i wyniósł prawie 273 tys. osób. W lutym to rok 2022 roku przoduje w statystykach, ponieważ do Polski przeszło wtedy ponad 300 tys. osób. W marcu ponownie największa liczba przypadła na 2022 rok, bo aż prawie milion uchodźców znalazło się na terenie Polski. Nie jest to zadziwiające, bo właśnie wtedy działania na froncie były najgroźniejsze, więc ludność ukraińska ruszyła do ucieczki. Od miesiąca kwietnia możemy porównać tylko lata 2021 i 2022. Patrząc na tabelę od razu można zauważyć, że od kwietnia do grudnia statystycznie „wygrał” rok 2022, ponieważ do Polski przedostało się wtedy od 100 do prawie 200 tys. osób więcej niż w 2021 roku.

Statystyki Nadbużańskiego Oddziału SG wyraźnie wskazują na to, że to miesiąc marzec w 2022 roku był miesiącem, w którym do Polski dostała się największa liczba cudzoziemców uciekających z terenów Ukrainy. Pamiętajmy, że jest tu zawarty tylko ruch na 5 przejściach granicznych, a więc nie na wszystkich, które łączą Ukrainę z Polską, bo tych jest aż 8 i to samych drogowych, pozostałe 6 to kolejowe. Oddziały Straży Granicznej, które zajmują się ruchem na granicy polsko-ukraińskiej to Nadbużański i Bieszczadzki. Od początku inwazji Rosji na Ukrainę, Straż Graniczna pracowała na najwyższych obrotach na wszystkich przejściach granicznych, które były otwarte i jak zapewnił gen. Tomasz Praga (szef SG) przygotowane na wzmożony ruch osób z Ukrainy. Dodajmy, że funkcjonariusze oprócz odpraw cudzoziemców na przejściach, musieli także pilnować granicy zielonej, która z Ukrainą ma aż 535 km długości, aby nie przekraczano jej w sposób nielegalny²⁹.

Najwięcej do Polski przeszło lub przyjechało obywatele ukraińskich. Jak podaje Straż Graniczna, od 24 lutego na przejściach granicznych zostało odprawionych prawie 11,5 mln uchodźców z Ukrainy (stan na 29 kwietnia 2023 roku). Od początku wojny dużo osób wróciło do swojego kraju, bo aż ponad 9,7 mln³⁰. Jednakże, w marcu 2023 roku w Polsce wciąż pozostawało 1,4 mln

²⁹ M. Kamiński, *Polsko-ukraińskie przejścia graniczne działają normalnie. Są gotowe na wzmożony ruch*, [w:] „Auto Świat”, <https://www.auto-swiat.pl/wiadomosci/aktualnosci/polsko-ukrainskie-przejscia-graniczne-dzialaja-normalnie-sa-gotowe-na-wzmozony-ruch/p20rs3b>, dostęp: 27.04.2023.

³⁰ Zespół 300Gospodarki, *Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce?*, <https://300gospodarka.pl/news/uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-liczba>, dostęp: 30.04.2023.

uchodźców. Z tego powodu Ukraińcy stali się najliczniejszą grupą uchodźczą w naszym kraju. Większość z tych osób otrzymała pozwolenia na pobyt tymczasowy, natomiast ok. 65 tys. ma zezwolenia na pobyt stały lub dla rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej. Wśród wszystkich uchodźców, kobiety i dzieci to aż 87% z nich. Młodzież oraz dzieci stanowią 43%, a kobiety to 77% osób³¹.

Po przejściu na teren Polski uchodźcy udawali się głównie do dużych miast. Najwięcej zatrzymało się w województwach: „mazowieckim (20%), śląskim (11%), małopolskim (10%), wielkopolskim (9%), pomorskim (7%), łódzkim (6%), zachodniopomorskim (5%)”³². Główne miasta, w których przebywali i wciąż przebywają Ukraińcy to na pewno Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań, Szczecin, Bydgoszcz, Białystok, Katowice, Lublin, Rzeszów oraz Łódź³³.

Osoby przybyłe z Ukrainy uciekły głównie z regionu północnego (26%), czyli z okolic Kijowa, który w pierwszych dniach wojny był intensywnie bombardowany. Drugim regionem, z którego uciekali uchodźcy był region centralny. Następnie południowy i wschodni, a więc z miast takich jak: Chersoń, Odessa, Charków i Donieck. Najmniej uchodźców przyjechało z obwodów zachodnich, gdzie działania wojenne nie były aż tak zintensyfikowane, jak w pozostałych rejonach³⁴.

Pomoc Polski dla Ukrainy

Wojna w Ukrainie zmusiła wiele osób do ucieczki. Uchodźcy z Ukrainy przejeżdżając przez granicę Polski spotkali się z miłym zaskoczeniem, ponieważ rząd naszego kraju przygotował dla nich szeroki pakiet pomocy społecznej, a co więcej sami obywatele Polski „rzucili się” masowo do pomagania sąsiadom. Szczególnie w pierwszych miesiącach wojny było to bardzo widoczne.

³¹ J. Dudziak, *Obywatele Ukrainy w Polsce – aktualne dane statystyczne*, [w:] Urząd Do Spraw Cudzoziemców, <https://udsc.prowly.com/233284-obywatele-ukrainy-w-polsce-aktualne-dane-migracyjne>, dostęp: 30.04.2023.

³² P. Długosz, L. Kryvachuk, D. Izdebska-Długosz, *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Lublin 2022, s. 8-9.

³³ Tamże, s. 8-9

³⁴ I. Chmielewska-Kalińska, B. Dudek, P. Strzelecki, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców...*, s. 9-12.

Polacy pomagali nie tylko finansowo, ale także organizowali różnego rodzaju zbiórki, gdzie można było przynieść żywność, odzież, ciepłe koce i inne potrzebne rzeczy. Ponadto, na punktach recepcyjnych i noclegowych zaroїło się od uchodźców, ale i wolontariuszy. W pierwszych miesiącach wojny, kiedy przepływ uchodźców przez Polskę był bardzo duży, wiele osób zaangażowało się w pomaganie jako wolontariusze. Trudno jest określić dokładną liczbę osób, które niosły pomoc, ponieważ w pierwszych tygodniach było ich tak dużo, że trudno było prowadzić jakiegokolwiek rejestry. Później ten odsetek zaczął spadać, bo jak wiadomo każdy miał swoje własne zajęcia, do których musiał powrócić. Były takie osoby, które na czas działania wolontariatu, zawieszały swoją pracę, z której na co dzień się utrzymywały. Czas zmusił ich do tego, że musieli oni wrócić do swoich obowiązków. Serce, jakie okazali Polacy i skala pomocy, jaką otrzymali uchodźcy, były ogromne i do dziś są podziwiane w wielu miejscach świata³⁵.

Jeśli chodzi o pomoc socjalną, rząd polski postanowił wykonać szereg kroków, aby uchodźcy z Ukrainy dostali jej jak najwięcej. Już 12 marca 2022 roku pojawiła się *Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*, której art.1.1. brzmi: „Ustawa określa szczególne zasady zalegalizowania pobytu obywateli Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bezpośrednio z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa, oraz obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka, którzy wraz z najbliższą rodziną z powodu tych działań wojennych przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej”³⁶. Wynika z tego, że obywatele Ukrainy, którzy w sposób legalny przedostali się na terytorium Polski mogą w niej pozostać. Jeśli chcieliby zatrzymać się na dłużej, to ustawa przewidywała, że mogą oni zostać w Polsce na okres 18 miesięcy, licząc od 24 lutego, czyli od początku inwazji rosyjskiej na Ukrainę.

Samorządy terytorialne miały udzielić pomocy uchodźcom, np. w nabyciu numeru PESEL, dzięki któremu mogli oni legalnie znaleźć pracę, korzystać ze

³⁵ Instytut Praw Migrantów, *Czy Polacy wciąż chcą pomagać Ukrainie? O znieczulicy, wsparciu i powrocie do normalności*, <https://www.institutpm.eu/czy-polacy-wciaz-chca-pomagac-ukrainie-o-znieczulicy-wsparciu-i-powrocie-do-normalnosci/>, dostęp: 02.05.2023.

³⁶ Ustawa z dnia 13 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, (Dz. U. 2022, poz. 583).

świadczeń społecznych, ochrony tymczasowej, czy opieki lekarskiej na terenie Polski. Tylko do 25 maja 2022 roku numer PESEL nabyło 1,100 mln uchodźców³⁷. Natomiast statystyki Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na początku stycznia 2023 roku podawały, że w rejestrze PESEL widnieje ok. 1,5 mln uchodźców. 46% osób to kobiety mogące wykonywać pracę, a 40% to dzieci³⁸.

Uchodźcom przysługuje również dostęp do różnego rodzaju świadczeń. Najpopularniejszym z nich są 500+ oraz 300+, które wydawane są na dzieci poniżej 18 roku życia. Jako że, większość uchodźców to kobiety z dziećmi w wieku szkolnym, to chętnie korzystają one z tych dwóch programów. Ponadto, obywatele Ukrainy mogą liczyć na inne świadczenia i programy, np.: Rodzinny Kapitał Opiekuńczy, Dobry Start, pomoc finansowa dla rodzica, który posyła dziecko do żłobka. Podobnie jak ze statusem UKR oraz numerem PESEL, powyższe świadczenia mogą zostać cofnięte, jeśli obywatele sąsiedniego kraju wyjadą z Polski i nie wrócą do niej w ciągu 30 dni³⁹.

Pod koniec listopada 2022 roku 500+ pozyskiwało 328 tys. ukraińskich dzieci, 300+ – 141 tys., a zasiłki rodzinne pobierali rodzice na 35 tys. dzieci. Natomiast z programu Dobry Start, czyli z 300 zł dla dzieci na wyprawkę szkolną, skorzystało ponad milion osób. Aż 191 tys. ukraińskich dzieci chodziło do polskich szkół, a 43 tys. uczestniczyło w nauce przedszkolnej. Wiceprezes PFR (Polskiego Funduszu Rozwoju), Bartosz Marczuk, pod koniec grudnia tamtego roku informował, że Polska do tej pory wydała na pomoc dla Ukrainy 35-40 mld złotych⁴⁰. Samorządy i organizacje pozarządowe przeznaczyły 10 mld zł, pomoc z budżetu państwa wyniosła 6 mld zł, broń przekazana Ukrainie to

³⁷ P. Długosz, L. Kryvachuk, D. Izdebska-Długosz, *Uchodźcy wojenni z Ukrainy...*, s. 27.

³⁸ Zespół 300Gospodarki, Wiemy ilu uchodźców z Ukrainy dostało PESEL. Połowa kobiet pracuje, <https://300gospodarka.pl/news/wiemy-ilu-uchodzcow-z-ukrainy-dostalo-pesel-polowa-kobiet-pracuje>, dostęp: 02.05.2023.

³⁹ Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Portal prawny dla osób uciekających z Ukrainy. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/>, dostęp: 02.05.2023.

⁴⁰ Nie można zapomnieć również o pomocy militarnej jaką Polska przekazała swojemu sąsiadowi do obrony przed rosyjskim najeźdźcą. Na Ukrainę trafiło aż 250 czołgów. Są to głównie zmodernizowane postsowieckie czołgi T-72 oraz ich nowsze wersje PT-91 produkowane przez Polskę. Zob. P. T. Szymański. *Polska przekazała Ukrainie uzbrojenie o wartości ponad 2,2 miliarda euro*, <https://www.infor.pl/prawo/sluzby-mundrowe/wojsko/5680131,polska-przekazala-ukrainie-uzbrojenie-o-wartosci-ponad-dwa-miliarda-euro.html>, dostęp: 26.05.2023.

kwota ok. 10 mld zł. Taka sama suma została podana w związku z prywatną pomocą Polaków⁴¹.

Co więcej, z naszego kraju na Ukrainę trafiły również Leopardy 2A4 w ilości 14 sztuk. Jeśli chodzi o artylerię, w Ukrainie pojawiły się polskie armatohaubice Krab produkowane w Hucie Stalowa Wola. Prócz tego, Polska przekazała także poradzieckie samobieżne haubice 2S1 Goździk. Ukraińska piechota została wsparta przez Polskę karabinkami Grot, czyli automatycznym karabinkiem produkowanym przez nasz kraj.

Kluczowym momentem była decyzja o przekazaniu Ukrainie przez Polskę myśliwców MiG-29. Minister Obrony Narodowej, Mariusz Błaszczak na początku maja na konferencji w Kanadzie przyznał, że Polskie Siły Powietrzne przetransportowały do tej pory 10 samolotów na teren Ukrainy. Pierwsze z nich dostarczono już w marcu, a kolejne w kwietniu. Co więcej, prezydent Andrzej Duda powiedział w wywiadzie dla CNN, że nasz kraj jest gotowy by przekazać kolejne maszyny do naszego wschodniego sąsiada⁴².

Podsumowanie

Wojna w Ukrainie przyniosła wiele cierpienia dla ludności zamieszkującej tereny tego kraju. Wiele osób musiało uciekać, aby po prostu przeżyć. W związku z wydarzeniami w Ukrainie zaczęto mówić o kryzysie uchodźczym na polsko-ukraińskiej granicy. Statystyki z Komendy Głównej Straży Granicznej pokazują, że największy ruch na przejściach granicznych miał miejsce w marcu oraz kwietniu 2022 roku. Później liczby spadały, a wielu Ukraińców powróciło do swojego kraju, ponieważ front wojenny wycofał się bardziej na wschód. Zatrzymali się oni za zachodnich terenach, gdzie sytuacja się ustabilizowała. Polacy podali pomocną dłoń swoim sąsiadom. Wielu wolontariuszy pomagało w punktach recepcyjnych i innych miejscach, np. dworcach kolejowych, gdzie na początku wojny uchodźców ukraińskich były setki, a nawet tysiące.

⁴¹ *Ukraińcy w Polsce, ilu z nich pracuje, pobiera 500 plus i zasiłek rodzinny?*, <https://www.salon24.pl/newsroom/1273216,ukraincy-w-polsce-ilu-z-nich-pracuje-pobiera-500-plus-i-zasilek-rodzinny>, dostęp: 03.05.2023.

⁴² F. Mielczarek, *Polski rząd ujawnił, ile samolotów MiG-29 przekazał Ukrainie*, [w:] Geekweek, <https://geekweek.interia.pl/technologia/news-polski-rzad-ujawnil-ile-samolotow-mig-29-przekazal-ukrainie,nId,6764981>, dostęp: 26.05.2023.

Bibliografia

Aktów prawne:

- Konwencja dotycząca statusu uchodźców z dnia 28 lipca 1951 r., (Dz. U. 1991 r. Nr 119, poz. 515).
- Ustawa z dnia 13 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, (Dz. U. 2022, poz. 583).

Literatura:

- Balicki J., *Współczesny kryzys migracyjny. Wyzwania dla Kościoła*, „Teologia i Moralność” 2017, vol. 12, nr 1, ss. 9 – 27.
- Bazhenova H., *Ukraina w ogniu: pozamilitarne wymiary wojny*, „Instytut Europy Środkowej. Prace” 2022, nr 15, s. 1 – 77.
- Chmielewska-Kalińska I., Dudek B., Strzelecki P., *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce. Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez OO NBP*, Warszawa 2022.
- Długosz P., Kryvachuk L., Izdebska-Długosz D., *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Lublin 2022.
- Kasprzycki D. D., *Konflikt zbrojny na Ukrainie w kontekście rosyjskiej koncepcji wojny nowej generacji*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2022, vol. 16, nr 1, ss. 79 – 107.
- Markowski A., *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Warszawa 2017.
- Misiuna J., Pachocka M., *Migracje międzynarodowe – dylematy definicyjne i poznawcze. Przykłady z Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 2015.
- Wysłocka E., *Kryzys – nieodłączny element funkcjonowania współczesnych organizacji*, „Zeszyty Naukowe” 2011, nr 199, s. 138 – 147.
- Zdrodowski B., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008.

Netografia:

- Dudziak J., *Obywatele Ukrainy w Polsce – aktualne dane statystyczne*, [w:] *Urząd Do Spraw Cudzoziemców*, <https://udsc.prowly.com/233284-obywatele-ukrainy-w-polsce-aktualne-dane-migracyjne>, dostęp: 30.04.2023.
- Dziubka K., *Tajna misja GROM-u i ostrzeżenia Amerykanów. Kulisy pierwszych dni wojny*, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/tajna-misja-grom-i-ostrezenia-amerykanow-kulisy-pierwszych-dni-wojny/e08ybyd>, dostęp: 19.04.2023.

- Grajewski A., Rok wojny na Ukrainie. Najważniejsze fazy konfliktu, który trwale zmienił nasz świat, [w:] „Gość Niedzielny”, <https://www.gosc.pl/doc/8098690.Rok-wojny-na-Ukrainie-Najwazniejsze-fazy-konfliktu-ktory-trwale>, dostęp: 21.04.2023.
- Instytut Praw Migrantów, Czy Polacy wciąż chcą pomagać Ukrainie? O znieczulicy, wsparciu i powrocie do normalności, <https://www.instytutpm.eu/czy-polacy-wciaz-chca-pomagac-ukrainie-o-znieczulicy-wsparciu-i-powrocie-do-normalnosci/>, dostęp: 02.05.2023.
- International Organization for Migration. „Key Migration Terms”, <https://www.iom.int/key-migration-terms>, dostęp: 27.02.2023.
- Kamiński M., Polsko-ukraińskie przejścia graniczne działają normalnie. Są gotowe na wzmożony ruch, [w:] „Auto Świat”, <https://www.auto-swiat.pl/wiadomosci/aktualnosci/polsko-ukrainskie-przejscia-graniczne-dzialaja-normalnie-sa-gotowe-na-wzmozony-ruch/p20rs3b>, dostęp: 27.04.2023.
- Komenda Główna Straży Granicznej, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, dostęp: 27.04.2023.
- Mielczarek F., Polski rząd ujawnił, ile samolotów MiG-29 przekazał Ukrainie, [w:] Geekweek, <https://geekweek.interia.pl/technologie/news-polski-rzad-ujawnil-ile-samolotow-mig-29-przekazal-ukrainie,nId,6764981>, dostęp: 26.05.2023.
- Nadbużański Oddział Straży Granicznej, <https://nadbuzanski.strazgraniczna.pl/nos/komenda/granice/statystyki/2023/48993,Statystyki-2023.html>, dostęp: 27.04.2023.
- Skąlecka K., Rocznica inwazji Rosji na Ukrainę – wymiar militarny. Komentarz eksperta, Centrum Prasowe UMCS, <https://www.umcs.pl/pl/komentarze-ekspertkie,22097,rocznica-inwazji-rosji-na-ukraine-wymiar-militarny-komentarz-eksperta,128035.htm>, dostęp: 19.04.2023.
- Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, Portal prawny dla osób uciekających z Ukrainy. Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/>, dostęp: 02.05.2023.
- Szymański P. T., Polska przekazała Ukrainie uzbrojenie o wartości ponad 2,2 miliarda euro, <https://www.infor.pl/prawo/sluzby-mundurowe/wojsko/5680131,polska-przekazala-ukrainie-uzbrojenie-o-wartosci-ponad-dwa-miliarda-euro.html>, dostęp: 26.05.2023.
- The Associated Press, Key moments in a year of war after Russia invaded Ukraine, <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-one-year-anniversary-timeline-a1304c6fb319bf1c0e93635f6f6a2633>, dostęp: 19.04.2023.

- The UN Refugee Agency – Polska, *Uchodźca czy migrant? Tłumaczymy różnice i wyjaśniamy ich sens*, <https://www.unhcr.org/pl/365-pl/wiadomosci2016uchodzca-czy-migrant-tlumaczmy-roznice-i-wyjasniamy-ich-sens-html.html>, dostęp: 27.02.2023.
- Ukraińcy w Polsce. Ilu z nich pracuje, pobiera 500 plus i zasiłek rodzinny?, <https://www.salon24.pl/newsroom/1273216,ukraincy-w-polsce-ilu-z-nich-pracuje-pobiera-500-plus-i-zasilek-rodzinny>, dostęp: 03.05.2023.
- Zespół 300Gospodarki, *Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce?*, <https://300gospodarka.pl/news/uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-liczba>, dostęp: 30.04.2023.
- Zespół 300Gospodarki, *Wiemy ilu uchodźców z Ukrainy dostało PESEL. Połowa kobiet pracuje*, <https://300gospodarka.pl/news/wiemy-ilu-uchodzcow-z-ukrainy-dostalo-pesel-polowa-kobiet-pracuje>, dostęp: 02.05.2023.

Sylwia Kubica

Stosunki międzynarodowe
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ŚWIAT WOBEC WOJENNEJ PRZEMOCY SEKSUALNEJ PODCZAS AGRESJI FEDERACJI ROSYJSKIEJ NA UKRAINIE

*The world's reaction to wartime sexual violence
of the Russian Federation's attack on Ukraine*

Streszczenie

Artykuł przedstawia reakcję świata na przemoc seksualną podczas agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Poruszony został temat aktywności mediów tradycyjnych tj. telewizji i prasy, ale także mediów współczesnych zwanych w artykule *social mediami*. Analizowane są przyczyny występowania zjawiska, skutki jakie za sobą niosą oraz profil sprawców na podstawie relacji świadków i ofiar zbrodni. Przemoc seksualna podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej nie pozostaje bez reakcji międzynarodowej społeczności. Oświadczenia zostały wygłoszone między innymi przez przedstawicieli Polski, Wielkiej Brytanii, Kanady i Organizacji Narodów Zjednoczonych. Artykuł ma na celu ukazanie jak głęboko zakorzenionym problemem w konfliktach zbrojnych jest przemoc seksualna i jak strasznie konsekwencje niesie za sobą.

Kluczowe słowa: przemoc seksualna, wojna, Ukraina, Federacja Rosyjska

Summary

The article presents the world's reaction to sexual violence during the Russian Federation's aggression against Ukraine. The subject of the activity of

traditional media, i.e. television and the press, but also contemporary media, referred to in the article as *social media*, is addressed. The reasons for the problem's occurrence, the consequences it entails, and the profile of the perpetrators on the basis of witnesses' and victims' accounts are analysed. Sexual violence during the Russo-Ukrainian war has not gone unaddressed by the international community. Statements have been made by representatives of Poland, the United Kingdom, Canada and the United Nations, among others. The purpose of this article is to show how the problem of sexual violence is deep-rooted in armed conflicts and how terrible its consequences are.

Key words: sexual violence, war, Ukraine, the Russian Federation

Wstęp

Przemoc seksualna jest nie tylko bezlitosnym i bestialskim aktem napaści, ale także świadomie stosowanym narzędziem wojskowym służącym między innymi w celu zastraszenia i kontroli populacji; dehumanizacji ludności cywilnej; eksterminacji grup etnicznych; przymusowego przesiedlenia; psychicznego złamania przeciwnika. Działania wojenne, które dzisiaj możemy nazwać przemocą seksualną były opisywane nawet w mitologii greckiej¹. W szczególności kobiety od zawsze były częścią łupu wojennego przyznawanego wygranemu. Wola walki o swój teren również wiąże się z ochroną „swoich” kobiet. W dzisiejszych czasach niestety istnieje bardzo wysokie prawdopodobieństwo, że ofiarami konfliktów zbrojnych będą głównie osoby cywilne. Na podstawie „Akcji NZ przeciwko przemocy seksualnej podczas konfliktu”² można wnioskować, że podstawową grupą ofiar wojen trwających w dzisiejszych czasach są głównie kobiety i dzieci, ale nie tylko, gdyż przemoc seksualna w mniejszej skali, ale równie brutalnie dotyka także mężczyzn i jest stosowana w systematycznym trybie w celu osiągnięcia militarnych i politycznych korzyści.

¹ Homer, *Iliada*, przeł. Stanisław Stabryła, Warszawa 2012, księga 24.

² *UN Action Against Sexual Violence in Conflict*, <https://www.un.org/sexualviolencein-conflict/>, dostęp: 25.05.2024.

Przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych (prawo humanitarne i jego przestrzeganie)

Mimo, to że historia wykorzystania tego typu aktów w działaniach wojennych pamięta czasy starożytnej Grecji, to dopiero w latach 90. XX wieku uznano to za zbrodnię przeciwko ludzkości przez Trybunał Karny dla Rwandy (ICTR) oraz Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (ICTY)³. Traktat Rzymski Międzynarodowego Trybunału Karnego, który wszedł w życie 1 lipca 2002 roku zalicza zgwałcenie, niewolnictwo seksualne, przymusową prostytutkę, przymusową ciążę, przymusową sterylizację oraz “każdą inną formę przemocy seksualnej o porównywalnym ciężarze gatunkowym” do zbrodni przeciwko ludzkości, jeśli są one powszechnie lub systematycznie popełniane⁴. Nakazy aresztowania wydane przez Międzynarodowy Trybunał Karny w kilku przypadkach kwalifikowały zgwałcenie jako zbrodnię wojenną oraz jako zbrodnię przeciwko ludzkości. Sprawiało to, że przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych zaczęła być coraz częściej badana jako odrębne zjawisko. Doszukiwano się motywów oraz pewnego schematu, który doprowadził nas do momentu, w którym możemy uznać ją za celowe działanie i jako taktykę wojskową⁵. Niestety historia, w szczególności ta najnowsza, przynosi dużo źródeł poświadczających słuszność tej teorii. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech współczesnych konfliktów zbrojnych jest ich derytualizacja. Uprawianie przemocy służy wywołaniu określonych efektów psychologicznych u wroga. Jest to nie tylko ‘gra’ militarna, ale konkretnie opracowana taktyka psychologiczna.

³ The Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-1, *Judgment, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)*, 1997, <https://www.icty.org/en/case/tadic>, dostęp: 24.05.2024.

⁴ *Rome Statute of the International Criminal Court*, 17 July 1998, 2187 UNTS 90, entered into force 1 July 2002.

⁵ M. Sęk-Iwanek, *Obrazy wojny w powieści graficznej*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*” 2017, nr 19, s. 265-283.

Przemoc seksualna Federacji Rosyjskiej w wojnie z Ukrainą

„Przemoc seksualna to najokrutniejszy, najbardziej zwierzęcy sposób udowodnienia panowania nad kimś”⁶ to słowa wypowiedziane przez Pierwszą Damę Ukrainy Ołenę Załeńską podczas konferencji w Londynie dotyczącej Inicjatyw na rzecz Zapobiegania Przemocy Seksualnej w Konfliktach, która odbyła się 28 listopada 2022 roku. Jest to bardzo ważne i silne oświadczenie biorąc pod uwagę jak ten temat stał się tabu, a ofiary napaści nie tylko czekają na sprawiedliwość, ale także doświadczają stygmatyzacji w związku z uwarunkowaniami kulturowymi.

Minęły ponad dwa lata od rozpoczęcia pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę, a istotną kwestią, która w tym czasie stale się zmieniała, to nastroje oraz reakcja opinii publicznej. Przemoc seksualna związana z konfliktem zbrojnym w Ukrainie jest obecna na całym okupowanym przez Armię Rosyjską terenie. „The New York Times” doniósł o „powszechnych dowodach przemocy seksualnej ze strony żołnierzy rosyjskich, udokumentowanych przez ukraińskich i międzynarodowych śledczych”⁷; Anna Sosonska, śledcza w Prokuraturze Generalnej Ukrainy, stwierdziła: „Spotykamy ten problem przemocy seksualnej w każdym miejscu okupowanym przez Rosję. [...] obwód kijowski, obwód czernihowski, obwód charkowski, obwód doniecki, a także tutaj, w Chersoniu”⁸. Najbardziej zastanawiającą kwestią jest skala tego zjawiska. Wojna nadal trwa (stan na 30 maja 2024 roku), stale docierają do opinii publicznej na całym świecie nowe informacje na temat sytuacji głównie kobiet doświadczających napaści na tle seksualnym w Ukrainie i można odnieść wrażenie, że nie ma końca tego koszmaru. W całym złu, jakie możemy obserwować, można zauważyć jedną pozytywną rzecz, jaką jest reakcja świata. Im więcej informacji i szczegółów dociera do nas będących poza granicami terenów okupowanych, tym bardziej społeczność międzynarodowa angażuje się w pomoc prawną oraz psychologiczną ofiarom przemocy seksualnej.

⁶ A. Gasztold, K. Oblińska, *Przemoc seksualna związana z konfliktem (CRSV) w wojnie rosyjsko-ukraińskiej*. „Studia Polityczne” 2022, vol. 50, nr 4, ss. 45-74.

⁷ C. Engelbrecht, *Reports of Sexual Violence by Russian Soldiers Documented in Ukraine*, [w:] „The New York Times” z 2022 r., <https://www.nytimes.com/2022/04/03/world/europe/russia-ukraine-rape.html>, dostęp: 30.05.2024.

⁸ I. Kravtsova, *Deafening Silence*, [w:] „Novaya Gazeta” z 2024 r., <https://novayagazeta.eu/articles/2024/04/22/deafening-silence-en>, dostęp: 28.05.2024.

„Podoba ci się, nie podoba, cierp, moja piękna” to słowa wypowiedziane publicznie przez Prezydenta Rosji Władimira Putina, 7 lutego 2022 roku podczas konferencji prasowej po negocjacjach rosyjsko-francuskich przed pełnowymiarową inwazją, w kontekście konieczności spełnienia przez Kijów żądań Moskwy⁹. Jest to dołujący żart obnażający stosunek Rosji do Ukrainy, jak i niestety idealna analogia stosunku rosyjskich wojsk okupacyjnych do ukraińskich kobiet. Nie pozostawia to wątpliwości, że przy takim stosunku głowy państwa, żołnierze też nie będą litościwi dla cywilów. W miarę upływu czasu, zaczęto profilować sprawców przemocy. Odkrywano nowe motywacje i porównywano je z innymi konfliktami zbrojnymi. Model motywacji jest wieloczynnikowy, różni się zarówno przesłanki wewnętrzne: psychologiczne oraz biologiczne; jak i zewnętrzne: strategiczne, kulturowe i sytuacyjne¹⁰. Najczęściej przemoc seksualną podczas konfliktów zbrojnych tłumaczy się biologicznymi uwarunkowaniami funkcjonowania człowieka¹¹. Teoria biologicznego determinizmu tłumaczy fakt chęć przekazania genów, jednakże nie tłumaczy brutalności samych czynów i innych składnych na całokształt profilu.

Psychologiczne uwarunkowania charakteryzujące sprawców przemocy seksualnej w konfliktach zbrojnych są znacząco bardziej złożone. Początek analizy należy się stwierdzeniu, że przemoc, w tym seksualna, jest pozwalającym potwierdzić tożsamość walczącego w opozycji do tożsamości wroga. Obserwowalna jest kwestia dominacji i wyższości nad ofiarą oraz aspekt kobiety wroga, która w porównaniu do „naszej” kobiety jest „nieczysta”. Według Martina van Crevelda jednym z głównych powodów decyzji mężczyzn co do ochrony wojskowej swej ojczyzny jest determinacja do ochrony ‘swoich’ kobiet przed przemocą seksualną ze strony wroga¹². Kwestia zgwałcenia ze strony wroga już od czasów starożytności jest uważana za część zwycięstwa i trofeum. Jest to też niepisana zasada wojny i część komunikacji między obozami walczących, symbolizuje władzę i zwycięstwo, a okrutna skala brutalności samych aktów

⁹ D. M. Herszenhorn, G. Leali, *Defiant Putin mauls Macron in Moscow*, [w:] „Politico” z 2022 r., <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-welcomes-emmanuel-macron-france-into-his-lair-kremlin-ukraine/>, dostęp: 29.05.2024.

¹⁰ J. Park, *Sexual Violence During Armed Conflict: A Neglected Human Rights Issue*, „Human Rights Quarterly” 2000, vol. 22, no. 2, ss. 373-418.

¹¹ A. Stępnik, *Dynamika przemocy a uwarunkowania biologiczne i memetyczne*, „Teksty z Ulicy: zeszyty folklorystyczne” 2016, nr 17, s. 169.

¹² M. van Creveld, *Men, Women & War*, Cassell & Co. 2001, s. 123.

jest związana z chęcią okazania pogardy i odczłowieczenia ofiary¹³. Istotnym w badaniu profili sprawców jest zauważenie problemu tożsamościowego, czyli wątpliwości co do moralności czynów, a posuwanie się do coraz to brutalniejszych aktów jest wynikiem podporządkowania się i zagłuszenia wewnętrznego głosu moralności¹⁴. Kolejną motywacją jest chęć odreagowania po bitwie, jest to przeciwwaga do odczuwanych lęków, co wiąże się automatycznie z żądzą zemsty. Duże znaczenie w tej sprawie ma również bezkarność – należy pochylić się nad analizą, dlaczego sprawcy nie wykazywali żadnych przesłanek świadczących o możliwych skłonnościach do popełnienia takiej zbrodni. Podczas konfliktów zbrojnych zanika przestrzegalność norm społecznych: prawnych oraz moralnych. Anonimowość na terenie wroga stanowi jeden z czynników motywacyjnych. Znaczący jest także brak opieki i ochrony związanych z obecnością mężczyzn na wojnie, brak służb porządkowych dodatkowo zwiększa powtarzalność zbrodni¹⁵. Zgwałcenia zbiorowe są bezpośrednio połączone z kwestią bezkarności. Głównymi powtarzającymi powodami mogą być: chęć potwierdzenia swej lojalności, zdolności seksualnych, atrakcyjności oraz strach przed narażeniem się na ostracyzm w przypadku odmowy, znaczący jest także brak indywidualnej odpowiedzialności. Integracja sprawców oraz ewentualna odpowiedzialność zbiorowa dodatkowo angażuje to popełniania tego typu zbrodni.

Wojna rosyjsko-ukraińska ma inną specyfikę niż dotychczas można było obserwować w współczesnej historii, gdyż poza powołanymi wolnymi mężczyznami obywatelstwa rosyjskiego, w wojnie uczestniczą także skazani w Federacji Rosyjskiej przestępcy¹⁶, co zaburza analizę profilu potencjalnego sprawcy. Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na skłonności do popełniania tych czynów jest zakres kulturowo-społeczny między innymi model wychowania, ale także ogólny stosunek w państwie czy też w określonym środowisku do tzw.

¹³ A. Domagała, *Przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych z 2014 r.*, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/59047/PDF/12_Arkadiusz_Domagala.pdf, dostęp: 30.05.2024.

¹⁴ D. K. Cohen, A. H. Green, E. J. Wood, *Wartime sexual violence: Misconceptions, implications, and ways forward*, United States Institute of Peace 2013.

¹⁵ UN Meetings Coverage and Press Releases *Sexual Violence „Most Hidden Crime” Being Committed against Ukrainians, Civil Society Representative Tells Security Council z 2022 r.*, <https://press.un.org/en/2022/sc14926.doc.htm>, dostęp: 30.05.2024.

¹⁶ R. Szoszyn, *Prosto z łagru na front w Ukrainie. Rosja szuka żołnierzy wśród więźniów z 2022 r.*, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37089301-prosto-z-lagru-na-front-w-ukrainie-rosja-szuka-zolnierzy-wsrod-wiezniow>, dostęp: 30.05.2024.

„kultury gwałtu”, dostęp do edukacji seksualnej oraz treści pornograficznych w bardzo młodym wieku¹⁷.

Skala brutalności, jaką obserwuje się w okupowanej Ukrainie, wstrząsnęła społecznością międzynarodową. Wykorzystywanie różnych substancji psychoaktywnych, w tym Viagry, podczas agresji Rosji świadczy o pewnej ewolucji wojennej taktyki z użyciem przemocy seksualnej, mimo że ogólna strategia wojenna pozostaje ta sama¹⁸. Ukraińska gazeta internetowa „Ukraińska Prawda” zgłosiła przechwyconą rozmowę telefoniczną, podczas której rosyjski żołnierz opowiada o swoich doświadczeniach związanych z przemocą seksualną podczas wojny i świadcząca o jej powszechności¹⁹: „Kiedy poddaliśmy Lymana, wymordowaliśmy wszystkich, pierdolone chochoły [obraźliwe rosyjskie określenie osób pochodzenia ukraińskiego] [...] Zgwałciliśmy ich, zamordowaliśmy, zastrzeliliśmy. W Lymanie i Torske po prostu chodziliśmy i strzelaliśmy do wszystkich [...] Zabrano do nas wszystkich młodszych mężczyzn, a kobiety młode: wszystkich [zgwałcono], zamordowano, rozstrzelano”. Zbrodnie seksualne popełniane są zarówno w miejscu zamieszkania ofiar, jak i poza nim. Czasami dochodzi do aktów w obecności najbliższej rodziny ofiary, która jest bezsilna wobec dziejącej się krzywdy. Można odnieść wrażenie, że sprawcy nie mają żadnych skrupułów i traktują cywilów ukraińskich jak ich własności, z którą mogą zrobić co tylko im się podoba. W działaniach widać chęć odczłowieczenia ofiar i ich rodzin, aby jeszcze bardziej uświadomić im, że nie mają żadnej drogi ucieczki, ani możliwości podjęcia jakiegokolwiek decyzji niezgodnej z oczekiwaniem żołnierzy rosyjskich.

Akt przemocy seksualnej podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej opisany w Raplocie Centrum Lemkina pt. „Podoba ci się, nie podoba, cierp, moja piękna – Nieukarane zbrodnie. Przemoc seksualna rosyjskich wojsk wobec ukraińskich kobiet”: „(...) Wyobraź sobie, Oleg, kogo będziemy pieprzyć! Jedna ma 41 lat, druga 43. Zabrał sąsiadkę na piętro, a ja byłam na parterze. Albo zgwałcę cię

¹⁷ H. Nicola, A. Powell, *Preventing Sexual Violence: Interdisciplinary Approaches to Overcoming a Rape Culture*, Palgrave Macmillan 2014.

¹⁸ J. Watling, N. Reynolds *Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine* z 2023 r., <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/meatgrinder-russian-tactics-second-year-its-invasion-ukraine>, dostęp: 18.10.2024.

¹⁹ Ukraińska Prawda. *GUR opublikował listę rosyjskich żołnierzy zaangażowanych w okrucieństwa w Buczy*, [w:] „Ukraińska Prawda” 2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/4/7337048/>, dostęp: 25.05.2024.

tutaj, albo pójdziemy do czołgu i cała kompania cię zgwałci (...). Powiedziałam: Gwałć mnie tutaj”²⁰. Przemoc seksualna podczas wojny, nie występuje jedynie względem kobiet, mimo że to przedstawicielki płci żeńskiej są najczęstszymi ofiarami zbrodni. Według „WP Wiadomości” Federacja Rosyjska prowadzi zorganizowaną i systematyczną kampanię przemocy seksualnej na terytorium okupowanej Ukrainy skierowaną przeciwko zarówno cywilnym mężczyznom, jak i żołnierzom ukraińskim. Historia 39-letniego Romana, który w związku z wyżej wymienioną taktyką padł ofiarą przemocy seksualnej. „Przewrócili cały dom do góry nogami, przeszukując każdy kąt w poszukiwaniu dowodów, które mogłyby mnie obciążyć. W moim telefonie znaleźli wiadomość, w której określałem rosyjskich żołnierzy mianem „orków”. Po tym związali mnie i wrzucili do samochodu”. Roman opisał jak funkcjonariusze rosyjskiej Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB) poddali go torturom obejmujące rażenie prądem w okolicach narządów płciowych. Grozili ofierze także zgwałceniem szklaną butelką lub pałką oraz straszono kastracją. Również Anna Sosonska, która pełni obowiązki szefa wydziału do spraw przemocy seksualnej w Biurze Prokuratora Generalnego Ukrainie potwierdziła doniesienia o kampanii przemocy seksualnej wobec mężczyzn ze strony rosyjskich żołnierzy. Sprawia to, że nie można patrzeć na te zdarzenia, jako nieliczne przypadki, które dzieją się nie tylko w trakcie trwania konfliktu zbrojnego, ale jako celową i wyjątkowo okrutną taktykę Federacji Rosyjskiej, jak zauważają ukraińscy prokuratorzy²¹.

Ukraińskie Ministerstwo Reintegracji Terenów Tymczasowo Okupowanych doniosło w czerwcu 2023 roku, że co najmniej 126 Ukrainek, w tym 80 cywilnych przebywało w niewoli, dodatkowo, „Nadal tam są. Wiem, co im grozi, w jakich warunkach przebywają i jak trudno im jest fizycznie i emocjonalnie” – cytuje Kyiv Post jedną z ofiar, Ludmyłę Husejnową, Ludmyła Husejnowa była w rosyjskiej niewoli przez trzy lata, wraz z 107 innymi kobietami została uwolniona w październiku 2022 roku. Kobiety trafiają do niewoli z bardzo różnych powodów, 61 – letnia obecnie Husejnowa została zabrana do niewoli

²⁰ Centrum Dokumentowania Zbrodni Rosyjskich w Ukrainie im. Rafała Lemkina, *Podoba ci się, nie podoba, cierp, moja piękna – Nieukarane zbrodnie. Przemoc seksualna rosyjskich wojsk wobec ukraińskich kobiet* z 2024 roku.

²¹ M. Czmiel, *Kampania przemocy seksualnej, szokujące zeznania ukraińskich wojskowych*, [w:] „WP Wiadomości” 2024, <https://wiadomosci.wp.pl/kampania-przemocy-seksualnej-szokujace-zeznania-ukrainskich-wojskowych-7033137160801024a>, dostęp: 30.05.2024.

z powodu swoich proukraińskich poglądów w okupowanej części obwodu donieckiego na wschodzie Ukrainy.

Doświadczają tortur i przemocy seksualnej. Jak relacjonuje Ludmyła Husejnowa, w jej przypadku rozebrano ją do naga, po czym zakuto w kajdanki i założono worek na głowę. W trakcie niewoli była popychana i bita, była także świadkiem wielu zgwałceń Ukrainek również przebywających w niewoli. Te przypadki nie są jednostkowe, jest ich niestety dużo więcej, dlatego L. Husejnowa obecnie stara się pomagać innym ofiarom, które doświadczyły podobnych zdarzeń i działa w powstałej w 2019 roku organizacji non-profit „Sema Ukraine”. Jak donosi szefowa organizacji – Iryna Dowhan, przemoc seksualna była obecna na terenach okupowanych dużo wcześniej, niż w momencie wybuchu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Pierwsze nasilone doniesienia docierały w 2014 roku. Po rozpoczęciu pełnowymiarowej wojny „W 2022 r. [rosyjscy żołnierze] dostali placet na dowolne zachowania. Stali się jeszcze bardziej pewni siebie i bezkarni”²².

Opinia międzynarodowa

We współczesnych realiach konfliktów zbrojnych postrzeganie stron walczących jest także zależne od social mediów. Reakcję opinii publicznej można obserwować poprzez publikowane posty na platformach takich jak „X” lub „Facebook”, ale także poprzez komentarze pod filmami na platformie „YouTube” lub „TikTok”. Szczególnie młode pokolenie będące bardzo aktywne w mediach internetowych i charakterystyczne ze względu na wykształconą wrażliwość jest potężnym głosem mającym duży impakt na dalsze rozprzestrzenianie informacji również w mediach tradycyjnych. Łatwość publikowania treści i przekazywania ich dalej, ale także bezproblemowość komentowania w social mediach sprawiły, że świat widzi, co aktualnie dzieje się w okupowanej Ukrainie

²² G. Latos, *Wojna nasiliła przemoc wobec ukraińskich kobiet. Gwałt stanowi część rosyjskiej „strategii militarnej”*, [w:] „Gazeta Prawna” 2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/9383859,wojna-nasilila-przemoc-wobec-ukrainskich-kobiet-gwalt-stanowi-czesc-r.html#kobiety-w-rosyjskiej-niewoli>, dostęp: 19.04.2024.

i bezwzględnie nie zgadza się na przemoc seksualną stosowaną na cywilach, ale także na żołnierzach²³.

Akty przemocy seksualnej, zwłaszcza na młodych kobietach i dzieciach budzą ogromną reakcję i niezgodę na dziejące się brutalne sceny na okupowanych terenach. Bezpośrednie relacje świadków i ofiar bardzo zmieniły postrzeganie przez opinię publiczną kreowanego przez Rosję wizerunku wojny, dowody te nie pozostawiają wątpliwości, że jest to w wykonaniu armii rosyjskiej swoista strategia militarna. O niezgodzie na dziejącą się krzywdę świadczą nie tylko publikowane w social mediach materiały przez internautów zwiększające wiedzę na temat aktualnie dziejącej się sytuacji za wschodnią granicą, ale także wypowiedzi przedstawicieli państw i organizacji międzynarodowych. Pramilla Patten Specjalna Przedstawicielka Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy seksualnej podczas konfliktów wypowiedziała bardzo ważne słowa, które są kierunkowskazem światopoglądowym, dla osób nie wierzących, że taka skala okrucieństwa ze strony Rosji jest możliwa. „Kiedy kobiety są więzione przez wiele dni i gwałcone, kiedy zaczynają gwałcić małych chłopców i mężczyzn, kiedy widzisz przypadki okaleczeń genitaliów, kiedy słyszysz zeznania kobiet, że Rosjanie na wyposażeniu mają Viagrę, to jasne jest, że to strategia militarna”²⁴.

Nie tylko przedstawiciele organizacji międzynarodowych zabrali głos w tej konkretnej sprawie. Prezydent Słowacji Zuzana Čaputová skomentowała bardzo zdecydowanym tonem okrucieństwa popełniane podczas agresji Rosji na Ukrainę, szczególnie odnosząc się do przemocy seksualnej. Nawoływała środowisko międzynarodowe to natychmiastowej reakcji i potępienia działań rosyjskich żołnierzy. Na konferencji prasowej z prezydentem Ukrainy Wołodymyrem Zełenskim powiedziała: „Rozmawiałam z ofiarami przemocy seksualnej, z rodzicami dzieci wywiezionych do Rosji. Czuję całą tę tragedię. To musi zostać zatrzymane. Cały cywilizowany świat musi wziąć w tym udział”²⁵.

²³ T. Brayford, *russia subjects Ukrainian soldiers to torture, beatings & sexual violence*, 12 października 2023, <https://x.com/ThomasBrayford/status/1794102444432957452>, dostęp: 31.05.2024.

²⁴ P. Patten, Specjalna Przedstawicielka Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy seksualnej podczas konfliktów, *Press Conference: Pramilla Patten, SRSG on Sexual Violence in Conflict & Chloe Marnay-Baszanger, Team Leader of the Team of Experts on the Rule of Law and Sexual Violence in Conflict*, 4 marca 2024, <https://webtv.un.org/en/asset/k1w/k1wee1dcdl>, dostęp: 28.04.2024.

²⁵ D. Vialko, *Slovak President on War in Ukraine: „You Defend Values We Share”*, [w:] RBC Ukraine z 2024 r., <https://newsukraine.rbc.ua/news/slovak-president-on-war-in->

3 kwietnia 2022 roku ambasador Wielkiej Brytanii w Ukrainie Melinda Simmons nazwała zgwałcenie „elementem niesprowokowanej kampanii wojennej Rosji [...] Chociaż nie znamy jeszcze pełnego zakresu jego stosowania na Ukrainie, jest już jasne, że był on częścią arsenału Rosji. [...] Kobiety gwałcone na oczach swoich dzieci, dziewczęta na oczach rodzin w ramach celowego aktu podporządkowania”²⁶.

Ministrowie spraw zagranicznych Kanady i Wielkiej Brytanii Mélanie Joly i Liz Truss 21 kwietnia 2022 roku wspólnie podpisali list stwierdzający, że rosyjscy żołnierze w Ukrainie „używają gwałtu jako broni wojennej”. Opisali przestępstwo zgwałcenia jako „systematyczną broń służącą sprawowaniu kontroli i władzy nad kobietami [...] równie destrukcyjną w konfliktach jak broń chemiczna lub miny lądowe, które są zakazane na mocy konwencji międzynarodowych, ale które mimo to należy traktować jako poważnie”²⁷.

Podsumowanie

Media odgrywają kluczową rolę w ujawnianiu i dokumentowaniu przypadków przemocy seksualnej. W świetle tych wydarzeń, ważne stało się nie tylko udokumentowanie zbrodni, ale także pociągnięcie sprawców do odpowiedzialności. Międzynarodowe prawo zostało wystawione na próbę, a państwa oraz organizacje międzynarodowe zobowiązały się do wsparcia Ukrainy w ściganiu zbrodniarzy wojennych.

Przemoc seksualna podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej nie jest izolowanym zjawiskiem, lecz częścią szerszej, globalnej dyskusji na temat wojny, praw człowieka i odpowiedzialności. Reakcja międzynarodowej społeczności, choć niejednolita, stanowi krok w kierunku zrozumienia i rozwiązania tego głęboko zakorzonego problemu. Świat musi działać zdecydowanie, by zapewnić sprawiedliwość dla ofiar i przeciwdziałać przemocy seksualnej jako narzędziu

ukraine-you-defend-1715373641.html, dostęp: 24.05.2024.

²⁶ LB.UA. *British Ambassador: rape of Ukrainian women in front of their families is a weapon of russians*, https://en.lb.ua/news/2022/04/03/12487_british_ambassador_rape.html, dostęp: 29.05.2024.

²⁷ D. Vialko, *The UK and Canada will tackle Russia's sex crimes in Ukraine*, Express.co.uk, <https://www.express.co.uk/comment/expresscomment/1599082/liz-truss-melanie-joly-canada-uk-ukraine-russia-sex-crimes-rape-comment>, dostęp 24.05.2024.

konfliktów zbrojnych. Na ten moment nie jest znana pełna skala zbrodni, które nadal trwają na okupowanych przez Rosję terenach Ukrainy. Wyzwania jakie czekają środowisko międzynarodowe po zakończeniu działań zbrojnych obejmują nie tylko rozliczenie sprawców, ale także opiekę nad ofiarami i zapewnienie pełnego systemu pomocy dla ofiar niechających zgłaszać do odpowiednich organów aktów przemocy seksualnej, której doświadczyły.

Bibliografia

Literatura:

- Centrum Dokumentowania Zbrodni Rosyjskich w Ukrainie im. Rafała Lemkina, *Po-doba ci się, nie podoba, cierp, moja piękna – Nieukarane zbrodnie. Przemoc seksualna rosyjskich wojsk wobec ukraińskich kobiet z 2024 roku.*
- Cohen D. K., Green A. H., Wood E. J., *Wartime sexual violence: Misconceptions, implications, and ways forward*, United States Institute of Peace 2013.
- Gasztold A., Oblińska K., *Przemoc seksualna związana z konfliktem (CRSV) w wojnie rosyjsko-ukraińskiej.* „Studia Polityczne” 2022, vol. 50, nr 4, ss. 45-74.
- Homer, *Iliada*, przeł. Stanisław Stabryła, Warszawa 2012, księga 24.
- M. van Creveld, *Men, Women & War*, Cassell & Co. 2001.
- Nicola H., Powell A., *Preventing Sexual Violence: Interdisciplinary Approaches to Overcoming a Rape Culture*, Palgrave Macmillan 2014.
- Park J., *Sexual Violence During Armed Conflict: A Neglected Human Rights Issue*, „Human Rights Quarterly” 2000, vol. 22, no. 2, ss. 373-418.
- Rome Statute of the International Criminal Court*, 17 July 1998, 2187 UNTS 90, entered into force 1 July 2002.
- Sęk-Iwanek M., *Obrazy wojny w powieści graficznej*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2017, nr 19, ss. 265 – 283.
- Stępnik A., *Dynamika przemocy a uwarunkowania biologiczne i memetyczne*, „Teksty z Ulicy: zeszyty folklorystyczne” 2016, nr 17, ss. 169 – 188.

Netografia:

- Brayford T., *russia subjects Ukrainian soldiers to torture, beatings & sexual violence*, 12 października 2023, <https://x.com/ThomasBrayford/status/1794102444432957452>, dostęp: 31.05.2024.

- Czmiel M., *Kampania przemocy seksualnej, szokujące zeznania ukraińskich wojskowych*, [w:] WP Wiadomości z 2024 r., <https://wiadomosci.wp.pl/kampania-przemocy-seksualnej-szokujace-zeznania-ukrainskich-wojskowych-7033137160801024a>, dostęp: 30.05.2024.
- Domagała A., *Przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych z 2014 r.*, https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/59047/PDF/12_Arkadiusz_Domagala.pdf, dostęp: 30.05.2024.
- Engelbrecht C., *Reports of Sexual Violence by Russian Soldiers Documented in Ukraine*, [w:] „The New York Times” 2022, <https://www.nytimes.com/2022/04/03/world/europe/russia-ukraine-rape.html>, dostęp: 30.05.2024.
- Kravtsova I., *Deafening Silence*, [w:] „Novaya Gazeta” 2024, <https://novyagazeta.eu/articles/2024/04/22/deafening-silence-en>, dostęp: 28.05.2024.
- Latos G., *Wojna nasiliła przemoc wobec ukraińskich kobiet. Gwałt stanowi część rosyjskiej „strategii militarnej”*, [w:] „Gazeta Prawna” 2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/9383859,wojna-nasilila-przemoc-wobec-ukrainskich-kobiet-gwalt-stanowi-czesc-r.html#kobiety-w-rosyjskiej-niewoli>, dostęp: 19.04.2024.
- LB.UA. *British Ambassador: rape of Ukrainian women in front of their families is a weapon of russians*, https://en.lb.ua/news/2022/04/03/12487_british_ambassador_rape.html, dostęp: 29.05.2024.
- M. D. Herszenhorn i G. Leali, *Defiant Putin mauls Macron in Moscow*, [w:] „Politico” 2022, <https://www.politico.eu/article/vladimir-putin-russia-welcomes-emmanuel-macron-france-into-his-lair-kremlin-ukraine/>, dostęp: 29.05.2024.
- Patten P., *Specjalna Przedstawicielka Sekretarza Generalnego ONZ ds. przemocy seksualnej podczas konfliktów, Press Conference: Pramila Patten, SRSG on Sexual Violence in Conflict & Chloe Marnay-Baszanger, Team Leader of the Team of Experts on the Rule of Law and Sexual Violence in Conflict*, 4 marca 2024, <https://webtv.un.org/en/asset/k1w/k1wee1dcdl>, dostęp: 28.04.2024.
- Szoszyn R., *Prosto z łagru na front w Ukrainie. Rosja szuka żołnierzy wśród więźniów z 2022 r.*, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37089301-prosto-z-lagru-na-front-w-ukrainie-rosja-szuka-zolnierzy-wsrod-wiezniow>, dostęp: 30.05.2024.
- The Prosecutor v. Dusko Tadić, Case No. IT-94-1, *Judgment, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY)*, 1997, <https://www.icty.org/en/case/tadic>, dostęp: 24.05.2024.
- Ukraińska Prawda. *GUR opublikował listę rosyjskich żołnierzy zaangażowanych w okrucieństwa w Buczy* [w:] „Ukraińska Prawda” 2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/4/7337048/>, dostęp: 25.05.2024.

- UN Action Against Sexual Violence in Conflict*, <https://www.un.org/sexualviolencein-conflict/>, dostęp: 25.05.2024.
- UN Meetings Coverage and Press Releases *Sexual Violence „Most Hidden Crime” Being Committed against Ukrainians, Civil Society Representative Tells Security Council* z 2022 r., <https://press.un.org/en/2022/sc14926.doc.htm>, dostęp: 30.05.2024.
- Vialko D., *Slovak President on War in Ukraine: „You Defend Values We Share”*, [w:] RBC Ukraine z 2024 r., <https://newsukraine.rbc.ua/news/slovak-president-on-war-in-ukraine-you-defend-1715373641.html>, dostęp: 24.05.2024.
- Vialko D., *The UK and Canada will tackle Russia’s sex crimes in Ukraine*, Express.co.uk, <https://www.express.co.uk/comment/expresscomment/1599082/liz-truss-melanie-joly-canada-uk-ukraine-russia-sex-crimes-rape-comment>, dostęp 24.05.2024.
- Watling J., Reynolds N., *Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine* z 2023 r., <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/meatgrinder-russian-tactics-second-year-its-invasion-ukraine>, dostęp:18.10.2024.

Elkhan Aliyev

Doctoral School of Social Sciences

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

**PRESERVING GLOBAL SECURITY: THE 1968
NON-PROLIFERATION TREATY SIGNING
AND ASSESSING ITS EFFECTIVENESS**

*Zachowanie globalnego bezpieczeństwa: podpisanie
Traktatu o Nierozprzestrzaniu Broni Jądrowej z 1968 r.
i ocena jego skuteczności*

Summary

This paper focuses on the efficiency of the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) regime as the topic is key to the international security and nuclear disarmament. The paper analyses the accomplishments and difficulties of non-proliferation, disarmament and the utilisation of nuclear energy by means of the NPT. Nevertheless, the practical implementation of some accomplishments, including the contraction of nuclear inventories by superpowers and International Atomic Energy Agency (IAEA) safeguards, has emerged as a problem for the regime. Major concerns involve Pakistan, and Israel obtaining nuclear weapons, as well as the situation with the treaty concerning North Korea. Moreover, the inadequate disarmament by declared nuclear-weapon states and the regional tensions, mainly Middle East and Northeast Asia, fail to contribute to the objectives of the NPT. Besides, this analysis also discusses the enforcement methods and compliance issues, especially, in between the non-nuclear and nuclear weapons states, and the necessity of reforming the verification system. In a view of this dynamics the paper outlines several approaches to strengthen the NPT: developing measures of international cooperation, raising a role of

technology and advancing diplomatic practices. In conclusion, this study affirms the significance of the NPT as it also acknowledges the need for ongoing alterations in response to the changing security landscape.

Keywords: Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT), International Security, Nuclear Disarmament, IAEA Safeguards, Treaty Compliance

Streszczenie

Niniejszy artykuł koncentruje się na efektywności Traktatu o Nierozprzestrzaniu Broni Jądrowej (NPT), ponieważ temat ten jest kluczowy dla bezpieczeństwa międzynarodowego i rozbrojenia jądrowego. Artykuł analizuje osiągnięcia i trudności w zakresie nierozprzestrzania, rozbrojenia i wykorzystania energii jądrowej za pomocą NPT. Niemniej jednak praktyczna realizacja niektórych osiągnięć, w tym ograniczenie zapasów broni jądrowej przez supermocarstwa i zabezpieczenia Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (MAEA), stała się problemem dla reżimu. Główne obawy dotyczą Pakistanu i Izraela w zakresie uzyskania broni jądrowej, a także sytuacji związanej z traktatem dotyczącym Korei Północnej. Ponadto, niewystarczające rozbrojenie przez państwa posiadające broń jądrową i napięcia regionalne, głównie na Bliskim Wschodzie i w Azji Północno-Wschodniej, nie przyczyniają się do realizacji celów NPT. Analiza dotyczy również metod egzekwowania i kwestii zgodności, zwłaszcza między państwami nieposiadającymi broni jądrowej i państwami posiadającymi broń jądrową, a także konieczności reformy systemu weryfikacji. W świetle tej dynamiki artykuł przedstawia kilka podejść do wzmocnienia NPT: rozwijanie środków współpracy międzynarodowej, zwiększanie roli technologii i rozwijanie praktyk dyplomatycznych. Podsumowując, niniejsze badanie podkreśla znaczenie NPT, jednocześnie uznając potrzebę ciągłych zmian w odpowiedzi na zmieniający się krajobraz bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: Układ o Nierozprzestrzaniu Broni Jądrowej (NPT), bezpieczeństwo międzynarodowe, rozbrojenie nuklearne, zabezpieczenia MAEA, przestrzeganie traktatu

Introduction

The 1968 signing of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) marked a pivotal moment in international efforts to control the spread of nuclear weapons and promote global security. Negotiated between 1965 and 1968, the Nuclear Non-Proliferation Treaty was crafted by the Eighteen Nation Committee on Disarmament, a United Nations-sponsored entity in Geneva, Switzerland. Signed in 1968 and enforced in 1970, the NPT enjoyed an indefinite extension in May 1995 after twenty-five years, showcasing its enduring significance. With 191 states as parties, the NPT stands as the most widely embraced arms limitation and disarmament accord. However, challenges persist, with North Korea's withdrawal in 2003 due to non-compliance and the non-participation of four UN member states, including nuclear-capable nations India, Israel, and Pakistan, along with South Sudan. Crafted during a period of heightened Cold War tensions, the treaty sought to prevent the horizontal proliferation of nuclear weapons by restraining the acquisition of such capabilities by non-nuclear-weapon states. The NPT established a framework of obligations, dividing signatories into two categories: The Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) of 1968 categorised nations into nuclear-armed states, which include the United States, the Soviet Union, China, France, and the United Kingdom, and non-nuclear-armed states, which committed to refraining from the development or acquisition of nuclear weapons.

The NPT succeeded in preventing the proliferation of nuclear weapons to those industrialised countries that were considered capable of developing nuclear weapons if they decided to at the time the treaty came into existence. This landmark agreement aimed to achieve a delicate balance between the nuclear haves and have-nots, fostering cooperation for the peaceful use of nuclear energy while discouraging weapons ambitions. The NPT, built on principles of disarmament, non-proliferation, and the right to access nuclear technology for peaceful purposes, has played a critical role in shaping the global nuclear order. However, its effectiveness has faced challenges over the years, with debates on disarmament progress and concerns about the perceived imbalance between nuclear-armed and non-nuclear-armed states. Analysing the 1968 NPT signing offers valuable insights into the complex dynamics of international security and the ongoing quest for a world free from the threat of nuclear weapons. This article hypothesises that the 1968 NPT signing has played a crucial role in

preserving global security by inhibiting the proliferation of nuclear weapons and promoting international cooperation in nuclear disarmament initiatives, addressing 2 questions. Firstly, why was the NPT created and what events and causes led to its establishment? Secondly, how much progress has been made since then in achieving its goals and improving global security? The article employs a dual approach of historical analysis and policy analysis to investigate the effectiveness of the 1968 NPT signing in preserving global security. Through the utilisation of both quantitative and qualitative research methods on historical and archival materials, it aims to provide a comprehensive understanding of the treaty's impact on international security dynamics.

Historical background and Foundation Objective

Since the beginning of the nuclear era, especially after the atomic bombings of Hiroshima and Nagasaki in 1945, it has become apparent that states could begin converting nuclear technology for weaponised purposes¹. Thus, the prevention of such diversions became one of the major issues on the agenda concerning the use of nuclear power for constructive purposes. First trials, made in 1946, to finally create an international system to control of the atomic energy with a view of allowing everybody to acquire it in parallel with relevant safety measures, were stopped in 1949 because of extremely deep political disputes between the USA, Great Britain on the one hand and USSR on the other.

At this time nuclear tests were performed and nuclear weapon stock piling by both the United States and the former Soviet Union had begun. This phase marked a critical juncture, following the nuclear bombings of Hiroshima and Nagasaki in 1945, highlighting the shift towards militarising nuclear capabilities. The developments underscored the urgency in addressing the potential diversion of nuclear technology for weapons purposes, prompting renewed efforts in the quest for an international framework for the peaceful use of nuclear energy.

The USSR was slow to withdraw troops from East Europe and Northern Iran after victory had been achieved in the Second World War, turned down the

¹ See: H. Feis, *The Atomic Bomb and the End of World War II*, Princeton University Press 2015.

offer of American economic aid (the Marshall Plan) and also rejected their offer to scrap their own arsenal of atomic weapons in exchange for a UN inspection system to prevent any state from procuring such weapons in The Baruch Plan. From this perspective the USA were entitled to interpret Soviet intentions as being hostile and respond accordingly². Baruch Plan being the first – the Russians rejected a generous overture from Washington rather than accept collaboration which would have enabled Americans and others to move around in the USSR and observe its true plight. Separate development of western and eastern Europe was affirmed³.

The failure of the Baruch Plan in 1946, aimed at establishing international control over atomic energy, exposed the challenges of achieving consensus on nuclear governance. Subsequent proposals in the 1950s underscored the need for a more comprehensive international system. These setbacks highlighted the urgency of preventing unchecked nuclear proliferation. These events led to the establishment of the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) in 1968, marking a pivotal moment in international efforts to prevent nuclear weapons proliferation. The NPT aimed to curb the spread of nuclear weapons, facilitate peaceful nuclear cooperation, and underscored the commitment of nations to prevent the diversion of nuclear technology for military purposes, reflecting a pivotal response to the complex geopolitical landscape and the emerging nuclear age. Global tensions increased during the Cold War as the Soviet Union and the United States dominated geopolitical affairs through their close rivalry. The ideological battle between capitalism and communism, which assumed the form of armaments competitions and proxy wars, was at the centre of this conflict. One of the main causes of these tensions was the development and spread of nuclear weapons⁴. As part of a dangerous arms race, the two giants of the day, the US and the USSR, accumulated massive nuclear weapon arsenals. The threat of mutually assured destruction (MAD) has intensified with the development of nuclear submarines, strategic bombers, and intercontinental ballistic missiles (ICBMs); a nuclear conflict would be horrible for each side. The core of the emerging problem in the 1962 Cuban Missile Crisis was a shift in the concept of nuclear weapons and the approach to the joining of the NPT. Prior to then,

² P. Hough, *Understanding Global Security*, London 2008, p. 26-27.

³ P. Calvocoressi, *World Politics since 1945*, Gosport 2009, p. 11-14.

⁴ D. A. Rosenberg, *The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-1960*, "International Security" 1983, vol. 7, no 4, p. 10.

neither the United States nor the Soviet Union produced a major politician who had raised the subject, which Frank Aiken, then Ireland's foreign minister, did at a world level as a problem of nuclear non-proliferation. He tried four years earlier, during the Cuban missile crisis in 1958, to get a draft resolution to that effect through the UN General Assembly's First Committee. Thus, in general, there could be some approval of the proposal; however, there was no systematic effort made to implement it. Minister Aiken did go to the Soviet Union in 1968 to attend the signing of the NPT's treaty. However, the crisis of 1962 was the beginning of a change in attitude with regard to this widespread problem. Mankind was challenged with a problem that could possibly lead to a catastrophe of an unthinkable scale. It was after that, called a crisis, that the negotiations on nuclear weapons commenced. The problem began. The Cuban Missile Crisis ended in the summer of 1963. Several days after their resolution, President John Kennedy, in a speech, emphasised the fact and need for collaboration between Moscow and Washington towards the non-proliferation of 'further spreading of nuclear arms.' With equal dint of speed, within a month's time, the Soviet leader Nikita Khrushchev and the Soviet government also committed to this. It was time for NPT next⁵.

Methodology of NPT

The methodology of the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) primarily involves a framework for preventing the proliferation of nuclear weapons and promoting disarmament through a set of key provisions and mechanisms.

The NPT's grand bargain rests on three pillars⁶:

1. **Nonproliferation**
2. **The peaceful use of nuclear energy**
3. **Disarmament**

Nonproliferation of nuclear weapons refers to the international efforts and agreements aimed at preventing the spread or proliferation of nuclear weapons

⁵ R. Timerbaev, *The Nuclear Nonproliferation Treaty Has Largely Achieved Its Goals*, "Arms Control Today" 2007, vol. 47, no. 7, p. 39-43.

⁶ 2010 Nuclear Non-Proliferation Treaty Review Conference, Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Origins of NPT.

to additional countries or entities, thereby promoting global security and stability. These initiatives involve diplomatic, legal, and cooperative measures to discourage the acquisition of nuclear weapons and encourage the peaceful use of nuclear technology under strict controls and safeguards.

The peaceful use of nuclear energy refers to harnessing nuclear technology for non-military purposes, such as electricity generation, medical applications, and scientific research. It emphasises utilising nuclear resources for constructive and beneficial purposes while adhering to international safeguards to prevent the diversion of nuclear materials for weapons development and improvement. Well, it is impossible to separate the NPT from nuclear energy. On one hand, the provisions of Article IV concern “the inherent right of all the parties to the treaty to engage in the research, development, and use of nuclear energy for peaceful purposes on an equal basis”. On the other hand, the previous article, i.e., III, accepts the inherent conflict with the larger aim of the treaty to prevent the proliferation of nuclear weapons by putting on the obligation of every “non-nuclear-weapon State Party to the Treaty” to accept safeguards with a view to preventing diversion of nuclear energy from peaceful uses to nuclear weapons or other nuclear explosive devices⁷.

Disarmament is the deliberate reduction or elimination of military forces, weapons, or capabilities. It involves the dismantling, destruction, or reduction of armaments to enhance international security, international well-being, foster peace, and mitigate the risk of conflict. Disarmament efforts aim to create a more stable and secure global environment. Generally, the three pillars of the Nuclear Non-Proliferation Treaty hold paramount importance on the international stage. Together, these pillars form a comprehensive framework, addressing security concerns, encouraging cooperation, and ensuring the responsible use of nuclear technology. The NPT’s significance lies in its capacity to mitigate the threats posed by nuclear weapons, promote diplomatic collaboration, and facilitate advancements for the greater global good. And these pillars have essential roles as functions in International NPT regime.

⁷ M. Schneidera, M. V. Ramana, *Nuclear Energy and the Non-Proliferation Treaty: A Retrospective Examination*, “Peace and Nuclear Disarmament” 2023, no. 1 (6), p. 165–174.

Assessing Effectiveness through Case Studies

In the 20th century, the Nuclear Non-Proliferation Treaty played a pivotal role in shaping global security. It established norms for nuclear behaviour, fostering stability amid Cold War tensions. The NPT curtailed the spread of nuclear weapons and encouraged disarmament, becoming a cornerstone for international cooperation. Its endurance into the 21st century reflects its enduring significance, providing a framework for nuclear governance that continues to influence diplomatic and security dynamics, underscoring its critical role in maintaining global stability and preventing the proliferation of these powerful weapons.

Enforcing arms control measures and lowering nuclear tensions between the US and the USSR, the Strategic Arms Limitation Talks (**SALT**) and the resulting SALT treaties significantly contributed to the efficacy of the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT). Since both agreements were negotiated at the same time, they showed greater commitment on the part of nuclear-armed governments to reduce the dangers of nuclear proliferation and improve international security. The United States with the Soviet Union showed a readiness to participate in arms limitation measures through the SALT accords, especially SALT I signed in 1972. This favourable example encouraged other countries to follow suit. The SALT treaties strengthened the goals of the NPT by preventing the expansion of strategic nuclear weapons arsenals and enacting transparency regulations. This improved the stability of the global security landscape. Additionally, by lessening the perception of the need for nuclear weapons among non-nuclear-weapon states, the SALT treaties indirectly aided in the implementation of the NPT. The superpowers' commitment to disarmament and arms controls increased trust in the efficacy of international initiatives and support for the NPT's goals of preventing the spread of nuclear weapons and advancing disarmament. The SALT agreements are crucial and serve to maintain balance between the two superpowers.

Since the 1980s, diplomatic attempts have been made to prevent **North Korea** from desiring to acquire nuclear weapons. Since then, with brief intervals of détente in between, the world community has been slipping from crisis to crisis. However, this situation is not solely the fault of Pyongyang's leadership. North Korea joined the Non-Proliferation Treaty in 1985, which forbids the ownership of nuclear weapons. However, until the United States removed its

nuclear weapons from South Korea in 1991, it refused to allow the International Atomic Energy Agency to assess its nuclear installations. It was only found a short while later that North Korea was running a Yongbyon processing facility that could produce plutonium suitable for use in weapons. At the time, North Korea's conventional military reaction would have killed tens of thousands of people in South Korea, therefore US President Bill Clinton decided against attacking North Korea military way. North Korea and the United States came to an agreement on a framework in 1994 after discussions. Pyongyang pledged to shut down the nuclear reactor and the reprocessing facility with this. It was intended that it would receive two light water reactors and oil deliveries in exchange. George W. Bush placed this deal on hold in 2002 after winning the presidency and declaring in his State of the Union Address that North Korea was a member of the "axis of evil"⁸.

North Korea signed the NPT in 1985, but it didn't sign the necessary protections agreement with the IAEA until 1992. The IAEA found substantial evidence that North Korea's initial declaration was incomplete in early 1993, even though they were confirming it. The IAEA notified that the UN Security Council of North Korea's noncompliance after it rejected the request for a special inspection. North Korea declared expected intention to leave the NPT in 1993, but it was postponed until later. The United States suspected North Korea of noncompliance and blocked oil shipments based on information from Pakistan, Libya, and several declarations made by the DPRK leadership. North Korea later claimed that its public admission of guilt had been purposefully misinterpreted. The Agreed Framework was formally abandoned by the end of 2002. North Korea said once more in 2003 that it was leaving the Nuclear Non-Proliferation Treaty. Although it pledged to end the nuclear programme, it acknowledged possessing nuclear weapons in 2005. North Korea declared on October 9, 2006, that it had successfully carried out its first atomic test. There was some radioactive emission discovered, and the yield of the nuclear explosion that occurred underground was estimated to be less than one kiloton. The North Korean leadership confirmed its nuclear weapons programme on January 6, 2007. Due to North Korea's 2003 withdrawal from the NPT and repeated nuclear tests carried out in defiance of its obligations under the

⁸ *The two faces of Rumsfeld*, TheGuardian.com 2003, <https://www.theguardian.com/world/2003/may/09/nuclear.northkorea>, access: 14.11.2024.

agreement, the NPT has had little effect on the nation. North Korea's nuclear weapons continue to be a serious threat to regional and international security despite diplomatic attempts and sanctions intended to coax the country back to compliance. This underscores the difficulties in upholding non-proliferation standards in the face of rebellion from illicit states.

The "inalienable right to develop investigation, production, and use of nuclear energy for peaceful goals without discrimination" is granted to states by the NPT. This has been used by the **Iranian government** to defend its efforts to advance nuclear energy, claiming that there are only so many oil and gas reserves in the country and that other sources of energy must be discovered in order to ensure future energy security. But the US and other countries worry that Iran is aiming to create a nuclear weapons programme in addition to a peaceful energy programme, and that this is just the beginning of Iran's intention to do so. Because of this, the US has imposed sanctions since 2006 with backing from certain members of the international community. The Iranians view this as an Anglo-American scheme to impede Iran's economic growth. Iran would undoubtedly be developing a weapon in response to several valid security concerns if it were doing so: Israel, Iran's fanatical opponent, already possesses nuclear weapons; Iran as tense relations with several Sunni-dominated Middle Eastern states; Turkey, to the north, is a NATO member.

Kenneth Waltz believed that Iran's acquisition of a bomb would bring stability to the Middle East, counterbalancing Israel's regional nuclear monopoly which, he argued, had "long fuelled instability". Said Waltz, "policymakers and citizens in the Arab world, Europe, Israel, and the United States should take comfort from the fact that history has shown that where nuclear capabilities emerge, so, too, does stability. When it comes to nuclear weapons, now as ever, more may be better".

Using case studies to evaluate the Nuclear Non-Proliferation Treaty's (NPT) efficacy exposes both obstacles, achievements in accomplishing the treaty's goals. Although many governments have not developed nuclear weapons, the NPT's implemented measures are limited, as demonstrated by instances like North Korea's departure and Iran's controversial nuclear programme. The continued relevance and urgency of bolstering non-proliferation attempts are

⁹ F. P. Hough, *Shahin Malik and Andrew Moran – International Security Studies: Theory and Practice*, Routledge 2015, p. 124-128.

underscored by the existence of nuclear arsenals in governments outside the framework of the Nuclear Suppliers Group (NSG) and ongoing tensions in the area. Going forward, tackling new proliferation concerns and achieving the objectives of international, global nuclear disarmament and security will demand a comprehensive strategy that incorporates diplomatic engagement, multilateral collaboration, and sustainable verification procedures.

Conclusion

One of the significant achievements of the NPT has been its role in preventing the proliferation of nuclear weapons among many industrialised countries capable of developing such weapons. By establishing norms and regulations, the treaty created a framework that discouraged nations from pursuing nuclear weapons programmes, thus fostering stability amid Cold War tensions. This success is exemplified by the fact that the NPT enjoys widespread adherence, with 191 states as parties, making it the most widely embraced arms limitation and disarmament accord. However, challenges persist in the effectiveness of the NPT, as evidenced by cases such as North Korea's withdrawal and Iran's contentious nuclear program. Despite the treaty's provisions and mechanisms, including safeguards agreements with the International Atomic Energy Agency (IAEA), some nations have pursued nuclear weapons capabilities in violation of their NPT commitments. North Korea's departure from the treaty in 2003 and subsequent nuclear tests highlight the limitations of the treaty's enforcement mechanisms in deterring rogue states from acquiring nuclear weaponology for peaceful purposes with the need to prevent the proliferation of nuclear weapons.

The existence of nuclear arsenals in states outside the NPT framework, including nuclear-capable nations like India, Israel, and Pakistan, as well as the continued presence of nuclear weapons in the arsenals of the United States, Russia, China, France, and the United Kingdom, underscores the ongoing relevance and urgency of strengthening non-proliferation efforts. Despite the NPT's enduring significance, achieving its objectives of global nuclear disarmament and security requires a comprehensive strategy that incorporates diplomatic engagement, multilateral collaboration, and sustainable verification procedures.

In conclusion, while the Nuclear Non-Proliferation Treaty has made significant contributions to global security by curbing the spread of nuclear weapons and fostering cooperation in nuclear disarmament initiatives, its effectiveness remains limited. Iran's nuclear programme has raised concerns about the efficacy of the NPT in preventing the spread of nuclear weapons. Despite Iran's membership in the NPT, its pursuit of nuclear technology for peaceful purposes has been met with suspicion from the international community, leading to diplomatic tensions and sanctions. The case of Iran underscores the challenges of balancing states' rights to access nuclear technology with the need to address issues such as non-compliance and emerging proliferation threats. By analysing case studies and evaluating the treaty's impact, policymakers can gain valuable insights into the complexities of international security dynamics and chart a course for strengthening non-proliferation efforts in the 21st century. According to views of article, the NPT prevented the large-scale proliferation of nuclear weapons as a threat in both the 20th and 21st centuries and played a functional role in regulating international security.

Bibliography

Literature:

- Abe N., The NPT at Fifty: Successes and Failure, "Journal for Peace and Nuclear Disarmament" 2020, vol. 3, no. 2, pp. 224 – 233.
- Calvocoressi P., *World Politics since 1945*, Gosport 2009.
- Feis H. *The Atomic Bomb and the End of World War II*, Princeton University Press 2015.
- Feiveson H.A., *Encyclopedia of Energy*, 2004.
- Hough P., *Shahin Malik and Andrew Moran – International Security Studies: Theory and Practice*, Routledge 2015.
- Hough P., *Understanding Global Security*, London 2008.
- Mistry D., *Encyclopedia of Violence, Peace, & Conflict*, 2008.
- Nuclear Non-Proliferation Treaty Review Conference (2010). *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Origins of NPT*.
- Rosenberg D. A., *The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-1960*, "International Security" 1983, vol. 7, no. 4, pp. 3-71.
- Schneider M., Ramana M. V., *Nuclear Energy and the Non-Proliferation Treaty: A Retrospective Examination*, "Peace and Nuclear Disarmament" 2023, no. 1 (6), pp. 1-10.

Sokolski H., *Reviewing The Nuclear Nonproliferation Treaty*, Strategic Studies Institute 2010.

Timerbaev R., *The Nuclear Nonproliferation Treaty Has Largely Achieved Its Goals*, "Arms Control Today" 2007, vol. 47, no. 7.

Netography:

The two faces of Rumsfeld, TheGuardian.com 2003, <https://www.theguardian.com/world/2003/may/09/nuclear.northkorea>, access: 14.11.2024.

Nargiz Feyruzi

International relations

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

POLITICS IS AN OBSTACLE OR AN ASPIRATION FOR CLIMATE CHANGE NEGOTIATIONS

*Polityka jest przeszkodą lub aspiracją do negocjacji
w sprawie zmian klimatu*

Summary

The purpose of this paper is to discuss the issue of politics and its role in climate change negotiations in order to analyse whether politics is an obstacle or a facilitator. The author finds that the Global North pursues politics in climate negotiations as an aspiration to address climate change issues, while the US views politics as an obstacle which introduces challenges into climate debates. The author suggests that future research should focus on the underlying factors driving the U.S., as it is less concerned with political dimensions in climate negotiations compared to the EU or the Global South, which prioritise addressing climate change through greater cooperation.

Keywords: Climate Change, Negotiations, Global North, Global South

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest omówienie kwestii polityki i jej roli w negocjacjach dotyczących zmian klimatu, aby przeanalizować, czy polityka stanowi przeszkodę, czy też ułatwia negocjacje. Autor stwierdza, że globalna Północ prowadzi politykę w negocjacjach klimatycznych jako aspirację mającą na celu rozwiązanie problemów związanych ze zmianami klimatu, podczas gdy Stany

Zjednoczone postrzegają politykę jako przeszkodę, która wprowadza wyzwania do debat klimatycznych. Autor sugeruje, że przyszłe badania powinny skupić się na czynnikach stojących za postawą Stanów Zjednoczonych, które wydają się mniej zaangażowane w polityczne aspekty negocjacji klimatycznych w porównaniu z UE czy globalnym Południem, które priorytetowo traktują kwestie zmian klimatu poprzez większą współpracę.

Słowa kluczowe: Zmiany klimatyczne, negocjacje, globalna Północ, globalne Południe

Introduction

The author of this study, before moving on to the main part of the paper, summarises the importance of climate change for the global community and how it has become part of international relations and politics, and a bit of geopolitics as well. The fact of climate change requires significant adjustments in the way international relations are conducted as a matter of global community, which requires adjustments in a variety of institutions of global governance and issues related to international politics. Climate change affects strategic interests, alliances, borders, threats, economic linkages, comparative advantage and the nature of international co-operation will shift as a result. It will also influence the extent to which much of the world continues to view the UN as a legitimate institution¹. A clear example that illustrates the influence of climate change is geopolitics. In the context of climate change it will go beyond the environmental sphere and create new links between existing issues. Thus, monitoring the complexity of global climate security will increasingly play a crucial role in international affairs, the dangers associated with climate change will be extensively debated. There is no better document than the Intergovernmental Panel on Climate Change which states that, “the balance of evidence suggests that there is a discernible human influence on the global climate”², the text acknowledges and emphasises the broad range of climate influences on the global community in general and on international relations

¹ A. Giddens, *The Politics of Climate Change*, London 2009, p. 13.

² K. F. Myers, P. T. Doran, J. Cook, J. E. Kotcher & T. A. Myers, *Consensus revisited: quantifying scientific agreement on climate change and climate expertise among Earth scientists 10 years later*, “Environmental Research Letters” 2021, no 2, p. 1.

in particular. The chairman of the IPCC said in 1999 that the real questions will centre on when, where and how much the Earth's climate will change, not whether it will change at all³.

Given the significant impact of climate change on international relations, decision-making, and global governance – especially when interpreted alongside scientific insights and shifting political dynamics – a key question emerges:

Research Question: Does politics hinder or drive progress in climate change negotiations?

Research Goal: This article aims to demonstrate the relationships between climate change, the international context, cooperation, negotiations, and organisations like the UN to understand the nature and the effects of politics on the solution of one of the most acute and multi-faceted problems worldwide, which is climate change, whether it can be a “silver bullet” for the international politics or not.

Research Hypothesis: The persistent focus of the Global North on market-driven solutions and emission reductions, in contrast to the Global South's emphasis on climate justice and financial support for adaptation, creates policy barriers that hinder cohesive climate action in international negotiations.

It is increasingly clear how urgent it is to address the issue of collective climate change, which extends beyond environmental concerns and challenges the very nature of international cooperation. UN Secretary-General António Guterres described the latest IPCC working group report as “an alarm signal for humanity,” stating that “the alarm bells are ringing loudly, and the facts are plain and simple”⁴. Addressing the interconnections and dynamics of climate change will define the future of our planet and, at the same time, challenge the flexibility and authority of international organisations in general, and the United Nations in particular, in the eyes of the global society⁵. Some scientists, such as Lisa Vanhala, Elisa Calliari, and Adelle Thomas, believe that the politics of climate change and decision-making situations (DMS) are additional criteria for understanding the link between climate change and politics⁶. Climate change is a frustrating issue for international relations and scientists who have

³ J. Houghton, *Global Warming*, Cambridge 1997, p. 14.

⁴ *IPCC report: 'Code red' for human driven global heating, warns UN chief*, UN News (9 August 2021) <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097362>, access: 4.07.2024.

⁵ Giddens, *The Politics of Climate Change*, p. 207.

⁶ L. Vanhala, E. Calliari, A. Thomas, *Understanding the Politics and Governance of Climate Change Loss and Damage*, “Global Environmental Politics” 2023, vol. 23(3), p. 1-2.

studied what is happening to the international system and in particular the global climate system. Scientific evidence of the seriousness of the problem is accumulating, but few effective decisions have been taken by states⁷.

The piece opens by emphasising the critical role of climate change for the global community, highlighting its integration into the framework of international relations and political agendas. It stresses the ecological crisis and the importance of international cooperation and changes in global governance to solve this problem.

The second part of the paper seeks to examine the strength of politics in climate change negotiations to ascertain the nature of political impact by answering the following research question; does politics hinder or promote climate change negotiations? Regarding the research question, this section focuses on physical geography or geopolitics as a determinant of climate change, international interests and military strategies, alliances, and global organisations that influence climate change, including the United Nations. However, it also points to the division of north and south, inequality, emissions in the past, power, and justice about climate change.

The third part of the paper contains detailed information on the division structure of Global North and Global South in the climate change talks. This part tries to outline the stakes of the Global North and the South, historical burdens, power roles, and justice in climate change. It explains the methodologies of these negotiations and the dynamics of the developed and the developing countries' relations as well as tensions between them.

The concluding section of this article focuses on an analysis of negotiation frameworks alongside European responses to climate security threats. This part rang on the lessons related to various tactics of negotiations and the role of international collaboration in combating climate change. As well it covers the EU's attitude towards climate security and the future of nature-based solutions for climate change adaptation and disaster risk management.

⁷ M. Asadnabizadeh, *In search of Decision-making Situation (DMS) in International relations: A review of unpacked Paris climate change agreement*, "Teka of Political Science and International Relations – UMCS" 2020, vol. 15/2, p. 59.

Literature Review

Understanding the nature of politics in climate change negotiations is an interesting and fast-moving topic in the social sciences in general and in international relations in particular. For example, Beardsworth (2020) argues that despite the rise of international organisations and non-state actors, the state remains crucial for effective climate action⁸. He suggests that national governance and state-driven policies are essential to achieving large-scale changes required to address climate change. Dahan and Guillemot (2015) analyse shifts in the interaction between science and politics within the climate regime, challenging the assumption that scientific consensus alone can drive political change⁹. They emphasise the need to integrate climate issues with geopolitical and economic systems, highlighting the significance of this approach given the politicisation of climate science.

To fully comprehend the forces shaping climate negotiation politics, it is crucial to recognise the dual role of political factors, which can serve either as obstacles or as drivers of ambition. Politics may act as barriers that complicate negotiations or as motivational forces that inspire progress and commitment within these discussions. The aim of this section, then, is to examine the existing academic research and discourse on the relationship between politics and climate change negotiations by focusing on issues, perspectives and empirical findings that have been explored by various scholars in the field of climate change policy and negotiations. In the following, the author has thus dealt with 3 strands of literature that look at the topic of this study from different angles.

The initial strand of literature examined centres on the North-South approach and its impact on the politics of climate change. The markedly different distribution of greenhouse gas emissions between the two regions of the world is one of the most remarkable features of the North-South divide in a greenhouse scenario and their politics in the negotiations. The European Union (EU), Germany, Norway and the US, as well as the emerging economies of the South, including Brazil, China, India and South Africa, exhibit different behaviours

⁸ R. Beardsworth, Climate science, the politics of climate change and futures of IR, "Sage Journals" 2020, vol. 34, no. 3, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0047117820946365>, access: 3.07.2024.

⁹ A. Dahan, H. Guillemot, *Relations between science and politics in the climate regime: In search of a new model of expertise?*, "Semantic Scholar" 2015, p. 1-2.

due to the multi-layered, relational nature of power and the difference between active and passive power¹⁰. For Andrew Hurrell and Sandeep Sengupta, “the salient feature of the Third World was that it wanted economic and political influence. Now it is getting both”¹¹.

The second strand of literature is theoretical, addressing the central question of this study through various perspectives and approaches. While neoliberal institutionalist researchers recognise that state interests are influenced by these institutions and as Keohane stated that “interdependence creates interest in cooperation,” they do not necessarily assume that cooperation will be successful¹². Protracted disputes can only be adequately resolved by addressing not only the emotional features and grievances of the conflict, but also its structural roots and power-political aspects, as most researchers and practitioners will admit¹³. Institutional involvement encourages cooperation and sets behavioural constraints that are better for the group as a whole than for an individual¹⁴.

The third strand of available literature identified by the author’s search focussed on the state level, particularly EU climate change policy and international negotiations. The EU has made headway in incorporating climate issues into its development agenda, providing a more all-encompassing approach to conflict avoidance¹⁵. With the passage of the Paris Agreement, the climate regime—the institutional framework of the negotiations—underwent a significant transition. It shifted from a top-down regime based on negotiated mitigation targets for a select group of countries to a bottom-up regime based on voluntary mitigation contributions made by all nations¹⁶. To provide more clarity

¹⁰ B. Never, *Power in Global Climate Governance*, [in:] *Climate change: international law and global governance*, eds. O. Ruppel, C. Roschmann, K. Ruppel-Schlichting, Baden-Baden 2013, p. 13-14.

¹¹ A. Hurrell, S. Sengupta, *Emerging powers, North—South relations and global climate politics*, “International Affairs” 2012, vol. 88, no. 3, p. 465.

¹² R. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*, Princeton 1984.

¹³ N. Ropers, *From Resolution to Transformation: The Role of Dialogue Projects*, [in:] *Transforming Ethnopolitical Conflict*, A. Austin, M. Fischer, N. Ropers, Wiesbaden 2004, p. 122.

¹⁴ K. Chandler, *The Climate Change Stalemate: Ideological tensions in international climate change negotiations*, 2009, p. 11.

¹⁵ R. Youngs, *Climate Change and EU Security Policy: An Unmet Challenge*, Carnegie Europe, <https://carnegieeurope.eu/2014/05/21/climate-change-and-eu-security-policy-unmet-challenge-pub-55658>, access: 2.07.2024.

¹⁶ P. Castro, *Past and future of burden sharing in the climate regime: positions and ambition from a top-down to a bottom-up governance system*, “International Environmen-

and support my earlier points, here is some additional information: the Paris Agreement serves as a global action plan aimed at the overarching long-term goal of preventing dangerous climate change.

The climate negotiations, Politics is an obstacle or a driver

Climate negotiations are shaped by complex political dynamics, particularly in the interactions between the Global North and Global South. This section delves into the dual role of politics as both a barrier and a catalyst in international climate efforts, examining how historical emissions, power dynamics, and issues of climate justice create both points of tension and opportunities for cooperation. The analysis explores the varying priorities and perspectives of the Global North and South, highlighting how divergent policy goals can either hinder progress or, under certain conditions, facilitate more effective climate solutions. This section considers whether political divides in climate change negotiations ultimately obstruct or advance global climate goals, with a focus on understanding the unique interests and constraints each side faces.

Global North-South Divide: Historical Emissions-trace, Power Dynamics, and Climate Justice

Based on the literature research conducted by the author and the first strand of the literature, the aim here is to analyse the function of the North-South connection for this research and how it can answer the main question. Tensions between the Global North and South are especially prominent during international climate negotiations. Countries can debate and negotiate climate policy on forums like the Conference of the Parties (COP) and the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)¹⁷. This section is analysed across three distinct categories, often referred to as: category 1 historical traces (C1), category 2 power dynamics (C2) and category 3 justice in

tal Agreements: Politics, Law and Economics” 2020, vol. 20(1), p. 5.

¹⁷ Diplomacy Network, *Global North vs. Global South Tensions in Climate Change Governance and Interventions*, <https://diplomacynetwork.com/global-north-vs-global-south-tensions-in-climate-change-governance-and-interventions/>, access: 30.05.2024.

climate change (C3), in order to find out whether the North-South discussion can be an answer to the question of this article or not.

C1 starts with the global problem of climate change that unarguably impacts the world but not in a similar way across the globe. Some disagreements exist between developed and developing countries concerning past emissions, today's GDP, and the vulnerability of consequences associated with climate change. The industrialised, wealthy countries that make up the Global North are frequently linked to past emissions that account for most of greenhouse gas emissions¹⁸. However, while contributing minimally to its causes, the Global South, consisting of emerging and less developed nations, faces a disproportionate burden from climate change impacts. Historically, the Global North has led in establishing the climate agenda and promoting emission reduction goals. Thus, in dealing with the effects of climate change, the Global South has focused on adaptation and climate finance¹⁹.

Tensions in climate change governance between the Global North and Global South stem from historical emissions, issues of accountability, and differences in vulnerability, as well as disparities in climate policies and mitigation efforts. The gap between developed and developing countries in terms of promises and investments in the fight against climate change often comes to the foreground during discussions on climate. Failure to address these tensions can be attributed to a lack of acknowledgment of historical responsibilities, insufficient climate funding, inadequate promotion of efficient technology transfer, weak support for adaptation measures, and limited financing for loss and damage strategies.

As already mentioned, C2 focuses on power and its influence on the climate debates between North and South. Up until now, power conflicts have exclusively occurred along the North-South axis. 2011 saw the implementation of a carbon tax on aircraft, demonstrating the instrumental power of the EU. This resulted in a dispute with the US as well as significant opposition from Chinese and Indian carriers. US airlines even submitted a complaint, but in December 2011, it was dismissed by the European Court of Justice (ECJ)²⁰. The EU would have regained a strong leadership position if it had continued enforcing the tax independently. However, to keep the door open for a global

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ B. Never, *Power in Global...*, p. 13-14.

solution, the EU reversed its decision in the lead-up to the 2012 Doha Climate Change Conference amid intense international opposition.

As self-described members of the South, emerging powers have placed a strong emphasis on arguments for justice, particularly regarding historical responsibility for climate change. The argument goes that while the planet's richest people have historically overconsumed, the poor will bear the brunt of this problem²¹. However, the developmental achievements of developing nations and their much better power-political position have changed the perceptions of justice and legitimacy in climate change politics for many in the industrialised world, particularly in the United States.

C3, which deals with the role of justice in climate negotiations, is briefly discussed here. Since the 1970s, it has been recognised that global cooperation is essential to tackle environmental issues and protect both people and nature²². The detrimental effects of environmental degradation and (global) environmental changes such as deforestation, air and water pollution, and resource depletion on economic growth in the South have been studied extensively in the last decade to find out whether human activities and economic development are fair to our nature or not, and we need to think about equity and calibration of human activities for development utilising the environment²³. Thus, a growing number of countries in the South gradually began to establish environmental agencies under their ministries to raise environmental awareness, create and implement new concepts and legal frameworks to protect the environment, and ensure compliance with environmental laws and justice.

Navigating environmental diplomacy: Perspectives from the Global South

Given the significance of the Global South—representing developing countries—this section focuses specifically on this criterion. In the past, numerous developing nations viewed environmental issues as a North-South divide and

²¹ A. Hurrell, S. Sengupta, *Emerging powers*, p. 209.

²² E. Fiddian-Qasmiyeh, P. Daley (eds.), *Routledge Handbook of South-South Relations*, London 2018, p. 207.

²³ P. Dasgupta, P. R. Ehrlich, *Pervasive externalities at the population, consumption, and environment nexus*, "Science", vol. 340, no. 6130, p. 324-328.

sometimes felt that efforts were being made to hinder their development goals. This viewpoint first surfaced at a seminar in 1971 that took place in Founex, Switzerland and served as the foundation for the Stockholm Conference on the Human Environment in 1972²⁴. The conference resulted in the Founex Report, which was the first document to outline the main goals and connections related to environment and development, as well as the conceptual and policy distinctions between developed and developing nations. Critical aspects of the South's discourse throughout the next fifty years of international environmental conferences and regime talks were predicted by the report's tone and content. The opinions expressed in the Founex Report help explain why many Global South often view global environmental regimes as peripheral to their core concerns and sometimes even suspiciously as a means by which some industrialised countries try to maintain or even regain control over resources – if we look at the situation in the Democratic Republic of the Congo and cobalt mining, for example, intellectual property, and technology located in the South²⁵.

This is despite the fact that many officials in developing countries, particularly those in environment ministries, recognise the seriousness of environmental degradation and how it negatively affects their economic future. To relieve these fears, the environment was regarded as part of the wider development process during the 1972 Stockholm Conference on the Human Environment²⁶. This made it easier to concentrate the conversation on the particular issues that global south face and suggested that further funding will be sought, mostly through already-established routes for development aid.

Namely, to solve the environmental and developmental issues in 1983, the UN General Assembly created the committee, which was presided over by Gro Harlem Brundtland – the Norwegian environment minister. In this regard, within three years, the commission was engaging in fifteen public hearings globally, including both governmental and non-governmental organisations. Its report of this year titled: *Our Common Future* underscored the central role of development policies that respect the principles of environmental limits and the obligation to tackle poverty to realise sustainable development²⁷. For

²⁴ P. S. Chasek, D. L. Downie, *Global Environmental Politics*, London 2021, p. 14.

²⁵ P. S. Chasek, D. L. Downie, *Global...*, p. 58.

²⁶ E. Paglia, *The Swedish initiative and the 1972 Stockholm Conference: the decisive role of science diplomacy in the emergence of global environmental governance*, "Palgrave Communications" 2021, vol. 8, no. 1.

²⁷ *World Commission on Environment and Development*, Oxford 1987.

this reason, the paper highlights the potential for the Global South to address global poverty within climate negotiations and sustainable development goals, provided it is inclusively involved in international deliberation processes.

Navigating environmental diplomacy: Perspectives from the Global North

In this subchapter, the focus shifts to the perspectives of the Global North, building on the discussion from Section 3 to further address the central question of the study. As a group of industrialised nations, the Global North plays a significant role in international climate policy and negotiations. The author evaluates this section using the so-called 4-lens approach, which determines the diplomacy of the Global North:

1. Historical background of the Global North;
 2. Economic background of the Global North;
 3. EU/USA-cases – background of the Global North;
 4. Financial background of the Global North for the Global South.
-
1. Examining the historical background of the Global North reveals its significant contribution to today's greenhouse gas levels in the atmosphere. This historical burden forms the main justification for the North's position on environmental diplomacy. According to Roberts and Parks (2007), industrialised countries have a compelling moral obligation to take the lead in reducing their emissions and mitigating the effects of climate change²⁸. This view is reflected in several international agreements. For example, in the Kyoto Protocol, industrialised countries have committed to more stringent emission reductions than developing countries²⁹.
 2. The economic background has played a very important role in the environmental diplomacy of the Global North. While industrialised countries, particularly in the Global North, advocate for mitigating climate change,

²⁸ T. Roberts, B. C. Parks, *A Climate of Injustice: Global Inequality, North-South Politics, and Climate Policy*, "International Environmental Agreements" 2008, vol. 8, no. 4, p. 410.

²⁹ UNFCCC, *What is the Kyoto Protocol?*, United Nations Climate Change: https://unfccc.int/kyoto_protocol, access: 3.12.2024.

they face the challenge of balancing this goal with economic stability and competing budgetary needs. Although these countries have relatively greater financial resources, dedicating funds to green technology development often requires reallocation from other critical areas, amid budget deficits and growing social demands. Additionally, the development of green technologies is not only costly but also poses financial risks, which can complicate sustained investments. Nevertheless, the Global North has taken a leading role in promoting renewable energy and implementing stringent environmental regulations³⁰.

3. The paper examines two significant cases—the EU and the USA—to further elaborate on the diplomatic strategies of the Global North discussed in Part 2. For example, the European Green Deal, adopted in December 2019, is a comprehensive strategy aimed at transforming the EU’s economy to become carbon-neutral by 2050 through initiatives that modernise industries, reduce emissions, and promote sustainable practices. This is an indication of the EU’s desire to be globally and technologically relevant in measures to combat climate change in the Global North³¹. EU countries will leverage their political and economic power to guide nature in the right direction and pursue a unified climate policy. In contrast, the USA faces a different situation within the Global North. The United States, for example, has adopted a “hands-on” or “hands-off” approach to climate policy, depending on domestic political pressure on environmental issues. During President Obama’s term (2009–2017), the US played a key role in shaping the Paris Agreement, which gave it a lead role in securing emissions reductions and financial participation in climate funds – a hands-on approach³². Since President Trump took office, this stance has shifted and a reciprocal relationship between national policy and international commitments has been abandoned. Climate policy remains one of the crucial components of the Global North’s environmental diplomacy, as the US role under Trump and deregulation was a hands-off approach.

³⁰ European Commission, *Renewable Energy: Moving towards a low carbon economy*, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/renewable-energy>, access: 3.12.2024.

³¹ European Commission, *The European Green Deal*, <https://ec.europa.eu/green-deal>, access: 3.12.2024.

³² D. Bodansky, *The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?* “American Journal of International Law” 2017, vol. 110, is. 2, pp. 288-319.

4. As part of Global North diplomacy, industrialised nations have allocated substantial financial resources to facilitate the transition of developing countries towards sustainable practices and to enhance their resilience against the impacts of climate change. The Green Climate Fund (GCF) and the broader climate finance goal have evolved significantly as we approach 2025. Initially, developed countries pledged to mobilise \$100 billion annually by 2020 to aid developing nations in climate adaptation and mitigation, though this target was only officially met in 2022³³. In that year, developed countries mobilised \$115.9 billion, achieving the \$100 billion goal slightly late but reinforcing their commitment to this financial support, as reported by the OECD³⁴. This progress highlights ongoing global efforts to address the climate finance needs of developing nations, even as challenges remain in terms of equitable and effective distribution of funds.

Looking ahead, discussions are underway to establish a New Collective Quantified Goal (NCQG) for climate finance. This next target aims to expand beyond the original \$100 billion annually and incorporate support for “loss and damage”—addressing impacts that go beyond mitigation and adaptation, such as destruction from extreme weather³⁵. This topic has been especially prioritised by vulnerable countries, pushing for robust financial mechanisms to aid in climate resilience and recovery.

The Global North’s environmental diplomacy reflects its historical emissions legacy, economic strength, and shifting national policies, driving its responsibility and leadership in climate action. Through frameworks like the Kyoto Protocol and Paris Agreement, industrialised nations have committed to significant emissions reductions. Economic investments and policies, such as the European Green Deal, underscore efforts to balance growth with sustainable practices. Financially, the \$100 billion climate finance target has been a key milestone, though upcoming goals, including support for loss and damage,

³³ The Green Climate Fund, *Resource mobilization*, <https://www.greenclimate.fund/about/resource-mobilisation>, access: 3.12.2024.

³⁴ OECD, *Climate Finance and the USD 100 billion goal*, <https://www.oecd.org/en/topics/climate-finance-and-the-usd-100-billion-goal.html>, access: 3.06.2024.

³⁵ N. Alayza, G. Larsen, D. Waskow, *What Could the New Climate Finance Goal Look Like? 7 Elements Under Negotiation*, <https://www.wri.org/insights/ncqg-key-elements>, access: 9.07.2024.

will be critical to addressing disparities in climate resilience and supporting the Global South's adaptation needs.

Enhancing Climate Negotiation Strategies for Effective Cooperation The Role of Effective Negotiation Designs in Climate Cooperation

The political context has a major influence on the climate change negotiation process. This includes political barriers that hinder the progress of international cooperation; negotiation designs are central to removing these barriers. International frameworks like the Paris Agreement and the Kyoto Protocol exemplify the potential for global cooperation in climate negotiations. As these agreements were signed from time to time, they had little impact on cooperation as nations do not have the same interest and political will³⁶. By shifting the decision-making on targets to shared commitments and reducing differentiation, cooperation can be enhanced, leading to more effective climate change policies³⁷. It is important to emphasise not only the link between development and climate change, but also between them and the vulnerability of the world's poorest people. To this end, as the draft negotiations show, it is necessary to acknowledge the developmental needs of various countries and to ensure that climate policy is aligned with the vision of sustainable development. This view could become a means for cooperation between the Global North-South, which taking into account emission-trace, power relations, and climate justice³⁸. For instance, Global South care for adaptation and climate funds because of their susceptibility, while the Global North on emission cuts and technological advancement³⁹.

Broad, standardised pledges with simple, unified goals have been more effective at promoting participation and compliance than complex or highly

³⁶ H. Breakey, *Fairness on the agenda as UN begins job of strengthening the Paris climate deal. The Conversation*, <https://theconversation.com/fairness-on-the-agenda-as-un-begins-job-of-strengthening-the-paris-climate-deal-58789>, access: 9.07.2024.

³⁷ V. Torsdat, H. Saelan, *Fairness in the climate negotiations: what explains variation in parties' expressed conceptions?*, "Climate Policy" 2017.

³⁸ Diplomacy Network, *Global North...*

³⁹ S. Ulgen, *How Deep Is the North-South Divide on Climate Negotiations?*, <https://carnegieendowment.org/research/2021/10/how-deep-is-the-north-south-divide-on-climate-negotiations?lang=en¢er=europe>, access: 3.12.2024.

specific commitments. Global North provides incentives for efficacy in climate change cooperation and ensures that cooperation turns into a mutual advantage. Research backs this by arguing that negotiations anchored on a change that is equal for all parties are most beneficial for creating cooperation since it establishes a standard to be followed, and none is privileged over the other⁴⁰. By isolating particular environmental topics for negotiation, decision-makers can develop a friendly atmosphere for problem-solving, which is important in dealing with conflictual political questions. It can be argued that environmental cooperation can be used as one of the tools in climate discussion between countries as it can be the beginning of a trust-building process that will make way for more conflict-laden political discussions⁴¹.

In addition, it is important to point out that a success of negotiation designs is highly dependent on the openness of the process. Also, minimising biases, such as fully protecting the voice of the marginalised and developing nations, assures that negotiations can produce fair and efficient outcomes. Such an approach can reduce dispute issues in meeting the needs of all the interested parties-countries-, including the stakeholders⁴².

European Leadership and Responses to Climate Security Challenges

Climate security issues are comprehensively addressed in European approaches and span different levels of security and politics. In contrast, the EU's approach, which became especially apparent during the COVID-19 crisis, exemplified by the European Green Deal, is to strive more for sustainability and resilience towards climate change, where the bloc is set to be climate neutral by 2050. This measure proves the EU is at the forefront of climate policy, and it encourages cooperation and innovations to mitigate and respond to climate risks. Nevertheless, the European Green Deal provided objectives for emission

⁴⁰ A. Maas, A. Carius, A. Wittich, *From Conflict to Cooperation? Environmental Cooperation as a tool for Peace-Building*, [in:] *Environmental Security: Approaches and Issues*, eds. R. Floyd, R. Matthew, London 2012, p. 179.

⁴¹ N. Ropers, *From Resolution to Transformation: The Role of Dialogue Projects*. Berghof Research Center, Wiesbaden 2004.

⁴² S. Huq, A. Rahman, M. Konate, Y. Sokona, H. Reid, *Mainstreaming Adaptation to Climate Change in Least Developed Countries (LDCS)*, "Climate Policy" 2004, vol. 4, no. 1, p. 39.

reduction, renewable energy initiatives, and increasing the EU Climate adaptation, which suggests a systemic focus on climate security⁴³.

Nature Based Solutions (NBS) are pivotal for advancing the EU's green and resilient climate agenda, providing pathways for adaptation and disaster risk reduction. Examples of these solutions include afforestation, wetland restoration, and sustainable land management to bolster ecosystem resilience and reduce vulnerability to climate impacts⁴⁴. Nevertheless, there is a need for more research on the knowledge base surrounding nature-based solutions, particularly regarding social justice issues and equitable access to their benefits⁴⁵. That is why the integration of social sciences within climate research can address these problems, making sure that NBS does not contribute to the worsening of the crisis. Therefore, while appreciating the role of NBS in determining development decisions, it is imperative to consider how NBS can be designed and the process implemented to capture positive impacts for all groups within the society, especially the most marginalised⁴⁶.

Identity formation and reputational concerns are also factors that motivate the EU's aspirations to take on global climate leadership. One significant objective has been to reinforce a shared identity among member states and to establish the EU as a credible, unified actor. The EU's capacity to communicate with a unified voice has been brought into question on several significant occasions when member states have failed to unite and act as a Union. The most notable example of this issue is the extreme divisiveness that occurred during the Iraq invasion of 2003 within the domain of the Common Foreign and Security Policy (CFSP)⁴⁷. Climate change was identified as an ideal issue for the development of a common EU identity and a unified foreign policy profile to address this deficiency.

⁴³ R. Youngs, *Climate Change*, pp. 1-5.

⁴⁴ M. Al Sayah, P.-A. Versini, D. Schertzer, *Nature Based Solutions: Reporting and analyzing insights from Europe*, "EGU General Assembly" 2021.

⁴⁵ E. Calliari, S. Castellari, M. Davis, J. Linnerooth-Bayer, J. Martin, J. Mysiak, M. Zandersen, *Building climate resilience through nature-based solutions in Europe: A review of enabling knowledge, finance and governance frameworks*, "Climate Risk Mangement" 2022, vol. 37, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212096322000572>, access: 9.07.2024.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ch. F. Parker, Ch. Karlsson, *The European Union as a global climate leader: confronting aspiration with evidence*, "International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics" 2017, vol. 17 (4), pp. 445-461.

Furthermore, the EU's comprehensive approach to climate security includes enhancing resilience not only within its own borders but also in neighbouring regions and other vulnerable areas. This includes promoting climate adaptation and reduction initiatives in the developing world to solve causes of climate-related movement and conflict. They opine that the EU has been actively supporting climate action in the Global South through governmental and technical assistance, clearly indicating its concern for global climate security⁴⁸. With climate change needing collective action, the EUHA sought to gain partners in climate diplomacy, which focused on mobilising cooperation in the international arena.

Therefore, there is a need for well-developed negotiating architects and solid leadership, such as that displayed by the EU to go through the core political concerns in global climate change negotiation. Accordingly, creating a sense of community, avoiding confrontation, and promoting a collective working environment offer the best chance of making substantial progress on climate change and creating a more secure future for all stakeholders.

Conclusion

This paper examines the role of political processes and international cooperation in climate change negotiations, highlighting how politics influences various aspects of these discussions. Political factors can be key obstacles to development, further exacerbating the ideological divide between the Global North and South. However, at the same time, politics is a force that can effect change with the shifting paradigms and strategies in climate negotiations. To understand the nature of politics in climate negotiations, it is essential to conduct a comprehensive and nuanced analysis of these factors, which are explored in the body of the article. Political obstacles are commonly cited as major challenges in climate change negotiations, as overcoming them requires additional effort and strategic actions aimed at fostering cooperation and achieving shared goals between the Global North and South. Politics harbours both challenges and opportunities in climate change negotiations. This characteristic of challenge can be harmful in that it does not move the negotiations forward. However,

⁴⁸ Ibid.

it can also be positive because it can lead to innovation and change – aspiration. It is therefore important to understand what politics is and how we can define it in order to overcome the growing challenges of climate negotiations.

Climate change negotiations are full of complex dynamics related to the interests of the nations involved, their negotiating policies and the urgency of climate change in the Global North and South. Some countries in the Global North and South are pursuing the climate negotiations for their own interest and others as an obstacle (see Table 1).

Table1. Summary of obstacle or an aspiration for climate change negotiations

Parties studied in this article	Politics is Aspirations	Politics is not Aspirations
EU	Emission reduction and climate neutrality by 2050	
	Renewable energy initiatives	
USA		Resistance to binding international commitments depending on administration
Global South	Fighting global poverty through inclusive negotiation processes	
	Justice in climate negotiations	

Source: Compiled by the author, based on the analysis presented in this article.

As can be seen from this table, for the EU – the Global North – the policy in the climate negotiations is mostly linked to the desire to combat climate change in the negotiations and to follow the policy. For the US, the situation is different, as they see the policies in the climate negotiations not as an endeavour but as an attack on their interests. Finally, there is the Global South,

which is in a similar situation to the EU, as it seeks to have its problems solved in the climate negotiations.

Acknowledgment

I would like to express my sincere gratitude to Dr Majid Asadnabizadeh for his invaluable guidance and support throughout the development of this article.

Bibliography

Literature:

- Al Sayah M., Versini P. A., Schertzer D., *Nature Based Solutions: Reporting and analyzing insights from Europe*, “EGU General Assembly” 2021.
- Asadnabizadeh M., *In search of Decision-making Situation (DMS) in International relations: A review of unpacked Paris climate change agreement*, “Teka of Political Science and International Relations – UMCS” 2020, vol. 15/2, pp. 59 – 77.
- Bodansky D., *The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?* “American Journal of International Law” 2017, vol. 110, is. 2, pp. 288 – 319.
- Castro P., *Past and future of burden sharing in the climate regime: positions and ambition from a top-down to a bottom-up governance system*, “International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics” 2020, vol. 20(1), pp. 41 – 60.
- Chandler K., *The Climate Change Stalemate: Ideological tensions in international climate change negotiations*, 2009.
- Chasek P. S., Downie D. L., *Global Environmental Politics*, London 2021.
- Dahan A., Guillemot H., *Relations between science and politics in the climate regime: In search of a new model of expertise?*, “Semantic Scholar” 2015, pp. 1-2.
- Dasgupta P., Ehrlich P. R., *Pervasive externalities at the population, consumption, and environment nexus*, “Science”, vol. 340, no. 6130, pp. 324-328.
- Fiddian-Qasmiyeh E., Daley P. (eds.), *Routledge Handbook of South–South Relations*, London 2018.
- Giddens A., *The Politics of Climate Change*, London 2009.
- Houghton J., *Global Warming*, Cambridge 1997.
- Huq S., Rahman A., Konate M., Sokona Y., Reid H., *Mainstreaming Adaptation to Climate Change in Least Developed Countries (LDCS)*, “Climate Policy” 2004, vol. 4, no. 1, pp. 25-43.

- Hurrell A., Sengupta S., *Emerging powers, North—South relations and global climate politics*, “International Affairs” 2012, vol. 88, no. 3.
- Keohane R., *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*, Princeton 1984.
- Maas A., Carius A., Wittich A., *From Conflict to Cooperation? Environmental Cooperation as a tool for Peace-Building*, [in:] *Environmental Security: Approaches and Issues*, eds. R. Floyd, R. Matthew, London 2012.
- Myers K. F., Doran P. T., Cook J., Kotcher J. E. & Myers T. A., *Consensus revisited: quantifying scientific agreement on climate change and climate expertise among Earth scientists 10 years later*, “Environmental Research Letters” 2021, no. 2, pp. 1-10.
- Never B., *Power in Global Climate Governance*, [in:] *Climate change: international law and and global governance*, eds. O. Ruppel, C. Roschmann, K. Ruppel-Schlichting, Baden-Baden 2013, pp. 13-14.
- Paglia E., *The Swedish initiative and the 1972 Stockholm Conference: the decisive role of science diplomacy in the emergence of global environmental governance*, “Palgrave Communications” 2021, vol. 8, no. 1.
- Parker Ch. F., Karlsson Ch., *The European Union as a global climate leader: confronting aspiration with evidence*, “International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics” 2017, vol. 17 (4), pp. 445-461.
- Roberts T., Parks B. C., *A Climate of Injustice: Global Inequality, North-South Politics, and Climate Policy*, “International Environmental Agreements” 2008, vol. 8, no. 4, pp. 409-412.
- Ropers N., *From Resolution to Transformation: The Role of Dialogue Projects*. Berghof Research Center, Wiesbaden 2004.
- Ropers N., *From Resolution to Transformation: The Role of Dialogue Projects*, [in:] *Transforming Ethnopolitical Conflict*, A. Austin, M. Fischer, N. Ropers, Wiesbaden 2004.
- Torsdat V., Saelan H., *Fairness in the climate negotiations: what explains variation in parties’ expressed conceptions?*, “Climate Policy” 2017.
- Vanhala L., Calliari E., Thomas A., *Understanding the Politics and Governance of Climate Change Loss and Damage*, “Global Environmental Politics” 2023, vol. 23(3), pp. 1-11.
- World Commission on Environment and Development*, Oxford 1987.

Netography:

- Alayza N., Larsen G., Waskow D., *What Could the New Climate Finance Goal Look Like? 7 Elements Under Negotiation*, <https://www.wri.org/insights/ncqg-key-elements>, access: 9.07.2024.
- Beardsworth R., Climate science, the politics of climate change and futures of IR, “*Sage Journals*” 2020, vol. 34, no. 3, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0047117820946365>, access: 3.07.2024.
- Breakey H., *Fairness on the agenda as UN begins job of strengthening the Paris climate deal. The Conversation*, <https://theconversation.com/fairness-on-the-agenda-as-un-begins-job-of-strengthening-the-paris-climate-deal-58789>, access: 9.07.2024.
- Calliari E., Castellari, S., Davis M., Linnerooth-Bayer J., Martin J., Mysiak J., Zandersen M., *Building climate resilience through nature-based solutions in Europe: A review of enabling knowledge, finance and governance frameworks*, “Climate Risk Mangement” 2022, vol. 37, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212096322000572>, access: 9.07.2024.
- Diplomacy Network, *Global North vs. Global South Tensions in Climate Change Governance and Interventions*, <https://diplomacynetwork.com/global-north-vs-global-south-tensions-in-climate-change-governance-and-interventions/>, access: 30.05.2024.
- European Commission, *Renewable Energy: Moving towards a low carbon economy*, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/renewable-energy>, access: 3.12.2024.
- European Commission, *The European Green Deal*, <https://ec.europa.eu/green-deal>, access: 3.12.2024.
- IPCC report: ‘Code red’ for human driven global heating, warns UN chief, *UN News* (9 August 2021) <https://news.un.org/en/story/2021/08/1097362> accessed 4 July 2024.
- OECD, *Climate Finance and the USD 100 billion goal*, <https://www.oecd.org/en/topics/climate-finance-and-the-usd-100-billion-goal.html>, access: 3.06.2024.
- The Green Climate Fund, *Resource mobilization*, <https://www.greenclimate.fund/about/resource-mobilisation>, access: 3.06.2024.
- Ulgen S., *How Deep Is the North-South Divide on Climate Negotiations?*, <https://carnegieendowment.org/research/2021/10/how-deep-is-the-north-south-divide-on-climate-negotiations?lang=en¢er=europe>, access: 3.12.2024.
- UNFCCC, *What is the Kyoto Protocol?*, United Nations Climate Change: https://unfccc.int/kyoto_protocol, access: 3.12.2024.
- Youngs R., *Climate Change and EU Security Policy: An Unmet Challenge*, Carnegie Europe, <https://carnegieeurope.eu/2014/05/21/climate-change-and-eu-security-policy-unmet-challenge-pub-55658>, access: 2.07.2024.

Yuying Xia

International Relations

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA'S ISLAND RECLAMATION IN SOUTH CHINA SEA

*Rekultywacja wysp na Morzu Południowochińskim
przez Chińską Republikę Ludową*

Summary

Since the 1960s the South China Sea has been a hot spot for disputes and conflicts, with tensions escalating between China and neighbouring countries such as Vietnam, the Philippines, and Malaysia. Amid this geopolitical feud, nations like China and Vietnam have undertaken vast island reclamation and construction projects. Notably, China has instigated the most extensive and large-scale efforts in this regard. This paper aims to examine China's strategic motivations behind its reclamation and island-building activities. Specifically, it seeks to address the following research questions: What are the geopolitical and economic factors of China's island reclamations? How do these activities affect local political dynamics? What are the environmental consequences of such large-scale reclamation projects? By examining these issues, the paper provides a comprehensive analysis of China's deal of the South China Sea and its broader implications for regional stability and environmental sustainability.

Keywords: People's Republic of China, Island reclamations, South China Sea, Conflicts, Environmental effects, Geopolitical Strategy, Vietnam, Territorial Disputes

Streszczenie

Od lat 60. XX wieku Morze Południowochińskie jest miejscem sporów i konfliktów, a napięcia między Chinami a sąsiednimi państwami, takimi jak Wietnam, Filipiny i Malezja, rosną. W obliczu tych geopolitycznych zmagani państwa takie jak Chiny i Wietnam podjęły się szeroko zakrojonych projektów rekultywacji i budowy wysp. Co ciekawe, Chiny wykazują w tym zakresie najbardziej rozległe i szeroko zakrojone działania. Niniejszy artykuł ma na celu zbadanie strategicznych motywów Chin stojących za działaniami rekultywacyjnymi i budową wysp. W szczególności stara się odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: Jakie są geopolityczne i ekonomiczne czynniki napędzające rekultywację wysp przez Chiny? W jaki sposób te działania wpływają na regionalną dynamikę polityczną? I wreszcie, jakie są konsekwencje środowiskowe takich szeroko zakrojonych projektów rekultywacyjnych? Analizując te pytania, w artykule przedstawia się kompleksową analizę podejścia Chin do Morza Południowochińskiego i jego szerszych implikacji dla stabilności regionalnej i zrównoważonego rozwoju środowiska.

Słowa kluczowe: Chińska Republika Ludowa, rekultywacja wysp, Morze Południowochińskie, konflikty, skutki dla środowiska, strategia geopolityczna, Wietnam, spory terytorialne

Introduction

The South China Sea, one of the world's three major continental marginal seas, covers approximately 3.56 million square kilometres and connects the Indian and Pacific Oceans through strategic waterways such as the Bashi Strait, the Sulu Sea, and the Malacca Strait. This region abounds in oil, natural gases, and new energy resources. Additionally, it serves as a crucial aviation and maritime channel, underscoring its geopolitical significance¹. For a long time the South China Sea has been a centre of international discourse due to persistent territorial disputes and the contentious island reclamation activities, particularly by the People's Republic of China. This paper aims to provide a comprehensive

¹ L. Li, *China's Policy towards the South China Sea when geopolitics meets the law of the sea*, Routledge 2019, pp. 4-33.

analysis of China's island reclamation and land building activities in the South China Sea. It uses multifaceted research methodology integrating: text analysis, to trace the origins and development of these activities; theoretical analysis, to understand the underlying strategic motivations; and comparative research, to evaluate the differences and similarities with reclamation efforts by other nations in the region.

The literature review contains a wide range of scholarly sources, including historical accounts of the South China Sea disputes, geopolitical analyses of China's regional strategy, and environmental studies on the impact of large-scale reclamation projects. Starting from "The South China Sea: A Crucible of Regional Cooperation Or Conflict-making Sovereignty Claims?", an analysis of the significance of the South China Sea to the international order, the influence of sub-national agents on inter-state relations, the disputes over sovereignty examined from the perspective of international law and the prospects for this contentious region were provided by C. J. Jenner and Tran Truong Thuy and established a comprehensive body of knowledge². To compare the various views and perspectives of different states, the book "Managing Potential Conflicts in the South China Sea: Taiwan's Perspective" by scholar Yann-huei Song describes and analyses the evolution of the South China Sea Workshops. It offers an insight into the sovereignty disputes from the perspective of international law and examines the prospects for this contentious region³. The impact of ecological aspects such as overfishing, illegal and unregulated fishing, coral reef destruction, and land reclamation are examined by the well-known interviewer James Borton in his book "Dispatches from the South China Sea: Navigating to Common Ground"⁴. "The South China Sea for China, the United States, and what choice for Vietnam" had analysed the international reactions and choices of states⁵.

² L. Southgate, *Overview of the book: The South China Sea: A Crucible of Regional Cooperation Or Conflict-making Sovereignty Claims?* C. J. Jenner, T. T. Thuy (eds.), "Journal of Contemporary Asia" 2017, vol 47, no. 5, pp. 845-847.

³ Y. Song, *Managing Potential Conflicts in the South China Sea: Taiwan's Perspective*. World Scientific, Singapore 1999, pp. 3 - 14.

⁴ M. Dubey, J. Borton, *Dispatches from the South China Sea: Navigating to Common Ground*, "Strategic Analysis" 2022, vol. 46, no. 5, pp. 533 - 552.

⁵ C. Nguyen Anh, *The South China Sea for China, the United States, and what choice for Vietnam*, "Cogent Social Sciences" 2023, vol. 9, no 1, <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2204570>, access: 12.11.2024.

By synthesising insights from these diverse fields, the paper aims to elucidate the complex interplay of geopolitical, economic, and environmental factors motivating China's actions.

The core objectives of this research are exploring the origins and evolution of China's reclamation and island-building initiatives, assessing their political and environmental impacts, and evaluating the broader implications for regional stability and international relations. The research questions guiding this study are: What are the geopolitical and economic drivers of China's island reclamations? How do these activities affect regional political dynamics? What are the environmental consequences of such large-scale reclamation projects?

Through this comprehensive approach, the paper contributes to a deeper understanding of the strategic calculus behind China's activities in the South China Sea and their ramifications for the region and beyond.

Background of the reclamation

Before introducing the background, an appendix is provided to specify different names of islands in the South China Sea named by different countries:

Figure 1. The names of the islands and features in the South China Sea vary significantly across the countries involved in the Territorial disputes.

Chart of Islands									
Spratly Islands	Mischief Reef	Fiery Cross Reef	Subi Reef	Johnson South Reef	Gaven Reef	Hughes Reef	Cuarteron Reef	Thitu Island	Taiping Island
China	Měijì Jiǎo	Y ngsh Jiǎo	Zh bì Jiǎo	Chiguā Jiǎo	Nánxūn Jiǎo	Dōngmén Jiǎo	Huáyáng Jiǎo	Zhōngyè D o	Tàipíng D o
Philippines	Pangani ban Reef	Kagiting an Reef	Zamora Reef	Mabini Reef	Burgos Reef	McKenn an Reef	Calderon Reef	Pag-asa Island	Ligao Island
Vietnam	Đá Vành Khăn	Đá Chũ Thập	Đá Xu Bi	Đá Gạc Ma	Đá Ga Ven	Đá Tư Nghĩa	Đá Châu Viên	Đảo Thị Tú	Đảo Ba Bình
Paracel Islands	Woody Island	Duncan Island	Pattle Island	Triton Island					

China	Y ngxīng D o	Chēnháng D o	Shānhú D o	Zhōngjiàn D o				
Vietnam	Đảo Phú Lâm	Đảo Quang Hòa	Đảo Hoàng Sa	Đảo Tri Tôn				
Pratas Islands	Pratas Islands							
China	Dōngshā D o							
Taiwan	Dōngshā D o							
Macclesf ield Bank	Scarboro ugh Shoal							
China	Huángyán D o							
Philippin es	Panatag Shoal							
Vietnam	Bãi Vành Khăn							
James Shoal	James Shoal							
China	Zēngm Ānshā							
Malaysia	Beting Serupai							

Source: own study.

The current situation in the South China Sea is more than complex, with many surrounding countries involved, including territorial claims over the Spratly Islands, Paracel Islands, Pratas Islands, Taiping Island, and Macclesfield

Bank⁶. There are various islands and reefs distributed in the Spratly Islands, comprising 11 islands, 6 sandbars, and 105 reefs. Among these, more than 20 islands and reefs are occupied by Vietnam, 9 by the Philippines, and 5 by Malaysia⁷. The rest are under the control of China, with the Pratas Islands being entirely under its' jurisdiction, while Taiping Island and Macclesfield Bank are under the jurisdiction of Taiwan⁸. The Paracel Islands consist of more than 40 islands and reefs. They are the closest islands in the South China Sea to Hainan, China. Woody Island is the largest, most populated, and most intensively developed island in the South China Sea. It is also an important island for national defence purposes, often referred to as the "South China Sea Hub"⁹. The Spratly Islands are located in the core distribution area of coral reefs, with a distribution area even larger than Australia's Great Barrier Reef. The strategic position of the Spratly Islands is crucial. It is situated between the major naval bases of Cam Ranh Bay in Vietnam and Subic Bay in the Philippines, thus occupying a maritime transportation fortress between the Pacific and the Indian Oceans. It is also an international gateway for maritime routes from East Asia to the Middle East, South Asia, Europe, and Africa. Sixty percent of China's foreign trade transportation passes through the territory of the Spratly Islands, and 21 of the 39 international flight routes from China to foreign countries pass through the area¹⁰.

The initial period of the South China Sea dispute lasted from the 1930s to 1945. In early 1933, France sent a fleet to nine small islands in the Spratly Islands (Nansha Qundao), including Taiping Island (Itu Aba) and Nanwei Island (Spratly Island), and set up flags and monuments to signify its occupation. In July 1933, the French government announced in the newspaper that it had acquired

⁶ Chinese Society of International Law, *The South China Sea Arbitration Awards: A Critical Study*, „Chinese Journal of International Law” 2018, vol.17, no 2, pp. 207–748.

⁷ K. Kościelniak, *The artificial islands of Vietnam in the South China Sea*, „Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts” 2023, vol. 25, no 3, pp. 47–62.

⁸ R. Pedrozo, *A CNA Occasional Paper China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea*, <https://www.cna.org/reports/2014/iop-2014-u-008433.pdf>, access: 19.10.2024.

⁹ *Woody Island Eco Tours*. (n.d.), <https://woodyisland.com.au/the-island-about-woody-island-eco-friendly-resources/>, access: 10.07.2024.

¹⁰ CMDR Segar Muniandy, *The Case for Internationalising the South China Sea*, https://seapower.navy.gov.au/sites/default/files/documents/case_for_internationalising_south_china_sea.pdf, access: 10.07.2024.

sovereignty over nine small islands in the Spratly Islands¹¹. This “Nine Small Islands Incident” marked the beginning of the South China Sea dispute. Prior to this, Japanese companies had also mined phosphate in the Spratly Islands, but these were economic activities rather than political claims. The Nine Small Islands Incident signified the start of political intentions of various countries to occupy the islands in the South China Sea¹². Upon learning of the incident, the Nanjing National Government ordered the Ministry of Foreign Affairs to negotiate with France. However, due to the weak national power at the time, the Nanjing National Government only issued verbal protests against France’s actions without engaging in serious negotiations.

Although the Nationalist Government of the Republic of China did not oppose France’s occupation of the Spratly Islands firmly, Japan strongly protested against the French government. Given Japan’s commercial activities in the Spratly Islands and its influence in East Asia, the French government compromised after Japan’s protest, resulting in a joint agreement, where both Japan and France shared special rights and interests in the South China Sea. However, in 1939, following the outbreak of the full-scale China-Japan war, the Japanese military independently occupied the islands in the South China Sea. During this period, the scale of the South China Sea disputes remained relatively small, and the issue did not attract significant attention from relevant countries¹³.

Several factors contributed to this situation. Firstly, the Nationalist Government of the Republic of China at that time had limited awareness of national maritime sovereignty and did not prioritise the safeguarding of maritime territories. Secondly, neighbouring countries lacked the maritime supply capabilities needed to effectively occupy distant islands in the South China Sea that lacked fresh water and supplies. Additionally, since significant oil and gas resources had not yet been discovered in the South China Sea, the surrounding countries had limited motivation to occupy these islands¹⁴.

¹¹ J. Shen, *China’s sovereignty over the south china sea islands: A Historical perspective*, “Chinese Journal of International Law” 2002, vol 1, pp. 94 – 157.

¹² *The Comparison between the Dongsha Island Incident and the Nine Small Islands Incident*. (n.d.). ICAS, <https://chinaus-icas.org/research/the-comparison-between-the-dongsha-island-incident-and-the-nine-small-islands-incident/>, access: 10.07.2024.

¹³ Council on Foreign Relations, *Timeline: China’s Maritime Disputes*. Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/chinas-maritime-disputes>, access: 11.07.2024.

¹⁴ Y. Tanaka, *The South China Sea Arbitration*, Bloomsbury Publishing 2019, pp. 3 – 24.

From the end of the China-Japanese War to the mid-1960s, the South China Sea dispute entered its second phase, characterised by increased tensions. Following the conclusion of the China-Japanese War in 1945, the Nationalist Government intensified efforts to assert sovereignty in the South China Sea. The navy conducted surveys, erected monuments, and raised flags on the Paracel Islands and Spratly Islands during this period.

The Nationalist Government of the Republic of China also completed the demarcation of sovereignty over the South China Sea and formulated the 'South China Sea Eleven-Dash Line', which was the precursor to the later 'Nine-Dash Line' in the South China Sea¹⁵. In response to the Republic of China government's actions in the South China Sea, France, which had long standing territorial ambitions in the region, protested to the Republic of China government and dispatched warships to occupy the Paracel Islands. Meanwhile, the Philippines also sought to assert its claims¹⁶. After the Kuomintang retreated to Taiwan in 1949 and focused on defending the island, it ordered the withdrawal of troops stationed in the Paracel Islands and Spratly Islands (Nansha Qundao). Sensing an opportunity, the Philippines attempted to occupy the unguarded islands in the South China Sea. In response, both the Taiwan National Government and the People's Republic of China condemned the Philippines' actions. Simultaneously, Taiwan authorities dispatched warships to patrol the Spratly Islands¹⁷.

Following this incident, the Nationalist Government once again deployed troops to garrison Taiping Island (Itu Aba), the largest island in the Spratly Islands (Nansha Qundao). That is when the government of South Vietnam also asserted its claims. South Vietnam claimed sovereignty over the Paracel Islands (Xisha Qundao) and Spratly Islands, taking control of these islands after France withdrew from Vietnam. In the 1950s and 1960s, South Vietnam successively occupied 15 islands and reefs in the Paracel and Spratly Islands. After the Second World War ended, as countries surrounding the South China Sea gained independence one after another, awareness of territorial sovereignty increased significantly, leading to heightened competition for islands in the South China Sea. During the early stages of the South China Sea dispute, while

¹⁵ H. Beech, *Just Where Exactly Did China Get Its Nine-Dash Line From?*, <https://time.com/4412191/nine-dash-line-9-south-china-sea/>, access: 11.02.2024.

¹⁶ B. Hayton, *The Modern Origins of China's South China Sea Claims: Maps, Misunderstandings, and the Maritime Geobody*, "Modern China" 2019, vol 45, no 2, pp. 127–170.

¹⁷ Ibid.

South Vietnam and the Philippines attempted to assert control over these islands, the dispute was relatively subdued due to China's limited naval power and the ongoing civil war¹⁸.

PRC's Island reclamations over South China Sea

China's activities in the South China Sea have involved extensive reclamations and artificial island-building on features such as reefs and low-tide elevations. Since 2013¹⁹ China has undertaken large-scale construction projects to expand its presence in the region, particularly in the Spratly Islands and the Paracel Islands. These activities have included dredging sand and coral to create artificial islands, equipped with airstrips, radar facilities, and military installations²⁰. Notable examples include Fiery Cross Reef (Yongshu Reef), Subi Reef, and Mischief Reef (Meiji Reef).

China's island-building activities serve multiple strategic purposes. They enhance China's ability to project power and assert territorial claims in the South China Sea, a crucial maritime region for trade routes and natural resources²¹. Additionally, these installations bolster China's military capabilities, enabling greater control over disputed waters and strengthening its position in maritime disputes with neighbouring countries.

China's extensive island reclamations in the South China Sea are driven by a complex array of strategic, geopolitical, and economic motivations.

Strategically, these activities aim to bolster China's maritime defence capabilities by establishing military outposts equipped with advanced radar systems, airstrips, and logistical support facilities. For instance, the construction on Fiery Cross Reef has transformed it into a significant military hub, featuring a 3,000-metre airstrip capable of accommodating military aircraft, advanced radar installations, and extensive infrastructure to support naval operations.

¹⁸ R. Pedrozo, *China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea*, <https://www.cna.org/reports/2014/iop-2014-u-008433.pdf>, access: 19.10.2024.

¹⁹ *Asia Maritime Transparency Initiative*, <https://amti.csis.org/island-tracker/china/>, access: 20.11.2024.

²⁰ *U.S. Department of Defense*. (n.d.), <https://media.defense.gov>, access: 01.08.2024.

²¹ E. Laksmana, *Maritime security in Southeast Asia*, published 2022, April 25, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/debate/maritime-security-southeast-asia>, access: 10.08.2024.

These installations not only enhance China's ability to monitor and control strategic sea lanes but also serve as forward operating bases that can project power into disputed waters. Such developments significantly extend China's reach, enabling rapid deployment of military assets and reinforcing its territorial claims in the region²².

Geopolitically, China asserts historical claims over the South China Sea based on the contentious 'Nine-Dash Line,' viewing these reclamations as a way to assert and solidify its sovereignty over disputed territories. For example, the development of Mischief Reef has been pivotal in this strategy. Despite being claimed by the Philippines and ruled as part of its exclusive economic zone by the Permanent Court of Arbitration in 2016, China has built extensive military and civilian infrastructure on the reef²³. This includes runways, hangars, and missile systems, which effectively transformed the reef into a fortress that underscores China's rejection of the international ruling and its determination to maintain and expand its presence and influence in the region. This move not only strengthens China's territorial claims but also serves as a strategic base for exerting control over the surrounding waters, thereby challenging the maritime rights of other claimant states and international norms²⁴.

Economically, the South China Sea is a critical region for fisheries and potential hydrocarbon reserves, and China's control over these resources is essential for its economic development and energy security. For instance, the rich fishing grounds of the Spratly Islands are vital for China's fishing industry, which supports millions of livelihoods and contributes significantly to the national economy. Moreover, areas like the Reed Bank are believed to hold substantial oil and natural gas reserves. By asserting control over these areas, China aims to secure access to these untapped resources. This is exemplified by the deployment of Chinese oil rigs, such as the Haiyang Shiyou 981, into

²² M. S. Chase, B. Purser, *China's Airfield Construction at Fiery Cross Reef in Context: Catch-Up or Coercion?*, <https://www.rand.org/pubs/commentary/2015/08/chinas-airfield-construction-at-fiery-cross-reef-in.html>, access: 15.07.2024.

²³ T. Mensah, J. P. Cot, S. Pawlak, A. Soons, W. Registry, *PCA Case No 2013-19. In the matter of the south china sea arbitration*, <https://docs.pca-cpa.org/2016/07/PH-CN-20160712-Award.pdf>, access: 10.08.2024.

²⁴ M. Chatys, *The Code of Conduct – a way to move forward with the South China Sea dispute?*, <https://pulaski.pl/en/the-code-of-conduct-a-way-to-move-forward-with-the-south-china-sea-dispute-2/>, access: 10.08.2024.

contested waters, sparking confrontations with Vietnam²⁵. Such actions not only ensure a steady supply of energy resources necessary for sustaining China's industrial growth but also reduce dependency on foreign energy imports, thereby enhancing national energy security.

Furthermore, these actions are part of China's broader ambitions to assert regional influence and challenge the existing geopolitical order, demonstrating its capabilities as a major maritime power on the global stage. Domestically, these activities are portrayed as safeguarding national interests and sovereignty, resonating with nationalist sentiments and reinforcing China's image as a formidable maritime nation²⁶.

Political Impact of PRC's Island Reclamations

China's aggressive actions on reclaiming and building islands in the South China Sea have sparked international concern and condemnation. These reclamations are seen as assertive manoeuvres to establish direct control over disputed territories, based on historical claims encapsulated by the contentious "Nine-Dash Line." This unilateral approach has strained diplomatic relations with neighbouring countries like Vietnam, the Philippines, Malaysia, and Brunei, all of whom also lay claims to parts of the South China Sea under international maritime law, particularly UNCLOS (United Nations Convention on the Law of the Sea)²⁷.

Similar to military court cases, where one party's actions can trigger responses from others and influence wider judicial outcomes, China's actions in the South China Sea have created a ripple effect in international politics. The reclamations have prompted neighbouring countries such as Vietnam, the Philippines, Malaysia, and Indonesia to strengthen military alliances with the United States and other global powers, like Japan and Australia, to counterbalance China's growing influence. For instance, the Philippines has bolstered its defence cooperation with the United States through the Enhanced Defence

²⁵ D. Stout, *China Removes Contentious Oil Rig From Waters Claimed by Vietnam*, <https://time.com/2990590/oil-rig-leaves-contested-waters-vietnam-china/>, access: 12.10.2024.

²⁶ C. A. Thayer, *Chinese Land Reclamation in the South China Sea: Implications and Policy Options*, "Contemporary Southeast Asia" 2016, vol 38, no 1, pp. 1-27.

²⁷ Asia Maritime Transparency Initiative, *China Tracker. Asia Maritime Transparency Initiative*, published 2016, <https://amti.csis.org/island-tracker/china/>, access: 20.11.2024.

Cooperation Agreement (EDCA)²⁸, which allows for increased rotational presence of U.S. troops and equipment in the country²⁹. Similarly, Vietnam has sought closer security ties with the U.S., culminating in the lifting of the U.S. arms embargo on Vietnam in 2016.

The United States has responded by increasing its naval patrols and conducting freedom of navigation operations (FONOPs) to challenge China's maritime claims³⁰. These operations involve the U.S. Navy ships and aircraft transiting disputed areas, such as the Spratly and Paracel Islands, to assert international law principles that promote open access to global sea lanes. The aim is to demonstrate that the U.S. does not recognize China's excessive maritime claims and to ensure the waterways remain open for international shipping. These FONOPs, alongside increased military aid and joint exercises with regional allies, aim to maintain the balance of power and protect the free flow of commerce, which is vital for global trade. As a result, the region has seen an influx of military equipment, including advanced surveillance systems, fighter jets, and naval vessels, provided by the U.S. to its allies to bolster their defensive capabilities against potential Chinese aggression³¹.

Moreover, China's assertiveness in the South China Sea has divided ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) members, complicating efforts to achieve consensus on regional security and maritime governance. While some ASEAN nations, such as Cambodia and Laos, favour diplomatic negotiations and peaceful resolutions, often due to their economic dependence on China and alignment with its regional policies, others like Vietnam and the Philippines have grown more wary of China's expansionist policies³². These countries have actively sought closer ties with external powers such as the United States, Japan, and Australia to balance China's influence.

²⁸ U.S. Embassy Manila, *Enhanced Defense Cooperation Agreement (EDCA) Fact Sheet. U.S. Embassy in the Philippines*, <https://ph.usembassy.gov/enhanced-defense-cooperation-agreement-edca-fact-sheet/>, access: 20.10.2024.

²⁹ *Australia boosts Philippine military ties as South China Sea tensions rise*, <https://www.voanews.com/a/australia-boosts-philippine-military-ties-as-south-china-sea-tension-s-rise-7598589.html>, access: 11.10.2024.

³⁰ *Freedom of the Seas Requires US Leadership. (n.d.)*, <https://thediplomat.com/2024/06/freedom-of-the-seas-requires-us-leadership/>, access: 21.11.2024.

³¹ Office of the Secretary of Defense, *Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2020*, <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689/-1/-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>, access: 22.11.2024.

³² CMDR Segar Muniandy, *The Case for Internationalising...*

For example, Vietnam has strengthened its military cooperation with the United States through port visits, joint naval exercises, and the purchase of military equipment. The Philippines, under the Enhanced Defence Cooperation Agreement (EDCA) with the U.S., has allowed for increased rotational presence of U.S. troops and military assets on its soil. This divergence in approach among ASEAN members stems from their varying levels of economic interdependence with China, historical territorial disputes, and strategic priorities. Cambodia and Laos, with less at stake in the South China Sea disputes and significant Chinese investments in their economies, tend to align more closely with Beijing. In contrast, Vietnam and the Philippines, directly involved in territorial disputes with China and wary of its military build-up, seek to counterbalance Chinese influence through external alliances and strengthening their own defence capabilities³³.

In the realm of international law and institutions, China's refusal to acknowledge the Permanent Court of Arbitration's 2016 ruling, which invalidated its historical claims in the South China Sea, underscores broader concerns about the rule-based international order³⁴. This stance has raised questions about China's commitment to international law and its implications for global maritime governance.

Ultimately, like military court cases that can set precedents and shape future legal interpretations, China's actions in the South China Sea are shaping the geopolitical landscape and influencing global perceptions of its rise as a major maritime power. The international community continues to grapple with how to effectively respond to China's assertiveness while upholding the principles of international law and maintaining regional stability in one of the world's most strategically important waterways.

³³ M. F. Rubiolo, *The South China Sea Dispute: A Reflection of Southeast Asia's Economic and Strategic Dilemmas (2009-2018)*, "Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia Y Seguridad" 2020, vol. 15, no 2, pp. 115-130.

³⁴ H. Qi, S. Xue, *Cooperative Development in the South China Sea: policies, obstacles and prospects*, Routledge 2021, pp. 21 – 43.

Ecological Impact of PRC's Island Reclamations

China's extensive island reclamations in the South China Sea have had significant ecological impact on the marine environment of the region. The process of dredging and constructing artificial islands involves substantial disruption to coral reefs, marine habitats, and coastal ecosystems. Coral reefs, which are vital for biodiversity and fisheries, have been particularly affected as dredging operations smother and destroy coral colonies, leading to irreversible damage to these sensitive ecosystems³⁵.

Furthermore, the construction of military installations, runways, and other infrastructure on these reclaimed islands alters coastal dynamics and can lead to increased sedimentation and pollution in surrounding waters. This alteration disrupts natural currents and sediment flows, affecting marine species' habitats and food sources. The introduction of invasive species through construction materials and human activities is also a threat to native flora and fauna in the region.

These ecological impacts extend beyond immediate construction sites, affecting large marine ecosystems and biodiversity hot spots in the South China Sea. The loss of coral reefs and degradation of marine habitats not only threaten local fisheries and marine biodiversity but also undermine the resilience of coastal communities dependent on these resources for livelihoods. Coral reefs are crucial ecosystems that support diverse marine life and serve as breeding grounds and shelters for numerous fish species. Their decline due to factors such as overfishing, illegal fishing practices, pollution, and coral reef destruction from land reclamation activities in the South China Sea has profound implications³⁶.

For instance, the Spratly Islands, where China has conducted extensive island-building and reef destruction, are part of a region renowned for its biodiversity and productive fisheries. The destruction of reefs and habitats disrupts the marine food chain, leading to declines in fish populations that coastal communities rely on for food and income³⁷. This loss not only affects local fishermen

³⁵ L. Yang, *An expedition to the coral reefs of the Xisha Islands*, published: 2007, pp. 30-36.

³⁶ M. Dubey, J. Borton, *Dispatches from...*

³⁷ C. Sebastian, P. Ferse, D. Mumby, S. Ward, *Assessment of the potential environmental consequences of construction activities on seven reefs in the Spratly Islands in the South China Sea Expert report*, <https://pcacases.com/web/sendAttach/1809>, access: 10.07.2024.

but has also broader economic repercussions, as fisheries provide livelihoods for millions across Southeast Asia. In one study, recovery from blast fishing had not been observed even after six years. Observations from Indonesia indicate that it may take at least 15-20 years for the recovery to begin, and even then, it primarily benefits fast-growing branching corals³⁸.

Moreover, coral reefs play a critical role in protecting coastlines from erosion and storm damage, buffering the impact of climate change-induced sea level rise. Their degradation heightens the vulnerability of coastal communities to natural disasters and jeopardises their long-term sustainability. Addressing these environmental concerns is crucial not only for marine conservation but also for safeguarding the socio-economic well-being of communities dependent on healthy marine ecosystems in the South China Sea region.

Efforts to mitigate these ecological impacts, such as coral transplantation and artificial reef construction, have been limited in scale and effectiveness compared to the magnitude of the damage caused. The long-term ecological consequences of China's island reclamations in the South China Sea underscore the urgent need for sustainable environmental management practices and international cooperation to protect and preserve the marine biodiversity of this critical maritime region.

Analysis of International Reactions

The international community, led by the United States and other maritime powers, has responded to China's reclamations with varying degrees of concern and diplomatic manoeuvring. The United States, in particular, has increased naval patrols and conducted freedom of navigation operations (FONOPs) to challenge China's expansive maritime claims and assert the principles of international law³⁹. These actions aim to uphold freedom of navigation in critical sea lanes and maintain stability in one of the world's busiest maritime trade routes. Other countries and international organisations have expressed concern over China's unilateral actions and have called for peaceful resolutions and adherence to international law through multilateral forums and diplomatic engagements.

³⁸ CHAMP – ListServer – NOAA's Coral Health and Monitoring Program, <http://coral.aoml.noaa.gov/pipermail/coral>, access: 10.07.2024.

³⁹ U.S. Department of Defense. (n.d.), <https://media.defense.gov>, access: 01.08.2024.

Under international law, particularly UNCLOS, China's reclamations and assertions of sovereignty in the South China Sea face legal scrutiny. The Permanent Court of Arbitration's 2016 rule, initiated by the Philippines, invalidated China's historical claims and highlighted its lack of legal basis under UNCLOS. Despite this rule, China has refused to acknowledge its binding nature, raising broader questions about its commitment to the rule-based international order and maritime governance. Legal experts and international observers continue to debate the legality of China's actions, emphasising the importance of respecting international norms and resolving disputes through peaceful means and in accordance with established legal frameworks.

Conclusion

In summary, this paper has examined China's extensive reclamations and island-building activities in the South China Sea, focusing on their strategic motivations, political and regional impacts, international responses, legal implications under UNCLOS, and ecological consequences. Regarding China's motivations, it is evident that these reclamations are motivated by strategic objectives aimed to enhance its military capabilities, assert territorial claims, and secure maritime routes crucial for economic and security interests. The construction of military facilities on these artificial islands underscores China's intent to consolidate its presence and influence in the region⁴⁰.

Moreover, the political and regional impacts have been profound, leading to heightened tensions and disputes among neighbouring countries, particularly those with overlapping claims in the South China Sea. China's assertiveness has divided ASEAN members and prompted regional states to seek closer ties with external powers to balance China's growing influence, impacting regional security dynamics⁴¹.

Internationally, China's actions have elicited varied responses, with the United States and other maritime powers conducting freedom of navigation

⁴⁰ S. Salil, *China's Strategy in the South China Sea: Role of the United States and India*, New Delhi 2012, p. 10.

⁴¹ S. Wester, *Balancing Act: Assessing China's Growing Economic Influence in ASEAN*, <https://asiasociety.org/policy-institute/balancing-act-assessing-chinas-growing-economic-influence-asean>, access: 12.11.2024

operations to challenge excessive maritime claims and uphold international norms. These responses reflect broader concerns about maintaining open sea lanes and preserving the rule-based international order in the face of unilateral assertions of sovereignty.

From a legal perspective, China's rejection of the Permanent Court of Arbitration's 2016 rule has raised questions about its adherence to UNCLOS and international law. The rule invalidated China's historical claims based on the "Nine-Dash Line," highlighting the need for peaceful resolution of disputes and respect for legal frameworks governing maritime boundaries.

Lastly, the ecological impact of China's reclamations cannot be overstated, with significant damage to coral reefs, marine habitats, and coastal ecosystems. These environmental consequences underscore the urgent need for sustainable management practices and international cooperation to mitigate further degradation and protect marine biodiversity.

In summary, China's actions in the South China Sea, aimed to bolster its strategic interests through the establishment of military outposts and infrastructure, have sparked significant diplomatic tensions, legal disputes, and environmental concerns. The construction of military facilities and artificial islands has heightened geopolitical tensions with neighbouring countries and drawn international scrutiny over China's compliance with international law, particularly regarding maritime claims under UNCLOS⁴². Moreover, the environmental consequences, such as coral reef destruction and marine habitat degradation, have raised the attention of environmental advocates and affected coastal communities.

The international community faces a complex challenge of balancing China's strategic interests with upholding principles of international law and promoting environmental stewardship in the South China Sea⁴³. Achieving stability and sustainability in this critical maritime region requires constructive dialogue, adherence to legal frameworks, and collaborative efforts to mitigate environmental damage while addressing geopolitical concerns.

⁴² J. Shen, *China's Sovereignty over the South China Sea Islands: A Historical Perspective*, "Chinese Journal of International Law" 2002, vol. 1, no.1, pp. 94–157.

⁴³ Y. Song, , *Managing Potential ...*

Bibliography

- Dubey M., Borton J., *Dispatches from the South China Sea: Navigating to Common Ground*, “Strategic Analysis” 2022, vol. 46, no. 5, pp. 533 – 552.
- Hayton B., *The Modern Origins of China’s South China Sea Claims: Maps, Misunderstandings, and the Maritime Geobody*, “Modern China” 2019, vol. 45, no 2, pp. 127–170.
- Kościelniak K., *The artificial islands of Vietnam in the South China Sea*, “Reality of Politics. Estimates – Comments – Forecasts” 2023, vol. 25, no 3, pp. 47–62.
- Li L., *China’s Policy towards the South China Sea when geopolitics meets the law of the sea*, Routledge 2019.
- Qi H., Xue S., *Cooperative Development in the South China Sea: policies, obstacles and prospects*, Routledge 2021.
- Rubiolo M. F., *The South China Sea Dispute: A Reflection of Southeast Asia’s Economic and Strategic Dilemmas (2009-2018)*, “Revista de Relaciones Internacionales, Estrategia Y Seguridad”, vol 15, no 2, pp. 115 – 130.
- Salil S., *China’s Strategy in the South China Sea: Role of the United States and India*, New Delhi 2012.
- Shen J., *China’s sovereignty over the south china sea islands: A Historical perspective*, “Chinese Journal of International Law” 2002, vol 1, no. 1, pp. 94 – 157.
- Song Y., *Managing Potential Conflicts in the South China Sea: Taiwan’s Perspective*. World Scientific, Singapore 1999.
- Southgate L., Overview of the book: *The South China Sea: A Crucible of Regional Cooperation Or Conflict-making Sovereignty Claims?* C. J. Jenner, T. T. Thuy (eds.), “Journal of Contemporary Asia” 2017, vol 47, no. 5, pp. 845-847.
- Yang L., *An expedition to the coral reefs of the Xisha Islands*, published: 2007, pp. 30-36.

Netography:

- Asia Maritime Transparency Initiative, *China Tracker. Asia Maritime Transparency Initiative*, published 2016, <https://amti.csis.org/island-tracker/china/>, access: 20.11.2024.
- Australia boosts Philippine military ties as South China Sea tensions rise*, <https://www.voanews.com/a/australia-boosts-philippine-military-ties-as-south-china-sea-tensions-rise-/7598589.html>, access: 11.10.2024.

- Beech H., Just Where Exactly *Did China Get Its Nine-Dash Line From?*, <https://time.com/4412191/nine-dash-line-9-south-china-sea/>, access: 11.02.2024.
- CHAMP – ListServer – NOAA’s Coral Health and Monitoring Program, <http://coral.aoml.noaa.gov/pipermail/coral>, access: 10.07.2024.
- Chase M. S., Purser B., *China’s Airfield Construction at Fiery Cross Reef in Context: Catch-Up or Coercion?*, <https://www.rand.org/pubs/commentary/2015/08/chinas-airfield-construction-at-fiery-cross-reef-in.html>, access: 15.07.2024.
- Chatys M., *The Code of Conduct – a way to move forward with the South China Sea dispute?*, <https://pulaski.pl/en/the-code-of-conduct-a-way-to-move-forward-with-the-south-china-sea-dispute-2/>, access: 10.08.2024.
- CMDR Segar Muniandy, *The Case for Internationalising the South China Sea*, https://seapower.navy.gov.au/sites/default/files/documents/case_for_internationalising_south_china_sea.pdf, access: 10.07.2024.
- Council on Foreign Relations, *Timeline: China’s Maritime Disputes. Council on Foreign Relations*, <https://www.cfr.org/timeline/chinas-maritime-disputes>, access: 11.07.2024.
- Freedom of the Seas Requires US Leadership* (n.d.), <https://thediplomat.com/2024/06/freedom-of-the-seas-requires-us-leadership/>, access: 21.11.2024.
- Laksmana E., *Maritime security in Southeast Asia*, published 2022, April 25, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/debate/maritime-security-southeast-asia>, access: 10.08.2024.
- Mensah T., Cot, J.-P., Pawlak, S., Soons, A., Registry W., *PCA Case No 2013-19. In the matter of the south china sea arbitration*, <https://docs.pca-cpa.org/2016/07/PH-C-N-20160712-Award.pdf>, access: 10.08.2024.
- Nguyen Anh C., *The South China Sea for China, the United States, and what choice for Vietnam*, “Cogent Social Sciences” 2023, vol. 9, no 1, <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2204570>, access: 12.11.2024.
- Office of the Secretary of Defense, *Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2020*, <https://media.defense.gov/2020/Sep/01/2002488689-1-1/1/2020-DOD-CHINA-MILITARY-POWER-REPORT-FINAL.PDF>, access: 22.11.2024.
- Pedrozo R., *A CNA Occasional Paper China versus Vietnam: An Analysis of the Competing Claims in the South China Sea*, <https://www.cna.org/reports/2014/iop-2014-u-008433.pdf>, access: 19.10.2024.
- Sebastian C., Ferse, P., Mumby, D., & Ward, S, *Assessment of the potential environmental consequences of construction activities on seven reefs in the Spratly Islands*

in the South China Sea Expert report, <https://pcacases.com/web/sendAttach/1809>, access: 23.11.2024.

Stout D., *China Removes Contentious Oil Rig From Waters Claimed by Vietnam*, <https://time.com/2990590/oil-rig-leaves-contested-waters-vietnam-china/>, access: 12.10.2024.

The Comparison between the Dongsha Island Incident and the Nine Small Islands Incident. (n.d.). ICAS, <https://chinaus-icas.org/research/the-comparison-between-the-dongsha-island-incident-and-the-nine-small-islands-incident/>, access: 10.07.2024.

U.S. Department of Defense. (n.d.), <https://media.defense.gov>, access: 01.08.2024.

U.S. Embassy Manila, *Enhanced Defense Cooperation Agreement (EDCA) Fact Sheet. U.S. Embassy in the Philippines*, <https://ph.usembassy.gov/enhanced-defense-cooperation-agreement-edca-fact-sheet/>, access: 20.10.2024.

Wester S., *Balancing Act: Assessing China's Growing Economic Influence in ASEAN*, <https://asiasociety.org/policy-institute/balancing-act-assessing-chinas-growing-economic-influence-asean>, access: 12.11.2024.

Woody Island Eco Tours. (n.d.), <https://woodyisland.com.au/the-island-about-woody-island-eco-friendly-resources/>, access: 10.07.2024.

Jagoda Kraczk

Produkcja medialna

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

MODDING - SPOŁECZNOŚĆ WIRTUALNA I MODYFIKACJE GIER KOMPUTEROWYCH

*Modding – virtual community and the video
games modifications*

Streszczenie

Celem poniższego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o to czy i w jaki sposób modding przyczynia się do rozwoju wybranych aspektów kultury gier komputerowych, koncentrując się na modyfikacjach i wirtualnych społecznościach graczy. Punkt wyjścia do badań stanowi początek wykorzystywania moddingu w inicjatywach społecznościowych, a następnie jego stopniowa profesjonalizacja i przejście w kierunku większej dostępności i współpracy z profesjonalistami.

Na podstawie przykładów z lat 90. XX wieku i lat 2000. Przeprowadzona zostanie analiza, w jaki sposób studia deweloperskie, udostępniając narzędzia modderskie, umożliwiły graczom tworzenie alternatywnych fabuł, bohaterów i światów, które odpowiadają ich wymaganiom lub pragnieniom. Modding przedstawiony jest zarówno jako wyraz kontrkultury, umożliwiający kształtowanie bardziej reprezentatywnych treści przez graczy wykorzystujących własne narzędzia, jak i jako praktyka, która wpłynęła na ewolucję i rozpowszechnienie omawianych tytułów. W pracy analizowane jest znaczenie moddingu jako elementu kultury gier komputerowych zarówno pod względem jego wpływu na profesjonalizację branży, jak i jako narzędzie wyrażania kontrkulturowych wartości przez wirtualne społeczności graczy. W celu analizy, w artykule przytoczono modyfikacje do gier, które są darmowe do pobrania przez internet i stworzone przez społeczność wirtualną, funkcjonującą wokół danej gry.

Wśród nich odnaleźć można modyfikacje takie jak *Half-Life* i *Warcraft 3*, które przekształciły się w pełnoprawne gry: *Counter-Strike* i *DOTA*, a także modyfikacje do kultowych w środowisku polskich graczy gier – *The Elder Scrolls V: Skyrim*, *Gothic* i *DayZ*. Tekst opiera się również na źródłach teoretycznych i badaniach dotyczących społeczności wirtualnych oraz zjawiska moddingu. Wśród odniesień znajdują się prace Howarda Rheingolda, Davida Kushnera, Johna Fiske, Mirosława Filiciaka i Olli Sotamaa.

Słowa kluczowe: gry komputerowe, modyfikacje gier, modding, gry w kulturze, społeczności wirtualne

Abstract

The purpose of the following article is to attempt to answer the question of whether and how modding contributes to the development of selected aspects of computer game culture, focusing on modifications and virtual gaming communities. The starting point for the research is the early use of modding in community initiatives, followed by its gradual professionalisation and a shift towards greater accessibility and collaboration with professionals.

The analysis, based on examples from the 1990s and 2000s, explores how game development studios, by providing modding tools, enabled players to create alternative storylines, characters, and worlds that meet their needs or desires. Modding is presented both as an expression of counterculture, allowing players to shape more representative content using their own tools, and as a practice that has influenced the evolution and dissemination of the discussed titles. The paper analyses the significance of modding as an element of computer game culture, both in terms of its impact on the professionalisation of the industry and as a tool for expressing countercultural values by virtual gaming communities. To facilitate this analysis, the article references game modifications that are free to download online and created by the virtual community centred around specific games. Among them, one can find modifications such as *Half-Life* and *Warcraft 3*, which transformed into fully-fledged games: *Counter-Strike* and *DOTA*, as well as modifications for iconic games within the Polish gaming community—*The Elder Scrolls V: Skyrim*, *Gothic*, and *DayZ*.

The text is also based on theoretical sources and research on virtual communities and the phenomenon of modding. References include works by

Howard Rheingold, David Kushner, John Fiske, Mirosław Filiciak, and Olli Sotamaa.

Keywords: video games, game modifications, modding, games in culture, virtual communities

Wprowadzenie

Rozpoczynając przemyślenia nad grami komputerowymi należy wyjaśnić czym są *gry komputerowe* i *gry wideo*. Komisja Europejska podaje definicję gry, wskazując, że „gry składają się z obrazów (często również dźwięków), mogących podlegać manipulacji przez gracza, a to wszystko jest generowane przez konsolę/komputer i wyświetlane na telewizorze lub podobnym urządzeniu audio-video. Sama gra podlega sterowaniu przez kontroler”¹. Korzystając z tej definicji, rozróżnić możemy dwa pojęcia: gra komputerowa i gra wideo. W terminologii naukowej oba pojęcia są często stosowane zamiennie². Istnieją pomiędzy nimi subtelne różnice. Choć gra wideo, tak jak gra komputerowa, składa się z obrazów (często również dźwięków), a także podlega manipulacji gracza, do grania w gry wideo służą automaty i konsole, które poza tym nie mają żadnego innego zastosowania. Jak sama nazwa wskazuje, do gier komputerowych potrzebny jest nam komputer, który służy do wykonywania wielu innych zadań³. Obecnie coraz częściej wydaje się te same gry zarówno w wersji dla komputerów, jak i konsol oraz innych urządzeń wykorzystujących oprogramowanie, np. telefon czy tablet. Z tego powodu, dla celów tego artykułu, oba terminy będą stosowane wymiennie.

Niezbędnym dla celów niniejszej pracy jest również wyjaśnienie, czym jest *społeczność wirtualna*. Pierwszy raz tego terminu użył najprawdopodobniej Howard Rheingold, amerykański krytyk i pisarz, specjalizujący się we współczesnej komunikacji medialnej. Według jego definicji, społeczność wirtualna to „grupa ludzi, mogąca lub nie spotkać się twarzą w twarz, i która wymienia

¹ Definicja: European Commission, *Study on the Economy of Culture in Europe*, 2006, https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf, dostęp: 10.08.2024.

² A. Pitrus, *Olbrzym w cieniu. Gry wideo w kulturze audiowizualnej*. Kraków 2012, s. 7.

³ A. Andrzejewska, *(Nie)bezpieczny komputer – od euforii do zależności*, Warszawa 2008, s. 80.

słowa oraz idee za pośrednictwem klawiatury⁴. W kontekście tej definicji, gry wideo stanowią interesujący obszar do analizy społeczności wirtualnych. Współczesne gry nie są już jedynie formą rozrywki, ale także platformą umożliwiającą tworzenie złożonych więzi społecznych, które często przekraczają granice geograficzne i kulturowe. Znaczenie rynku gier wideo rośnie z każdym rokiem, a jego uczestnicy, czyli gracze, odgrywają dużą rolę w kształtowaniu nie tylko samego medium, ale i całej cyfrowej przestrzeni społecznej.

Zgodnie z szacunkami Newzoo wartość globalnego rynku gier w 2023 roku wyniosła 184,0 mld USD, co jest poziomem o 0,6% wyższym niż w 2022 r. Wzrost znaczenia odnotowuje segment gier PC, który wzrósł o 5,3% w stosunku do poprzedniego roku, a także segment gier na konsole, którego wskaźnik udziału urósł o 1,7% w stosunku do roku 2022⁵. Warto zatem przyjrzeć się, jak społeczności graczy wpływają na rozwój tego dynamicznego rynku i jakie zjawiska społeczne z tego wynikają. Rynek gier wideo nie jest już tak jednoznaczny, jak mogłoby się wydawać. Tradycyjny obraz gracza, często kojarzony z młodym mężczyzną jest już nieaktualny – jak wskazuje raport Entertainment Software Association, spośród 17 milionów polskich graczy, około 8 milionów to kobiety⁶. Współcześnie uczestnikami tej dynamicznej przestrzeni są zarówno kobiety, jak i mężczyźni, a także osoby w różnym wieku. Różnorodność demograficzna sprawia, że gry wideo stają się uniwersalnym medium, które przyciąga szerokie spektrum odbiorców. Dzięki temu tworzą się społeczności, które różnią się pod względem wieku czy płci i wnoszą zróżnicowane perspektywy i doświadczenia, wzbogacając tym samym cały ekosystem gier wideo, oraz swoje własne doświadczenia związane z grami i graniem. Modyfikacje gier komputerowych coraz częściej są tego odzwierciedleniem, dodając do oryginalnych materiałów nowych bohaterów o konkretnych cechach fizycznych i psychicznych, a także całkowicie nowy, bądź zmieniony przebieg opowiadanej historii.

⁴ Za: K. Doktorowicz, *Społeczności wirtualne – cyberprzestrzeń w poszukiwaniu utraconych więzi*, Społeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość?, Kraków 2004, s. 59-67.

⁵ Newzoo, *2023 Essential Facts About the U.S. Video Game Industry* <https://www.theesa.com/resources/essential-facts-about-the-us-video-game-industry/2023-2>, dostęp: 10.08.2024.

⁶ *Raport Entertainment Software Association*, Strefa Inwestorów, <https://strefainwestorow.pl/artykuly/gaming/20200821/rynek-gier-kobiety>, dostęp: 10.08.2024.

W niniejszym artykule przeanalizowane zostanie funkcjonowanie społeczności wirtualnych na przykładzie modyfikacji gier wideo, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska *moddingu* i jego wpływu na interakcje społeczne oraz rozwój kultury gier komputerowych i społeczności graczy. Omówię, w jaki sposób modyfikacje gier przedłużają żywotność samych tytułów, dostarczając graczom nowych treści i alternatywnych historii, a także w jaki sposób studia deweloperskie wspierają modderów w rozwoju modyfikacji. Analiza obejmie również rolę, jaką te społeczności odgrywają w kształtowaniu kultury gier wideo oraz ich wpływ na innowacje w branży. Dla szczegółowej analizy i zawężonego pola badania, skupię się jedynie na grach dostępnych dla posiadaczy komputerów stacjonarnych i laptopów, a także powszechnie znanych i często modyfikowanych.

Modding

Lata osiemdziesiąte XX wieku były czasem lawinowego tworzenia nowych gier wideo przez ich sympatyków. Nie potrzeba było wiele, aby taką stworzyć – wystarczył osobisty komputer, który w owych czasach był bardzo łatwy w programowaniu⁷. Komputery osobiste lat osiemdziesiątych cechowała stosunkowo prosta architektura, która umożliwiała programistom pełne zrozumienie działania sprzętu i ułatwiała tworzenie oprogramowania. Możliwość bezpośredniego zarządzania zasobami, takimi jak grafika i dźwięk, upraszczała implementację funkcji bez konieczności korzystania z dodatkowych sterowników. Wbudowane interpretery BASIC-a w wielu komputerach tego okresu umożliwiały nawet początkującym użytkownikom szybkie tworzenie i testowanie kodu. Wbudowane interpretery BASIC-a to programy umieszczone w pamięci komputera, które umożliwiają uruchamianie kodu napisanego w języku BASIC bez konieczności instalowania dodatkowego oprogramowania. Interpreter tłumaczy kod źródłowy BASIC-a na język maszynowy w czasie rzeczywistym, co pozwala na natychmiastowe wykonywanie instrukcji. Dzięki temu użytkownicy mogli bezpośrednio pisać, edytować i uruchamiać programy na komputerze, co było szczególnie atrakcyjne w latach osiemdziesiątych, gdy komputery

⁷ B. Kluska, *Dawno temu w grach: czas pionierów. Szkice z historii gier komputerowych*, Łódź 2008, s. 42.

takie jak *Commodore 64* czy *ZX Spectrum* posiadały BASIC jako domyślny język programowania. Pierwszym polskim twórcą gry, który stworzył grę bardziej złożoną i ambitną od „kółko i krzyżyk”, był Marcin Borkowski. W roku 1986 zaprojektował on i zaprogramował grę tekstową na *ZX Spectrum*, której nadał tytuł „Puszka Pandory”⁸.

Zjawisko moddingu jest zjawiskiem znanym od lat osiemdziesiątych – jest to więc technika, która powstała niedługo po powstaniu samych gier wideo⁹. Pierwsza modyfikacja, zmieniająca grę *Wolfenstein 3D*, powstała w roku 1983, a jedyną warstwą, która została w grze zmieniona to warstwa graficzna. Twórcy podmienili wizerunek niemieckich oficerów na wizerunki smerfów z kultowej kreskówki¹⁰. Jak podaje David Kushner, „modowanie to proces modyfikowania, dodawania lub usuwania kodu gry zmieniający sposób grania w konkretną grę”¹¹. Rozwiniętą definicję zaproponował Postigo w roku 2010, tłumacząc, że „w pewnym sensie moderzy są dla gier wideo tym, czym wcześniej hakerzy byli dla rozwoju domowych komputerów. Zamiast sprzętu, moderzy majstrują przy kodzie gry, starając się albo zmodyfikować konkretną grę, aby odpowiadała ich indywidualnym preferencjom lub stworzyć całkowicie zupełnie inne wrażenia z gry, wyłącznie w oparciu o kod źródłowy oryginału”¹². Wraz z pojawieniem się Internetu, zjawisko modowania gier przez graczy stało się na tyle popularne, że zwróciło uwagę Johna Carmacka, współzałożyciela firmy id Software. Jak podaje Mirosław Filiciak w swoim artykule *Mody: od kontrkultury do postkonsumpcjonizmu*, Carmack był tak zafascynowany jednym z modów do gry *Wolfenstein 3D*, że postanowił podjąć kroki, które były trudne do przewidzenia. W efekcie kolejna gra studia id Software, *Doom* (wydana w 1993 roku), została zaprojektowana z myślą o modach. Wprowadzono w niej otwartą strukturę, która oddzielała rdzeń gry od modułów odpowiedzialnych za mapy, grafikę i dźwięk, umożliwiając swobodną zamianę tych elementów poprzez nadawanie plikom odpowiednich nazw. Firma udostępniła także narzędzia do

⁸ M. Borkowski, *Puszka Pandory*, 1986; B. Kluska, *Dawno temu w grach...* 2008, s. 55.

⁹ B. Sieja, *Historia modów w sześciu krokach*, komputerswiat.pl, <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/modyfikacje-gier-historia-modow-do-gier-najwazniejsze-modyfikacje-gier-w-historii/gee98bk>, dostęp: 10.08.2024.

¹⁰ Dead Smurfs Software, *Castle Smurfenstein*, Chicago 1983.

¹¹ D. Kushner, It's a Mod, Mod World, IEEE SPECTRUM, 2003, https://www.researchgate.net/publication/262173963_Invention_it%27s_a_mod_mod_world, dostęp: 10.08.2023.

¹² H. Postigo, *Modding to the big leagues: Exploring the space between modders and the game industry*, 2010, s. 15.

tworzenia nowych poziomów, które były uproszczoną wersją oprogramowania używanego przez samych deweloperów. W późniejszym czasie id Software zaczęło nawet udostępniać cały kod źródłowy swoich starszych gier na licencji GNU¹³. Ten radykalny krok, który wcześniej byłby uznany za niezgodny z biznesowymi zasadami, zapoczątkował współpracę między komercyjnymi deweloperami gier a twórczością alternatywną tworzoną przez graczy¹⁴. W miarę jak kultura moddingu zaczynała nabierać rozpędu, twórcy gier coraz bardziej dostrzegali potencjał drzemiący w społeczności modderów. W latach 90. i na początku XXI wieku pojawiły się pierwsze profesjonalne narzędzia edytorskie udostępniane przez studia posiadające prawa do oryginalnych gier, takie jak *World Editor* w *Warcraft III* czy *Source SDK* do gier Valve. Te narzędzia umożliwiły graczom zmianę podstawowych elementów gry i tworzenie od podstaw całych poziomów, scenariuszy, a nawet całych nowych trybów gry. Moderny stali się pewnego rodzaju źródłem innowacji, uświadamiając deweloperom niedociągnięcia w kodzie czy silniku gry, a także w samej reprezentacji bohaterów. Co bardzo ważne, w przeważającej części modyfikacje dostępne są dla posiadaczy oryginalnej gry zupełnie za darmo – zapewniając ciągły przepływ darmowej własności intelektualnej. To także potężne narzędzie społecznej interakcji. Proces tworzenia i dzielenia się modami stał się fundamentem dla budowania relacji wokół graczy, cały proces powstawania darmowej modyfikacji bowiem w przeważającej części odbywa się nieodpłatnie. Wokół moddingu powstały fora internetowe, serwisy i platformy wymiany, na których gracze dzielą się swoimi projektami, udzielają sobie porad technicznych oraz wspólnie pracują nad nowymi pomysłami. Współpraca nad modyfikacjami często prowadzi do zawiązywania długotrwałych znajomości i partnerstw, zarówno wirtualnych, jak i w rzeczywistości. Jako jeden z przykładów, strona *Mod DataBase* (www.moddb.com) została uruchomiona w 2002 roku. Witryna stanowi platformę internetową do udostępniania i pobierania modyfikacji gier wideo oraz do wymiany informacji i doświadczeń w społeczności modderów. W październiku 2024 roku strona zawierała ponad 132 tysiące plików, które łącznie pobrano 347 milionów razy. Codzienna liczba pobrań – jak chociażby 50 tysięcy plików pobranych tylko 25 października – wskazuje na aktywność i popularność moddingu wśród graczy. Zakładka „modyfikacje” liczy ponad

¹³ Licencja wolnego oprogramowania.

¹⁴ M. Filiciak, *Modyfikacje gier komputerowych przez użytkowników*, „Kultura Popularna” 2003, nr 3, s. 67-73.

1 900 000 000 wyświetleń – w tym 400 tysięcy wyświetleń 25 października 2024 roku. Sentencja witająca odwiedzających stronę, „jeśli myślisz, że w życiu nie ma niczego dobrego za darmo, musisz zobaczyć kilka modów”, podkreśla otwartość i dostępność wysokiej jakości treści modderskich, jednocześnie promując ideę społecznego dzielenia się twórczością. Strona umożliwia łatwy dostęp do rozbudowanych zasobów, a także angażuje i zachęca graczy do współtworzenia wirtualnej kultury przez modyfikacje gier wideo. Wśród dostępnych zakładki na stronie znajdują się sekcje dedykowane ofertom współpracy między modderami. Członkowie grup, bądź niezależni twórcy, poszukują osób o określonych umiejętnościach, umożliwiając amatorom i aspirującym deweloperom wymianę wiedzy i doświadczenia. Finlandzki badacz gier wideo Olli Sotamaa stwierdził, że chociaż członkowie zespołu modderów są formalnie przypisani do różnych ról, ich faktyczne zaangażowanie w zadania związane z modyfikowaniem jest płynne, a członkowie pomagają sobie nawzajem w różnych aspektach modyfikacji. Popularne mody i modderzy mogą rozwijać własną bazę fanów, a fani mogą nawet zgłaszać prośby o nowe funkcje projektowe¹⁵.

Sama liczba modyfikacji gier i wielkość społeczności modderskich sugerują, że modyfikowanie gier jest powszechną praktyką. Biorąc jednak pod uwagę, że liczba graczy na świecie, według raportu Newzoo z 2023 roku wynosiła około 3,31 miliarda osób, odsetek modderów tej liczby jest niewielki i problematycznym jest jego precyzyjne zmierzenie, jeśli nie niemożliwe¹⁶. Omawiana witryna *Mod DataBase* liczy 7261 aktywnych modderów, zaś witryna *Nexus Mods* w październiku 2024 roku liczy ponad 143 tysiące autorów, przy sumie 13,117,134,899 pobrań i 55 milionów użytkowników strony. Należy wspomnieć jednak, że istnieje wiele witryn o podobnym charakterze, które nie udostępniają dokładnej liczby modów i modderów – *the Modders*, *Game Banana*, czy *Steam Workshop*.

¹⁵ O. Sotamaa, *When the game is not enough: Motivations and practices among computer game modding Culture*, „Games and Culture” 2010, nr 5, s. 239–255.

¹⁶ E. Hayes, I. Games, *Learning through game design: A review of current software and research*, „Games and Culture” 2008, nr 3, s. 309-332; Newzoo, *Newzoo Global Games Market Report*, 2023 <https://newzoo.com/resources/trend-reports/newzoo-global-games-market-report-2023>, dostęp: 25.10.2024.

Half-Life i Warcraft 3

Spółeczności moderów, które obecnie spotykają się na różnych platformach internetowych: *Discord*, fora internetowe jak *TheModders.org* czy *Nexus Mods*, *TeamSpeak*, to miejsca, w których pasja do gier spotyka się z głęboką wiedzą technologiczną oraz chęcią dzielenia się swoją twórczością z innymi. Dla wielu graczy modyfikowanie gier staje się hobby, a często też platformą do nauki programowania, projektowania graficznego, a nawet pracy zespołowej. Dzięki temu, modyfikacje nie tylko przedłużają żywotność samych gier, ale również wzmacniają więzi wirtualne, tworząc przestrzenie, gdzie innowacja i wspólna pasja łączą ludzi z całego świata. *Counter Strike* (1999 – 2023)¹⁷ i *DOTA* (2003 – 2024)¹⁸ to przykłady modów, które przerodziły się w istotne zjawiska w świecie gier wideo. Obie gry miały swoje początki jako mapy tworzone w edytorach odpowiednio dla *Half-Life* (1998)¹⁹ – które przerodziło się w obecnie znany *Counter Strike* i *Warcraft III* (2002)²⁰ z którego powstała *DOTA*. Ważnym czynnikiem ich sukcesu była innowacyjna idea rozgrywki. *Counter Strike* wprowadził nową dynamikę do gatunku, łącząc drużynowe starcia w perspektywie strzelca pierwszoosobowego z silnym naciskiem na współpracę zespołową i elementy taktyczne. Precyzyjny system strzelania, charakteryzujący się dużymi obrażeniami oraz mechaniką kontroli odrzutu, szybko zdobył popularność wśród graczy. Sukces tej modyfikacji zwrócił uwagę firmy *Valve*, która po premierze piątej wersji testowej dostrzegła jej potencjał, co skłoniło ją do nabycia praw do moda i zatrudnienia jego twórców. To zaowocowało kolejnymi, rozbudowanymi wersjami gry, również tą najbardziej znaną i rozpowszechnioną – *Counter Strike: Global Offensive* (2012). *DOTA* została oryginalnie stworzona przez modera kryjącego się pod pseudonimem Eul (Kyle Sommer) – który wykorzystując mechaniki zawarte w grze *Warcraft*, stworzył formułę rozgrywki dzisiaj znanej jako MOBA²¹. Gatunek ten najczęściej kojarzymy dzięki takim dziełom jak *League of Legends* (2009 – obecnie), które powstało na podstawie gry ... *DOTA*. Wielu graczy i amatorów moddingu czerpiąc pomysły od Kylego Sommera, zaczęło tworzyć autorskie wersje *DOTY*,

¹⁷ Valve Corporation, *Counter-Strike* (seria), 1999-2023.

¹⁸ Valve Corporation, *Defense of The Ancients* (seria), 2003-2024.

¹⁹ Sierra Studios, *Half-Life*, 1998.

²⁰ Rob Pardo, *Warcraft III*, 2002.

²¹ MOBA – Wieloosobowa gra strategiczna czasu rzeczywistego, drużynowa.

do momentu, w którym do akcji przyłączyło się Valve Corporation. Wydając *DOTA 2* (2013) zapewniło studiu ogromny sukces, ponieważ tytuł ten do tej pory mieści się w czołówce najchętniej testowanych tytułów na Steamie. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że zarówno gra *DOTA 2*, jak i *League of Legends* są dostępne dla użytkowników za darmo.

The Elder Scrolls V: Skyrim

Doskonałym przykładem gry, która skupiła dużą część moderów wokół jednej gry jest *The Elder Scrolls V: Skyrim* (2011)²². Społeczność stworzyła tyśiące modów, które znacząco rozszerzają możliwości rozgrywki, od poprawy grafiki i wprowadzenia nowych mechanik, po całkowicie nowe zadania i światy – tak oto powstały modyfikacje takie jak *Vivid Weathers Definitive Edition*²³, która dodaje nowe animacje związane z warunkami atmosferycznymi i rozszerzone dźwięki, a ponadto ponad 150 nowych tekstur chmur i 16 różnych dźwięków grzmotów. Jest to przykład modyfikacji, która nieznacznie wpływa na rozgrywkę. Bardziej rozbudowane mody, takie jak *Frostfall* i *Campfire*²⁴ urealnijają i utrudniają rozgrywkę poprzez dodanie elementów próby przetrwania w owych trudnych warunkach atmosferycznych. Gracz nie może narazić się na ryzyko hipotermii, wyziębienia czy przemoknięcia. Istnieją również modyfikacje, które dodają nowe lokacje i wątki fabularne do oryginalnej rozgrywki – takie jak *Zapomniane Miasto*²⁵. Dzieło przenosi gracza do całkowicie nowego miejsca, w którym przebywają postacie nie poznane wcześniej przez bohatera. Pojawia się wciągający wątek fabularny, oferujący rozbudowane zadania główne i poboczne – a wszystko to z wykorzystaniem silnika oryginalnej gry. Jeśli nowa lokacja i wątek fabularny to wciąż za mało dla poszukiwaczy wciągających modyfikacji Skyrima, *Enderall: Zapomniane Historie*²⁶ to w zasadzie

²² Bethesda Game Studios, *The Elder Scrolls V: Skyrim*, 2011.

²³ Prezentacja modyfikacji: Brodual, *Skyrim Mods: Vivid Weathers - Visual and Weather Overhaul + ENB*, https://www.youtube.com/watch?v=QG_B2QBuntE, dostęp: 12.08.2024.

²⁴ Prezentacja modyfikacji: Brodual, *Skyrim Mod: Frostfall 3.0 - Hypothermia, Survival, Camping*, https://www.youtube.com/watch?v=2EFJ_bwIKHQ, dostęp: 12.08.2024.

²⁵ Prezentacja modyfikacji: Modern StoryTeller, *The Forgotten City Mod - Launch Trailer*, <https://www.youtube.com/watch?v=tQaCc-SPEcU>, dostęp: 12.08.2024.

²⁶ Prezentacja modyfikacji: SureAI, *Enderal - English Launch Trailer* https://www.youtube.com/watch?v=VnracFjIC_k, dostęp: 12.08.2024.

całkowicie nowa gra stworzona za pomocą silnika The Elder Scrolls V: Skyrim. Wielkość krainy, w której akcja ma miejsce, jest porównywalna do oryginalnej, wszystkie postacie i ich kwestie są udźwiękowione, a na samego gracza czeka ponad 50 godzin rozgrywki. Główny autor modyfikacji, Nicolas Samuel Lietzau, po wydaniu modyfikacji został zatrudniony w branży gier komputerowych i współpracował ze studiami takimi jak THQ Nordic czy Grimlore Games.

Moderzy *Skyrima* dzielą się swoimi dziełami i współpracują przy dużych projektach. Modyfikacje do *Skyrima* odgrywają sporą rolę w kształtowaniu relacji między graczami. Fora, takie jak *Nexus Mods*, zrzeszające ponad 53 miliony użytkowników i ponad 140 tysięcy autorów modyfikacji²⁷, *Reddit*, czy forum ModDb, pełne są dyskusji, porad i wsparcia technicznego. Studio Bethesda, które jest autorem *Skyrima*, z okazji 25-lecia swojej serii gier podziękowało moderom, tworząc artykuł z ich wspomnieniami, a wśród nich odnajdziemy wspomnienia osób zaangażowanych w tworzenie modyfikacji, np. „Zawsze uwielbiałem wolność, jaką gry Bethesdy zapewniały graczom, ale kiedy w końcu zajrzałem za kulisy i przyjrzałem się narzędziom moderskim, zdałem sobie sprawę, że te wspaniałe gry zapewniają również wolność kreatywną. To dlatego ludzie wciąż grają w te tytuły nawet po tylu latach, wciąż je rozwijają i modyfują, gdyż mają nieskończone możliwości oraz narzędzia, by je urzeczywistnić”²⁸.

Gothic

Grą, która zdobyła szczególne uznanie w Polsce i wciąż jest modyfikowana, jest seria *Gothic* (2001 – 2008)²⁹ niemieckiego studia Piranha Bytes, które zakończyło działalność w czerwcu 2024 roku po przeszło 30 latach tworzenia gier. Druga połowa lat dziewięćdziesiątych to okres powstawania dużej ilości modyfikacji do gier komputerowych w formie nakładek graficznych, które przeobrażały męską postać w postać kobiecą³⁰, nadając bohaterce typowo męskich cech: duża siła, niezależność, refleks i odwaga. Do tego typu modyfikacji

²⁷ Nexus Mods, <https://www.nexusmods.com/>, dostęp: 20.08.2024.

²⁸ Studio Bethesda, *Mody społeczności to od wielu lat istotna część serii The Elder Scrolls*, <https://bethesda.net/pl/article/4f2aCDMRd3ylOoadTTXAkY/modders-unite-worlds-of-creativity>, dostęp: 12.08.2024.

²⁹ Piranha Bytes, *Gothic* (seria), 2001-2008, wyd. THQ Nordic, JoWood Entertainment.

³⁰ R. Bomba, *Gry komputerowe w antropologii codzienności*, Warszawa 2014, s. 231.

zaliczyć można *Velaya: Historia Wojowniczk* (2007)³¹, która jest modyfikacją stworzoną na silniku gry *Gothic II*. Twórcy modyfikacji zastąpili głównego bohatera kobietą w skórzanym „pancerzu”, która w pierwszej odsłonie gry była niewolnicą i kurtyzaną. Ponadto, zmieniono wiele aspektów tej postaci, w tym jej orientację seksualną, a także nastawienie innych postaci do wojowniczk. W grach *Gothic* kobiety zazwyczaj pełniły role drugoplanowe. Miały niewielki wpływ na fabułę i często były przedstawiane jako słabe i bezbronne. Rzadko miały silne i autonomiczne osobowości, a ich postacie były często sprowadzane do ról gospodyń domowych lub prostytutek. Kobię bohatera, której losy zostały zmienione na potrzeby modyfikacji, ma na imię Velaya. Stając się niewolnicą magnatów jest przetrzymywana w prywatnej komnacie przywódcy. Po pewnym czasie dołącza jednak do pozostałych niewolnic szorujących podłogę, wachlujących przywódcę i tańczących przed magnatami. Co ciekawe, w pierwszej odsłonie gry, każda kobieta jest kurtyzaną, a gracz nie ma możliwości podjęcia z nimi dialogu. Utworzenie modyfikacji *Velaya: Historia wojowniczk* jest pewnego rodzaju buntem przeciwko reprezentacji kobiet w grach wideo, szczególnie w latach 1990-2002. *Gothic* jest kultową grą wśród polskiej społeczności graczy³². Na jej silniku powstaje wiele modyfikacji, opowiadających historie bohaterów drugoplanowych, jakoby pominiętych w oryginalnej grze. Powstają też całkowicie nowe postacie, a także nowi główni bohaterowie, którzy egzystują w całkowicie nieznanym dla graczy otoczeniu. Ponieważ produkcja serii zakończyła się z trzecią odsłoną gry, gracze z wielkiej, polskiej społeczności modderskiej *Bractwo Spolszczenia* postanowili dokończyć historię za producentów. Tak powstały modyfikacje *Gothic: Returning* i *Gothic Returning 2.0* (2015), gdzie bohater wraca do lokacji początkowej, odnajdując szczątki miasta opanowane przez wrogów. Powstają również profesjonalne, złożone modyfikacje przedstawiające świat gry sprzed akcji w oryginalnych grach, tak powstała modyfikacja *Kroniki Myrtany*³³. The Chronicles of Myrtana Team – zespół fanów serii, wywodzi się z grupy SoulFire³⁴, któ-

³¹ Opis modyfikacji, Gothic Fandom, https://gothic.fandom.com/pl/wiki/Velaya_%E2%80%93_Historia_wojowniczk, dostęp: 20.08.2024.

³² CD-Action, *Gothic 2 z nowym rekordem...* <https://cdaction.pl/newsy/gothic-2-z-nowym-rekordem-jednoczesnie-zalogowanych-graczy-na-steamie>, dostęp: 25.10.2024.

³³ Kroniki Myrtany, *Gothic II: Kroniki Myrtany – Oficjalny Zwiastun*, <https://www.youtube.com/watch?v=GSZ43HENqOI>, dostęp: 10.08.2024.

³⁴ Gothic Fandom, *Grupa Soulfire*, <https://gothic.fandom.com/pl/wiki/SoulFire>, dostęp: 20.08.2024.

ra rozpoczęła działalność w 2005 roku. Początkowo zespół zajmował się tworzeniem amatorskich tłumaczeń niemieckich i rosyjskich modyfikacji do gier z serii *Gothic*. Z czasem jednak grupa podjęła się opracowania własnej modyfikacji do gry *Gothic II: Noc Kruka*. Ambitny projekt miał być rozbudowanym dodatkiem, który przenosiłby graczy do Królestwa Myrtany – gdzie dzieje się akcja w trzeciej części gry oraz na wyspę Khorinis, czyli miejsca akcji drugiej części trylogii, w czasach ich największego rozkwitu. W 2018 roku doszło do rozłamu grupy SoulFire na dwie części – a jedną z nich została grupa *The Chronicles of Myrtana Team*. Ich omawiany mod – *Kroniki Myrtany*, wyróżniał się profesjonalnością wykonania, między innymi za sprawą dubbingu, w którym wystąpili znani aktorzy, w tym Małgorzata Potocka, Adam Bauman, Tomasz Marzecki, Krzysztof Zakrzewski i Ryszard Mróz. Do realizacji tego projektu zespół zaangażował nie tylko scenarzystów, testerów i programistów, ale także grafików i aktorów głosowych, którzy odtworzyli głosy postaci z oryginalnej gry³⁵. Modyfikacja jest dostępna dla graczy za darmo na platformie *Steam*³⁶ i zebrała 15 tysięcy przytłaczająco pozytywnych opinii.

Kontrkultura i kontrhegemonia

W książce *Reading the Popular*³⁷ John Fiske rozwija koncepcję zaczerpniętą od Stuarta Halla, zgodnie z którą kultura popularna w rzeczywistości jest areną nieustannej walki o znaczenie, umożliwiającą odbiorcom reinterpretację i dostosowanie treści narzuconych przez kulturę masową do własnych potrzeb. Odbiorcy, zamiast bezkrytycznie przyjmować dostarczane im treści (jak twierdzą krytycy tzw. kultury masowej), reinterpretują te przekazy, tworzą nowe znaczenia i opierają się dominującym narracjom, przekształcając je zgodnie z własnymi wartościami i doświadczeniami. Fiske przedstawia w swojej książce szereg analiz działań popkulturowych, które uczestnicy wykorzystują do czerpania przyjemności z chwilowej semantycznej wolności. Podobny proces zachodzi w społecznościach moderów, dla których modyfikacje

³⁵ Gryonlinepl, *The Chronicles of Myrtana Team*, <https://www.gry-online.pl/firma.asp?ID=11652>, dostęp: 20.08.2024.

³⁶ Opis modyfikacji z możliwością pobrania na oficjalnej stronie Steam: https://store.steampowered.com/app/1467450/Kroniki_Myrtany_Archolos/?l=polish, dostęp: 20.08.2024.

³⁷ J. Fiske, *Reading The Popular*, Nowy Jork 1989, s. 2-6.

gier stanowią rodzaj kontrhegemonicznej praktyki. Modyfikacje gier są przykładem, jak społeczności graczy mogą przejąć kontrolę nad kulturą wirtualną i dostosować ją do własnych potrzeb i wizji. Tak jak w przypadku kultury popularnej, gdzie odbiorcy reinterpretują dostarczane treści, moderzy dostosowują istniejące gry, tworząc nowe treści, zmieniając mechaniki i wiele innych aspektów oryginalnego materiału. Na rozwój i ewolucję gier wideo w dużej mierze wpływ miała kontrhegemonia popkulturowa – wiele ruchów, subkultur i alternatywnych perspektyw znalazło swoje odzwierciedlenie w świecie gier, przyczyniając się do powstania nowych gatunków i tematyk. Gry komputerowe dają możliwość eksploracji alternatywnych rzeczywistości, w których dominujące normy mogą być odwrócone lub zastąpione. Mogą one opowiadać historie opresji, walki o wolność, buntu lub dążyć do przedstawienia nowych wizji społeczeństwa. Ruchy społeczne, takie jak feminizm, ruchy na rzecz równości płci, LGBTQ+ czy ruchy antyrasistowskie, wpłynęły na rozwój gier, które starają się bardziej odzwierciedlać różnorodność społeczeństwa poprzez postacie, historie i tematy, które są bardziej reprezentatywne. Przykładem takiej modyfikacji jest *DayZ* (2013)³⁸ – zaczynał jako modyfikacja do gry *Arma 2* (2009), wprowadzając zupełnie nową rozgrywkę skoncentrowaną na przetrwaniu w apokaliptycznym świecie zainfekowanym przez zombie. Moderzy stworzyli immersyjny świat, który eksploruje kwestie przetrwania i współpracy, ale też morale i etyki w ekstremalnych warunkach. *DayZ* odnosi się do alternatywnej rzeczywistości, gdzie normy społeczne są postawione na głowie, umożliwiając graczom refleksję nad zachowaniem jednostek i grup w sytuacjach granicznych. Ta modyfikacja wykracza poza pierwotne militarne założenia *Arma 2* i oferuje graczom przestrzeń do eksperymentowania z narracjami społecznymi i egzystencjalnymi. W 2013 roku, w momencie premiery modyfikacji *DayZ*, *Arma 2* była dziełem istniejącym na rynku od ponad trzech lat. Wydanie modyfikacji spowodowało, że gra sprzedała się w dodatkowych, 300 tysiącach egzemplarzy i znacznie poprawiło pozycję oryginalnego materiału w rankingach gier na *Steam* – utrzymując go przez długi czas w liście dziesięciu najlepszych gier tygodnia, tydzień po tygodniu³⁹. W odpowiedzi na popularność modyfikacji, czeskie studio Bohemia Interactive stworzyło w 2018

³⁸ Dean Hall, *Arma II: DayZ Mod*, 2013.

³⁹ Cinemablend, *DayZ pomaga Arma 2 osiągnąć ponad 300000 sprzedaży*, <https://www.cinemablend.com/games/DayZ-Helps-Arma-2-Rack-Up-More-Than-300-000-Sales-44161.html>, dostęp: 25.10.2024.

roku niezależną grę o nazwie *DayZ*. W 2022 roku, dwie brytyjskie firmy zawarły umowy z producentem, dotyczące praw autorskich do gry *DayZ*, na poczet przyszłych adaptacji filmowych⁴⁰.

Kolejnym, dobrym przykładem modyfikacji uwzględniającej działanie ruchów społecznych jest *Gay Tony DLC* i modding społecznościowy w serii *GTA (Grand Theft Auto)*⁴¹ – Zarówno oficjalne DLC, jak *The Ballad of Gay Tony* (2009) do *GTA IV* (2008), jak i nieoficjalne mody społeczności, jak *Playable Female Protagonist* (2018) do różnych części *GTA*, stanowią przykład, jak gracze poszerzają treści oryginalnych gier, aby bardziej uwzględniały różnorodność i inkluzywność. Mody te reinterpretują świat gry, dodając bardziej reprezentatywne postaci i wątki, co jest kontrą do tradycyjnie męskich i heteronormatywnych treści tej serii. To podejście jest przejawem kontrkulturowego oporu wobec dominującej narracji przemysłu gier i wyrazem potrzeby większej reprezentacji. Seria *GTA*, produkowana przez Rockstar Games, znana jest z dużego, otwartego świata, swobody działania i osadzenia w miejskim środowisku. Seria skupia się na przestępczości, działalności gangów i konfliktach między nimi. Reprezentacja kobiet NPC w serii *GTA* była przedmiotem wielu kontrowersji i krytyki. W przeszłości gry *GTA* często przedstawiały kobiety w negatywny sposób, koncentrując się na ich seksualizacji i traktowaniu jako obiektów. Jak zauważa Anita Sarkeesian, „Kiedy mężczyźni są przedstawiani jako używający kobiecych postaci niezależnych (NPC) jako narzędzi (do osiągnięcia własnych celów) lub towarów, ich działania są przedstawiane jako część tego, co sprawia, że są potężni”⁴². Jednak w późniejszych odsłonach serii *GTA*, takich jak *Grand Theft Auto V*, można dostrzec pewne próby poprawy reprezentacji kobiet. Pojawiają się postacie kobiece, które mają większą różnorodność i znaczenie dla fabuły. Na przykład, w *GTA V* pojawia się postać kobieca o imieniu Tanisha, która ma własną tożsamość i własne cele. Istnieją również inne postacie kobiece, które odgrywają aktywną rolę w fabule i mają pewien stopień autonomii.

Jak wspomina Filiciak, w obliczu przywołania modyfikacji gier komputerowych, trudno jest mówić o nich w kategoriach pełnowymiarowego produktu, ponieważ „Nie jest już ona przedmiotem do wykorzystania w sposób ściśle

⁴⁰ L. Schmeink, *Scavenge, Slay, Survive: The Zombie Apocalypse, Exploration, and Lived Experience in DayZ*, „Science Fiction Studies” 2016, nr 1, s. 67–84, <https://www.jstor.org/stable/10.5621/sciefictstud.43.1.0067>, dostęp: 25.10.2024.

⁴¹ Rockstar Games, *Grand Theft Auto* (seria), 1997-2021.

⁴² A. Sarkeesian, *Fact: The gaming culture is based on sexist premises*, The Conference, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=Hy4As8DJrMc>, dostęp: 26.10.2024.

przewidziany przez twórcę – przeciwnie, funkcjonuje jako otwarta struktura, której różne aktualizacje mogą wykonywać gracze⁴³. W modyfikacjach najbardziej fascynujący nie jest sam fakt przerabiania gier, ale zmiana, jaka zachodzi w tym obrębie mediów. Każdy gracz może poczuć się deweloperem, a poznając się z innymi graczami o podobnych zainteresowaniach, tworzyć społeczność, która współpracując ze sobą wydaje kolejne historie, będące lub nie, sprzeciwem wobec oryginału, bądź jego kontynuacją czy prologiem. Studia coraz częściej umożliwiają moderom aktualizacje i zmiany, udostępniając im „surowe” materiały, narzędzia do modowania lub zestawy deweloperskie, które pozwalają graczom na wprowadzenie modyfikacji, jednocześnie pośrednio kontrolując to, co może zostać wyprodukowane⁴⁴. Warto wspomnieć, że gracz zawsze ma wybór, a od tego zależą zakończenia gry, przebieg historii, losy bohaterów. Twórcy gier często wychodzą poza cyfrowe dzieło, dając możliwości graczom również w realnym życiu. W odróżnieniu od filmu, gracz sam może zagrać w interaktywnym filmie, a do tego, stworzonym przez siebie, lub grupę ludzi łączących się w jednym celu – stworzeniu alternatywnej historii.

Podsumowanie

Celem artykułu jest ukazanie roli modowania gier jako zjawiska kulturowego, które przyczynia się do rozwoju wybranych aspektów gier wideo, m.in.: narracji, grafiki, długowieczności i reprezentacji. Modderzy, jako społeczność wirtualna, przyczyniają się do długowieczności gier oraz wprowadzają nowe narracje, które mogą stanowić formę kontrkulturowego oporu wobec dominujących norm w branży gier wideo i zastanej postaci rzeczy. Analizowane społeczności, tworzące grupy m.in. na forach internetowych takich jak *ModDB*, *Nexus Mods* czy *theModders*, skupione wokół różnych gier, np. *Counter Strike*, *DOTA*, *The Elder Scrolls V: Skyrim*, i *Gothic*, pokazują, że modyfikacje mogą kształtować doświadczenie graczy i zmieniać oryginalne materiały w sposób zgodny z osobistymi chęciami gracza – poprzez mechaniki i fabuły, po wygląd zewnętrzny bohaterów czy dźwięki.

⁴³ M. Filiciak, *Modyfikacje...*, s. 72.

⁴⁴ A. Unger, *Modding as part of game culture*, „Computer games and new media cultures” 2012, s. 509–523.

Przykłady takie jak *DayZ* i *Grand Theft Auto* ilustrują, że modowanie staje się przestrzenią do reinterpretacji i przekształcania narracji, wprowadzając nowe tematy, takie jak przetrwanie w skrajnych warunkach (*DayZ*), kwestie etyki oraz reprezentacja społeczna (*Grand Theft Auto*). Dzięki narzędziom dostarczanym przez twórców gier, gracze mogą stać się współtwórcami swoich doświadczeń, tworząc nowe historie i światy, które odzwierciedlają ich wartości i przekonania. Dzięki temu modowanie gier wzbogaca doświadczenia graczy i staje się platformą dla większej różnorodności i inkluzyjności w grach wideo. Warto pamiętać, że modding jest również okazją do nauki programowania, edytorstwa, scenopisarstwa, tworzenia grafiki i dźwięku, pozwalając modderom na ulepszanie swoich umiejętności. Biorąc pod uwagę sukces komercyjny, jaki odniosły niektóre przytaczane modyfikacje, jest to istotna cecha wpływu społeczności wirtualnych na gry wideo. Modderzy, którzy posiadli owe umiejętności, mogą być zatrudnieni w dużych studiach deweloperskich, jak w przypadku przytoczonego Nicolasa Samuel Lietzau, czy twórców modyfikacji do *Half-Life*, wprowadzając do branży globalne innowacje.

Problemy te należy rozpatrywać w kategoriach rewolucji medialnej, ponieważ w nowych mediach zmiany zachodzą coraz szybciej i na dużą skalę właśnie w grach wideo. Odbiorca przestaje być już tylko odbiorcą, a staje się twórcą i uczestnikiem. Tym samym, modding staje się ważnym elementem w ekosystemie gier wideo, istotnym zjawiskiem kulturowym, które wpływa i będzie wpływać na to, jak gry są postrzegane i rozwijane.

Bibliografia

Literatura:

- Bomba R., *Gry komputerowe w antropologii codzienności*, Warszawa 2014.
- Borkowski M., *Puszka Pandory*, 1986.
- Doktorowicz K., *Spółeczności wirtualne – cyberprzestrzeń w poszukiwaniu utraconych więzi*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość?*, red. L. H. Haber, Kraków 2004, ss. 59-67.
- Filiciak M., *Modyfikacje gier komputerowych przez użytkowników*, „Kultura Popularna” 2003, nr 3, ss. 67-73.
- Fiske J. *Reading The Popular*, Nowy Jork 1989.

- Hayes E., Games, I. *Learning through game design: A review of current software and research*, „Games and Culture” 2008, nr 3, ss. 309-332.
- Kluska B., *Dawno temu w grach: czas pionierów. Szkice z historii gier komputerowych*, Łódź 2008.
- Pitrus A., *Olbrzym w cieniu. Gry wideo w kulturze audiowizualnej*. Kraków 2012.
- Postigo H., *Modding to the big leagues: Exploring the space between modders and the game industry*, „First Monday” 2010, nr 15 (5), ss. 1-18.
- Sotamaa O., *When the game is not enough: Motivations and practices among computer game modding culture*, „Games and Culture”, 2010, nr 5, ss. 239-255.
- Unger A., *Modding as part of game culture*, „Computer games and new media cultures” 2012, ss. 509-523.

Netografia:

- Brodual, *Skyrim Mod: Frostfall 3.0 - Hypothermia, Survival, Camping*, https://www.youtube.com/watch?v=2EFJ_bwIKHQ, dostęp: 12.08.2024.
- CD-Action, *Gothic 2 z nowym rekordem...* <https://cdaction.pl/newsy/gothic-2-z-nowym-rekordem-jednoczesnie-zalogowanych-graczy-na-steamie>, dostęp: 25.10.2024.
- Entertainment Software Association, *Raport Entertainment Software Association*, Strefa Inwestorów, <https://strefainwestorow.pl/artykuly/gaming/20200821/rynek-gier-kobiety>, dostęp: 10.08.2024.
- European Commission, *Study on the Economy of Culture in Europe*, 2006, https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf, dostęp: 10.08.2024.
- Gothic Fandom, *Grupa Soulfire*, <https://gothic.fandom.com/pl/wiki/SoulFire>, dostęp: 20.08.2024.
- Gryonlinepl, *The Chronicles of Myrtana Team*, <https://www.gry-online.pl/firma.asp?ID=11652>, dostęp: 20.08.2024.
- Kroniki Myrtany, *Gothic II: Kroniki Myrtany – Oficjalny Zwiastun*, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=GSZ43HENq0I>, dostęp: 10.08.2024.
- Kushner D., *It's a Mod, Mod World*, „IEEE SPECTRUM” 2003, nr 40 (2), ss. 56-57, https://www.researchgate.net/publication/262173963_Invention_it%27s_a_mod_mod_world, dostęp: 10.08.2023.
- Newzoo, *2023 Essential Facts About the U.S. Video Game Industry*, <https://www.the-es.com/resources/essential-facts-about-the-us-video-game-industry/2023-2>, dostęp: 10.08.2024.

- Newzoo, *2023 Essential Facts About the U.S. Video Game Industry*, <https://www.theesa.com/resources/essential-facts-about-the-us-video-game-industry/2023-2>.
- Nexus Mods, <https://www.nexusmods.com/>, dostęp: 20.08.2024.
- Prezentacja modyfikacji: Modern StoryTeller, *The Forgotten City Mod - Launch Trailer*, <https://www.youtube.com/watch?v=tQaCc-SPEcU>, dostęp: 12.08.2024.
- Prezentacja modyfikacji: SureAI, *Enderal - English Launch Trailer* https://www.youtube.com/watch?v=VnracFjiC_k, dsotęp: 12.08.2024.
- Raport Entertainment Software Association, Strefa Inwestorów, <https://strefainwestorow.pl/artykuly/gaming/20200821/rynek-gier-kobiety>, dostęp: 10.08.2024.
- Sarkeesian A., *Fact: The gaming culture is based on sexist premises*, The Conference, 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=Hy4As8DJrMc>, dostęp: 26.10.2024.
- Schmeink L., *Scavenge, Slay, Survive: The Zombie Apocalypse, Exploration, and Lived Experience in DayZ*, „Science Fiction Studies” 2016, nr 1, s. 67–84, <https://www.jstor.org/stable/10.5621/sciefictstud.43.1.0067>, dostęp: 25.10.2024.
- Sieja B., *Historia modów w sześciu krokach*, komputerswiat.pl, <https://www.komputerswiat.pl/artykuly/redakcyjne/modyfikacje-gier-historia-modow-do-gier-najwazniejsze-modyfikacje-gier-w-historii/gee98bk>, dostęp: 10.08.2024.
- Steam: https://store.steampowered.com/app/1467450/Kroniki_Myrtany_Archoles/?l=polish, dostęp: 20.08.2024.
- Studio Bethesda, *Mody społeczności to od wielu lat istotna część serii The Elder Scrolls*, <https://bethesda.net/pl/article/4f2aCDMRd3ylOoadTTXAkY/modders-unite-worlds-of-creativity>, dostęp: 12.08.2024.
- The Chronicles of Myrtana Team, <https://www.gry-online.pl/firma.asp?ID=11652>, dostęp: 20.08.2024.

Bibliografia podmiotu:

- Bethesda Game Studios, *The Elder Scrolls V: Skyrim*, 2011.
- Dead Smurfs Software, *Castle Smurfenstein*, Chicago, 1983
- Dean Hall, *Arma II: DayZ Mod*, 2013.
- Marcin Borkowski, *Puszka Pandory*, 1986.
- Piranha Bytes, *Gothic* (seria), 2001-2008, wyd. THQ Nordic, JoWood Entertainment.
- Rob Pardo, *Warcraft III*, 2002.
- Rockstar Games, *Grand Theft Auto* (seria), 1997-2021.
- Sierra Studios, *Half-Life*, 1998.
- Valve Corporation, *Counter-Strike* (seria), 1999-2023.
- Valve Corporation, *Defense of The Ancients* (seria), 2003-2024.

Wiktoria Stolarczyk

Politologia

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**SPRAWOZDANIE Z XXVI TYGODNIA
SAMORZĄDNOŚCI ZORGANIZOWANEGO PRZEZ
NAUKOWE STUDENCKIE KOŁO SAMORZĄDOWCÓW
W DNIACH 13 – 17 MAJA 2024 ROKU**

*Report on the 26th Self-Governance week organised by the Local
Self-Government Student Research Group on 13-17 May 2024*

W dniach 13-17 maja 2024 roku na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa odbyło się flagowe wydarzenie Naukowego Studenckiego Koła Samorządowców, czyli Tydzień Samorządności. Tegoroczne wydarzenie było XXVI edycją, która skoncentrowana była na kobietach działających w strukturach lokalnych. Z tego względu, XXVI Tydzień Samorządności zorganizowany był pod nazwą „Samorząd jest kobietą”. Celem Tygodnia Samorządności jest propagowanie poziomu lokalnego w Polsce, wskazanie na ważność inicjatyw oddolnych oraz zwrócenie uwagi na mechanizmy działań politycznych w samorządzie. Dodatkowo, Tydzień Samorządności ma na celu podkreślenie ważności społeczeństwa obywatelskiego, który jest głównym podmiotem funkcjonowania samorządu terytorialnego i jego roli, co przekłada się na wyjątkową i szczególną rolę struktur lokalnych w ogólnym sprawowaniu władzy w Polsce. Program XXVI edycji Tygodnia Samorządności składał się z trzech spotkań z przedstawicielkami władz lokalnych oraz ze szkoleń dla Członków Koła zorganizowanych podczas wyjazdu szkoleniowo-integracyjnego w Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym UMCS w Kazimierzu Dolnym.

Członkowie Naukowego Studenckiego Koła Samorządowców XXVI Tydzień Samorządności rozpoczęli w dniach 9-10 maja 2024 r. od wyjazdu szkoleniowo-integracyjnego do Ośrodka Szkoleniowo-Wypoczynkowego UMCS w Kazimierzu Dolnym, podczas którego uczestniczyli w dwóch szkoleniach.

Pierwsze szkolenie zostało przeprowadzone przez Krzysztofa Jakubowskiego, prezesa zarządu Fundacji Wolności, której misją jest popularyzacja jawności i zasad dobrego rządzenia celem zwiększania wpływu mieszkańców na samorząd lokalny. Szkolenie dotyczyło nieprawidłowości w kampaniach wyborczych w 2023 i 2024 roku, w trakcie którego Członkowie NSKS prześledzili działania kampanii wyborczych prowadzonych przez wybranych samorządowców, które przekraczały granice prawa. Uczestnicy szkolenia dowiedzieli się również o dostępnych środkach prawnych, dzięki którym nieuczciwe praktyki prowadzenia kampanii wyborczych mogą zostać odpowiednio usankcjonowane.

Drugie szkolenie zostało przeprowadzone przez Andrzeja Skórskiego, przedstawiciela Fundacji Nowy Staw, której celem jest m.in. promocja postaw obywatelskich, wspieranie państw Europy Wschodniej w ich wysiłku ku demokracji i budowy społeczeństwa obywatelskiego, mobilizowanie obywateli, szczególnie młodego pokolenia do aktywności społecznej, jak również praca na rzecz świadomego i efektywnego członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Drugie szkolenie dotyczyło Europejskiego programu Erasmus dla młodych przedsiębiorców, jak i samej drogi Polski do Unii Europejskiej. Członkowie Naukowego Studenckiego Koła Samorządowców podczas szkolenia zdobyli niezbędne informacje na temat możliwości transgranicznej wymiany dla przyszłych bądź początkujących przedsiębiorców, która pozwala zdobyć umiejętności od doświadczonych przedsiębiorców w Państwach Uczestniczących do założenia lub rozwoju firmy w Europie. Ponadto, Członkowie NSKS mogli posłuchać o mało spopularyzowanych faktach na temat procesu włączania Polski w struktury Unii Europejskiej.

XXVI Tydzień Samorządności został oficjalnie otwarty 13 maja 2024 roku przez Dziekana Wydziału Politologii i Dziennikarstwa UMCS dr hab. Wojciecha Ziętarę, prof. UMCS oraz przez dr hab. Katarzynę Radzik-Maruszak, prof. UMCS, dyrektor Instytutu Nauk o Polityce i Administracji.

XXVI Tydzień Samorządności pod nazwą „Samorząd jest kobietą” w murach Wydziału Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie, rozpoczął się od spotkania z przedstawicielkami władzy wykonawczej w samorządzie terytorialnym. W pierwszym dniu wydarzenia udział wzięły: Edyta Wolanin (Burmistrz Zwierzynca), Barbara Marta Zdybel (Wójt gminy Strzyżewice) oraz dr hab. Justyna Wasil z Katedry Administracji Publicznej, jako ekspertka od samorządu terytorialnego z uwzględnieniem działających w nim kobiet.

Debata, zważając na tematykę XXVI edycji wydarzenia, rozpoczęła się od pytania na temat ważności i funkcjonalności feminatywów w polityce, a następnie zaproszone Panie odpowiedziały o swojej drodze do polityki. Gości nie podzieliły się również swoimi doświadczeniami i wyzwaniem przed jakimi musiały stanąć, jako kobiety działające w polityce lokalnej oraz o dalszych planach rozwoju miasta i gminy. Dopełnieniem całego spotkania były rozważania na temat przedstawionych przez dr hab. Justynę Wasil danych statystycznych, według których największy udział kobiet zauważalny jest na funkcji wójtki (w 2014 r. 16,6%, w 2018 r. 18,6%, a w 2024 r. 16,5%), zaś najmniejszy procent widoczny jest wśród kobiet na stanowisku prezydentek miast (odpowiednio 14,4%, 17,3% oraz w 2024 r. 15,9%)¹.

Podczas drugiego dnia w ramach XXVI Tygodnia Samorządności „Samorząd jest kobietą” wzięły udział radne miast: Monika Kwiatkowska (Wiceprzewodnicząca Rady Miasta Lublin), Anna Glijer (Radna Miasta Lublin) oraz Agnieszka Klimczuk (Radna Miasta Zamość).

Kontynuując rozmowy na temat uczestnictwa kobiet w politycznych strukturach lokalnych, pierwszym pytaniem było to, czy feminatywy staną się naturalnym elementem polityki lokalnej oraz jakie są przyczyny wciąż niskiego odsetku kobiet startujących do władz samorządowych. Dodatkowo, w toku rozmów o planach wyznaczonych przez zaproszone Panie Radne w tej kadencji, padły pytania, m.in. o to, czy kobiety realizują zadania samorządowe w taki sam sposób jak mężczyźni oraz czy kwoty wyborcze są skuteczne i potrzebne. Ponownie, przytaczając dane, możemy zauważyć, że w 2014 roku był największy wzrost kandydatek do samorządu terytorialnego (o 7 punktów procentowych w porównaniu z danymi z 2011 roku). Niewątpliwie, był on spowodowany wprowadzeniem przepisów z kodeksu wyborczego z 2011 roku, według których do Sejmu, Parlamentu Europejskiego, rad gmin, powiatów i sejmików wojewódzkich udział kobiet i mężczyzn nie może stanowić mniej niż 35%.

15 maja 2024 roku miało miejsce ostatnie spotkanie w ramach XXVI Tygodnia Samorządności „Samorząd jest kobietą”, w którym udział wzięły przedstawicielki rad dzielnic miasta Lublin: Grażyna Stadnik (Przewodnicząca Rady

¹ J. Wasil, *Przywództwo lokalne kobiet w Polsce. Studium gmin wiejskich*, Wydawnictwo „UMCS”, Lublin 2023; *Dziewczyny do polityki, Niemal połowa kobiet, które startowały w II turze wyborów, wygrały!*, „Instagram”, https://www.instagram.com/p/C6GUklzomeY/?utm_source=ig_web_copy_link&igsh=MzRIODBiNWFIZA==, dostęp: 12.08.2024.

Dzielnicy Czuby Północne) oraz Magdalena Chojnacka (Przewodnicząca Rady Dzielnicy Śródmieście).

Mimo tego, iż rady dzielnic są organem pomocniczym samorządu terytorialnego i nie posiadają własnej osobowości prawnej, a działają w ramach osobowości prawnej danej gminy lub miasta, które je utworzyło, to są równie istotnym podmiotem w sprawowaniu władzy. Rady dzielnic są organem, który jest najbliżej mieszkańców, co daje możliwość uzyskania konkretnych informacji na temat potrzeb danej społeczności. Z tego też względu, podczas ostatniego spotkania w ramach XXVI Tygodnia Samorządności „Samorząd jest kobietą” debata rozpoczęła się od tematu dotyczącego specyfiki prowadzenia kampanii wyborczej do rad dzielnic oraz o motywacjach zaproszonych Pań do objęcia mandatu radnej dzielnicy. W drugiej części rozmów padły pytania na temat tego, czy fakt bycia kobietą sprzyja, by pełnić funkcję radnej dzielnicy oraz czy w tym kontekście widoczne są różnice w podejmowaniu inicjatyw przez panie, a panów. Zwieńczeniem całej rozmowy były deliberacje dotyczące tego, czy funkcja radnej/radnego dzielnicy to pierwszy krok w kierunku kariery politycznej.

16 i 17 maja Członkowie Naukowego Studenckiego Koła Samorządowców odbyli wewnętrzne spotkania podsumowujące mijający Tydzień Samorządności. Debaty, rozważania i obszerne wnioski z przeprowadzonych szkoleń i spotkań posłużą jako materiał badawczy w przyszłych inicjatywach Koła.

Reasumując, należy zaznaczyć, że XXVI Tydzień Samorządności „Samorząd jest kobietą” został przeprowadzony na tle toczącej się dyskusji politycznej i publicznej na temat kobiet w strukturach politycznych w Polsce. Kampania wyborcza prowadzona przed wyborami samorządowymi w 2024 roku pokazała, że wszelkiego rodzaju organizacje rządowe, pozarządowe oraz sami obywatele głośno postulowali i widocznie propagowali większe włączanie się kobiet w działania polityczne. Polska scena polityczna nadal jest obszarem, w którym widać znaczącą dominację mężczyzn. Mimo, iż odsetek kobiet-polityczek jest rosnący, to wciąż stanowi niewielki ułamek całej reprezentacji politycznej w państwie. Dlatego właśnie XXVI Tydzień Samorządności podjął istotny temat, którego wnioski posłużą Członkom Naukowego Studenckiego Koła Samorządowców do dalszych badań i inicjatyw organizowanych na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie.

Patronat nad XXVI Tygodniem Samorządności pod nazwą „Samorząd jest kobietą” objęło Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych Oddział Lublin.

ISSN 1644-3179

REDAKCJA/EDITORIAL

Wydział Politologii i Dziennikarstwa UMCS

ul. Głęboka 45

20-612 Lublin

tel. 81 537 60 00

consensus@mail.umcs.pl